

IOANNIS PICARDI
TAVTRERIANI
De Prisca Celtopædia,

LIBRI QVINQUE.

Quibus admiranda priscorum Gallorum doctrina & eruditio ostenditur, necnon literas prius in Gallia fuisse, quàm vel in Græcia vel in Italia: simulque Græcos nedum Latinos scientiam à priscis Gallis (quos vel ab ipso Noachi tempore Græcè philosophatos constat) habuisse,

AD

HUMBERTVM A PLATIERA
Campaniæ Proregem & Alexiæ præfectum.

g. Balleldens. g.

PARISIIS.

Ex typographia Matthæi Dauïdis, via amygdalina, ad Veritatis insigne.

1556.

Ex priuilegio Regis.

HUMBERTO A PLATIERA
EQUITI TORQUATO, CAMPANIÆ
Gallicæ Proregi, & Alexiæ præfecto
Io. Picardus Toutrierianus S. D.

CITE admodum à Pindaro, ode sexta, vsurpatam inuenimus hanc vetustissimi cuiusdam poëtæ sententiam, Αρχομένε δ' ἔργα πρὸσωπον χεῖρ ἄμει τιλαυγές. Quo quidem dicto, Humberte præstantissime, alioqui subobsuro monemur iis fauendū esse, qui aliquid egregij facinoris aggrediuntur, simul vt ipsis addatur animus, & alij ad æmulationem prouocentur. Sed hodie tantū abest vt quod suadet Pindarus imitemur plerique, vt potius dedita opera videamur aduerfari, molestè ferentes, ac sæpius obstrepentes si quis quid eximium tentet. Eò enim recidisse conspicimus hominum quorundam ad obtreccationes & sycophãtias conflatorum malignitatem atque impudentiã, vt quum incultissimum habeant ingenium, nullisque bonarum literarum adminiculis suffultum, non modò nihil quo se aliquãdo vixisse testetur exhibere possint, imò (quod iniquissimum est) si quid ab aliis laude dignū proculdi animaduertant, nullas omnino vias (nam id ego re ipsa comperi) nullas occasiones sibi reliquas facient, quò calumniam inferant, eorūque nomen petulanti lingua passim cõpitorum impetāt.

EPISTOLA.

Diceres Cybiraticos esse canes, qui nihil nō aspectu collustrent, & naribus acutis olfaciant. Quod ubi præstiterint, mox bella audis hominum ineptissimorum iudicia. Hic enim taxatur ut nimium ieiunus ac languidus: illius oratio plus cutis habere dicitur quam carnis. Alius verbis sesquipedalib⁹ ampullari iudicatur: alius humi repere. In hoc damnatur obscuritas & affectata verborum copia: in illo verò stylus paulò remissior. Denique hic non satis Ciceronianus est: ille nimium Ciceronianus vult haberi. Hæc, inquam, multaque alia ineptissimi homines coram idiotis proferunt, quibus ne fortè nihil scire videantur, suum de Sibyllæ foliis iudicium solent exponere, suæque censuræ symbolum audacter promere. Tam longè serpsisse videmus hoc malum, ut nemo sine maximo famæ suæ periculo quicquam librorum audeat euentilare, malitque optimus quisque aut nihil omnino scribere, aut si quid fortè otij fallendi gratia scribat, suis tamen egredi foribus haudquaquam permittere, sed in scriniis potius non alium in usum quam ad pascendas blattas continere. Neque id fanè absque ratione, præsertim cum nihil tam circumspectè dici possit, quod non statim isti rapiant in calumniam. Hæc me causa primùm (ut ingenuè fatear) retinuit ne opusculum hoc nostrum, quod de prisca Cætopædia, aut, si mauis, de admiranda prisicorum Gallorum doctrina & eruditione iam ante menses aliquot succisuis tēporibus meditari

EPISTOLA.

cœperam, editione præcipiti diuulgarem: eique potius veluti abortiuo & malè concepto non semel minatus fuerim vitales auras & Lucinæ beneficium intercludere. Id consilij quibusdam amicis meis minimè placuit, hortantibus vt opus ederem intrepidè, sed ita tamen vt potentioris alicuius auctoritate (quod bona pars eruditorum facere solet) præmuniendum curarem: nihil enim tum fore periculi, imò nihil quicquam à rabularum sycophantiis metuendum, si alicuius viri magni fauore ac potentia tutum posset aliquando in lucem prodire. Visa est mihi tandè optima & æquissima hæc admonitio. Postquam igitur diu multumque animo lustravi, sub cuius potissimum auspiciis publicandum, ac typicis Chalcographorum notis committendum esset: tu pol vnus, Humberte generosissime, inter tot alios multis maximisque tam nobilitatis, quàm virtutum ferè omnium titulis suscipiendos homines, mihi veluti summæ cuiusdam & auctoritatis, & amplitudinis heros occurristi, cuius nomini meritò illud ipsum quantulumcunque est, censuerim esse consecrandū. Id vt facerè nonnullæ me rationes, atque illæ quidem grauissimæ impulerunt. Primùm siquidè quoniam armatū clypeo tui ipsius fauoris opus improborū sycophantias, & aculeatos liuidorū, si qui fuerint, morsus facilè vitabit. Accedit quòd quum te non modò claris maiorum tuorum natalibus ingenuaque stirpe illustratum, verùm etiam generi tuo tantum splendoris ac di-

EPISTOLA.

gnitatis adiicientem, ut vel ex milite gregario ad amplissimos honores virtute tua, etiãsi nulla prorsus auorum stemmata accessissent, prouehi, nedum natalibus restitui potuisses, tota Campania Gallica miretur, obseruet, diligit, idẽmque tota nostra Alexia, cuius administrationi regis ipsius decreto præfectus es, faciat: ego profectò mihi omnis amentię atque ingratitude socius viderer, si tantum boni patrię meę, cui nunc præsides, superũm nutu cõcessum, aliqua saltẽm gratæ mentis significatione non agnoscerem. Hoc dum obiter liberius de te profero elogium, quibusdam fortasse Agathoniam canere cantionem videri possem, nisi re ipsa compertissimum esset, neminĩque non obuium quanta tuę virtutis, tuĩque ipsius admirationis vestigia ubique ferẽ locorum impressa reliqueris. Quod certẽ cum aliorum multorum, tum in primis regis ipsius iudicio atque testimonio confirmari potest. Cur enim te ille fauore adeò prõpenso ac singulari cõplectitur? Cur Torquatam equitem (qua dignitate paucos omnino reperias qui honestentur) creauit? Cur Campanię Gallicę Proregem designauit? Cur equitum cataphractorum ducem delegit? Cur Alexiæ nostrę præfectum constituit? Cur denique nullis in rebus patitur suum tibi deesse patrociniũ? Nimirum tum ob eam quę in te relucet integritatem, tum ob insignem militaris disciplinę peritiam ac bellicę fortitudinis gloriam: quę prope modum efficit, ut Achilles Gallicus communi

EPISTOLA.

omnium ore dici merearis. Quo fit ut oppida illa quæ tuæ ditioni subiacent, & quorum Dominus in solidum es, Burdillonium, Raignerium, Songiacum, Mons-Regalis, & si quæ alia supersint generis eiusdem, talem hodie sibi optimatem contigisse meritò possint gloriari, præsertim quum te admirabili quadam prudentia tuis præesse animadvertant, virumque agere nulla ex parte non egregium. Verùm de his quum multa dici possent, nunc tamen illa à me silentio erunt prætereunda. Nolo enim hinc in delibandis tuis laudibus, quæ procul dubio maiores sunt, atque ampliores, quam ut nostra ista tumultuaria latinitate possint repræsentari, longiùs excurrere. Nolo curiosius disputare quot, quantisque ornamentis tota tua familia alioqui & nobilissima, & antiquissima reluceat. Nolo expendere quanti literas memoriæ & antiquitatis custodes semper feceris, aut quantum historiarum lectione delecteris. Non etiam pòdero quanta opera & propensione bonarum artium professoribus favere sis assolitus. Quæ duo posteriora, etiamsi aliarum rerum nulla fieret accessio, nomen tuum ætenè hominum memoriæ possent commendare. Nunc autem cum tot alij vndecunque affluant tituli, tot præclaræ res gestæ, tot fumosæ imagines & antiquissimi generis stemmata, non video equidẽ quàm facile sit encomia illa tua quavis laude superiora stylo perstringere. Quocirca, Humberte præstantissime, ego orationis meæ tenuitatem præsentens,

EPISTOLA.

libenter superfedeo immensis illis laudum tuarum cumulis, ne fortè parum habilis oneri tanto succubam, neu carceribus iam relictis tanquã equus haud satis animosus peccem ad extremũ ridendus & illa ducã. Verũ tamen antè quã dicendi finem faciam, hoc vnum abs te impetratum velim, vt hoc nostrum (quale quale est) de admiranda priscorum Gallorũ doctrina & eruditione tibi dicatũ opusculum hilari fronte recipias, eique patiaris celeberrimi tui nominis titulum, velut facem quandam prælucere. Ea siquidem iam à multis annis optima laudabilisque inualuit consuetudo, vt eruditi homines (inter quos remotiorem me locum obtinere satis intelligo) suas lucubrationes Mæcœnatibus, Heroibus, ac summis viris, quos propensa in literarum cultores beneuolentia esse scirent, cõsecrare nihil dubitarint. Atque illud sanè vicissim *περτέγημα*, & quasi prærogatiuam quandam semper habuisse videntur literæ meliores, vt maximi ac potētissimi quique viri, nedum generosissimi principes æqui bonique cõsuluerint libros quacunque de re conscriptos sibi ab eruditis dicari: satis nimirum intelligentes literas ipsas posteritatis causa fuisse repperas, quæ obliuioni subsidio esse possent. Omnia namque exempla (vt cum Tullio dicam) iacerent in tenebris, nisi literarum lumen accederet. Hinc libentissimè Augustus Vitruuij librum de arte ædificandi sibi dicatum recepisse dicitur: hinc libello de agricultura sibi à Dipohane oblato nihil charius.

EPISTOLA.

habuisse rex Galatię Deiotarus. Hinc etiã Oppianus poëta quũ Antonio Imperatori Seueri principis filio poëma de piscibus nũcupasset, ab eo totidẽ aureis nummis donatus est, quot illic versus continebantur. Sic Largius Licinius quadringentis millibus nummum Plinij Iunioris commentarios non semel emere voluisse perhibetur: sic Lysander ob paucula quædã carmina sibi dicata Antilochi poëtę pileum argento impleuisse: sic Domitianus Statium quendam cognomento Papinium natione Gallum, non tantũ magnifico & apparatusimo excepisse conuiuio, sed etiam corona insigni, aliisque muneribus opulentissimis honestasse: sic denique (ne singulos curiose persequar) alij non pauci tam rerum gestarum magnitudine, quã honorũ atque stemmatum dignitate illustres, quique neglectis rebus caducis æternitatis memoriam ante oculos habuere propositam, & præcipuam vitæ voluptatem semper in literis reposuerunt, & studiosos ita amplexi sunt, vt libros etiam si humiles sibi ab illis dicatos maximè gestierint. Quo fit, Humberte generosissime, vt faciliè sperẽ te pro tua animi magnitudine hosce meos tametsi exiguos labores æqui bonique consulturum. Qua quidem re nihil mihi vicissim gratius, nihil optabilius contingere poterit. Ita enim (mihi crede) haud parum fiducia conatibus nostris addideris. Quod si exiguũ fortè videatur munus (vt certè est) meminervis tamen Artaxerxem Persarum regem benigna frõte

accepisse aquam sibi in itinere à quodã rustico vel
manibus cauis vltro oblatã. Bene Vale, vir mul-
tis nominibus suspiciende, méque totũ peculio tuo
semper adscribito. Lutetiæ Parisiorum anno salu-
tis humanæ 1556. Calendis Iulij.

☉ Claudius Roillet ad lectorem.

*Gallicus Alcides cum pingitur, eius ab ore est
Magna ligatorum pendula turba virum.
Scilicet eloquij muta est pictura, vetustum
Qua Gallus nomen quo tueatur habet.
Quod siquidem Græci pugnax manus Herculis olim,
Hoc Galli potuit lingua diserta senis.
Ecce Picardus eum viuo nunc exprimit ore:
Quem mutum ostendit picta tabella tibi.
Ut iam detracto picturæ cortice, dicas
Herculis hic viua est mortua lingua prius.*

☉ Herculis à Scalingiis decasthicon.

*Vis tibi depingi fuerit quàm multa vetustæ
Gallorum gentis gloria, fama, decus?
Priscam vis horum ^{παλαιάων} nosse? sagaci
Vin' priscos horum voluere mente sophos?
Voluere mente sophos, queis Gallicus ordo prius quàm
Græcia floreret nobilitatus erat?
Denique Sequanicis doctrinæ quanta supellex,
Quantæ artes, & quæ Celtica lingua fuit?
Hac te dia docet perpaucis Musa Picardi,
Quàm multum debes huic studiosa cohors.*

☉ Quid in singulis libris speciatim contineatur.

Ostenditur primo libro quanta sit apud multos auctores incertitudo super ijs qui literas ac disciplinas primi coluerint: adhæc quantum cæcutiant, quàmque varient inter se plerique scriptores, qui Gallos aut per malitiam, aut per ignorantiam merita literarum laude priuent: denique recentissimis, & veluti nuper natis Græcorum (qui aliorum omnium facta suis semper attribuire soliti sunt) mendacis nihil esse credendum: itémque literas longè antiquiores esse, quàm ab illis traditum sit.

Altero docetur quantum literis & eruditione claruerint priusci Galli, qui plus octingentis antè annis Græcè philosophati sint, quàm Græci elemèta literarum à Cadmo fuerint assequuti: apud quos etiam constet quatuor præstantissimorum philosophorum genera, Samotheorùm videlicet, Saronidarum, Druidarum, & Bardorùm successiue floruisse: qui omnes & eloquentiæ cultores fuerunt, & exactam cuiusvis scientiæ cognitionem habuerunt.

Tertio Græciam à Gallorum populis illustratam olim fuisse: ipsisque maioribus nostris linguam illam, qua vsi sunt Græci, tributam admodum fuisse ac familiarem: quam postea vnà cum literis ac disciplinis rudi Græciæ contulerunt.

Quarto adducuntur quàm plurimæ dictiones merè Græcæ, quæ hodie in vulgari nostro sermone quasi ipsius Græci sermonis reliquiæ passim à doctioribus obseruantur, ac notantur. Deinde monstratur vndenam effectum sit, vt aliud postea Gallis idioma contigerit. Insuper quibus causis linguæ ipsius immutatio tribuenda sit: & quantis mutationibus obnoxium fuerit tam Gallicum idioma, quàm aut Latinorum, aut quoduis aliud.

Postremo recentiorum quorundam supercilia retunduntur, qui Gallos contumeliose barbaros appellare non verentur, cum tamen infinitis penè annorùm spatiis literas prius habuerit Gallia, quàm vel Græcia vel Italia: constérque Italos plurimum & adiumenti & ornamenti à nostris habuisse. Cæterùm quàm peruerse faciant, qui barbariem iis obrudant, qui nec literarum, nec bellicæ fortitudinis gloria illis vnquam fuerint inferiores, quin potius, si res propius examinetur, aliquantò superiores.

IOANNIS PICARDI TOV-
TRERIANI DE PRISCA CEL-
topædia liber primus.

SCRIP T V R O de prisca Gallicæ gē-
tis, cuius vel ipso literarum nomine
præstantior laus est, quàm ut vnquam
intercidere debeat, eruditionis excellē-
tia & claritate, tot ac tantas, affluēte
vndique luculentissima virtutum pro-
pè omnium amplitudine, sese mihi offerre video Iliadas, ut
quidnam in tam vasta rerum præstantissimarū sylua pri-
mum persequar, aut quo styli genere rem tantā, tamque in-
exhausti laboris opus aggrediar, omnino nesciā, cōspiciām-
que haud minùs arduū esse huiusce argumēti principū ad-
inuenire, quàm exitū: cum præsertim, si verbis rei dignitatē
consequi velim, nihil nō magnum & præclarū, nihil nō dif-
ficile & arduū, nihil non sublime atque suspiciendū occur-
rat. Neque enim vel de fumo, vel de asini vmbra, quod
aiunt, nobis hic suscipiendus est sermo: non incondita de-
liramenta, non seniles fabellas, non Alcinoi apologos in-
ani atque otiosa verborum structura sumus allaturi, sed
rem profectò apprimè nobilem, insignem, illustrem: quæ ef-
fusissimas sui cultoribus laudes cōfert, & cuius gratia ho-
mines ad parentum, ac deūm propè vicem honoris immo-
dici titulo prosequimur. Ea autem, ne quem nimis hoc loco-

Quanta ex li-
terarum cul-
tu gloria pro-
ueniat.

suspenſum teneam, litera ſunt. Siquidem nulla maior glo-
riae celebritas, nulla fama candidior, adhæc nullus omni-
no nec clarior, nec honeſtior nominis ſplendor ciuitatibus,
regnis, ac populis contingere poteſt, quàm qui ex re litera-
ria, quæ eminentiſſimum vbique locum obtinet, proficiſci-
tur. Et, quod longè pluris faciendum, nullæ laudes tam
firma ſtabilèſque permanent, ac in multa ſecula proten-
duntur, quàm quæ parantur ex literis. Propter literas e-
nim non tantùm homines inſignitè doctos ſingulari quo-
dam, perpetuòque honore afficimus, eos quidem veluti
tacito & arcano ſenſu animi ſuſpicientes, ſed ipſas etiam
nationes & prouincias, quæ huiusmodi religioſiſſimos
Muſarum ſacerdotes olim aluiſſe, atque produxiſſe dicun-
tur, ſplendidis admodum titulis cumulamus. Quod aded
verum eſt, vt paſſim videamus populos ferè ſingulos vel
earundem literarum inuentionem ſibi ipſis attribuere, vel
certè multam in eis exercitationem: quaſi hercle laus illa,
quæ ex cæteris rebus acquiritur, planè ſordeſcat, ſi cum ea,
quæ ex literarum candore ac dignitate prouenit, conſeras:
aut quaſi nationis illius nomen in puluere iacere credatur,
cuius nullos fuiſſe conſtet literaria palæſtra milites exer-
citatiſſimos. At dum ſingulæ nationes hac in re laudibus
propriis nimiùm conſulere, dum etiam ſinguli ferè aucto-
res plus æquo φιλοτιούρι, aut, vt ſæpius contingit, γλωσσο-
γάρσορες hunc atque illum famæ celebritate cõſpicuum præ
cæteris reddere voluerunt, mirum in quantos errores,
quàmque prodigioſa mendacia (quod deinceps latiùs pa-
tebit) præcipites delati ſint. Alia enim ab AEthnicorum,
alia à Chriſtianorum traduntur annalibus. Vtque inſi-

nitis modis super hac cōtrouersia inter se differūt AEthnici, ita nec ipsi orthodoxæ fidei auctōribus inter ipsos satis interdum conuenit. Nimirum in re tam insigni, nobilique commemoranda conatur suæ quisque nationi, ac genti, aut etiam illis, quibus impense fauet, nominis immortalitatē quocunque modo conciliare, ob idque in stuporem posteros deducere. Hinc effectum esse cernimus, ut per celebrem litterarum, artiūque exercitationem præ aliis omnibus nationibus, si modò attribuant Hebræi, modò AEgyptij, modò Græci, modò verò & alij. Nec ullis auctōritates, seu rationes, quibus vel hanc vel illam opinionem confirmant, deesse videmus. Gallis autem nostris nullo laudum genere non afficiendis, quòd aliquando, ne dicam hodie, reliquos populos doctrinæ, philosophiæque studio multis exuperarint stadiis, & à quibus etiam disciplinas hausisse Græcos perinde atque Latinos postea probare instiuimus, potior scriptorum pars (non enim omnium dico) & eorum sanè qui grauissimi habentur, nihil, aut parum admodum (quod ægrè ferendum est) tribuit. Quorum somnia & commenta quædam mox in cautiōribus ob oculos ponere non grauabor, quòd sibi quisque ab iis præcauendum intelligat:

- » Ne posthac (quod ait Horatius) semel irrisus triuuis at-
- » tollere cæret
- » Fracto pede Planum, licet illi plurima manet
- » Lachryma, per sanctum dicat iuratus Osirim
- » Credite, non ludo, crudeles tollite claudum.
- » Quæ peregrinum vicinia rauca reclamationat.

Demiror autem quid cause fuerit quamobrem Gallorum,

qui totius Europæ clarissimi non literarum tantum, sed
 & armorum præstantia fuerunt, adeò obscura, & veluti
 nescio quo obliuionis conopeo velata, & sepulta ferè ha-
 ctenus dormiuerit æstimatio, vt non modò paucissima de
 illis prioris seculi scriptores posteritati reliquerint, sed nec
 literis quidem vllis proavi nostri verbum vnquam nobis vl-
 lum fecerint, quod si tamen fecerint, nihil omnino apud
 nos temporum fortasse vitio extet. Mira narrant plerique
 de Græcis, de Latinis, de Aegyptiis, de Scythis, de Chal-
 dæis, de aliis reliquis. Soli Galli omnium tantò eruditissimi,
 quantò rei bellicæ olim, hodièque peritissimi omittuntur,
 ac veluti obscura & incognita Demogorgonis spelunca
 latentes, vix in lucem possunt emergere: non quòd præcla-
 rissima quæque semper non præstiterint, sed quia in tantis
 rebus describendis nimium segnes, opinor, fuerint maio-
 res nostri. Habeat Romanus formicam, faciet elephan-
 tum, Tumulum habeat humilem Græcus, statim Olym-
 pum produci, & veluti Atlantem ex Pygmaeo assurgere
 videbis: vt non minùs aptè quàm eleganter hunc in mo-
 dum cecinerit Quintianus noster in Cleopoli,

*Tam Græcos,
 quàm Roma-
 nos semper ex
 re leuioris mo-
 mēti mira cō-
 finxisse.*

- » Græca renascenti splendens facundia lingua,
- » Ex minimis maiora facit. Si fluminis vndas
- » Aggreditur, totum videas consurgere pontum,
- » Nereæque in solidas spargentem brachia terras:
- » Si canit auritos lepores, adeò alta refurgit
- » Gloria, marmoricos vt tester adesse leones.

Hoc semper morbo laborauit Græcia, vt ex re nihili &
 fabulosa arduam faceret, nimirum gloriæ inanis famelica.
 Quòd si huiusmodi gloriæ stimulus Galli nostri excita-

rentur, tam rerum optimarum vbertate, quàm pura & aperta veritate, cum reliquis omnibus possent & contendere, & victoriae compotes fieri. Quid enim habent nunc illi, aut vnquam habuerunt quo careamus? Nec de Græcis tantùm, sed egregijs quoque rerum ostentatoribus Latinis loquor, qui Græcorum imitatione se suâque ita prædicarunt, vt haud sciam an aliquid illis decantandũ supersit. Nullũ est Tusculanum, nulla villa, nullus vel môticulus vel fonticulus, nullũ flumen, nulla sylua, nulla terra quantulicunque vini ferax, nullus hortus, ædificia nulla, que silentio inuoluta dimiserint. Variis artificibus, quos immo- Nõ modò insignes, sed etiã infimos quos- dicis laudibus ad sydera ferunt, plena sunt eorum volu- que viros tã mina. Pictoribus, statuariis, sculproribus, venatoribus, à Græcis quã à Latinis cele architectis, rerum inuentoribus, gymnastis & palæstricis, bratos fuisse. athletis & pugilibus, hippodromis & catadromis, nautis, fabris, aurigis, aliisque id genus artificibus sibi placent immoderatè, ita vt vtraque gens æstu quodam gloriæ per- cita, de inani ambitione certamen suscepisse videatur. Peculiare est, & ingenitum fortasse populo vtrique malum, vt mira de lente. Non video quidnam habeant quod indictũ prætermiserint. Nec ipsis quoq; histrionibus Roscio, Histriones varij. Paridi, AEsopo, Stephanioni Togato, Pyladi, Rubrio, Hylæ, Astydamae, Nicostrato, Ofilio, Saculio, Thymela, Polo, Callipidi, Cylisco, Castori, Docili, aliisque generis eiusdem sua laus defuit. Suam quoque gloriam & Gladiatores. famam celebratissimam reportarunt Esernius, Pacidianus, Bithus, Bacchius, Spartacus, Martianus, Turbo, Spiculus, Gracchus, & siqui alij huiusmodi fuerint apud eos Retiarũ, Mirmillones, Hoplomachi, Munerarij, atq;

*Palæstrita et
luctatores.*

*Lanistæ. Nec sua nominis claritate caruerunt Pancrati-
astæ & luctatores quicunque apud illos inuenti sunt Bro-
theas, Ammon, Castor, Pollux, Amycus, Buthes, Eryx,
Eutymus, Anceus, Iphyclus, Phileus, Agefias, Archias,
Milo, Cleomedes, Agefidamus, Cleomachus, Demo-
crates, Demarchus, Diagoras, Clitomachus, Hypenus,
Marullus, Nicedorus, Polydamas, Dares, Entellus,
Theagenes, Androgeus, Pithodemus, Corycus, Patro-
bas, Lycus, Aegles, Glaucus, Eurydamas, Heraclides,
Ischomachus, Lachus, Topsius, Cyllon, Callias, Pyr-
rhecmen, Degmenus, Phrynon, Anenicon. Spurios om-
nes, bractearios, incastruosos, deformes, riuales, mango-
nes, procos, lachanopolas, figulos, latrones, pecuarios,
sacrilegos, pyratas, piscinarios, Zelotypos, cimiflones, pe-
tauristas, eunuchos, spadones, adulteros, balbos, claudos,
cacos, suffarraneos, furiosos, strabones, mutos, pestilen-
tos, parricidas, periuros habent in numerato, eorumque
omnium nomina posteris cognita & celebrata fieri vo-
luerunt. In eorum annalibus cum maximo honoris titulo
memorantur nutrices infinitæ, quòd nonnullos viros ma-
gnos ac principum filios aliquando educauerint, Philix
quidem quòd Domitianū, Beroe Semelen, Nysa & Ino
Bacchum, Policha Oedipum, Barce Sichaum, Caieta
AEneam, Aceste Adrafi regis filias, Charme Scyllam
puellam, Amalthea, Melissa, Adrastea, & Ida Iouem,
Acca Laurentia Romulum, Amycla, vel, vt alij legunt,
Amyda Alcibiadem, Hellanice Alexandrum, Eupheme
Musas, Ulysses Eryclea, Cyrum regem Spaco, Neptu-
num Caphyrna seu Calphurnia Oceani filia, Archemo-*

Nutrices.

rum Lycurgi filium Hypsiphile, alios denique & alia. *obstetrices.*
 Nec suas obstetrices Thressam, Sotyram, Salpem atque
 alias id genus omittendas censuerunt. Tubicinibus Mi- *Tubicines.*
 seno, Stentori, Tritoni, Olympio, Aglaidi, Agyrta, mul-
 tisque aliis suæ laudes, atque illæ quidem amplissima sunt
 attrituta. Non tantum gigantibus, sed etiam pygmæis
 atque homunculis immortale nomen suis scriptis pepererunt.
 Quid homunculis? imò & suas impudicissimas meretrices
 Thaidem, Cytherim, Lycoridem, Phrynen, Laidem, *Meretrices.*
 Glyceram, Rhodopen, Barinen, Spatalen, Fauculam,
 Floram, Leontium, Synopen, Metram, Nicetam, Aquil-
 linam, Aphram, Dignam, Eutropiam, Cumeniam, Cam-
 passen, Leanam, Lyden, Aspasiam, Cyrenen, Timan-
 dram, Pythonicam, Lyciscam, Stagonion, Anthin, Ma-
 nuliam, Philenin, Alcen, Paulam, Pandemum, Cyn-
 nam, Myntham, Casurium, Salauaccham, Abrotonum,
 Archidicen, Hermiam, Pyrrhinen, Caliam, Anticy-
 ram unà cum suis impurissimis lenonibus Crobilo, Cin- *Lenones.*
 naro Selinusio, Silone, Hylaria, Dipsade, aliisque id ge-
 nus permultis adèdè diligenter annotarunt, nec non inflatis
 extulerunt buccis, ut extimuisse videantur ne talium ho-
 minum memoria cum ipsis sepeliretur corporibus. Id ipsum
 quoque de innumeris catamitis Aemylio, Gargiliano, *Catamitæ.*
 Armodio, Aristogitono, Alexandro Abonotichite (cuius
 meminit Lucianus) & Mamurra factum comperimus.
 Quid igitur mirum sit chartas impleuerint, tantum e-
 lucubrationum posteris reliquerint: cum ne minimas qui-
 dem res, etiam si parvum dignas voluerint prætermittere. At
 nos quàm diversi sumus ab illis! Quanta hodie, Dii boni,

si eorum similes essemus, & futili commendatione moueremur, rerum describendarum copia nobis suppeteret! Quis lituus personandis laudibus nostris par esse posset! quum nullis planè artibus aut disciplinis, nullis humanae vitæ necessariis rebus, quas vbique suarum regionum haberint, careamus. Exponant nobis, & herbã dabimus, modò nihil comminiscantur, quid vnquam præconio dignum in suo solo viderint, quod ipsi non habuerimus. Imò verò quàm multa nobis & sunt & fuerunt dignis alioqui encomiis celebranda, quorũ penuria ceteros laborasse ostendi possit! Vnum duntaxat video, quo sibi placere, speciose ingredi, & veluti audaciùs in nos insultare illis liceat: nempe quòd suas Gallia quantumuis eximias cùm multarum rerum, tum maximè disciplinarum suarum laudes nescio quomodo iacere permiserit. Quod magisne iniuria temporum, an scriptorum negligentia contigerit, vix habeo quid proferam. Ipsos tamen Gallos compertum est rerum multarum copia, virtutum magnitudine, doctrinæ præstantia, probitate morum, consilio, prudentia, & comitate nullis vnquam terrarum populis fuisse inferiores. Nescio si boni ac periti esse maluerint, quàm apparere. Hoc vnum tamè verè affirmari potest, si illi tantum eminere quantum aut Græci, aut Romani voluissent, nullam vnquam hominum memoria nationem fuisse, quæ amplioribus titulis potuisset illustrari, nullumque potentis adeò eloquij scriptorem vixisse, cuius doctrina scribendæ Gallicæ virtutis, aut dignitatis particula, ac minimæ quidem porzioni non succubisset exhausta. Sed nec illos propterea, qui ante nos vixerunt, probè excusandos censeo.

Galli suas laudes, & eas maximè quas nomine literarum impune sibi arrogare poterant, iacere permiserunt.

Debuerunt enim, si non pro rei dignitate, quod certè fieri non potuisset, saltem pro ingenij, viriùmque captu ea attingisse, quæ ad conferuandam aliquam nominis Gallici memoriam faciebant. Nec verò in delibandis progenitorum nostrorum facinoribus, & inuestigandis patriæ laudibus ἀρετῶν Φορέων, vt Pausanias loquitur, pertimescere debuerunt, cùm præsertim latissimus tot præclarissimarum rerum, non autem fabularum describendarum campus illis patuerit. Non etiã mythologicorũ, nec ἐγκωμίαςων, aut palponum vitio ac suspitione laborare dici potuerant (quod nostri temporis historiographis nimium sæpe obici solet) cùm nostros illos protogonos ita semper in suis sese actionibus habuisse cognitum sit, vt vix vllus inter eos reperiat, qui pronus ad supra atque rapinas fuerit vt Iulius, ad secretiora adulteria vt Octavius, ebrietatem & Romani imperatores multa vitiorum labe conspurcati. commestationes vt Tiberius, vim sororibus inferendam vt Caligula, crudelitatem vt Claudius, vt Seuerus, vt Antonius Bassianus Caracalla, nullus præterea matrem interfecerit vt truculentissimus ille Nero, auaritiæ studuerit vt Galba, sordidæ fuerit gulæ vt Vitellius, astutus & frudulentus vt M. Antonius, proditor ac perfidus vt Perpenna Consul, vt Cn. Domitius, protentose libidinis crimine conspurcatus vt Heliogabalus, Senatorum interfector vt Domitianus, vt Traianus, vt Diocletianus, popino & vita moribùsque monstrosus vt Antonius Verus, vt Commodus, insontium occisor vt Adrianus Pedolatre, deparcus ac sordidus vt Aelius Pertinax, incupediis asiduus vt Pub. Gallonius, vt L. Piso, vt Apitius, vt Maximinus iunior, parricida & incestuosus vt

Basianus, ut P. Clodius, nullus etiam fuerit ad instar M. Drusi superbus & arrogans, Maximi gulosus & tucro, Adriani æmulationis liuore correptus, Septimij Seueri, Marij Sabini, Valerij Publicolæ, Cornelij Syllæ, & Qu. Metelli simultate atque odio flagrans, Zenonis ambitiosus, aliorum denique non paucorum more probrosis flagitiis turpiter adobrutus. His, inquam, omnibus portentis, quibus indignissimè fœdata olim Roma fuit, nostras caruisse regiones meritò gloriamur, ut interim non absque graui ratione fœlicem regibus Galliam scripserit Italus ille Politianus. Proinde fit nescio quomodo ut quotiescunque siue doctrinæ Gallicæ, siue rerum præclarè à nostris gestarum mihi venit in mentem, eorum qui nos præcesserunt, incuria non possim non subirasci, & tacitè diris eos deuouere, quòd suapte negligentia Gallicam gentem tot literis, tot philosophis, tot academiis, tot conspicuis regum antiquorum facinoribus, totque aliis rebus eximius illustrandam, & historiarum conscriptione clariùs aliquanto posteritati inculcandam non procurarint diligentius. Esset, esset, inquam, nobis, quo Romanam superbiam, & Græcam vanitatem in historiis nihil non sibi attribuere ausam deprimeremus, si veteres illi secula nostra relictis optima serie rerum bene gestarum descriptionibus tantùm decorassent, quantum sua egregiis excoluere virtutibus. Nihil omnino habuissent Græci, nihil Latini sibi à nobis inuidendum. Neque quicquam hodie Gallie nostræ deesse videretur, si penuria scriptorum non laborasset. Ea autem cum laborauerit, effectum est ut multò audaciùs mentiri ausi sint tam Græci, quàm Latini, in his sibi attribuendis.

quæ minimè fuerant attribuenda. Quòd enim ad Græcos Quantam de Græcis opinio nē omnes cōceperint. attinet, eò vsque progressam ipsorum famam, atque auctoritatem videmus, ut hodie in ore ferè sit omnium, primos eos literarum, omniumque scientiarum authores fuisse atque cultores: ex eoque vberissimo fonte & Gallos postea, & Germanos, ipsos denique Romanos (quod tamen non ubique fatetur Cicero, licet primo libro de Oratore, Athenas omnium artium inuentrices faciat) ceu plena, quod aiunt, manu non modò mechanica pleraque, sed ipsam quoque rerum optimarum cognitionem, atque in iis exercitationem, quæ philosophia nominatur, hausisse. Ac in ea quidem sententia fuère cùm aliij non pauci exquisita doctrinæ scriptores, tum Ovidius vbi de Samio Pythagora scribit hunc in modum,

» *Mente deos adiit, & quæ natura negavit*

» *Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.*

Simile quiddam de Socrate sentire videtur M. Tullius libro quinto questionum Tusculanarum, cuius verba sic

» *habent, Socrates autem primus philosophiam deuocauit*

» *è calo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam intro-*

» *duxit, & coëgit de vita & moribus, rebúsque bonis &*

» *malis querere. Huc pertinet quod Apuleius pro fulcien-*

» *da Græca vanitate in Floridis asseruit Pherecydem phi-*

» *losophum Scyrum, qui Seruio Tullo σύχρεος fuit, ora-*

» *tionem soluta primum omnium scribere cæpisse, quod &*

» *Plinius libro septimo testatur. Alij tamen id attribuunt*

» *Cadmo sexto. Quibus minimè aduersatur Suidas, licet*

» *non præscribat quisnam potissimum ex omnibus Cadmis*

» *ille fuerit. Quæ sanè de Græcis opinio, aut potius opinatio*

» *liquo cōcepta,*

b. ij.

opinio Ci-
ceroni imbe-
cilla assento
est: opinio ve-
rò fama de a
liquo cōcepta.

sic vrbes peruasit, sic academias penè omnes oppleuit, sicque hodie mentibus omnium infixæ est, vt si quis vel optimis rationibus adductis dissideat, & aliquid contrà sentiat, videatur illud omnino, non dicam vulgaribus hominibus, sed multis etiam eruditis quasi ἀπ' ἀεροφυσίῳ, καὶ ἀπ' κενναβουμάτω, vt Aristophanes loquitur, provenire. Tanti est momenti aliquam semel opinionem animo imbibisse. Hoc autem adeò propensum hominum iudicium non aliunde arbitror procedere, nisi quòd plerique, vt ferè fit, ἀγαρ φιλέλλωες multa opera & propensione in vnam Græciam laudis acervos omnes extruunt, in eamque vnam posthabita gentium reliquarum æstimatione, omnium disciplinarum præcipuam conferunt gloriam: nimirum vel aliis nationibus maleuoli, vel etiam, quod sæpe accidit, Græci idiomatis luxu, & orationis lepore ducti: ad cuius collationem omnia alia facile illis vilescunt. Alij verò etsi aliquando non omnino indocti, paulò minùs tamen considerati quàm deceat, solo aliorum relatu, ac imitatione suam statim sine vlla quidem obrectatione aut malevolentia proferunt sententiam, atque eandem postea, si liceat, scriptis manifestam faciunt, ratùmque id habent, & constantissimè tuentur, quod ab iis quos maximè probant, iudicatum vident, nempe addicti & consecrati certis quibusdam, destinatisque sententiis, & tandem ea interdum necessitate constricti, vt illa etiam que iam pœnitentes probare non solent, cogantur constantia causa defendere. Quot enim, per Deum immortalem, reperias,

solent homines opinione ac fama, non minùs quàm aliqua certa ratione commoueri. Pro lege Manil.

Libro quarto
Academicarum quaest.

qui malint eam quam priùs adamauerunt sententiam pugnacissimè tueri, quàm sine pertinacia quod verè, rectè que

dicatur exquirere? Atqui non tam authoritas in rebus
 discendis & exquirendis, nec pertinacis animi constans Idē ferè sen-
 tit Cicero li-
 bro primo de
 nat. Deorū.
 opinio, quàm rationis momenta querenda sunt. Virumque
 enim plerunque obest iis qui discere, & aliquid de vero in-
 uestigare volunt, ut qui desinant suum ipsorum adhibere
 iudicium, dum aut summis id assentionibus comprobant,
 quod ab eo quem amant, & amplectuntur, audiunt esse
 comprobatum, aut illud obstinatè volunt sustentare, quod
 primùm leuitate quadam animi liberius professi fuerant.
 Hoc loco in huiusmodi homines nec destomachor, nec sa-
 tyricè ago, quanquam id iustè quidem possem. Tantùm
 moneo, ut discant in posterum maturiori iudicio singula
 expendere, discant & falsas, quas priùs impresserunt ani-
 mis, opiniones relinquere, & in meliores exuta omni per-
 tinacia commutare. Et si priùs de Gallis pleraque non
 satis honorificè senserint, vel si eorum genus incultum, bar-
 barum, & usque crediderint, atque externis obtreçantibus;
 barbarièque nobis obiicientibus aures nimium faciles
 hætenus præbuerint, audiant nunc eos qui rectiora atque
 veriora inculcant, intelligantque Gallos ipsos literarum
 splendore, doctrina, ingenuis artibus (omitto hîc Gallici
 imperij, & bellica laudis, qua illi semper claruerunt, di-
 gnitatem) omni denique disciplinarum genere ante Græ-
 cos, nedum Latinos fuisse & excultissimos, & exercita-
 tissimos. Tot enim rationes, eadèque tam validæ ad id
 probandum sese offerunt, tot etiam virorū clarissimorum,
 & antiquitatis nomine venerandorum authoritates, ut in-
 sanus omnino sit qui non assentiat. Verùm ante quàm
 quod institui pertractem, & ad firmam ipsius rei proba-
 b. iij.

tionem me accingam, operepratum fuerit ostendere (id enim extra oleas non est) quàm variant inter se, quàm hæsitent, imò etiam quantum cæcutiant non vnus & alter, sed infiniti propemodum scriptores , qui dum Gallos vel per malitiam, vel per ignorantiam merita literarum laude priuant, eamque modò in hunc, modò in illum conferrunt , in tantas mehercle, tamque absurdas repugnantias delabuntur, vt parum oculatum esse oporteat eum qui non auditis tot contrariis inter se opinionibus vel tantisper sapiat, & veritatem intelligat sibi aliunde certius petendam, quàm ab huiuscemodi logodadalis. Quibus omnibus sigillatim respondere nõ est necesse, cum ipsimet satis fidem sibi mutuò abrogēt. Mihi sit satis in præsentia lectorem sic quasi per transfennã admonere, vt si emuncta naris fuerit, id genus Graculos posthac, vbi de literarũ, artiumque illustratione, atque celebritate incidet locus, suspectos sit habiturus. Quemadmodum enim qui longè à finibus errans incertis vagatur sedibus, sic istos à veri semita nõ parum disitis in sinuosis, ac teterrimis obuersari labyrinthis necesse est. Vnde nihil mirum si sæpe alterum alteri repugnare animaduertamus, sique alter in alterum non raro debacchetur. Siquidem illi & maximè Graci ipsi sese mutuò solent mendaciũ coarguere. Nec pudet eos iisdem de

Græcorũ
varia inter
ipsum
pugna at-
que
opiniones.

rebus contraria scribere. Notissimum quippe est quot in locis Hellanicus ab Agesilao dissenserit, & quoties Herodotum, quem Cicero historiae patrem esse dixit, coarguat Agesilaus, itémque quomodo Ephorus Hellanicum in pluribus ostenderit esse mendacem, Ephorum verò ipsum Timæus, Timæum posteri, Herodotum quàm plurimi.

„ Semper enim Græci, ut scriptum reliquit Diodorus libro
 „ tertio, aliquo tempore in literis, ac philosophia morati ad
 „ quæstum conuertuntur, eiusque gratia nouis semper opi-
 „ nionibus studentes, de que maximis disciplinis altercantes,
 „ incertos discipulos reddunt, animosque hominum per
 „ omnem vitam errare compellunt, & nulla in eis certa sci-
 „ entia dubium, & in confuso relinquunt. Quæ quidem res
 „ eò facilius factu fuit, quòd instructi copia dicendi, ut
 „ ait Lactantius, homines captarent. Hinc mirabile est
 „ quantas mendaciorum caligines atque tenebras excita-
 „ rint. Nec illos puduit interdum nomina, interdum quo-
 „ que facta aliorum populorum suis nouitiis, atque hesternis
 „ veluti die (si cum aliorum antiquitate comparentur) na-
 „ tis heroibus adscribere. Quod Herodotus, tametsi Græ-
 „ cus, in sua historia minimè negauit. Verùm tamen quòd
 „ pluribus myrothecis, ac verborum lenociniis sua illi fu-
 „ cant mendacia, eò diligentius, cautiùsque ab his sibi debet
 „ quisque præcauere. Nam ut eleganter notat Euripides
 „ in Phæniis,

„ Ἀπλῶς ὁ μῦθος τῆ ἀληθείας ἔφυ,
 „ Κ' οὐ ποιητῶν δέειτ' ἀρ δὲ χ' ἐρμυθωμάτων,
 „ Ἐχει γὰρ αὐτῆ καμφορ, ὁ δὲ ἀδικεῖ λόγῳ
 „ Νοσῶν εἰ αὐτῶ φαρμάκων δέεται σοφῶν,

Est autem hoc loco animaduersione dignum quidnam o-
 lim de illis ariolatus fuerit sapientissimus ille Cato, qui ad
 filium scribens, ut author est Plinius libro naturalis hi-
 storiae vicesimo nono, tale vaticinium dicitur protulisse:

„ Dicam, inquit, de istis Græcis suo loco, Marce fili, quid
 „ Athenis exquisitum habeam, & bonum sit illorum lite-
 „ ras aspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum, &
 „

Catonis de
 Græcis vati-
 cinium à Plī-
 nio annota-
 tum.

„ indocile genus eorum: & hoc puta vatem dixisse. Quã-
 „ docunque ista gens literas suas dabit, omnia corrumpet.
 Quæ Catonis sententia suum procul dubio effectum for-
 tita est. Postquam enim Græci eos progressus in litera-
 rum studiis fecissent, vt facile palmam cæteris iam præri-
 perent populis, mox theologia (non eam intelligo quæ ho-
 die à Christianis excolitur) philosophia, *μαυτελα*, & ma-
 gia, quas disciplinas eruditissimus Samothæ (authore
 Beroso) Gallis tradiderat, susceptis Græcorum fabulis nõ
 modò in Gallia, sed vbique ferè terrarum corrumpi cæ-
 perunt, adeò vt omnia nescio quibus naniarum inuolu-
 cris referta fuerint. Sed videnda quæ de his quoque apud
 Platonem in Timæo recensentur: ibi enim narratur So-
 lonem Salaminium aliquando in AEGYPTI regionem, cui
 Delta nomen esset, profectum, illicque cum in ciuitate
 Saim quiesceret, de vetustatis memoria à sacerdotibus,
 qui eiusce rei cæterorum peritissimi erant (nec enim Ae-
 gyptij sacerdotes aleæ, scortationibus, ebrietati, aut gu-
 le indulgebant, non etiam turpi otio delitescabant, sed
 soli ferè erant, quibus ob assiduum studium atque contẽ-
 plationem tam bonæ artes, quàm rerum omnium anti-
 quarum memoriæ innotescabant) quasisse: tum demum ex
 sacerdotibus ipsis quendam natu grandiorẽ hunc in mo-
 „ dum respondisse, O Solon, Solon, Græci semper pueri
 „ estis, nec quisquam è Græcia senex: cur id proferret per-
 „ contante Solone, Quoniam, inquit ille, iuuenis vobis sem-
 „ per est animus, in quo nulla est vetustatis commemorati-
 „ one prisca opinio, nulla cana scientia. Et paulò post, Ideo,
 „ inquit, qui succedunt & literis & Musis orbatu sunt.

AEGYPTIJ
 sacerdotes
 quondam in-
 structissimi.

21 Quo fit ut quasi iuvenes iterum sitis, & rudes, præterito-
 22 rum omnium prorsus ignari. Nam & ea ipsa quæ modò
 23 ex vestris historiis recensebas, à fabulis puerilibus, ò So-
 24 lon, parum distant. Hæc Plato, quamvis Græcus de suo-
 rum vanitate producere nihil erubuit. Philastrius episco-
 pus Brixienſis, vir si non orationis & eloquij Tulliani
 suauitate ad eò præcellens, nequaquam tamen eruditione
 vulgari expolitus, nec prophanarum disciplinarum ne-
 scius, cui maxima cum Ambrosio familiaritas intercessit,
 & cuius meminit Aur. Augustinus in quadam epistola,
 Ad quod vult Deum, in opere illo quod de quinquaginta
 sex hæresibus inscripsit, quòdque ex omnibus, quas ille
 posteritati reliquerat, elucubrationibus, solum, ni fallor,
 ad hanc nostram peruenit ætatem, sic nobis equidem, quã-
 tum ad hoc propositum attinet, fauere videtur, ut contra
 communem aliorum opinionem nec literarum, nec gene-
 ris antiquitatem Græcus tribuendam censeat: eam enim
 licet permulti eorum auctores quibuscunque modis con-
 firmendam, & editis libris illustrandam curauerint, effi-
 cere tamen non potuisse quin tandem in auras ipsorum
 mendacia prodierint, atque etiam vel aliis Græcorum te-
 stimonij vanitatis, summæque impudentiæ multoties in-
 simulati fuerint, & conuicti. Ipsa Philastrij verba, quòd
 legenti cuilibet innotescât. possintque ab ipso auctore peti,
 consultò hîc præmittimus. Hinc itaque Metasthenes
 Chronologus Persicus in libro de iudicio temporum, &
 annalibus Persarum, eos qui sese ad scribendum accingere
 parant, pulchrè monet, ne aut opinioni, aut aliorum re-
 lationi nimium innitatur, ne Græcorum more hallucinâtes

Philastrij Bri-
 xienſis episco-
 pi testimoniis

Pulchra Me-
 tasthenis Per-
 sici admoni-
 tio.

Et se & alios decipiant, hominúmque mentes per omnem vitam multa hæsitatione diuagari cogant. Ex illo *Metasthenis*, quemadmodum & *Platonis* & *Philastrij* loco facile colligi potest, quantum authoritatis, aut fidei ipsis *Græcorum* historiis sit adhibendum, & maximè quoties illos audimus propria encomia decantare. Quid enim tunc non audent? Proinde rectè *Iuuenalis Satyra decima*,

” -Et quicquid (ait) *Græcia mendax*

” *Audet in historia. Et Valerius Flaccus,*

” -Te *Græcia fallax*

” *Persequor. Et Faustus,*

” *Garrula sublimem si Græcia iactat Homerû. Et Mar-*

” *Atque alia cæli formæ quas Græcia mendax (tuanus,*

” *Finxit. Plinius quoque portentosa Græciæ mēdacia vocavit Sed qu. d. plura id genus testimonia necesse est accumulare? Superest vt paulò cuoiosius, & emisitius veluti oculis contemplemur, quanta opinionum, aut fabellarum (sic enim rectius appellemus) nos torqueant varietate nō modo Græci, sed & interdum Latini scriptores. Primos literarum splendore celebres, & qui philosophia aliquam attulerunt lucem, quique primi syderum observationes coctilibus laterculis inscripserunt *Epigenes*, vt ab eo incipiam, indèque multi alij *Babyloniorum* antiquitati fauentes, cum ipso *Epigene* tradiderunt fuisse *Babylonios*, siue *Chaldaeos*, hoc est, secundum *Strabonem* libro duodecimo, *Ponti* populos, qui antea *Chalybes* dicebantur, & *Alizones* postea ab *Homero* nuncupati sunt. Apud quos verustioribus illis seculis fuisse *Geneblicos*, & *Mathematicos*, qui in *Astrologia iudiciaria**

Babylonij, siue Caldei primi literarum artiūque cultores a nōnalibus existimati.

toti essent, cum ex multis veterum monumentis, tum ex
 Mosi pentateucho licet quodammodo elicere ac iudicare.
 Hinc diuersis inter eos opinionibus super eadem doctrina
 exortis, alios scribunt appellatos fuisse Orchenos, alios Orcheni, &
Borispæni.
 Borispænos, alios aliis nominibus pro ratione sectarum quas
 amplectebantur. Alij tamen prorsus dissentientes id per-
 negant, voluntque potius literas ipsas (cui sententiæ libèter
 etiam adstipulatur Gellius) primum excultas fuisse apud
 Aegyptios (qui prius animalium effigies literarum loco Aegyptij.
Mercurius.
 habuisse dicuntur) sub Mercurio quodam. Quam opi-
 nionem etsi Anticlidès fuerit sequutus, Menona tamen, Menon.
 non Mercurium facit repertorem: & hoc annis quin-
 decim ante Phoroneum primum, & antiquissimum Græ-
 ciæ regem, quemadmodum idem monumentis approbare
 conatus est. Sed qui hodie apud nos Mercurij inuentum
 credunt, magis audiendos putat bona pars eorum qui in
 vero inuestigando aliquam temporis partem collocarunt,
 quòd grauißimis constare dicant rationibus, Mercurium Moses ab Ae-
gyptiis ficto
nomine Mer-
curius dictus.
 illum (quemadmodum ostendit Artabanus) nullum alium
 quàm Mosem fuisse. Quem tamen, inquit, Græca va-
 nitas suo more tenebris omnia sepeliens ita nuncupauit,
 nempe Ἐρατώ. Huc pertinet quod Diodorus Siculus Dæ-
 dalum, Melampum, Pythagoram, Homerum, complu-
 resque alios eruditionis causa in Aegyptum profectos ait,
 atque indè in patriam suam dogmata quemque retulisse.
 De Pythagora testimonium extat apud Ciceronem li-
 bro de Finibus: Cur, inquit, Pythagoras & Aegyptum
 illustrauit, & Persarum Magos adiit? Quin etiam Or-
 pheum, & Musæum, & Linum ab Aegyptiis didicisse
 c. ij.

orgia, & theologiam, & rerum scientiam, eaque omnia in rudissimam, & absque literis Graciam retulisse idem

Septem Graciae sapientes undenam philosophiam desumpsisse credantur.

Diodorus libro primo, atque aliis manifestè tradit. Præterea septem illos sapientes à nemine non decantatos, qui Graciam suo ipsorum splendore tantopere ornarunt, eamque literis & sapientia auctam reddiderunt, ab Aegyptius philosophiam didicisse non tantùm Diodorus, sed & alij quàm plurimi asseuerarunt. Nec alienus est ab hac opinione Aristoteles, qui libro primo Metaphysices ostendit in Aegypto primùm Mathematicas artes comparatas fuisse, quòd ibi sacerdotes in ocio omnium concessit degerent. Verùm ulterius progrediamur. Sunt qui ad Syros

Syri.

literarum, artiumque referant originem. Vnde & Cadmum illum Agenoris filium Thebarum Baoticarum conditorem eas è Phœnicia, quæ regio est inter Syros, numero sexdecim in Graciam intulisse multi cum Herodoto autumarunt, quamuis Lucanus id non omnino audeat de ipsis Phœnicibus affirmare, qui libro tertio ait,

Phœnices primi, famæ si creditur, ausi

Mansuram rudibus vocem signare figuris.

Phœnices.

Liberius tamen de horum doctrina, & inuentis pronuntiauit Dionysius: cuius carmina sic à Ruso citantur,

Phœnicum regio est: hinc rubro gurgite quondam

Mutauere domum, primi que per aquora vecti

Lustrauere salum, primi docuere carinis

Ferre canis orbis commercia: sydera primi

Seruauere poli: & alia id genus. Hoc etiam indicat Plinius

libro quinto. Ipsa gens, inquit, Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & syderum, naualiumque

ria magna literarum inuentionis & syderum, naualiumque

ac bellicarum artium. Has item Orpheum Apollinis ^{Orpheus.}
 & Calliopes filium hominibus dedisse putavit Alcida-
 mas rhetor. Nonnulli Cecropem, Atheniensium regem. ^{Cecrops.}
 Alij Linum Orphei præceptorem Apollinis & Terpsico- ^{Linus.}
 res, aut, si Hermodoto Platonico credamus, Mercurij &
 Vrania filium, poëtam alioqui antiquissimum, qui eodem
 auctore libro disciplinarum primo, vt memorant, ipsis eis-
 dem literis libellum scripsit de mundi generatione. Pleri-
 que ex Græcis fabulatoribus Calliopen, aut, si mauis, Cal- ^{Calliope.}
 lopeiam: cum tamen eam nonnulli versibus duntaxat he-
 roicis præesse, simulque eorum inuentricem fuisse dixerint.
 Alij Simonidem Melicum, poëtam Lyricum: quem tamē ^{simonides}
 Plinius libro septimo harum tantum quatuor literarum ^{Melicus.}
 ξ, η, ι, & ω repertorem dicit, & præterea octauam in
 lyra chordam inuenisse. Alij Palamedem Nauplij Eu- ^{Palamedes.}
 boea regis filium, licet ille, vt plurimorum sententia est,
 has tantummodo quatuor θ, ξ, χ, φ in bello Troiano præ-
 monstrare ceperit: hinc haud vulgarem apud posteros fa-
 mam consequutum. Attamen si rem propius intueri lu-
 beat, id videbitur potius immortale ipsi Palamedi no-
 men conciliasse, quod scientias multas, puta calculorum,
 mensurarum, & ponderum rationem (vt volunt) excogi-
 tarit, & Astrologia peritissimus annum ad cursum Solis,
 & menses ad cursum Lunæ accommodare incæperit, pri-
 musque in castris Græcorum visam, atque illis temporibus
 reformidatam Solis eclipsin naturalem, minimè que timē-
 dam esse docuisse feratur. Verum quas Palamedi tribuunt
 literas, nempe θ, & χ, maluit Aristoteles ab Epicharmo ^{Epicharmus.}
 additas. Voluerunt alij, vt annotauit Diodorus libro
 c. iij.

- Æthiopes.* quarto, *Æthiopus* primos literas illustrasse, ab iisq; *Ægyptios* eorum colonos exinde illas accepisse, & ab his deinde reliquos. Quid? quòd *Romani* ipsum literarum decus ad se ipsos transferre volentes, asserunt eas à *Pelasiis* primùm in *Italiam* allatas, quemadmodum testatur *Solinus*, atque *Plinius*. Tradunt & *Carbiliun Spurius* grammaticum literam, g, *Claudium* verò *Centimanus* numerum literam, r, primos excogitasse. Voluerunt alij *Nicostratam* *Euandri* matrem, quæ à *Liuius Carmentis* dicitur, has *Latinis* primùm dedisse. *Dionysius* verò in primo ait *Arcadas* primos in ipsam intulisse *Italiam*. Quæ duæ posteriores sententiæ parum admodum, aut certè nihil inter se differunt, cum *Nicostratam* *Arcadicam* fuisse constet. At *Liuius Euandrum* ipsum authorem facere videtur libro ab vrbe condita primo ita scribens, *Euander*, tum ea profugus ex *Peloponneso* autoritate magis quàm imperio regebat loca, mirabilis vir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines. Cui sententiæ succinens *Cornelius Tacitus* scribit *Aborigines* populos antiquissimos (qui scribente *Stephano* primi tenuerunt agrum illum in quo postea *Roma* constructa fuit) ab *Euandro* *Arcade* didicisse literas. Rursus alij diuersos diuersis in locis authores faciunt literarum, existimantque *Rhadamantum* *Iouis* & *Europæ* filium eas dedisse *Assyriis*, *Anubim* *Osiridis* filium (sub cuius forma *Mercurium* postea coluerunt) *Ægyptiis*, *Phænicas* *Græcis*, *Carmentem* *Italiam*. Hodie bona pars eruditorum earundem & originem, & illustrationem refert ad *Hebræos*. Quæ in re nihil planè differunt ab iis qui apud *Syros* primùm excultas

crediderunt : quandoquidem Syri, dicente Eusebio, sunt Hebraei, atque adeò Iudæa Syria est, quæ iuxta Plinij sententiam & Palæstina prius vocabatur, & Cæle, & Phænice. Existimarunt autem Eusebius, Eupolemus, & Artabanus Mosem pluribus ante Cadmi tempora an- Moses.
 norum spatiis literarum fuisse authorẽ (vixit enim Cadmus Cadmus quo
 anno à Mose defuncto, septimo supra quadragesimum, tempore vi-
 hoc est tempore Othonielis regis Israël) easque primùm xerit.
 Aegyptiis consulisse, Aegyptios deinde Phænicibus, à quibus mox Cadmus sumpsisse à multis creditus est, cum illum potius eas à Gallis nostris illo tempore quavis doctrina instructissimis traxisse (vt à nobis paulò post ostendetur) veriores perhibeant historia. Neque hinc tacendum quemadmodum in bibliotheca Septimana non multis ab hinc annis de literarum auctoribus reperti sunt sequentes versus, quos multæ esse vetustatis arbitrantur, ἄνεπιγεῖάφοι,
ἀνεπιγεῖάφοι,

- » Moses primus Hebraicas exaravit literas.
- » Mente Phænices sagaci condiderunt Atticas.
- » Quas Latini scriptitamus dedit Nicostrata.
- » Abraham Syras, & idem reperit Chaldaicas.
- » Isis arte non minore protulit Aegyptias.
- » Gulsia prompsit Getarum quas videmus vltimas.

Plura id genus commemorare necesse non est. Tot mehercle sunt opiniones, tantaque est inter tot authores dissonantia, vt cuienam potissimum fides adhibenda sit nescias, meritoque possis carmen illud Horatianum obijcere,

» Quo teneam vultus mutantem Prothea nodo?

Sed quid illi de priscis Gallis, qui hoc maximè literarum

nomine celebrandi sunt? Vix equidem eos videntur agnoscere. Et cum ad artium particularium assignationem devenitur, non minori ambiguitate nos torquent, quam quæ olim non nisi acinace Phæbæo dissolvi poterant. Nam ubi determinandum est in quo quisque excelluerit, nõ modò illos sibi mutuò quasi utroque, quod aiunt, cornu opponi videbis, sed ne ipsos quidem sibimet ipsis satis esse cõformes: adeò ut longè satius sit eos de Gallis nihil quicquam attigisse, quam ita inconstanter suis elucubrationibus meminisse, ne fortè posteros ob illam suam volubilitatem ac portentosa mendacia magis hæsitare faciant, Galliámque ipsam detracta omni opinione literarum nõ modò non illustrent, sed aliquantò reddant suspectiorem.

Quàm variæ, atque incertæ de artibus omnibus ferantur opinionones: ac primum de Grammatica.
Plato.
Epicurus.

Ut igitur per omnes artes sigillatim, brevitèrque discurremus, Grammaticam, quam Crates Mallotes, qui à nonnullis Crateres dicitur, missus ab Attalo rege sub ipsam Ennij mortem Romanis dedisse fertur, Epicurone an Platoni feramus acceptam, non satis inter eos constat. Siquidem illius vim primus Plato speculatus est. At Epicurum hanc primum docuisse author est Hermippus, quemadmodum libro decimo annotavit Laërtius. Archilochus

Homerus Grammatices ait
tibi credidit.
eius.

verò in ea epitome quam de temporibus conscripsit, Homerum facit authorem. Hic enim, inquit, Grammaticæ præcepta primus dedit, quum antea quisque sermone scriberet, simul & loqueretur vernaculo. Quæ profectò Italia, quæ & magna Græcia suscepit. Hactenus ille. Hæc se solum inter omnes eruditos callere credidit Rhemnius Palemon, vir tanta arrogantia, ut M. Varronem porcum ac ineruditum sæpius appellavit, iactavitque secum

Rhemnius Palemon.

& natus esse literas, ac deinde secum moriturus. Sunt qui Suetonio fidem malint adhibere, qui scriptũ reliquit Gr̃a- Suetonius.
 matices initium tale omnino fuisse quale & Rhetorices:
 nempe ex observatione eorum quæ in loquendo apta aut
 inepta videbantur, homines ea ipsa ad imitandum, vi-
 tandũque notantes hanc artem fecisse, veluti oratoriam.
 Quod & Quintiliano minime improbat. Rhetorices Authores
 verò authorem Diodorus Siculus libro primo fabulose Rhetorices.
 pœtarum sententiæ conformis Mercuriũ esse scribit, iuxta Mercurius.
 illud Horatianum,

- » Mercuri facunde nepos Athlantis,
- » Qui feros cultus hominum recentum
- » Voce formasti catus.

Quanquam idem Diodorus postea libro sexto nequaquã
 sibi ipsi constare videtur, quòd asserat Mercurium inter-
 pretis nomen assumpsisse (id enim Græca ipsius Mercurij
 sonat appellatio, quæ est ἐρμῆς παρὰ τὸ ἔρω τὸ λέγω, ἢ παρὰ
 τὸ εἶρω τὸ ἀνέλω) non quòd nominum, aut orationis fuerit
 inuentor, sed quia diligentius quàm ceteri mandata refe-
 rebat: nisi fortè arbitremur Diodorum eo in loco sui ipsius
 esse interpretem, aut illum potius, ut assolet, alibi fabulas,
 alibi veritatem sequutum. Aliis autem Corax Siculus di- Corax.
 citur artem, & præcepta Rhetorices adinuenisse: atque
 hoc idem fecisse putatur Ctesias, vel ut nonnulli scribunt, Ctesias.
 Thyfias: quorum utrũque Gorgias Leontinus sequutus Gorgias.
 est. Dubium est igitur quorum potissimum opinioni debea-
 mus insistere. Nam & Aristoteles primum Empedoclẽ Empedocles.
 artis huius inuentorem fuisse dixit, idẽmque sentire vide-
 tur Quintilianus libro tertio institutionum oratoriarum.

Cuius verba hîc cōsultò breuitatis causa omittimus. Rur-
sus maior pars Græcorum authorum, maximèque poëta-
rum, inuentum hoc ad Polyhymniam refert, quam tamè
plerique à vocis notatione argumentum deducentes, mul-
tis cantibus, & hymnis præesse volunt. Ipsius autem Mu-
sices, quam Socrates iam senex perdiscere non erubuit,
imò & quam maiores nostri Celta sub Bardo suo prin-
cipe, & primo eiusce artis inuente, vt scriptum reliquit
Berofus, vnà cum Rhetorica summo studio amplexi sunt,
licet nonnullis Orpheus, & Linus dicantur authores, po-
tius tamen eius celebratores existimandi sunt. Quòd si
Plinium audiamus libro septimo, Amphion Iouis ex An-
tiopa filius, artis huius repertor credendus est. Ad quòd
commentum alluisse videtur poëta, cum ait,

» Canto quæ solitus, si quando armenta vocabat,

» Amphion Dirceus in Actæo Aracyntho.

Quàm plurimi Zethum Amphionis fratrem repertorem
facere malunt, quidam vtrunque. Græcorum bona pars
(vt Eusebius annotauit libro secundo de præparatione
Euangelica) huiusce artis initium Dionysio adscribunt:
sed tamen Polybius id Arcadum populis assignat, Solinus
Cretensibus, Diodorus primo libro, Mercurio, Iosephus
in primo antiquitatum, Tubali (qui ab aliis Iubal dicitur)
Lamechi filio. En quæ discrepantia, & quanta inter tam
celebres viros $\alpha\lambda\phi\epsilon\gamma\alpha$. Sed longius aliquantò exspatien-
mur. Dialectices donum, atque beneficium an iuxta Ari-
stotelis sententiam Zenoni Eleati, an iuxta communem
ferè authorum opinionem Socrati, qui primus philoso-
phiam è cælo reuocasse dicitur, & naturalè in moralem

Bardus Gal-
Lirii rex Mu-
sices inuēt r:
de quo longè
plura postea
libr. secūdo.
Orpheus.
Linus.
Amphion.

Dionysius.
Arcades.
Cretenses.
Mercurius.
Tubal.

Zeno Eleates
à plerisque
dialectices au-
thor existima-
tus.
Socrates.

postea transtulisse, tribui debeat, an etiam aliis, prorsus incertum est. Arithmeticen autem Herodotus libro secundo, & Strabo libro decimo septimo Geographiæ a Phœnicibus primò inuētam scripsere. Iosephus libro primo antiquitatum ab Hebræis, Græci plerique, & cum his Latini quidam à Pythagora Samio. Quod tamen nequaquam admittit Cicero, qui tantummodo ab eodem Pythagora multum amplificatam fuisse affirmat: quod & postea annotauit Raphaël Volaterranus. Geometriam verò, cui maxima est cum Arithmetica affinitas, idem Iosephus Hebræis quoque tribuit, quemadmodum & ipsam numerandi scientiam. Diodorus tamen Aegyptiis refert acceptam, quod faciunt Strabo & Herodotus. Aliis etiam Theuth vtrâmq; artem dicitur prior inuexisse, vt à Textore annotatum est in sua Officina. De Astrologia autem, in qua veteres Gallos antequàm de literis quicquam vel in Latio, vel in ipsa certè Græcia audiretur, sub Druidibus, aliisque philosophis excelluisse mox ostendemus, si queratur, mirandum mehercle quantas de ea introduxerint fabulas: quarum aliæ quidem nemini non commentitiæ totæ apparent, aliæ verò quandam tantummodo veritatis præ se ferunt imaginem, ideòque magis periculosa, quòd multò faciliùs fucum faciant, quàm priores. Videamus ergo quantas hic mendaciorum nebulas excitauerint. Eam sibi Græci, quemadmodum & reliqua penè omnia, non veriti sunt attribuere: atque huius obseruatores præstantissimos Iapetum, Atlantem, Pherecydem Syrum, Thaletem, Pythagoram, aliòsque id genus audacèter confecerunt.

Arithmetice primi Phœnices excogitasse crediti.

Hebræi.

Pythagoras.

Geometria quorum inuentu esse creditur.

Aegyptij.
Theuth.

De Astrologia qua veteres Galli clauerunt.

Iapetus
Atlas.
Pherecides.
Thales.
Pythagoras.

Quibus utique commētis fauere nihil dubitauit Plinius libro septimo, cū ait Atlantē Libyæ filiū Astrologiā inuenisse. Quod & suis etiā somniis innumerabiles Græcos, Latinósq; scriptores cōfirmasse nō rarò legimus, dū hūc cæ-lū humeris sustinere fabulātur: hic enim, inquit Vergilius,

„ Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Verūm tamen idem Plinius haudquaquam vbique sui similis esse videtur, vt qui paulò antè, nempe libro sexto

Iupiter Bel⁹. scientiam hanc Ioui Belo adscripserat. Eius verba sunt:

„ Durat, inquit, adhuc ibi Iouis Beli templum: inuentor
 „ hic fuit syderalis scientiæ. Sed nec eodem loco meminisse
 visus est eius quod rursus paulò superiūs, nimirum libro

Phœnicēs. quinto scripserat, vbi de Phœnicibus agens ita dicebat,

„ Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuen-
 „ tionis & syderum. Quam posteriorem opinionem pleri-
 que amplexi sunt. Alij autē hanc Assyriis, maximèq; ipsi

*Chiron Cent-
 taurus.
 Ionicus.* Belo, ali j itidem Chironi Centauro ferēdam putāt acce-
 ptam: ali j rursus Ionico cuidam, quem Noachus post vni-
 uersalē aquarū exundationē genuisse creditur, attribuūt:

nonnulli etiā Prometheo, vt annotauit Seruius in sextam Virgilij eclogam, existimāntque illum ea ratione Cau-
 caso alligatum à poëtis fingi, adhibita scilicet aquila quæ
 cor eius asidue depasceret, quod Astrologiam curas, &
 melancholiæ plurimum sui studiosis adferentem nunquam
 non scrutaretur ad Caucasum. Quidam Museo, qui in

*Muse⁹ spha
 ra author cre
 ditus.* ea tantū valuisse dicitur, vt sphaeram prior adinuenisse,
 atque excogitasse feratur, quemadmodū author est Dio-
 genes Laërtius. Verūm eam M. Tullius Archimedi Sy-

Archimedes racusano adscribit, qui propterea veluti Deus quidam

terrenus suo tempore, ut scribunt, fuit habitus. De quo ita scribit Claudianus,

- ” -Iura poli, inquit, regnūmque Deorum
 ” Ecce Syracosius transtulit arte senex.
 ” Percurrit proprium metitus signifer annum,
 ” Et simulata nouo Cynthia mense redit.

Quibus omnibus planè aduersatur Plinius libro septimo, eandem sphaeram Anaximandro Milesio, qui Thaletis Anaximander Milesius. fuit auditor, attribuens. Quod & Laërtius etiam vix sibi satis constans, obiter annotauit. Quin & eodem in loco Plinius secum ipse pugnare videtur, quòd hanc postea libro vicesimo Atlanti propriam fecerit, nisi quis fortè dicat illum modò ex sua, modò ex aliorum sententiā loquutū. Atlas.

” Huc quoque spectat quod ait Diodorus libro quarto: Ferunt, inquit, Atlantem Astrologia fuisse peritissimum, & deque sphaera primùm inter homines disputasse: qua ex re visus est cælum suis humeris sustinere, locum præbente fabulis sphaera inuentione. Fabulantur & nescio quid de Endymione, quem ideò à Luna adamatū, ab eaque in Latmio Cariae monte sopitum fingi asserunt, quòd Astrologiam, ut rem tempore illo miraculosam, summa scrutatus fuerit diligentia, eiusque vim & energiam ipsos tandem mortales edocuerit. Longum esset omnia attingere somnia, & figmenta, quae hinc authores Graeci coaceruarunt: qui eò fallaciores, quòd nihil (pauciores quosdam excipio, & eos quidem grauisimos) Gallis nostris ferant acceptum, nihil memoria dignum adscribant. Iosephus ab his longè discrepans, duobus in locis, id est libro primo antiquitatum, & libro primo contra Appionem hoc, quod dicimus

d. iij.

Astronomia inuentum, Hebraorum esse declarat. Et quod Diodorus, & Herodotus attribuunt Aegyptiis, id minime negabit Iosephus, si tamen per Aegyptios illos intelligant Hebraeos, qui per multa annorum spatia, ut in sacris biblis cuilibet intuenti conspicuum fieri potest, Aegyptum incoluerunt. Quod & pro illis faceret, qui hanc ipsam artem Mercurio tribuunt, cum superius dictum sit ex quorundam sententia Mercurium illum Mosem fuisse. Iam quot, quamque incertae de artibus illis, quas liberales appellant, ferantur opiniones satis expressum videtur. Animaduertant igitur prudentissimi quique quanti referat in iis vel describendis, vel diiudicandis recta incedere via. Alioqui enim perpetuo fluctuantes dubitabimus, & feriemus aures non secus ac fluctus litora ferit. Quod si lubeat per alias etiam scientias singulatim excurrere,

non minores ubique pedicas, & labyrinthos comperiemus. Atque ut ad poësim se flectat oratio, de hac magna quaestio est. Quod autem eam sibi audacissime arrogent Graeci, & nostros Bardos, veteres nimirum poëtas, qui non solum in hac maxime vel ante ipsos Graecos claruerunt, verum etiam, scribente Beroso illo Chryso glotto, eiusdem inuentores quemadmodum & Musices fuerunt, silentio praetererant, aut certe si quid meminere, veluti per transennam, & quasi inuiti id faciant, notius est quam ut vel pluribus recenseri debeat, vel auctorum omnium qui hac de re scripserunt nomina, eorumque sententiae hoc loco adducantur. Hoc unum dicam, quod celeberrimus inter omnes Graecorum scriptores Pausanias, Olena quandam, poëtam omnium primum, atque antiquissimum videtur

Poëseos, quae re vera Bardorum Gallie philosophorum inuentis est, quina auctoritas crediti.

Pausanias Olena primum omnium poëtam esse crediti.

agnoscere. Cui tamen omnino dissidēt Iosephus, Eusebius, ac Hieronymus, qui metri cuiusque rationem Hebraeis assignandam autumarunt, quòd Mosē Israëlitici populi imperatorem post maris rubri traiectum constare dicant hexametris carminibus gratias Deo egisse: præterea Dauidem variis pedum ac metrorum generibus hymnos composuisse, alios quidem trimetros, alios verò diuersi generis. Hac de causa Hieronymus in præfatione Chronicorum Eusebii, huius carmina & poëmata Horatianis comparare, atque etiam Pindaricis nihil dubitat, quòd videlicet nunc iambo currant, nunc alcaïco personent, nunc sapphico tumeant, nunc semipede ingrediatur. Idemque subiungit Deuteronomium, Solomonem, librum Iobi, canticum Eſaiæ hexametris, & pentametris versibus Hebraïco sermone constare. Grauiſſima equidem testimonia, quæ, si audienda sint, poësim ab Hebraeis primùm cultam fuisse ostendant: quam post multa deinde secula (si verum est quod scripsit Porphyrio) Græcis illustrasse dicitur Orpheus, potius quàm inuenisse, aut si Diodoro Siculo, atque aliis infinitis credamus, Musæ ipsæ. Hexametris carmē à Mose scriptum, & decantatum. Dauidis poëmata qualia. Musæ.

dori verba sunt, Musis, inquit, à patre concessa est literarum inuentio, & carminum, quæ poësis appellatur, ratio. Adhæc Heroïcum carmen existimatur primus excogitasse Polymnestus Colophonius, alius verò Phemonœ, quemadmodum meminerunt Pausanias, & Eustathius, & post illos Angelus Politianus. Quod tamen minimè sentire videtur Virgilius, cum ait,

Carmina Calliope libris Heroïca mandat.

Aliis itidem placet hoc genus carminis à Delphicis in Delphicis.

- Apollinis honorem post interfectum Pythionem primum fuisse excogitatum, nonnullis ab ipso Pythio oraculo. Quod & Plinius libro octavo sentit, nec tacuit Pausanias, & Plutarchus in moralibus attigit. Versus autem Lyrici rationem inuenisse volunt alij Amphiona Iouis & Antiopes, aut, secundum nonnullos, Mercurij, à quo dicitur lyra donatus, filium. Alij Ariona Methymnaeum, patria Lesbium, omnium cytharistarum primum. Alij Terpsichoren, quæ & psalterij existimatur inuentrix. Alij Chirona Thessalum, qua ipsum etiam Achillem instruxisse fertur. Alij Terpandrum Antissaem, qui quatuor lyrae chordis tres alias dicitur addidisse (tamen si Plinius de septima tantum affirmer) quique lyrici carminis leges prior dedisse putatur: quas tamen Philemoni adscribunt plerique, ut author est Suidas. De Comædia primum introducta, tam incertæ sunt Græcis opiniones, ut dubium planè sit, inquit Donatus, quis eam inuenerit.
- Dorienses enim modò hanc sibi vendicare audent, quem Megarenses. admodum & Tragædiam, modò Megarenses, modò & alij. Præcipui tamen authores passim celebrantur Aristophanes, Eupolis, & Cratinus. Quod sentire videtur Flaccus lib. primo sermonum cum ait,
- » Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque poëta,
» Atque alij quorum Comædia prisca virorum est.
- Tragædia scriptores qui primi crediti tulit AEschylus, sed longè clariùs illustrarunt Sophocles, atque Euripides. Ab aliis inuentor existimatur Thespius. A quo non abludens Horatius in Arte poetica,
- » Ignoratum (inquit) Tragicae genus inuenisse Camæna

- 22 Dicitur, & plaustris vexisse poëmata Theſpis.
 Sed Aristoteli Tragœdiam Theſpis inducto hiſtrione, Aristotel. in Poëtica.
 Aeschylus Pythagorica disciplina imbutus addita altera
 persona, & accedente his tertia Sophocles compleuerunt.
 Hymnos verò illos, quos vocamus dithyrambos, itémque
 cycliodidascalos, & cleticos, & apopempticos, & my-
 thicos, & genealogicos, & eucticos, & apeucticos, &
 fictos, aliorúmque generum, an Dithyrambi Thebani, an Dithyramb^o.
 Arionis inuentum, vt vulgus Grammaticorum confir- Arion.
 mat, credas, planè incertum est. Bucolicũ carmen ple-
 rique Daphnidi pastori nos debere existimarunt, alij Daphn^{is}.
 Bucolio Laomedontis filio natu maiori, alij aliis. Carmi- Bucolias.
 nis quoque Iambici quidam Iambum eius nominis poëtã Iambus.
 authorem faciunt, quidam Archilochum. Rectiùs fortasse Archiloch^o.
 Fabius Quintilianus, si res iusto libretur pondere, quã
 23 illi omnes: Poëma, inquit, nemo dubitarit perito quodam
 22 initio fusum, & aurium mensura, & similiter decur-
 23 rentium spatiorum obseruatione esse generatum, mox in
 eo repertos pedes. Est & quoddam orationis genus, quod Dialogi.
 in dialogos distribuitur: quorum inuentor & celebrator
 à nonnullis Alexamenes, ab aliis Zeno Eleates, & ab Alexame-
nes.
 aliis alij crediti sunt. Hos quidẽ primus introduxit Plato, Zeno Eleates
 si Laërtio credamus, at si Aristoteli, Alexameni Scyreo,
 vel Teio attribuendum erit hoc inuentum. Historiam Historiã quis
primus dedis-
se putetur.
 præterea, qua nihil aut præstantius, aut optabilibus mor-
 talibus concedi potuit, Cadmus Milesius, teste Plinio li- Cadmus Mi-
lesius.
 bro septimo, primus dedisse credendus erit, dicente verò Phercydes.
 Apuleio, Phercydes. A quibus penitus dissentiunt Io- Mosès, sine
Hebrai.
 sephus, qui Hebræis assignat, & Eusebius, qui Mosi.

Medicina au-
thores quinā
crediti.

Apis.

Mercurius.

Chiron.

Phyllira.

Samothracū
filij.

Æsculapi.

Podalyri.

Machaon.

Apollo.

Medicinam autem, quæ proculdubio à cælestibus ad v-
sum mortalium demissa fuit, credidere veteres ab Api

Ægyptiorum rege repertam, quam & alij, scribente
Diodoro, Mercurium apud Ægyptios inuenisse con-
tendunt. Alij Chironi Centauro adscribunt, qui fuerat
Saturni ex Phyllira filius, alij ipsi Phyllira, alij Samo-
thracū filius, authore Eusebio, alij Apollinis filio Æscu-
lapi, alij eius filius Podalyrio & Machaoni, qui Aga-
mænonem ad bellum Troianum sequuti fuerant, alij verò
ipsi Apollini, qui apud Ouidium ita loquens inducitur,
Inuentum Medicina meum est, opifexque per orbem

» Dicor, & herbarum subiecta potentia nobis.

» En quæ hîc confusio, & quanta opinionū varietas. Lon-
gè melius, meo iudicio, Quintilianus & Cornelius Cel-
sus, qui existimarunt homines primùm ex rerum multa-
rum obseruatione ea quæ salubria, aut insalubria viderē-
tur notasse, atque inde huiusmodi artem corpora curandi
gratia confecisse. Singula, quæ de huiusmodi repugnanti-
is occurrunt persequi, ac discutere si vellem, tam multa
se se offerrent, vt nec Chryssippi, nec Didymi voluminibus,
quod dici solet, comprehendi possent. Hoc igitur tan-
tùm addam, politicam viuendi rationem, qua tantopere
prisca illis seculis condecorata fuit Gallia nostra, nimium
callidè atque interdum malitiose ab auctoribus multis, quæ-
admodum & multas alias artes ac disciplinas dissimulari,
tacitòque silentio præteriri. Nam bonas leges, quibus ho-
minum mores componerentur, & quæ modò improbos af-
ficerent supplicio, modò bonos tuerentur, ac fouerent, Ce-
rerem Saturni & Opis filiam mortalibus omnium primam

Nomotheta.

Ceres.

dedisse testes testes sunt Plinius libro septimo, Diodorus libro sexto, Vergilius quarto Aeneidos, Ovidius quinto Metamorphoseos, Herodotus libro sexto, alique propemodum innumerabiles Graeci atque Latini. Hinc θεσμοφóρος, hoc est legumatrix à Graecis appellata est. Has alij non vni nomotheta, sed pluribus tribuendas cēserent, volūntque Mosē Iudaici populi ducem suis Hebraeis leges dedisse, Rhadamanthum Iouis ex Europa filiū Lyciis, Androdamum Rhēginum Chalcidenſibus Thraciae populis, Phidonem Corinthiis, Zamolſin Zetis, Hipodamum Mileſiis, Phaleam Chartaginenſibus, Philolauū Corinthium ex Bacchiadum familia Thebanis, Indis Gymnoſophiſtas, Babylonis Chaldaeos, Perſis Magos, Siculis Cererem, Bocchorum Dynaſten nonnullis Aegypti populis, Minoēm Cretenſibus, Draconem & Solonem Athenienſibus, Mercurium (illum ſcilicet quem quintum numero faciunt) Aegyptiis, Lacedaemoniis Lycurgum, Charondam cognomento Thurium, patria Catanium Tyriis, Phoroneum Inachi filium Argiuis, Romulum & Numam Pompilium Romanis, Pythagoram quibusdam Italiae populis, & magnae Graeciae, Apollinem quartum Arcadibus, Zaleucum Locrenſibus, Liberum patrem quibusdā Indiae populis. Demiror verò cur in illa ſua enumeratione non addiderūt Druidas Gallis. Etenim clariffimis virorum magnorum testimoniis perſpicuum eſt à Druidibus, atque etiam à Samotheis ſummis philoſophis (qui antè quàm de Graecia quicquam admiratione dignum audiretur, literas & ſapientiam in Gallia profeſſi ſunt) Gallos ſuas accepſiſſe leges: nec ſolummodo leges,

*samothes sine Dis. prim.
Gallorum rex,
varia ab authoribus Græcis cognomina sortitur est.*

verum etiam cuiusque generis disciplinam. Sed quia à nobis de Samotheis ipsis, deque sagacissimo illo Samothe Gallorum patre, & literarum propagatore (quem Græci fabulatores nunc Ditem, nunc Summanum, nunc Orcum, nunc Plutonem, nunc aliis nominibus appellant) locupletius sequenti libro dicitur: itémque de Sarone, Dryo, siue Druide, & Bardo, simulque de eorum, qui ab ipsis orti sunt, philosophorum sectis, nihil de his hoc loco attingemus. Ostendisse sufficiat in quot, quantaque portenta incurrerint tot scriptores, ubi in qua arte, quibusve literis quique vel homines, vel nationes maximè claruerint, falsa quadam persuasione, atque interdum malitia ducti determinare voluerunt. Qui quum quandam veluti literarum ἀιδόματα constituere debuissent, & Gallos merita laude, (quòd in eis & priores excelluerint, & ἀειθέλωτες θεοματίδιον, ut Græcè dicam, fuerint, quemadmodum mox dicitur) haudquaquam defraudare, eas faciunt quasi heri aut hodie natas, vixque Galliam eis vnquam sacra fecisse agnoscunt. Quorum vtrunque ut indignissimum est, ita & ab omnium memoria atque animo, quoad fieri potest, tollendum. Sed quòd ad primum attinet, quum nullum donum literis ac disciplinis maius, præstantius, magisque necessarium, & sine quo meras omnia tenebras, omnia noctem, omnia cæcam esse caliginem, ignorantiamque necesse sit, è cælo hominibus immiti queat: credendum non est primos homines vlllo pacto hoc fuisse beneficio destitutos, quippe quorum creatio fuerit perfectissima, nec ea suam sortiri potuisse perfectionem videatur, sit tanto munere fuisse destitutam admittamus. Quare

omissis omnibus omnium fabulis discamus, ac teneamus multò priores fuisse optimas quâsque artes, quàm ab huiusmodi Graculis AEsopiciis fuerit traditum. Constat quippe Plinij, Melæ, Herodoti, aliorumque non paucorum ^{Literas aut aternas esse, aut certè uamodum anti- quas.} testimoniis, Phœnicum literas aut aternas fuisse, aut certè tam antiquas, ut earum procul dubio origines sint omnium literarum memoriâ supergressæ. Hac de causa cum Annio & Postello liberè assēueramus à Phœnicia, siue terra sancta (ex qua primogenitores nostros oriundos esse negare non possumus) in Galliam nostram primitus allatas, easque deinde à nostris quemadmodum fusiùs postea demonstrabitur, in Graciæ plagas, ubi ea colicæpisset, paulatim, variisque euentibus translatas. Quamuis igitur Philo Iudæus maximæ apud Hebræos authoritatis literas istis aliis lōgè faciat antiquiores, ut quas ab Abrahamo primùm repertas velit, nos tamen eas intrepidè pronuntiemus iam antea in Noacho, eiusque filiis fuisse, imò & ante diluuium etiam ab Adamo incæpisse, sed deinde inundante ac submergente omnia diluuium, conseruatas à Noacho, eiusque posteris, & à patre nostro Samothe ad Abrahami usque tempora, indeque ad Mosem usque, quemadmodum scitè annotauit Aurelius Augustinus libro decimo octauo de ciuitate dei, conformis nimirum Iosepho, qui libro primo antiquitatum scribit filios Sethi ^{Sethi filiorum coluung multas artes, ac literis inscrip-} duas extruxisse columnas, alteram lapideam, alteramque lateritiam, in quibus artes omnes inscriptas posteris reliquerant: idemque affirmat se earum alteram in Syria ^{ptæ.} uidisse. Accedit his quòd Iudas in epistola Canonica Enochi librum citat, qui fuit ante diluuium. Ex quibus

omnibus, multisque aliis argumentis, atque indicis colligi potest literas illo ipso tempore, id est ante magnam illam terram ab immodicis imbribus inundationem, exitisse. Præterea licet Plinius libro septimo se arbitrari dicat literas semper fuisse Assyrias, postea tamen minimè negat æternum fuisse earum usum. Nos certè in Gallia, ne quid commenti videamur intexere, æternas non facimus, ut qui à Dite Nochi nepote Celtarum parente capisse ingenue fateamur. *Quis*, ut probè Achilles Gassarus, alique supputant, in Gallia sceptrum tenuit anno à mundi creatione centesimo primo supra ter millesimum, nimirum paulò post vniuersalem illam aquarum exundationem. *Quem* admodum autem ab eo in Celtis litera Græcæ initium habuerint, itèmq; quemadmodum philosophiam rudibus adhuc hominum mentibus impresserit, primusque traderit, copiosius sequenti libro explicabitur. Ibi enim de quatuor summis philosophorum generibus, qui in Gallia nostra successiue regnarunt ac floruerunt, fusiùs pro rei necessitate agetur. *Quorum* priores quidem fuere Samothei illi ἀνδράγατες ἡγεμῶντιδουρ, alteri Saronida, hos deinde ordine successione sequuti sunt Druides, posteriores Bardi. Ab his omnibus non minor morum probitas quàm doctrina Gallorum animis insculpta est, ut non immeritò & morum, & disciplinarum fons vberimus, ac celebre veluti emporiũ solum nostrum Gallicum illo tẽpore fuerit appellandũ. Itaque ridendi Græci, & si qui alij φιλέλληνες plus quàm par sit illis suffragentur, imò & culpandi quòd adedò nobis inuidisse videantur, ut quicquid in bonis disciplinis nostri olim promouerũt, id omne modò suis ipsorũ,

Vetusissimi
Gallorũ phi-
losophi.

modò etiam aliorum quorundam inuentis attribuere soleant. Quid enim habita cum nostris collatione, & re verè atque ad amussim examinata, erunt aliorum penè omnium, ne dicam Græcorum inuenta, nisi minuta quædam & pusilla, quæ casu nescio quo magis quàm ratione coaluisse iure existimes? Ut interim non abs re liceat in iis poetica illa vti sententia, τὸν τε χιλιώτικον. At verò quæ à nostris comperta sunt & tradita, atque aliis etiam externis communicata, certissima propter illam vnde fluxerunt originem, fuisse dubitandum non est. Nam quòd se Græci à suo Cadmo literas accepisse gloriose prædicant, existimantes suæ se doctrinæ antiquitatem hoc modo adstructuros, nimium profectò inanis friuolâque est gloriosa illa prædicatio, cùm isthuc tam incertum sit quàm recens, & nullius ferè antiquitatis, si cum prisca nostrorū eruditione, & celebrata ab eis philosophia conferas. Propterea rectè Cyrillus libro aduersus Iulianum primo eos literas tardius accepisse commonuit. Quid, quod Iosephus eiusdem quoque sententiæ ex publica fide sacerdotum, & bibliothecarum probat hos nequaquam à Cadmo (quod & Archilochus & Xenophon asserunt, literas à Gallis primùm emanasse ostendentes) quasi primo inuentore, literarum munus habuisse, quòd nulla certa, & publica fide, sed priuata posterâque opinione id dicant. Sic enim aduersus Appionē Grammaticum arguit, Græci, inquit, gloriâtur se à Cadmo habuisse literas, cuius tamen rei vestigium non possunt ostendere, aut in Chartophylaciis sacerdotum, aut publicis armamentariis, & bibliothecis: atque alia id genus, quæ ille contra eos adducit. Iam verò quòd Romani omnium

Quòd literas
Græci multò
tardius acce-
perint quàm
Galli.

ferè aliorum tardissimè literas susceperint, cùm multis rationibus, tum ex eo maximè constat, quod nihil omnino siue de legibus duodecim tabularum, siue de poëtica (quàm ingenuè Cicero primo Tusculanarum quæstionum seriùs ad Romanos peruenisse fatetur) siue de philosophia (quam idem ex Atheniensium solo dimanasse existimauit) siue de aliis quibusque ingenuis artibus loquamur, habeant, quod se à Græcis accepisse vel vtrò non concedant. Et si quid est quod suis ipsorum inuentis attribuant, id tam pusillum est, vt tabulis cedrinis insculpi non mereatur. Porro quemadmodum hi in erigenda illa sua doctrina suppellectile à nostris hominibus plurimùm adiuti fuerint, itémque quot & quantis in palastra literaria stadiis à nobis superentur, denique quàm falso, quàmque iniquissimè nescio qui recentiores barbariei notam nobis inurant, pluribus paulò post explicabitur. Cæterum hanc ipsam, quam nunc pertractare instituimus, hypothesin ita per se & grauem, & dignam esse reor, vt neminem prorsus nisi alioqui multùm offensatorem, planèque ἀνεξέταστον mihi nō æquum, non facilem, non exorabilem futurum, atque id quidem absque vlla cōmendatitia verborum serie, persuasissimum habeam: ac proinde nullum mihi superesse negotium, vt destinato quasi studio atque opera cæterorum animos mihi ea in re conciliandos curem. Iam itaque, vt cum Homero dicam,

Ἄλλο γέ τι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλμεο σῆσι.

IOANNIS PICARDI TOV-
TRERIANI DE PRISCA CELTO-
pædia liber Secundus.

TANTA priscis temporibus Gallorum fuit in literis & prestantia, & æstimatio, tàmque insignis meliorum artium, atque disciplinarum peritia, ut illi iam extra totius doctrinæ aleam positi, propter opulentam illam sapiëntiæ suæ, literarumque supellectilem, atque admirabilitatē, faciliè vel eminentissimum ubique locum cæteris procul à se relictis, obtinerent. Sed cùm eos progressus in ipso disciplinarum curriculo fecissent, ut nihil esset quod in eis præterea desiderasses, necesse tandem fuit illis idem accedere quod principatibus, quod imperiis, quod monarchiis, quod & omnibus nostri huius hemisphærii rebus: quarum ea est fatalis veluti cõditio, ut postquã gradatim ad rei alicuius colophonē, aut ad dignitatis suæ encyclopædiã peruenerint, postea mutatis rerum vicibus interdum quidē sensim, interdum verò præcipiti ac repëtino casu deorsum ferantur, cùm nihil sit sub cælo Luna, cuius eadē semper esse possit *κατάστασις*. Et quia quò maius ac perfectius res qualibet sortita est incrementum, eò grauior est qui indè lapsus consequitur, fit profectò ut mirum videri non debeat si Gallorum litera, quæ ad tantam ascenderant perfectionē,
f. i.

ut vix quicquam inueniri potuisset vel exactius, vel absolutius, grauissimam deinde ruinam passa sint. Huiusmodi autem ruina magnitudo cum non ad multos dixerim annos, sed ad multa postea secula perdurasset, ita temporis progressu Gallicæ literaturæ captum erat inter homines pedetentim obliuisci, ut nisi paucis ab hinc annis ea ipsa quasi iure postliminij ad suos redisset, seque primigeniam Celticæ gentis filiam re ipsa declarasset, metuendum nobis fuerat ne tandem occupantibus omnia tenebris liberius deblaterassent hostes, multoque audacius in nos insultassent quotquot videmus hodie Gallici nominis ac felicitatis ofores, quando videlicet obseruassent nos literarum beneficio planè destitutos ipsis esse Bæoris inelegantiores, nec à truncis, aut stipitibus magna in re differentes. Cum enim illi calumniandi, & barbariem obijcendi ex hoc præcipuam sumpserint occasionem, quòd animaduertent iam à multis annis meliores disciplinas à Gallis paulò segnius, ac frigidius attrectari, quid facerent quæso, si nunc literas in eis prorsus extinctas conspicerent? Annon vel ad rauim vsque debaccharentur. Annon longè turpiores infamiæ notas nobis inurerent? Quid porro illorum fronti atque insolentiæ opponeremus, quoties barbariem nobis obiicerent, & feritatem? Quomodo Græcorum occurreremus vanitati? Quo mucrone recentiorum quorundam externorum arrogantiam, & obtrectationem confoderemus? At nunc cum superis bene fauentibus, & secūda magis aura respirare apud nos reuiuiscant optimæ quæque artes, cum etiam tot extent Gallicæ dignitatis propugnatores, nihil est quòd ampliùs istorum nuguen-

dulorum (vt eos Plautino vocabulo sic appellem) nasum reformidemus. Quorum lingua petulantiam etiam si nemo possit coercere, monendi tamen sunt, vt si sibi bene consultum velint, abiecta omni maleuolentia Gallum deinceps mirentur, ac suspiciant: simulque discant de ipsis honorificè sentire, à quibus olim multa hauserunt & doctrinæ, & bellicæ laudis ac fortitudinis ornamenta. Longè certè æquiores, nedum tolerabiliores ipsi Latini, qui aut de Gallis nihil dixerunt, aut si quid dixerint, id semper non absque magni honoris titulo dictum reperias. Eorum quippe virtutem, constantiam, & grauitatem non poterant non admirari, maximèque approbare: tantùm abest vt conuitiis lacefferent, & probrosas effunderent criminationes. Vt enim pleraque cùm T. Liiij, tum aliorum testimonia consultò hìc prætermittam, nonne ipse eloquētiæ parens M. Tullius locupletissimus, ac certissimus eorum, quæ suo tempore fiebant, testis, eosdem multis honorum cumulis est prosequutus? Scribit enim in tertiâ Philippica ad hunc modum: Nec verò, inquit, de virtute, constantia, grauitate prouinciæ Gallicæ taceri potest. Est enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperij Romani, illud ornamentum dignitatis. At isti nescio qui AEsopici Graculi, Latinorum scilicet filij, imò, vt verius dicam, Gothicæ, & Vuandalicæ gentis reliquiæ, modestiæ nescij atque pudoris, non verentur improbo, petulantique maledictò Gallici nominis splendorem impetere: & quod ait ille,

» In toto iactant verba canina foro.
Si quando enim de Gallis apud eos incidat mentio, nihil

Ciceronis & Gallis testimonium.

ferè audis quàm illos esse pinguculos ac distentos ventres, malè moratos, inurbanos, sordidos, leues, denique & barbaros: contrà verò se & bene natos, & eos verè dici qui acetum habeant in pectore, postremò legitimos esse Latinorum filios: cum tamen Gothos, Vuandalos, Burgundiones, Hunnos, Longobardos, & alios extranearum regionum populos ipsorum fuisse progenitores nullo negotio à quouis vel mediocriter in historiarum lectionibus versato possit intelligi. Tolerabiliores aliquantò & ipsi Græci, è quibus licet nonnulli, aut ferè omnes veritatem nescio quibus mendaciis inuolutam obscurarint, & præclara omnium aliorum facta suis semper attribuere soliti sint, nunquam tamen Gallorum nomen ita vellicant, ut in eorum famam ullis incurserint maledictus. Quapropter in hos vnica nobis acies struenda foret: at verò in illos gemina. Horum sufficet vanitatem coarguere, necnon indicasse quantum aberrent à veritatis orbita, dum id sibi licenter, nimiùmque liberè arrogant, quod arrogare non debent, nec ipsa literarum τὰ περὶ φεσηυότα Gallus nostris, à quibus primùm fuerunt edocti, accepta referunt. Illorum autem partim reuellenda erunt mendacia, partim etiam retundenda supercilia, quibus impudenter nobis calumnias intendunt. Sed quia minor erit difficultas in Italis illis, qui non ita pridem in nos debacchati sunt, refutãdis, quòd parum firmis rationibus aut præsiidiis innitantur, veniamus nunc ad Græcos, atque ostendamus primùm philosophiam cuius sese principes faciunt & iactant, deinde & ipsas literas Græcas priùs in Gallia extitisse, easque postea in Græciam translatas. Quo quidem in loco præ-

monitum quemque velim, me non ita in Græcos agere, quasi sim debitam illis laudem, & gloriam præcepturus. Quantum doctri-
na valuerint Græci, at-
que etiam Latini.

Quis enim nescit eos doctrina, eloquentiâque tantum va-
luisse, ut omnes, qui aliis postea claruerunt seculis, meruerint habere laudatores? Nam, ut alia omittam, philosophia ipsa omnium scientiarum parens, domina, ac regina nunquâ ex alia quavis natione tantum habuit adiumenti, quantum à Græcis. Tantum enim abest ut ceteri quicquam contulerint, ut etiam si qui externi eius aliquando studio incensi fuerint, ad ipsos Græcorum fontes sese receperint: atque eorundem plerique siquid eximium de philosophia posteris relinquere voluerint, id non sua magis quam Græca lingua præstare dignum iudicarint. Atque illud est quod de Græcis profero elogium. Simile quid de Latinis etiam pronuntio, quos πολυμάθης quoque ingenue affirmo, ne quis me & his detrahere arbitretur. Mihi etenim odiosum semper fuit genus illud hominum, qui prius habent ἄπειραν λόγων, quam vera loqui, qui totam gloriæ partem ad se ipsos transferentes, ceteris alioqui bene meritis nihil reliquum faciunt, qui que veluti laudum alienarum, aut etiam suorum mercede conducti buccinatores dum famæ unius consulere volunt, alterius deturpant, dum hunc præter meritum in sublime ferunt, illum nimium impudenter vel ad ima usque, si possint, deprimunt. Ego certè de Græcis, qui nunc nobis in disputationem veniunt, ita sentio, illos etiam si leuitatis nomine suspectos, attamen optimarum quarumque artium numeros omnes exactissimè, atque felicissimè absoluisse, Rhetorum abundasse flosculus, subtilissimas omnes Dialecticorum argutias te-

nuisse, omnia Physices reconditiora arcana magno studio peruestigasse, Theologorum abdita quadam penetrasse, in Mathematicis quoque fuisse exercitatisimos, denique & omnes omnium fabulas miro studio semper obseruasse. Sed tamen eos vicissim pudere non debet (neque enim id multum laudibus ipsorum derogaret, nisi fortè ea quæ semel professi sunt, more suo constantiæ causa defendenda existiment) ingenuè fateri ipsa literarum primordia fluxisse à Celtis. Enimvero (vt res aliquando certiori probatione elucescat) præter Druidas, à quibus plurimum celebrata fuit in Celtis philosophia sub Dryio quarto eorum rege, qui scribète Beroso sacerdote Chaldaeo, peritiam plenus regnavit anno post Noachi diluuium centesimo & decimo, cum nimirum nihil quicquam de Græcia, quæ per id tēporis inculta erat, adhuc audiretur, constat multos alios iam antea in Gallico solo regnasse ac floruisse philosophos. Cuiusmodi fuerunt Saronidæ illi, quorum meminit Diodorus Siculus libro sexto, à Sarone suo ita nūcupati. Fuerat hic Gallorū rex ordine tertius: sic dictus ἀρ^α Ἰσραήλ, quod ornare atque decorare significat. Neque ea quidem inepta nominis etymologia. Si enim res publicas ab eis hodie ornari censemus & cohonestari, qui eas melioribus augent artibus ac disciplinis, nonne hoc nomine præ cæteris regibus, quos vnquam inclytis veterum annalibus proditos legimus, bene audiet ipse Saro, magnūque suæ Galliæ & decus, & ornamentum attulisse censebitur, qui quandiu vixit, totus in hoc fuit vt bonas in ea literas propagaret, & optimis ac præclaris morum institutis eorum qui paulò rudiores adhuc viderentur

Saronidæ antiquissimi Gallorū philosophi.

animos componeret? Sentiebat nimirum multò pulchrius atque difficilius esse parta semel imperia præclaris legibus sanctisque moribus exornare ac retinere, quàm armis regno regnum addere. Multum habet momenti principis integritas cum sapientiæ studio coniuncta, sed multò plus civium recta institutio. Ille itaque noster, in quo nihil quicquam horum desiderabatur, ut subditos sibi populos rectis morum institutis cõpositos haberet, cæpit regnum suum quamvis literarum beneficio minimè quidem destitutum (nam Samorhes ante id temporis philosophari iam docuerat) in meliorem tamen formam redigere. Quod ut faceret meliùs, primùm occæpit Academias, quas vulgò Vniuersitates appellant, quouis doctrinæ genere refertas erigere, & instituere. Qui verò in iisdem literas profitebantur, Saronidas appellauit posteritas. Hi præter alias artes, quarum cultores erant diligentissimi, & præter ipsam, qua suos instruebant, philosophiam, erant etiam rei theologicæ deditissimi. Et ne quis me ista comminisci, aut quasi ex cribro, quod aiunt, diuinare putet, audiat hisce de rebus inter ceteros Diodorũ. Cuius

» verba libro sexto sic habent, Sunt, inquit, apud Celtas
 » theologi & philosophi quos vocant Saronidas, qui præci-
 » puè ab eis coluntur: nam moris est apud eos nullum abs-
 » que philosopho sacrificium facere. Existimant enim per
 » diuinæ naturæ conscios sacra fieri oportere, tanquàm Diis
 » propinquiores. Horum intercessione bona à Diis censent
 » petenda, quorũ consilio & bello & pace fruuntur. Ha-
 » tetenus ille. Nec silendum quod Berofus ille Chaldaeus ab
 » Atheniensibus χερσόβλοτος factus, omnibus aliis scripto-
 f. iiij,

ribus (vnico Mose excepto) vt etate superior (fuit enim ante tempora Alexandri magni) autoritatéque maior (fuit siquidem in ordinem sacerdotalem cooptatus) atque etiam historia amplior , sic & reliquis longè dignior , cui adhibeatur fides , cùm de regibus Assyriorũ loquitur , hunc » in modum scribit: His , inquit , temporibus regnavit apud » Celtas Saro , qui vt contineret ferociam hominum tum » recentum , publica literarum studia instituit. Ex quibus verbis colligendum non est ante ipsius Saronis etatem literas , itémque theologia , atque philosophiæ cultum in Gallia non fuisse: nam paulò post demonstrabitur iam antea extitisse Samotheos , etate aliquantò superiores. Verùm id intelligendum ita est , nulla adhuc , vt Berosus notat , gymnasia fuisse publica , in quibus posset dura hominum ceruix mitigari , & vndè bonæ artes ac literæ de-

sumi possent , verâque animi medicina (sic enim alicubi philosophiam appellat Cicero) peteretur . Nam ad quæ certiora te remedia poteris recipere , quoties malè habet animus? Nec enim fieri posse reor vt sine philosophia animo valeant homines : quod videlicet hæc quasi Deorum (vt inquit Plato) inuentũ nos primùm ad numinis cultum , deinde ad modestiam , magnitudinémque animi erudiat , eadémque ab animo tanquam ab oculis caliginẽ dispellat , vt omnia supera , infera , prima , vltima , media videamus . Quid , quod virtutes ipsa continet , & officij benéque viuendi disciplinam in se habet , & radicem omnium malorum stirpitis extrahit . Quam qui Saronidarum atque Samotheorum nostrorum more profitetur , videtur grauissimam , quod Tullius ait , sustinere personã .

» itiorum , pec-
 » catorũque
 » nostrorũ om-
 » nis à philoso-
 » phia petenda
 » est medicina.
 » lib . 5 . qua-
 » sionũ Tusc.

Adeò nimirum digna est, efficax, fructuosa, frugifera. Cuius maximam vim & energiam eleganter his verbis expressit Flaccus,

- „ Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
- „ Ter purè lecto poterunt recreare libello.
- „ Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
- „ Nemo adeò ferus est, ut non miscere possit,
- „ Si modò cultura patientem commodet aurem.

Isthac quum Saronem absolutissimum virtutis ac eruditionis exemplar, dignumque qui sapientiæ nomine epulis diuinum accumbat, minimè laterent, tantam philosophiæ cultui dedit operam, adeoque clara stemmata & monumenta suis reliquit posteris, ut aternæ hominum memoriæ sit commendatus, sibi que vicissim monumentum ære perennius extruxerit. Hæc de Sarone, eiusque philosophis nos breuiter attigisse sufficiat. Iam ad Samotheos, qui hos

Samothei primi Gallorum philosophi, qui paulo post Nochi diluuii floruerunt.

præcesserunt, fama celebritate conspicuos accedemus, si antè paucula quedam de Mago huius patre, vel, ut alij sentiunt, auo adducantur. Erat ille Magus Saturni Samothis filius. Regnavit in Gallia anno trecentesimo post maximum illum Nochi diluuium, octauo verò post Abrahamum natum, itémque ante Christum decimo septimo supra bis millesimum. Caterum quot ille annis regni scripturum tenuerit, quia nec à Beroso, nec ab aliis quicquã determinatum video, nihil hic definiam, præsertim cum istuc scire non magni intersit, nec ad præsentem locum faciat, pluribusne an paucioribus regnauerit annis. Summa hic fuit eruditione præstans, & ædificandi peritia, quam architecturam vocamus, cum primis insignis. Vnde

Magus Gallorum rex Architectura scientia insignis

etiam apud doctos cōrouersia est an huiusmodi appella-
Magus quid sonet. tionem ex idiomate Scythico sortitus fuerit, an Persico,
 an verò Graco. Siquidem vox illa Scythis ædificatorem
 sonat, Persis sapientem, Græcis verò (quemadmodū anno-
 tauit Cælius libro quinto, cap. quadragesimo secundo) re-
 rum diuinarum interpretem, & recōditissima quæque di-
 uinorum operum exactissimè speculantem, promentemque
 illa in actū, sciētia angustioris profunditate. Porrò hic no-
 ster, Galliam recentis adhuc diluuij incommodis vexatam
 & dignitate auxit, & domorum, villarum, atque ciui-
 tatum constructione multum amplificauit. Nam eo tem-
 pore homines ob ædificiorum penuriam, & raritatē pas-
 sim degebant sub arboribus, ibique philosophabatur, quos
 sapientiæ studium capiebat. De hoc ita scribit Berofus,
 » Nini quinquagesimo primo anno apud Celtas regnauit
 » Samothis filius Magus, à quo illis oppida plura posita
 sunt. Hoc autem loco memoratu simul ac notatu dignis-
 simum, Gallos in huius principis sui memoriam, vel etiā
 idiomate ipsorum casu quodam ita perseuerante, nescio
 quo pacto hoc nomen pro domo atque ædificio perpetuò
 retinuisse. Adhuc enim variatis paucis literis ex Mago
 (quæ etiam vox olim domum significauit, vt annotatum
 est ab Ioanne à Viterbo) remansit maison Gallicè, licet
 ad vocabuli etymon multò propius accedant quidā Bur-
 gundie populi, à quibus profertur magion. Multa præ-
 terea oppida peruetusta passim & in Gallia Narbonensi,
 atque Lugdunensi, itidem in Belgis, & Aquitania cō-
 memorant Ptolemæus, aliique Cosmographi, quæ procul
 dubio ab hoc nomine Mago denominationem sumpserūt.

ut sunt Iuliomagum, quasi Iulij domus ac edificium, Ca-
 saromagum Casaris, Nouiomagum Nouij: & Neoma-
 gum, quasi noua domus. Sic Rhotomagum, Breuoma-
 gum, Maguntia, Berbetomagum, Vindomagum, Bel-
 gitomagum, & alia id genus. Hac de mago secundo Gal-
 liae rege obiter dicta sint: quæ non omnino *καπεσο διονύσια*
 illis videbuntur, quibus cordi fuerint præclara veterum
 Gallorum *μνημετα*. Iam ut de Samotheis pertractemus *samothei*.
 locus postulat. In his autem depingendis, eximiâque eo-
 rum doctrina commemoranda latissimum aded campum
 patere video, ut vndená ducenda sit exordiendi ratio, an-
 cept cogitem. Tot enim extant præclara eorum *ἀνδραγα-
 θήματα*, ut nemo illis satis idoneus scriptor mihi videatur.
 Horum literis, & sapientiæ qui aduersatus fuerit, nullus
 vnquam eorū qui inter optimos authores connumerandi
 sunt, inuentus est: sed è diuerso eorum eruditionem om-
 nes communi consensu admirantur, ac suspiciunt. Quod
 fecerunt Aristoteles in Magico, Sotion in decimo tertio
 successionis libro, Iulius Cæsar in Commentariis, vbi per
 Ditem Gallorum patrem nihil aliud quam hūc nostrum
 Samothem innuit, Berofus Chaldaeus libro quinto de an-
 tiquitatibus Babyloniæ, qui Desfloratio inscribitur, itém-
 que libro secundo de Genealogiis primorum ducum post
 diluuiū, Annius Viterbēsis pluribus locis, Diogenes Laër-
 tius lib. primo de vita philosophorū, & alij non pauci. Sed
 ut iā de Samothe aliquid adferamus, hunc alij Semnothē <sup>Cur Semno-
 thes, & Sem-
 nothei dicti.</sup>
 potius, non absque graui ratione volūt fuisse appellatum:
 indéque Semnotheos potius q̄ Samotheos dicēdos existi-
 mant, quòd id genus philosophi religioni, ac deorū cultui

essent addictissimi . Idipsum enim sonat Græca vox σα-
 μνέθεοι. Atque in omnibus ferè Diogenis Laërtij codici-
 bus Græcis ita scriptum reperias. Quia tamen utroque
 modo à probatissimis auctoribus vsurpatum legimus, nèpe
 vel Samothei, vel Semnothei, his perinde ut nihil inter-
 sit, utamur indiscriminatim, præsertim cum non minùs
 præclara sit alterius quoque vocis notatio. Dicuntur enim

*samothei un σαμνοί, ut Eustathius interpretatur in Homerum Iliad.
 de dicti.*

υ, τὰ ὄρη, hoc est fastigia, & altitudines. Indè Samothei,
 quòd Theologiam, & ea quæ mundanam exuperant sci-
 entiam rimarentur, dicti sunt: aut etiam, si humilior ar-
 rideat interpretatio, quòd in altioribus locis, & caecumi-
 nibus montium philosophiam sæpius exercerent: idque non
 tam quia Philosophia authore M. Tullio, paucis con-
 tenta sit iudicibus, multitudinè que hominum consultò
 fugiens, eidè ipsa & suspecta sit, & inuisa, quàm ob mul-
 tam domorum atque ædificiorum penuriam. Quòd autem
 eam Græcè exercuerint, & Græcum idioma tunc habue-
 rint in Gallia nostra familiarissimum, ac peculiarem, ex
 hoc ipso nomine colligas: quanquam nec aliæ multæ de-
 sunt nobis probationes, de quibus postea. Illorum itaque

*samothes exi-
 mus & rex
 et philosopho.* philosophorum princeps & crigo fuit ipse Samothes, No-
 achi nepos, Comeri siue Gomeri Galli frater, quartus Ia-
 pheti seu Iapeti filius (ut à Beroso proditum est) Dis ali-
 ter cognominatus. Qui anno ætatis suæ centesimo &
 quadragesimo, transacti verò diluviij centesimo & quadra-
 gesimo quarto, nimirum circa initium prioris monarchie
 Babyloniorum, quorum Nembrothus ab auo suo Nocho
 rex fuerat constitutus, in Galliam relicto monte Cordieo,

relictâque Armenia penetravit, & Celtarum, quorum tunc parvus admodum erat numerus, præfuit imperio. Nec ibi porrectis (quod aiunt) pedibus turpi otio (quod bona pars regum facere solet) delitescibat, quippe qui suos Gallos bonis literis, ethica, cursu stellarum, & astronomia, itémque physica, & abditissimis quibúsq; rerum naturalium secretis, mathematicisq; omnibus instituebat, nec alia id quidem lingua quàm Græca. Veram sapientiam, cui annexa erat Dei cognitio suis tradebat. Cere monias, ac diuina sacrificia, eaque omnia quæ ad Dei cultum attinebant præscribebat. Erat enim πολυμαθής. Nam illum pater Nochus qui à multis & Ianus, & Ge-
 minus, & Oenotrius, & Diespiter, & Multifors, & Pro-
 theus, & Vertumnus, & Vadimon, & Iupiter Opt.
 Max. & à Metabstene Persico Ogyges dicitur, itém-
 que eius mater, quam & Horchiam vocant, & Sambethen, & Vestâ, & Terrâ, & Matrê Deûm, & Cybelê, & magnam Tyteam, & Aretiâ, & Reginam sacrorum, splendidis virtutum ornamentis, omnique sapientie genere antea reddiderant instructissimum. Inerat huic tanta Dei, rerúque cælestium cognitio, vt eadem fultus futura sæpenumero certissimè prauideret, ob idque εὐδοκῆλ & existimatus sit, atque illum deinde vulgus apotheosin consequutum sibi persuaserit. Neque hoc quidem silentio prætereundum quòd ante omnia suos semper animorum docuerit immortalitatem, ostendens viris quidem bonis vitam aliam quandam longè hac suauiore esse paratam, improbos verò & reos suas manere pœnas. Utque rudem tunc populum ad immortalitatis animæ persuasionem ad-

Varia Nochi, atque etiã illius coniugis cognomina.

Prisci Galli
pecunias in
alio seculo re
stituendas mu
tuo dare sole
bant.

duceret, eamque animis eorum magis magisque inculca-
ret, contractuum, & stipulationum legem quandam, quæ
diutissimè postea apud posteros remansit, inuexerat, qua in
futuram usque vitam, quam in cælo beatis promissam osten-
debat, nihil à suis debitoribus exigent creditores: eaque
tandem ad eò inualuisse dicitur, ut nullus omnino inter eos
esset, qui iam pecunias cuilibet alteri petenti etiamsi in-
cognito, mutuo dare recusaret, & eas quidem post hanc
vitam in futuro reddendas seculo: tantam nimirum de im-
mortalitate animæ opinionem conceperant. Nonnunquã
& ob hanc ipsam causam in defunctorum pyram episto-
las scriptas (Strabone authore) quidam illorum conicie-
bant, tanquam eas mortui essent lecturi. Fertur etiam ipse
Dis libros omni sapientiæ genere refertissimos cõscripsisse,
quos multis deinde annis sollicitè custodiendos curarunt,
maximòque habuerunt in pretio ipsi philosophi Samo-
thæi, posteaque Druides & Bard: qui tamen vitio tem-
porum ita funditus perierunt, ut ne ullus quidem reliquiis
hodie fruatur posteritas, ad eò ut nihil unquam nobis scri-
ptum meritò queri possimus. Porrò hic ob singularem &
eruditionis, & probitatis opinionem ad eò insignem lau-
dem est adeptus, ut hunc semper in honore summo habue-
runt Galli, qui ad Cæsaris usque tempora gloriarentur se
ab Dite patre prognatos, quæadmodum scribit idem Iu-
lius Cæsar libro sexto commentariorum de bello Gallico.
Nec id sanè immeritò. Sciebant enim non modò sermo-
nis Græci usum (quod & ab eodem Cæsare annotatũ est)
sed etiam primos totius Europæ ab eo philosophos incæ-
pisse. Quod equidem etiamsi suis lubentissimè faueat,

Galli se ab
Dite patre p-
gnatos glori-
antur.

disimulare tamen non potuit Diogenes Laërtius, qui libro primo de vita philosophorū ita scribit: Philosophiam à Barbaris iniitia sumpsisse, complures authores asserunt. Constat enim apud Persas claruisse Magos, apud Baby- lonios & Assyrios floruisse Chaldaeos, apud Celtas verò seu Gallos, Druidas: & qui Semnothei appellabantur, eius rei fuisse authores ait Aristoteles in Magico, & Sotion libro decimotertio successionis. Hæc ille. Quòd autem paulò post idem nimium φιλόπαθις eos qui talia sentirent videtur reprehendere, hac scilicet ratione, quòd ab ipsis Græcis non solum philosophiam, verum ipsum quoque hominum genus initio manasse velit, nihilo plus habet fidei aut energiæ, quàm quæ in tonstrinis circumferri videmus,

„ Gaudent ubi vertice raso (ut inquit Flaccus)

„ Garrula securi narrare pericula nautæ.

Támque friuolum est, quàm friuolæ illæ quas de Musæo Atheniensi, & Lino Thebano adducit rationes. Quis enim vel mediocriter in historiarū lectione versatus ignorat & Linum, & Musæum, quin & Orpheum ipsum (quos primos philosophiæ, theologiæque cultores faciunt) anno Gedeonis Hebræorum iudicis vicesimo quinto, iuxta Eusebii supputationem, vixisse ac floruisse, nimirum paulò ante Troianum excidium? Cui etiam ignotum esse potest, quòd Orpheus ipse relictæ Thracia (veluti innumeri ferè Græcorum authores meminerunt) vnà cum Castore, Polluce, Thelamone, Hercule, caterisque Argonautis Colchos ad vellus aureum rapiendum profectus fuerit, atque eodem ferè tempore Hercules Linum, &

Lin^o, Musæ^o,
& Orpheus
quo tempore
vixerint.

Melchisedechus.

Abraham.

Musæum Orphei quidē socios, habuerit præceptores? Accedit quòd priscus Græcis nullus fuit rex Phoroneo antiquior, licet quidam legantur illi coetani. Quod cum ita esse neminem prætereat, opere præteritum est intueri quantū à veritatis tramite sit exorbitans Laërtius, præsertim cū ante illam Argonautarum expeditionem, imò & ducentis circiter antè quàm Phoroneus sceptrā teneret, annis, manifestum sit Melchisedechum extitisse, virum in quo multa & diuinarum & humanarū rerum cognitio prælucebat: itēque Abrahamum certissimum fidei nostræ typum, qui nec sine literis fuit, nec humana caruit sapiētia, nec mathematicas ignorauit disciplinas, vt quem rudes adhuc populos Arithmeticam, Astrologiam, cateraque id genus mathemata edocuisse constet. Sed & anno fermè vicesimo supra septingentesimum ante eundem Phoroneum, inuentos fuisse coctiles laterculos astrorum obseruatione & philosophia inscriptos Epigenes auctor grauiſsimus, & Plinius libro septimo prodiderunt: vt interrim discant Græci nec philosophiæ, nec generis humani à se ipsis manasse principium. Taceo quòd multos supra ætatis illius memoriam annos, suos iam habuerat Saronidas, suòsque Samotheos Gallia: quibus nihil omnino quod ad exactissimam, veramque disciplinarum omnium cognitionem spectat, defuit. Nam quòd minùs remota fuit eorum ætas ab vniuersalis illius inundationis tempestate & incommodo, eò maiori erant rerum omnium cognitione præditi, quum eorum patres theodidactos fuisse nemo sit qui ambigat. Quòd autem illa ætate nec literas Græcia, nec homines etiam habuerit, ex eo colligitur, quòd post

Troie siue Dardania constructionem habitari cœpta sit, eamque rudes quidam aborigines, quorū incerta est origo, primò tenuerint. Vnde Thucydides eam diu ἀσάτους fuisse habitatam suis prodidit historiis. Et Strabo in Geographia Græciæ à barbaris antea cultam ostendit, eiuſque rei argumentum esse, quòd multa illis barbara nomina remanserint. Quòd si quis hic rem vera rectaque supputatione voluerit examinare, totamque annorum rationem ad calculum reducere, procul dubio comperiet annis plus quàm octingentis Galliam philosophia, & literis antè claruisse, quàm Græci elementa literarum à suo illo Cadmo fuerint assequuti. Iam igitur si qui fuerint id genus Græculi, qui tam impudenti iactantia effundantur (quemadmodum loquitur M. Caro in fragmentis de originibus) vt ea sibi præter meritum arrogant, quæ minimè sint arroganda, desinant tandem (quod ait Cicero) cornicū oculos configere, nec nouis cōmentis veterum famam ac eruditionem perturbent, quasi alij & antiquitate & dignitate superiores nihil scisse, nihil præstitisse videantur, aut quasi nullus omnino sit futurus, qui incondita ipsorum deliramenta obseruaturus prodeat in medium. Nihil illos pudeat propria vineta, vt est apud Horatium, cadere, simulque fateri philosophiam priùs à Celtis quàm à seipsis fuisse excultam, & pertractatam. Cuius equidè rei tota laus Samothi nostro tanquam primo authori adscribenda est, omnium sui temporis sagacissimo. De quo sic Berosus,

” Samothes, inquit, qui & Dis, Celtas colonias fundauit:
 ” neque quisquam illa ætate isto sapientior fuit, ac propterea
 ” Samothes dictus est. Cuius certè viri authoritas & ad

h. i.

probandã generis nostri antiquitatem, & ad prisca eruditionis Gallicæ confirmationem, etiam si nulla aliã suppetere rationes, posset sufficere. Porrò Samothæ composito Galliæ statu, nec non optimis moribus ac literis illustrato, vixit adhuc annos septem & quadraginta, in quibus id tantummodo illi curæ superesse videbatur, ut populum iã satis bene in literis iuxta ac moribus promotum in recto contineret officio, utque nonnunquam fratrem suum Comerum Gallum, qui per id temporis in agro Vetulonienſi residebat, consanguinitatis iure visitaret, vicissimque ab eodem visitaretur. Fuit autem πολυετής: nam vixisse perhibent annos centum & nonaginta septem, idque relictis, cum moreretur, Mago filio, & ex eodem, nepote Sarone. De quorum sapientia, & cumulatisſimis animi dotibus cum satis multa dixisse videamur, maximèque de Saronidarũ secta, nũc de duobus aliis priscorũ Galliæ nostræ philosophorum generibus, nempe de Druidibus & Bardis pauca quædam, quantum locus postulabit, restat attingere, quò videlicet Celtas olim absque literis, & philosophia nequaquam fuisse magis, magisque intelligatur.

Comerus
Gallus.

Druides.

Namnes.

Suam Druides appellationem sortiti sunt à principe suo Druide, siue Dryio: qui an quartus fuerit Gallorũ rex, an verò quintus, rursus an pater huius fuerit Saro, an verò Namnes huiusce nominis primus (fuit enim nobis alter Namnes quem vicesimum secundum inter prisca Gallorum reges faciunt, à quo & Namnetes populi dicti sunt) pendet adhuc fides veri. Sed nec præsentis est loci eiusmodi inquisitio. De Namne pauciores loquuti sunt, quòd nulla ferè, aut parva admodum super eo inualescat rerum

præclarè gestarum memoria. Nos igitur ad Dryium ser- Dryius, sive
Druis.
monem conuertamus. Hic regnare, & cum regni admi-
nistratione philosophari cœpit anno post diluuium decimo
supra quadringentesimum, anno verò post primam regni
Gallici extructionem quinquagesimo quinto supra du-
centesimum. De exquisitissima & admirabili huius eru-
ditione, ac theosophia multa passim & à Græcis, & à La-
tinis authoribus scripta reperias. Et Berofus Chaldæus in
commentario de regibus Assyriorum peritiæ plenum as-
serit eum fuisse. Quoniam autem in lucis sub quercubus,
atque arboribus philosophiæ secreta rimabatur, & rerum
causas perscrutabatur, suos ibidem etiam philosophari do-
cens, δρυὸς cognominatus est, quasi quernum dicas, aut
arboreum, aut sub quercubus manentem. Quod & Pli-
nius libro decimo quinto confirmat. δρυὸς enim tunc tem-
poris apud Gallos, sicut hodie apud Græcos quercum so-
nabat, licet & interdum per translationem pro quavis
arbore sumi consueuerit. Nam & vitem poëta δρυῦν ὀνοχι-
τῶρα frequenter appellant. Ex quo colligas cùm & Dru-
idum, & Samotheorum, & Saronidarum appellationes
Græcæ sint, Græcam tunc linguam Gallis fuisse peculia-
rem. Nam tum in Græcia nihil erat, ac ne vllas quidem
radices ibidem lingua illa Græca, quæ postea tantopere
claruit, egerat: vt quæ multo postea tempore vel à bar-
baris, dicente Strabone, coli cœpta sit. Proinde rectè Cy-
rillus Græcos scientiam tardiùs accepisse, libro primo con-
tra Iouinianum hereticum ostendit. Sed ne longiùs quàm
par sit à suscepta de Druidibus oratione excurramus, hi
hodie retento eodem vocabulo à Latinis Druidæ, vel
h. ij.

Dryidæ appellati sunt, interdum etiam Druides. Atque hi quidem præter rerum naturalium causas, & literarum studia, moralem quoque disciplinam exercebant, hominumque animos tam insigni & virtutis & doctrinæ, cultiorum denique morum præstantia compositos reddebant, ut iam non à vulgo tantum immoderatis penè affectibus suspicerentur, & quasi deorum loco haberentur, verum & summi quique viri, atque generosissimi principes eorum nominis perquam studiosi, semper ferè doctrinam ab illis traditam singulari quodam favore complexi sint. Nam post multos deinde annos Longo, Bardus eo nomine secundus, Lucus siue Lucius, Celtes qui & Celta, Hercules Libyus, quem Osiris genuisse perhibetur, Galates seu Galata, Arbonius, Lugdus, Belgius, Iasius, Allobrox, Rhomus, Paris, Lemanus, Olbius, Galates iunior, Namnes, Rhemus, & qui præterea alij reges vetustissimi ordine successionis Gallorum regno præfuerunt, apertos à Druidibus ipsis disciplinarum omnium ludos tanti fecerunt, eorumque literas & sapientiam suo patrocinio adèò libenter dignati sunt, ut pectus ad iuuandam rem literariam partim ab illis, partimque à Saronidibus & Samotheis introductam nunquam non habuerint propensissimum. Etenim, ut vnum atque alterum exempli causa huc adferre liceat, Olbius (quem Græco vocabulo ita nostri appellarunt) qui vicesimus paulò post Erychthonij Phrygiæ regis ætatem in Gallia sceptrum tenuit, ciuitatem percelebrem (quæ inter Massiliam & Niceam à Strabone non procul à Varo fluuiio collocatur) Olbiam à se ipso nuncupatam præstanti literarum scientia sic auctam reddidit, ut

olbia.

olbia.

meritò sane Olbia, id est, si Græcam vocem Latinè redamus, fœlix & beata dicta fuerit. Cuius filius Galates eo ^{Galates.} nomine secundus in Asiam minorem (vt author est Manethon Aegyptius Chronologus) cum exercitu potentissimo profectus à virtute paterna minimè degenerauit, sed literas, & philosophiam sibi à maioribus traditam fideliter & studiosè propagauit. Atque hìc obiter animaduertendum Olbium, Galatam, Rhomum, Nicæam Græcas esse dictiones, quarum hodie non obscura sit significatio: hinc argumentum esse non paruum nec inualidum Græcas literas absque controuersia illo tempore nostris in vsu fuisse. Postea etiam Bauo (vt hic inter tot alios vnus ^{Bauo.} recensetur) cui cum Priamo rege necessitudinem, affinitatem, & cognationem fuisse credunt, quique in prisicorum Gallia nostræ regum numero atque ordine vicesimus quartus connumeratur, qui etiam ipso ferè Priami tempore vixit Sampsonis duodecimi atque postremi Israëlitarum iudicis coætaneus, nimirum sub ipsam Cumarum Campania ciuitatis ab AEnea constructionem, eorum Druidarum literas, mores, & instituta tanto habuisse in precio memoratur, vt se totum in huiusmodi sectam ferri lubentissimè sit passus, & Archidrus, quasi Philosophorum, ac Druidarũ princeps voluerit appellari. Mihi nõ omnino videntur hìc hallucinari, qui de hoc existimant carmina illa Ouidiana esse intelligenda,

- » Ingeniique sui dictus cognomine Largus,
 » Gallica qui Phrygium duxit in arua senem.

Sed ne fortè prolixiori tam huius, quàm aliorum virtutis & industriæ commendatione nostra plus æquo turgescat
 h. iij.

pagina, pedem hinc exerimus, ad inceptam de Druidibus enarrationem gressum flexuri. Si quidem digna planè est quæ omnium in memoriam reuocetur historia, & eorum maximè, quorum ortum Gallia sibi vèdicat, vel certè quibus cordi fuerint præclarissima vetustæ Gallorum gètis monumenta. Druides igitur multiformi virtutis nec non eruditionis supellectile instructi, hoc præcipuè intenti erant vt oppiparis doctrinæ, rerumque honestarum epulis cæterorum animos lautissimè reficerent, eos quantum fieri poterat, ex inscitie tenebris (quibus nimium sæpe rudis plebecula solet inuolui) retrahentes. Nec ignotum est in quibus Gallie oris illi philosophati sint. Siquidem com-
 pertum est illos in nonnullis ciuitatibus Armoricis, in Carnutibus (quæ regio est totius Gallie media) Heduis, atque Mandubiis consedisse. Vnde & alicubi vetustissima castella reperias, vrbes, ædificia, nemora, montes, quæ ad huc vsque diem Druidum nomen retinuerunt. Celeberrimus est adhuc in agro Semurionensi non procul ab Alexia disito mons Druidum, hodie vitibus multis confitus, & vini generosissimi ferax : qui olim dum à Druidibus incoleretur, nihil præter quercus, atque alias diuersi generis arbores habebat. Proditum etiam memoriæ est Druidum partem in monte Iouis, qui mille ab Heduatorum vrbe passibus distat, habitasse. Quin & pluribus coniecturis adductum se dicebat Sebastianus Cadurcus, vir cum multis nominibus, tum eo maximè insignis quod in Gallia studiosè perlustranda, eiusque antiquitate λεπτομερῶς requirenda bonam extremæ suæ ætatis partem collocare non dubitauerit, vt crederet monticulum illum Mandubiorum

vbina Drui-
 des potissimū
 habitasse di-
 cantur.

qui Eſpiciis propinquus eſt, & meo Toutrerio propinquiffimus, à Druidibus olim fuiſſe habitatum, quòd & monumenta quadam peruetuſta id loqui viderentur, & ipſa dictionis notatio illud ipſum ſuboleret. Siquidem de torto, & corrupto vocabulo à noſtris Mongeſuum neſcio quomodo appellatum dicebat, cùm paulò ante huius atavis memoriam, à maioribus noſtris prolatum fuiſſe accepiſſet Mòdrium quaſi dicas montem Dryi, aut Druidũ. Verùm nos in præſentia eiufmodi etymologiæ inquisitionem relinquemus, eam accuratiùs multò perfequenturi in alio quodam libello quem de Alexia aliquando, ſi modò ceptis Deus fauerit, ſumus edituri. Vt autem nos in ipſa Druidum hiſtoria contineamus, erant illi non tantùm philoſophiæ, ſed & religionis cultui deditiſſimi, quantumvis dubium non ſit quin nobis, qui Chriſtianiæ imbibimus doctrinæ puritatem, irreligioſa videatur ipſorum religio, velut & aliorum omnium qui poſt hominum memoriam exitere philoſophorũ, atque theologorum, quibus ea quæ ab vnico Ieſu Chriſto generis humani ſeruatore ſalus dependet, obiecta fuit aut incognita, quique Deum in trinitate, & trinitatem in vnitatem non agnouerunt. Hos etenim in portentofas quãſque errorum imagines ferri, & quod Græci dicunt ἐν τῷ λιμένι γένηται perneceſſe eſt, præfertim quum ſint extra tutiſſimos veræ fidei cancellos, & quicquid ex fide non eſt, illud dicente ſcriptura, peccatum ſit. Verùm nos hic de fide verãque religione, quam ſcimus olim penes Iudaicum populum tantummodo extitiſſe, hodiẽque in ſolis regnare Chriſtianiſ, non agimus: inquirimus tantùm apud quos populos bonas artes ac

disciplinas primùm fuisse constet, simúlq; præclara Druidum facinora inuestigamus. Quòd igitur Druidæ præter multam illam literarù exercitationem fuerint etiam nescio cuius religionis sectatores, parum alioqui cum vera religione congruentis, & quam ἐ.δ.λο. ἔ.θ.ου.ε.ί.ου verè possis appellare, fortassis absurdum non erit id ipsum ad temporum referre conditionem, quibus rerum cælestium veritas, aut omnino abscondita erat, aut certè tã caliginosis offuscata atque inuoluta tenebris, vt à paucissimis perciperetur. De horum itaque ritibus satis fusè differit Plinius libri decimi quinti, capite quadragesimo quarto: Non est, inquit, omittenda ea in re & Gallorum admiratio. Nihil habet Druidæ (ita suos appellant magos) visco & arbore in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos: nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimvero quicquid adnascitur illis, è celo missum putant, signumque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu: & re-pertum magna religione petitur, & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium, annorumque his facit, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sacrificio epulisque ritè sub arbore preparatis, duos admovent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primùm vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit, falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tunc demum victimas immolant precantes vt suum donum deus prosperum faciat his quibus dederit.

De visco
Druidarum
ac nonnullis
eorum ritibus.

„ Fecunditatem eo potero dari cuicumque animali sterili ar-
 „ bitrantur, contrâque venena omnia esse remedio. Tanta
 „ gentium in rebus friuolis plerunque religio est. Hastenus
 ille. Cuius verba propter eam quam habent venustatem
 hic inferere nequaquam à nostro alienum instituto fuit,
 maximè quum in his multa quæ ad Gallorum antiquita-
 tem in memoriã reuocandam faciãt, contineantur. Atque
 hoc quidem loco operepretium est annotare eam semper
 apud Gallos, maximèque Burgundiones inualuisse, &
 ad hæc vsque tempora penetrasse memoriã, vt singulis
 annorum initiis quidam ex plebe, quasi sibi suisque bene
 precantes per singulos pagos & vicos ostiatim concla-
 ment, au guy lan noeuf, id est ad viscum, annus nouus:
 vel vt clarius explicem, ad viscum inquirendum prope-
 randum est, ô viri, quandoquidem hoc anni esse exor-
 dium vobis significamus. Hoc sanè nostri adhuc ex an-
 tiquissima obseruatione quotannis faciunt, sed cur faciãt,
 nesciunt. Nimirum vetustissima illa est de Druidarum
 ritibus ac ceremoniis retenta consuetudo. Ab his enim
 iam ex longa temporum serie sic instructa fuerat rudis
 plebecula, vt ipso anni exortu, id est sub crepusculum
 vespertinum, aut circa primam noctis facem (plus enim
 nocti quam diei tribuebant Galli, quòd se omnes, scribete
 Cesare in commentariis de bello Gallico, ab Dite patre
 prognatos predicarent, idque ab Druidibus proditum
 dicerent: atque ob eam causam spatia omnis temporis non
 numero dierum, sed noctium finiebant, & dies natales,
 & mensium, annorumque initia sic obseruabant, vt noctè
 dies subsequeretur) omnes ad lucos viscum illum, quem

vetustissima
 in hodiernũ
 diem de Dru-
 idarum riti-
 bus retenta
 consuetudo.

suis omnibus præstigiis accommodabant, requisituri confestim accurrerent, repertúmque Druidibus indicarent: qui mox suis diligenter obseruatis ceremoniis aurea falce succiderent. Porrò ne quis cunctaretur, sed intelligerent omnes operi tam sacro manibus pedibúsq; sibi quàm primùm esse incumbendum, designati erant nonnulli (quos *παροργέλας* haud improprie possis appellare) qui præmissi hortarentur vnumquemque ad sedulá visci illius *δαρυμασῆ* indagacionem, idque sine mora, quum iam prima anni nox, id est, secundum illorum supputationem, principium anni aduentasset. Quod Ouidium minimè latuit ita scribentem,

» Ad viscum Druidæ, Druidæ clamare solebant.

Cuius carminis anno superiori me familiariter admonuit Renatus Guillonius, vir, ita me Deus amet, qui præter diuitem multæ, ac propè infinita lectionis supellectilem, Graium ita spirat eloquium, vt ne Athenas quidem ipsas, si hodie in integrum restituantur, tam Atticas esse dixerim. Quòd autem illi scribente Plinio precarentur donú cælitus collatum sibi prosperum fieri, hodie quoque apud Gallos obseruatum ac retentum videmus. Nam in Mádubiis, totáque pene Burgundia, vbi conclamatum est, ad viscum, annus nouus, illicò subiungunt & aliam clausulam, qua vsitato nunc inter ipsos idiomate optant, vt sibi donum diues atque optimum contingat. Quod etiam apud Nannetes, & Byturiges, & Carnutes, & Heduos, denique & per totá ferè Galliam factitant. Breuior fortassis & conuenientior Picardica locutio. Nam vnica voce, & ea quidè appositißima sibi ac suis bene ominatur.

Postquam enim ab eis prolatum est, au guy lan noeuf, id est ad viscum, annus novus, alius deinde geminata voce inclamant, Planté, planté. Quo vocabulo hodie apud eos in usum recepto significatur anni fecunditas, atque fertilitas. Addidere postea nostri nescio quam cantilenam, multis mysteriis tum de Christi aduentu, tum de admirandis illius natalitiis factam. Quod hac, ni fallor, ratione fecerunt, ut populus qui accepta semel à patribus religionis solet esse tenacissimus, paulatim, & id quidem latenter à paganismo suo, quem alioqui tam citò nec dediscere, nec dedoceri poterat, ad Christianismum adduceretur. Forsitan hac in re longius quàm par sit detinemur, nec nos intra propositi stadij terminos continemus. Verùm hac eò tantum pertinere moneo, ut nonnulla maiorum nostrorum Druidarum facta in Celtis nondum planè obliterated reuocemus in memoriam. Possent & hoc loco multa adferri, quæ ab his olim introducta hodie apud nos, si paulò oculatiùs intueamur, obseruata manent (quamuis pleraque tam ab imperatoribus Romanis, quàm à rerum edaci tempore, ac inuidiosa vetustate abolita fuisse manifestum sit) quæ quia minimè sunt huius instituti, nunc silentio erunt prætereunda. Lucanus libro primo belli Civilis horum mores, & ἑορῶσιν his depingit versibus,

» Et vos barbaricos ritus, morèmq; sinistrum
 » Sacrorum Druidæ positis repetistis ab armis.
 » Solis nosse Deos, & cæli numina vobis
 » Aut solis nescire datum. Nemora alta remotis
 » Incolitis lucis. Vobis authoribus umbra
 » Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi

» Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus

» Orbe alio, longæ canitís sic cognita vita.

Ouorũ magi-
corum genus
quo Druides
utebantur

Fuit & his, authore Plinio, ouorum magicorum genus quoddam ad regum & litium victorias infigne. Sed ipsius authoris verba producamus. Praterea, inquit, est ouorum genus in magna Gallorum fama omiſſum à Græcis. Angues innumeri æſtate conuoluti ſaliuis faucium, corporũque ſpumis artificio complexu glomerantur: anguinũ appellatur. Deinde id dicunt ſibilis in ſublime iactari, ſagõque oportere intercipi, ne tellurem attingant: profugere raptorem equo: ſerpentes enim inſequi, donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius eſſe, ſi contra aquas fluitet, vel auro cinctum. At (vt eſt Magorum ſolertia in occultãdis fraudibus ſagax) certa Luna capiendum cenſent, tanquam conſtruere operationẽ eam ſerpentium humani ſit arbitriũ. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine: cruſta cartilaginis, velut acetabulis brachiorũ Polypi crebris infigne. Druides ad victorias litium, ac regum maximè laudant: tanta vanitatis, vt habentem id in ſinu equitem Romanum à Diuo Claudio principe interemptum non ob aliud ſciam. Hic tamen complexus anguium, & efferatorum concordia, cauſa videtur eſſe quare extera gentes Caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint. Neque enim criſtas eſſe in Caduceo mos eſt. Hac Plinius. Praterea ſacra illa immaniſſima videbãtur, quibus partim in Carnutibus, idque certo (vt Caſar ait) anni tempore litabant: partim in ciuitatis Heduorum ſuburbio: partimque alibi. Hi ferè omnes Augures erant, Arioli,

Vates, Aruspices, & Genethliaci. Vnde & in Hædus locus quidam est ad Septentrionalē aspectum, non procul à fluentis Aroti, ubi nūc vestigia phani Proserpinae, & Plutonis conspiciuntur, in quibus illi multos peregrissè ritus traduntur, de futuris ibidem multa pronuntiantes.

Sed audiamus quoque Diodorum Siculum de his libro
 » sexto ita loquentem: Celtae, inquit, utuntur diuinatori-
 » bus Druidibus, qui apud eos dum auguriis & sacrificiis
 » futura predicant, plurimi aestimantur, omni eis obtempe-
 » rante plebe. Cùm verò de magnis rebus consulunt, mi-
 » rabilem incredibilēque consuetudinem seruant. Iugulāt
 » enim ense hominem: quo decidente cùm ex casu, tum ex
 » membrorum laceratione & sanguinis fluxu ex quadam
 » rerum antiqua obseruatione norūt futura. Hactenus ille.

*Druidarum
 religio à Ro-
 manorum im-
 peratoribus
 sublata.*

Huiusmodi tamen religionem quæ iam à multis vsque se-
 culis iuualuerat, tandem ut nimis duram, & ab huma-
 nitate prorsus alienā obliterauit ac sustulit Claudius Cæ-
 sar, quintus Romanorum imperator. Vnde Suetonius,
 » Druidarum, inquit, religionem apud Gallos diræ imma-
 » nitatis, & tantum ciuibus sub Augusto interdictam pe-
 » nitus aboleuit. Quod & Plinius confirmat, qui libri tri-
 » gesimi capite primo in hæc verba scripsit, Cornelio Len-
 » tulo, & Publio Licinio Consulibus Senatusconsultum fa-
 » ctum est, ne homo immolaretur, palamque in tempus si-
 » luit sacri prodigiosi celebratio. Gallias utique possedit, &
 » quidem ad nostram memoriam: namque Tiberij Cæsaris
 » principatus sustulit Druidas eorum, & hoc genus vatū,
 » medicorūque. Non est omittendum quemadmodum illi
 sacra & ciuilia instituta Græcis versibus cōprehenderunt,

vt inde Græci sermonis manifesta vestigia longissimis post
 temporibus Gallicam linguam retinuisse existiment. Elo-
 quentiæ vim simulacro Hercules Celtici conuenienter ex-
 presserunt. De medicina, rerum principiis, immortalita-
 tate animorum, & Deo plurima sunt philosophati. Ad-
 hæc de morum informatione, deque republica admini-
 stranda doctrinam habuerunt, vt iudiciis illorum atque
 consiliis publicæ & priuata controuersia sedarentur.
 Quæ omnia Græcè scripta adolescentibus viginti annis
 in disciplina retentis ediscenda proponebant. Dabantur
 illis præmia, & immunitates, quò inuitari ad capessen-
 das doctrinas ingenia possent. Ex hac ipsa Druidum fa-
 milia fuisse Diuitiacum Heduum Dumnorigis fratrem
 Casaris tempore cognitum est. Nam ille præter diuinandi
 artes Physiologiae doctrinam, cuius erat peritissimus,
 profitebatur: ob eamque maximè rationem eundem C.
 Casar & M. Tullius suis scriptis plurimum commenda-
 runt. Neque enim quicquam eorum, quæ de isthoc phi-
 losophorum genere dicimus, Casarem latuisse credendum
 est: qui de his ita scribit: Illi, inquit, rebus diuinis inter-
 sunt, sacrificia publica ac priuata procurant, religiones
 interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus
 disciplinae causa concurrit, magnoque ñ sunt apud eos ho-
 nore. Nam ferè de omnibus controuersis publicis, pri-
 uatisque constituunt. Et si quod est admissum facinus, si
 cædes facta, si de hereditate, de finibus controuersia est,
 iidem discernunt, præmia pænasque constituunt. Si quis
 aut priuatus, aut populus eorum decreto non stetit, sacri-
 ficiis interdicit. Hæc pæna apud eos est grauissima.

Diuitiacus

Heduus, ex

Druidū fa-

milia prognæ

tm.

„ Quibus ita est interdictum, ij numero impiorum ac sce-
 „ leratorum habentur: ab iis omnes discedunt, aditum eo-
 „ rum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione in-
 „ commodi accipiant: neque iis petentibus ius redditur, ne-
 „ que honos ullus cōmunicatur. His autem omnibus Drui-
 „ dibus præest vnus qui summam inter eos habet authori-
 „ tatem. Hoc mortuo, si quis ex reliquis excellit dignitate,
 „ succedit: at si sunt plures pares, suffragio Druidum ad-
 „ legitur, nonnunquam etiam de principatu armis contē-
 „ dunt. Hæc & alia multa C. Casar, quæ hîc omnia inse-
 „ rere non est necesse. Quod autem peritisimi illi essent
 Astrologiæ professores, & disciplinæ moralis, & Physi-
 ces, & Metaphysices, & Arithmetices, & Theosophiæ,
 satis colligere licet ex eo quod ipse Casar ait intentos illos
 esse vt persuadeant in primis non interire animas, sed ab
 aliis post mortem transire ad alios (quod semper existima-
 uit & Pythagoras de metempsicosi multa philosophatus)
 atque hoc maximè ad virtutem excitari homines metu
 mortis neglecto: multa præterea de syderibus atque eorū
 motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum na-
 tura, de Deorum quoque immortalium vi ac potestate
 disputare, & iuuentuti tradere. Quibus verbis conforme
 etiam est quod Strabo libro quarto asserit, Druidas præ-
 ter rerum naturalium studia, quæ tractabant, moralem
 quoque disciplinam exercuisse: iustissimi autem omnium
 opinione cū essent, publica & priuata iudicia eorum
 fidei fuisse demandata. Subiungit præterea quemadmo-
 dum diuersis cruciatibus homines afficiendo immola-
 bant, dum scilicet quosdā diuinationi destinatos in tergo

feriebant, quosdam sagittis percutiebant, quosdam verò in ædibus sacris patibulo affigebant. Videtur Lucianus Samosatenus huiusmodi sectam optimè cognovisse. Quod cum alibi, tum præcipuè in Hercule Gallico declarat: ubi ait se in Gallum quendam incidisse, qui Græcanicam linguam absolute sonaret, eumque sibi philosophum aliquem ex eo genere philosophorum, quod apud Gallos ipsos esse ferebatur, visum fuisse. Quoniam autem de hac philosophorum familia satis multa dicta sunt, & de eorum literis, moribus, ac religione quæ videbantur attigimus, ad aliud

Bardi Gallo-
rũ philosophi

ut pergamus locus iam postulat. Atque hoc quidem Bardorum est. Hi cum in multis Celtarũ locis, tum maximè in quodam amœnissimo, situque ipso eminentiori (quod tunc temporis ferè vndique nemoribus densissimis cingebatur) Mandubiorum oppido philosophabantur: proptereaque monticulus ille, Mons-Bardorum dicebatur, de quo Sebastianus Cadurcus nonnihil obiter attigit in quadam epistola: meminisse ferunt & Eratosthenem quendam in libello de rebus Galaticis, ut idem Cadurcus annotavit. Hoc tempore perperam & corruptè non solum à vulgò, sed etiam ab iis qui inter non vulgariter eruditos connumerantur, appellatur Mons-Barri, atque huius appellationis nescio quod etymon satis friuolum adducunt: cum alioqui veram patriæ antiquitatem accuratius rimari oportuerit. Sic autem Bardi à Bardo Druidis, aut si mauis, Dryi filio, quinto Celtarum rege (ne quis Bardum iuniorem existimet, qui septimus fuit in regni Gallici administratione) qui sectã atque academiam Poëtarum, Musicorum, & Rhetorum introduxit, co-

gnominati fuere: tametsi & aliunde deduci posse videatur appellationis huius etymologia. Bardus enim ut annotat Sulpitius in Lucani librum primum, lingua Gallica olim Cantorem significabat. Ex quo effectum putant, ut quia prisca Galli præter artes reliquas maximè Musices studio nauabant operam, id tandem nominis fuerint consequti. Certè huiusmodi notationem nec probamus, nec improbamus: hoc tantùm obiter monere lubet, quod de nominis huius significatione à Sulpitio annotatum est, suspectum nonnullis videri, existimantibus longè aptius derivationem ἀρτὴ βαρδίας ἢ ἡ δὲ βαρδίας sumendam, præsertim quum nostros olim Gracè loquutos ex C. Casare certo certius intelligatur, & paulò post apertius ostendatur. Est autem hodie βαρδὺς siue βαρδύς (utroque enim modo dicitur per metathesin) idem quod βαρῆδης, id est hebes, tardus ingenio, stupidus ac segnis, cum tamen olim sapientem significaret & ingeniosum, quales nimirum maiores nostros fuisse compertum est. Verùm enimvero paulatim eius significatio ab utentium culpa in sensum contrarium detorta est. Vnde Cicero libro de Fato, stupidum Socratem dixit & bardum. Id ipsum in voce, sophista, factum videmus, in tyranno, in hoste, in aliis plerisque. Hac in transitu adducere placuit, nemini tamen interea suadentes, ut in iisdem vel pollicem premat, vel eundem conuertat. Sed ad nostrum redeamus, qui politiores literas cum veteris adhuc inscitia patronis nescio quomodo colluctantes, ita fauore suo fulsit, autoritate ita tuitus est; splendore ita ornauit, rerum & scientiarum inuentione ita adauxit: ut pectus iuuãdis omnino Gallice

literaturæ partibus natum habuisse illum iure optimo dicas. Quid quòd eidem nostro Bardo tota Musica laus, eiusque inuentio adscribenda est? Nec profectò Musica solum, sed diuersorum etiam (pace Græcorum dixerim, qui quod huiusce nostri fuerat, id totum suo Orpheo, & nescio quibus aliis more suo impudentissimè ausi sunt attribuere) diuersi generis carminum. Quod sapientissimū, atque eloquentissimum illum Berosum minimè latuit: cuius verba in tractatu de regibus Assyriorum sic habent,

„ Apud Tuyscones, inquit, regnabat Herminon vir ferrox armus, & apud Celtas Bardus, inuentione carminum & musicæ apud illos inclytus. En quàm graue & quàm efficax de nostris, eorūque literatura testimoniū. Quid hic dicitis (vt sermonem ad vos conuertam) ô Gallici nominis obtrectatores? Quousque tandem canina nobilitati facundia in petulantissimum latratum erumpetis? Nunquàmne generi nostro de omnibus bonis disciplinis semper quàm optimè merito, & primam in literis celebritatem sibi suo quodam iure vindicanti barbariem desinetis obiicere? Nihilne, quaeso, vos mouet sacerdotis huius Chaldaei & grauisissimi, & antiquissimi autoritas? Cui, scribente Plinio, Athenienses olim propter summam eloquentiam atque sapientiam, statuam lingua aurea præditam in suis erexerunt scholis, mediâque collocarunt academia. Nec verò Lucano incognita fuit id genus philosophorum secta, qui libro primo belli ciuilis ita scriptum reliquit,

„ Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
 „ Laudibus in longum vates dimittitis auum,
 „ Plurima securi fuditis carmina Bardi.

Hos item Strabo libro quarto Geographiæ, laudationibus, rei que poëticiæ vacare solitos dicit. Constat & eos maximo studio poëticiis rebus panægyricis pangendis incubuisse. Solebant enim Heroicos versus fortia clarorum virorum facta continentes dulcibus lyra modis ad suscitandos in cætibus atque conuiujs iuuenum animos decantare. His grauiores, & maiori vulgo admirationi erant Eubages, qui præter poëticiam, sacra quoque, cere- Eubages.
monias, auguria, diuinationem & naturæ causas profitebantur. Hoc autem loco id genus poëtas nostris quibusdam recentioribus, qui hac tēpestate nescio quæ cōmenta Gallicè scribunt, similes fuisse ne existimemus, nec eorum carmina istorum naniis atque illiteratis fabellis arbitremur esse conferenda. Est enim (vt à proposito nostro li- De vulgari-
ceat aliquantisper digredi) his nostris temporibus quoddam bus rhythmo
genus hominum (non magis hîc Gallis parcendum est rum scripto-
quàm Italis, quàm Hispânis, quàm reliquis) qui quòd ribus qui se
orationem rhythmicis, & consonantia quadam perpolire, poëtas audēt
concinnae, ac disponere nouerunt, se impudenter poëtas profiteri.
audent pronuntiare, suamque illam ῥυθμικῶν pro ver-
sibus & poëmatibus in quadriuijs, in foro, in aulis prin-
cipum iactare, atque vbiuis locorum pennas nido maio-
res extendere nihil erubescunt. Horum lucubrationes, si
spectes, videbis, fateor, quandam verborum consonantiã
interdum pulchrè satis coherentem, & auribus nequa-
quam iniucundam : sed tamen indignã quam vel poëma
vocemus, vel carmina, quum nulla illic pedum varietas
conspiciatur, nullaque obseruetur syllabarum quantita-
tis ratio : quod in omnibus Græcorum, Latinorum, &

Hebraorum poëmatibus fieri notū est. Nolo eos ad illam normam, quam in Poëtica præscribit Aristoteles, paulò alioqui strictiorem compelli. Ea enim tam remoti essent à poëta nomine, quàm Merrhæ & Siloam fluenta (vt est

» in adagis) seiuncta sunt. Non enim, inquit ille, histori-

» cum atque poëtam, carmen & soluta oratio designant:

» quippe (quod alioqui facile factū sit) si Herodoti histo-

» ria carminibus pangatur, æquè nihilò minùs ac priùs sine

» carmine erit historia. Vult præterea omnem orationem poëticam, vel laudationem esse, vel vituperationem. Ad-

» ducit & alias leges, ad quarum amussim, si poëtam con-

» siderare velimus, paucissima hercle poëmata, & paucif-

» simos fortasse poëtas hodie comperiemus. Nos tamen rem non ita exactè trutinemus: quin potius mediam quan-

» dam in poëta describendo viam teneamus, vt nobis ille iuxta Flacci sententiam poëta dicatur,

» Ingenium cui sit, cui mens diuinior, atque os

» Magna sonaturum.

Sed ante omnia id obseruandum, ne poëmatis aut carminis appellatione quippiam dignum putemus, quod non priùs temporum, syllabarum, pedumque congruètia certa ac definita quantitate multiplicetur, ac profluat. Nisi alioqui carminis nomen improprie, atque in latiori significatione sumi intelligatur, veluti apud M. Tullium in oratione pro Muræna: vbi carmina formule quedam sunt conceptis verbis ad solennitatem aliquam compositæ. Hoc enim modo non tantùm rhyehmus, sed ipsa quoque oratio soluta carmen appellari poterit, neque ea quidem omnis, sed aliqua. Atque id ipsum pluribus videre licet

Carminis si-
gnificatio a-
pud Tullium

apud Macrobiū in Saturnalibus, & apud Ludouicum Cælium libro sexto antiquarum lectionum: vbi locum Locus Lini emendatus à Galio. uij, in quo mendose legebatur, Lex horrendi criminis erat, Duumiri perduellionem iudicēt, sic restituit, vt pro criminus legendum sit carminis. Plura eiusdem generis exempla super hoc nomine apud eundem reperias. Illud ipsum etiam de vocabulo, versu, sentiendum, cuius significatio interdū adeo latè patet, vt non tantum cuiusuis orationis clausulam, sed & dictionem vnicam vel apud Ciceronem significet, vii videre est in Verrina tertia. Versus apud Ciceronem quid interdū sonet. Verum tamen nos hic de alia carminum, in qua Bardi illi nostri quondam excelluerunt, specie sermonem suscipimus, quam longè angustiores leges coërent, & à qua suam poëta sortiti sunt appellationem, atque inde summū nominis splendorem ac decus consequuti. Est enim ποιητής Græcè carminum scriptor non quorumcunque, sed insignium, sed artificiosorum, sed certa quantitatis lege atque ratione definitorum. Id enim nominis ἀριθμητικὴ ποίησις deducitur, quod, Eustathio interprete, inter cætera significat ἐπιπέδιον ἔπος ἔσθ' ἔπος. Inde poëticum opus, quod nos poëma vocamus, nihil aliud Poëma quid. esse intelligimus, quàm, vt rectè Possidonius definit in ea

» introductione quam de dictione scripsit, Dictio numerosa
 » certa mensura constans, atque prosæ orationis speciem ex-
 » cedens: vt, Maxima tellus, & Iouis ather. Poësis au- Poësis.
 » tem dicitur, quæ præter numerosam illam dictionem poe-
 » ma est significatiuum, diuinarum, humanarumque rerum
 » imitationem complectens. Et hæc scitè annotauit Dio-
 genes Laërtius libro septimo in vita Zenonis Citrici. Rhy- Rhythmus.
 thmum verò, vt scribit Cicero de Oratore ad Qu. Fratrem,
 lz. iij.

„Vocamus quicquid sub aurium mensuram aliquam cadit,
 „etiam si abest à versu, qualis ποῦδος, vt idem ait, in Pla-
 „tonis locutione, quòd imitatus ferebatur, & clarissimis
 „verborum luminibus vtebatur, à nonnullis agnoscebatur.

Nunc secum attentius perpendant nostri illi vulgares
 poëtae, quàm turpiter in ipso portu impingant, dum arcem,
 vt Ciceronis formula vtar, ex cloaca facere, & lapidem
 è sepulchro pro Deo volunt venerari: simulque discant in
 posterũ se certiori gnomone ac regula metiri: nec id poë-
 ma vocent, quod minimè poëma sit, nec poëtam qui ex
 ignorantia faucibus vixdum pedem retraxit. Desinant,
 inquam, incautioribus suos fumos venditare: quorum
 poëmata, si ad iustam normam examinentur, nihil mi-
 nus quàm poëmata dicenda erunt, & quorum artem si
 spectemus, facillè videbimus quàm procul sint à vero poë-
 tarũ nomine submouèdi. A Equius sanè, lègè que tolerabi-
 lius foret, si se Rhythmicos, aut εὐθμοποιὸς, hoc est ritmo-
 rum effectores & concinnatores vocitassent. At videntur
 sibi persuasisse ad nomen poëtae consequendum satis esse, si
 quis nugas quasuis, & muliercularum fabellas, atque etiã
 lasciuas & impudicissimas aliquot cantillenas rhythmico
 sermone conscripserit. Tota errant via. Cùm enim id
 fecerint, quid aliud tandem à doctis, quid à sapientibus
 habebuntur, quàm id quod Aristophanes eleganter tor-
 quere solebat in aliquot sui temporis blaterones insulsissi-
 mos, qui se poëtas iactabant, quum hoc essent nomine in-
 dignissimi, eos videlicet ἐπιφυλλίδας appellãs, & σομύλματοι:
 Nam si veterum scripta paulò curiosius euoluerent, du-
 bium non est quin omnino diuersa docerentur ab iis qua

sentiunt, atque auribus demissis se ipsos inciperent agnoscere. Etenim doctissimum quemque sic de poetica prodidisse animaduertimus, ut ea sit veluti prima quadam philosophia, quæ omni doctrinæ ubertate refertissima sit, quæque nobis ab ineunte ætate quodammodo vitæ rationem commonstret, quid agendum, quidve declinandum iucunda quadam harmonia præscribens, ad eò ut nonnulli præstantissimi scriptores dicere minùs addubitarint poetam solum esse sapientem. Propterea veteres nostri Galli sub Bardis ac Druidibus sic instituebantur, ut ab ipsa pueritia magnum in primis versuum numerum (quemadmodum à Iulio Cæsare atque aliis proditum est) ediscerent, non quia ad aliorum instar populorum voluptatem quandam lasciuam ab eis toto impetu captarent, sed ut optimis statim imbuerentur. Nam & poetas morum magistros dicere non dubitauit Aristoxenus, & post illum Lyricus noster, cum ait,

- » Os tenerum pueri, balbûmque poeta figurat,
- » Torquet ab obscænis iam nunc sermonibus aurem.
- » Mox etiam pectus præceptis format amicis:
- » Asperitatis & inuidiæ corrector & ira.

Præterea non absque graui ratione Ennius sanctos illos appellauit. Ex quo nihil mirum, si non alium esse poetam, quàm virum bonum & sapientem statuunt eruditiores. Nam & Socrates ipse, quem reliquis sapientia præferendum putant, apud Platonem in *Lyfide* ad eò poetas extollit & admiratur, ut eos sapientiæ patres ducêsque nuncupare nihil vereatur. Et in dialogo, quem *Ionem* inscripsit, nihil aliud esse poetas dicit Plato, quam

ἱερῶν θεῶν ἐρμηνεύς, id est Deorū interpretes. Rursus in Phæ-
 dro ostendit nequaquam hominum esse inuenta præclara
 poëmata, sed cælestia potius munera. Nec silentio præ-
 tereundum quod idem in Cratylo de recta nominum ra-
 tione scribens, dum scrutatur quinquam sint verorum nomi-
 num doctores, irridet primùm sophistas, ipsos verò poëtas
 cum primis censet audiendos, nec tamen quoslibet, etiam
 in triuio, sed diuinos, quòd à Diis hi planè vera, certà-
 que rerum nomina didicerint, apud quos ea demum re-
 periantur. Longum esset adducere quantum eruditionis,
 quantumque diuinitatis tot alij viri eximij in poëtis repo-
 suerint. Hoc vnum pro comperto habeatur, illos olim ve-
 luti absolutissimum quoddam eruditionis ac sapientiæ ex-
 emplar cæteris fuisse. Quod optimè intelligentes nostri
 Galli, tanto honore suos afficiebant poëtas, vt diuinos eo-
 rum animos non secus amplecterentur, ac numina quadã
 recens ex Olympo delapsa. Quinetiam ad eò illos suspi-
 ciebant, tantaque & veneratione & reuerentia digna-
 bantur, vt si duo infensissimi exercitus acie instructa pu-
 gnam commisissent, & in medium conflictum prodissent
 huiusmodi vates, bellum illicò cessasset, & quisque, licet
 iracundia fremens, honorem poëtis quasi numinibus qui-
 busdam exhibens, furori, ac iræ, quam in hostem conce-
 perat, moderari studuisset. Sapenumero etiam nostri ma-
 iores tanti eos fecerunt, vt vrbiū suarum, & mœnium
 claues apud illos sine vllò timore deposuerint, coronisque
 aureis, & æreis imaginibus honorauerint. Quod & Athe-
 nienses suo Zenoni Cittico fecisse legimus. Porrò quòd ad
 nostros illos antecessores attinet, ne ista omnia tanquam

Quanti suos
 Bardos fece-
 rint Galli.

nobis nimium Suffeni in eorum laudem comminisci existimemur, audiamus quàm non ineleganter eorum mores, præstantiam, atque authoritatē Diodorus ipse inter cæteros, quantumvis Græcus, & laureolam nonnunquam in mustacus querens, libro sexto describat. Cuius oratio

„ Latine reddita sic habet : Sunt apud Celtas melodiarum
 „ poëta, quos appellant Bardos. Hi cum organis veluti
 „ cum lyra cantant, hos laudantes & alios vituperantes.
 „ Itémque paulò post: Sunt, inquit, hi poëtae tanti apud
 „ eos, ut cum extracta acie exercitus eductis ensibus, con-
 „ iectisque iaculis propinquant, non solum amici, sed hostes
 „ quoque eorum interuentu à pugna conquiescant. Ita apud
 „ agrestiores barbaros ira cedit sapientiæ, & Mars reue-
 „ retur Musas. Hæc Diodorus: qui vanitatem Græcam malignitati annexam retinens, etsi nostros in eo admiratur quòd nihil dignius, nihil prius, nihil magis suspiciendum literis & doctrina habuerint, eos tamen barbaros, si modò id contumeliosè dictum existimandum est, appellare nihil veretur, quum alioqui ante Græcos ipsos & Musas agnouerint, & optimas quasque artes pertractarint, illasque tandem rudi Græciæ, atque Asiæ contulerint. De Bardo igitur, eiúsque secta satis hætenus. Sed nec tacendum eius filium Longonem optimis quibusque

Longo rex Gallorū Bar-
di filius.

disciplinis à patre instructissimum sexto loco Celtis regio dominatu præfuisse, in eaque maximè regione consedisse, quam nos Burgundiam appellamus recentiori vocabulo, atque inde Lingonas populos (quod ab Annio Viterbeni,

Lingones cur-
dicti.

& Barptolemeo Chassaneo, atque aliis etiam multis annotatum est) mutatione literæ o in i fuisse nuncupatos:

adhac extructam ab eo eius nominis ciuitatem, quam omni doctrinae genere auctam reddidit, ut interim patris mores, qui semper religiosissimus literarum mystes fuerat, non malè retulisse dici queat. Proinde ridiculū est, quod quidam Lingones à ligonibus dictos volunt, cū nihil quod suam fulciat opinionem satis firmum habeant, nisi fortè rem ita sese habere putent, quemadmodum sibi in animo confinxerunt. Quae nunc obiter dicta sint. Iam ex his quae haecenus adducta sunt, perspicuum esse potest, regnasse in Gallia antè quàm Graecia florere inciperet, quatuor praestantissimorum genera philosophorum: nempe Samotheorum, Saronidarum, Druidarū, & Bardorum, simulque ab antiquissimis illis Gallis cultas fuisse cuiusque generis disciplinas, à Bardis quidem Rhetoricam, Poësim, Musicā, Diuinationē: à Druidibus Astrologiā, Disciplinam morālē, Physicam, Medicinā, Theosophiā, Poeticam (licet non tantis carminum generibus & myrothecis, ut postea sub Bardo illustratam) Arithmeticā, & Magiam: à Saronidibus itidem Theosophiam, nec non ab his extructas plerasque bonarum artium academias: à Samotheis autem non vnam atque alteram disciplinam, sed ferè cuiusque generis philosophiam. Quòd autem illi sermone Graeco philosophati fuerint, testis est Caesar commentariorum sexto, quo de paulò post latius dicemus. Ex quo trutinare licet quanta sit literatura Gallicae antiquitas, quanta praestantia, quantus splendor, quanta admiratio, quantus denique philosophiae cultus. Adde etiam quòd eloquentiam qua nec laudabilius nec praestantius quicquam excogitari potest, quòd haec dicete Tullio, pacis

ΑνοικεΦα-
λαίωσις.

sit comes, otiique socia, & iam bene constituta ciuitatis quasi alumna quædam, maximo semper in pretio nostri habuerunt. Quod etsi postea, prout locus ipse postulat, apertissimis rationibus ostendemus: obiter tamen ex Herculis nostri Gallici effigie hoc loco potest indicari. Huiusmodi enim virum facundia præstantia insignem terse ac polita orationis apud Gallos authorem atque inuentorem maiores nostri semper existimarunt, non autem fabulosum illum tot scriptorum libris insertum Mercurium. Id autem ex Luciano rectè intelligi potest: qui Herculem ipsum à Gallis lingua gentis vernacula Ogmium vocari dicit, Deumque ipsum noua quadam atque inusitata figura apud illos depingi. Cuius authoris verba, quia scitè admodum & eleganter ab Erasmo Latinè reddita sunt, malo hìc Latina oratione quàm Græca citare, omnibusque legenda proponere. Est, inquit, apud illos recalcitrans, reliquis capillis, si qui reliqui sunt, planè canis, cute rugosa, & in aterrimum exusta colorem, cuiusmodi sunt Nautæ isti. Charontem potius aut Iapetum quempiam ex his qui apud inferos versantur diceres. In summa, quiduis potius quàm Herculem conieceres ex imagine. Atque tali specie quum sit, tamen Hercules ornatum gerit, ut qui cum leonis exuuium indutus sit, tum clauam dextra teneat, tum pharetrâ humeris aptatam portet, tum arcum tensum leua pratendat. Denique modis omnibus Hercules est. Hæc equidem arbitrabar in Græcanicorum deorum contumeliam perperam facere Gallos, quum eiusmodi fingerent effigie, quò nimirum illum talibus picturis vlciscerentur, quòd olim in regionem ipsorum incurfasset,

Gallos semper eloquentia studiosos fuisse indicat Hercules Gallici quondam apud eos simulacrū. Huiusmodi verò Hercules statua miro artificio sculpta Roma conspicitur in turri quadam, quæ à templo diui Ludouici nō procul distat. Atque eadē ferè est quæ depicta cernitur statim in principio illius Pōponij Melæ quod excusit Andreas Cratandrus Basiliensis.

„ prædas agens id temporis quum Geryonis armēta vestigās,
 „ Occidentalium gentium plerasque regiones peruastaret.
 „ At nondum etiam dixi id quod erat in imagine maximè
 „ nouum, atque mirandum. Siquidem Hercules ille senex,
 „ ingentem admodum hominum multitudinem trahit, om-
 „ nibus ab aure reuinctis. Porrò vincula erant catherulæ te-
 „ nues auro, electròve confectæ, pulcherrimis istis monilibus
 „ asimiles. Atqui cum vinculis vsque adeò fragilibus du-
 „ cantur, tamen neque de fugiendo cogitant, quum alioqui
 „ commodè possint, neque prorsus obnituntur, aut pedibus
 „ aduersus trahentem obtendunt sese resupinantes, verum
 „ alacres ac lati sequuntur, ducentem admirantes, vltro fe-
 „ stinātes omnes, & laxatis funiculis etiam anteuertere stu-
 „ dentes, perinde quasi grauitèr laturi si soluerentur vin-
 „ culis. Ne illud quidem pigebit referre, quod mihi videba-
 „ tur omnium absurdissimum. Etenim quum non inueniret
 „ pictor vnde catherularum summās ansas neceret, videli-
 „ cet dextra iam clauam, læua arcum tenēte, summam Dei
 „ linguam perterebrauit, atque ex hac religatis catherulis
 „ eos trahi fecit. Ipse nimirum ad eos qui ducebantur vul-
 „ tum & oculos conuertebat arridens. Hac ego quum du-
 „ tius assistens essem contemplatus, admirans, hæsitans, in-
 „ dignans, Gallus, qui propiùs astabat, nostrarum litera-
 „ rum nō indoctus (id quod declarauit, quum Græcanicam
 „ linguā absolutè sonaret) philosophus, opinor, ex eo genere
 „ philosophorū quod apud eos esse fertur, Ego tibi hospes,
 „ inquit, picturæ istius anigma explicabo: nam videre ve-
 „ hementer ad eam attonitus ac stupefactus. Orationē nos
 „ Galli nequaquam arbitramur esse Mercurij, quemad-

» modum vos Græci, verum Herculi illam tribuimus, pro-
 » pterea quod hic Mercurio longè robustior extiterit: nam
 » quod senex fingitur, nihil est quod mirere, siquidem vna
 » facundia consuevit in senectâ demum absolutum vigo-
 » rem ostendere, si modò verum vestri dicunt poëta,
 » Obduci iuuenum densa caligine pectus.
 » Ast è diuerso longè meliora senectam
 » Dicere & effari rudiori posse iuuenta.
 » Hinc videlicet apud vos & Nestoris lingua profluit,
 » & Troianorum concionatores Lirioëssam edunt, vide-
 » licet floridam quandam vocem. Nam liria, si satis com-
 » memini, flores appellantur: proinde quod ab auribus
 » vinctos ad linguam trahit senex hic Hercules, qui non
 » aliud quàm ipse est sermo, ne id quidem debes admirari,
 » qui quidem non ignores linguæ cum auribus esse cogna-
 » tionem. Neque verò ad contumeliam illius illud perti-
 » net, quod ea pertusa est: nam memini, inquit, & lam-
 » bicos quosdâ versiculos è comædiis apud vos dicere, Si-
 » quidē viris eloquētibus extrema lingua perforata est om-
 » nibus. Quin de eodem hanc in summa habemus opinio-
 » nem, vt quicquid egit oratione facundiâque confecisse pu-
 » temus, vtpote virum sapientem ac persuadendo pleraque
 » sibi subegisse. Iam tela illius nimirum rationes sunt acu-
 » tæ, missiles, citæ, atque animū sauciantes, vnde pennigera
 » dicta. Hactenus Gallus. Isthæc opinor, satis indicant elo-
 » quentiam à nostris plurimi habitam, eamque non à Græ-
 » cis, vt multa eorum fabule narrant, profectâ: sed à Gal-
 » lorum potius Hercule, qui virtute & consilio præstans
 » dissipatos vnum in locum congregauit, eosque ex fero-

» *Vetustissimi
 » cuiusdâ poë-
 » tæ Iambicum
 » est à Luciano
 » citatum.*

citate quadam ad iustitiã atque mãsuetudinem transtulit,
 & inuẽto diuino & humano iure mænibus sepsit. Et cùm
 nos Græci quidã (tameſi eiusmodi pauci ſint, nam multi
 eorũ nos admirati ſunt) barbaros & agreſtes appel-
 lent, vix tamen id ab eis per contumeliã factũ mihi per-
 ſuaſerim, cùm nonnulli etiam ſint, iidẽmque inter eos gra-
 uiſſimi, qui diſſimulare omnino nequiuerunt, quin ab eiſ-
 dem barbaris & philoſophiam manaſſe, & literas fate-
 rentur, vt Sotion, vt Ariſtoteles in Magico, vt iam cita-
 tus Diogenes Laërtius, vt alij plerique. Quòd ſi quis hĩc
 hæſitabundus roget, ac noſſe cupiat quonam pacto ex
 Gallia trãſlatæ ſint primũ in Græciam literæ, aut quiſ-
 nam eãſ è Celtis in Achaiam attulerit, huic nouimus in-
 terrogationi ſatisfacere. Volumus enim docere quomodo
 eò perlatae ſint à noſtris, ac ne id quidem illis admodum
 factu fuiſſe difficile: itẽmque non aliunde Cadmũ ipſum
 tot tantique ſcriptorum paginis decantatũ ſuas habuiſſe
 literas, quàm ab eiſdem Celtis noſtris ſiue Galatis bonam
 Aſia partem occupantibus. Atque id certioribus vete-
 rum monumentis facile oſtendemus, mox & grauiffimo-
 rum quorundam authorum ſentẽtias & rationes, quæ no-
 ſtro faueant propoſito adducturi. Quæ ſanè omnia quum
 vix ſine magnis ac longiſſimis verborum & hiftoriarum
 inuolucris fieri poſſe videantur, dabimus tamen operam
 vt quàm pauciſſimis fieri poterit, rem totã perſtringamus:
 ita quidem ſtylum noſtrũ accõmdantes, mediãque incedẽ-
 tes vi.t, vt nec in polylogiam videamur erumpere, nec rur-
 ſus in laconiſmum, plus quàm deceat, relabi.

IOANNIS PICARDI TOV-
TRERIANI DE PRISCA CELTO-
pædia liber Tertius.

NAVDITVM fortasse nõnullis pri-
ma fronte, & quasi paradoxum vi-
debitur, si Græciam, de cuius anti-
quitate pauci admodum subdubita-
runt, ab antiquissimis Gallorum po-
pulis, qui nõ modò Atticas ac Mace-
donicas plagas, verùm etiam vniuersum penè Orientem
latè quòdam occupauerūt, primùm illustratã fuisse, & præ-
terea ab eisdem maioribus nostris plurimas habuisse lite-
ras, adèd vt illa tameruditionis quàm primæ suæ claritatis
nomine multum nobis debeat, contendere, necnon certio-
ribus literarum monumentis ostendere constituam. Verùm
si quis rem ad amussim perpendere voluerit, & inclytos
atque elaboratos eorum, qui quanta potuerunt fide ac di-
ligentia descriptas nobis historias reliquerūt, libros paulò
circumspectius rimari: non dubito quin facìlè cùm aliorum
permultorum lectionibus, tum maximè Platonis Timæo,
& Thucydide longè cæteris in hiõstoria præferendo ad-
moneatur ipsorum Græcorum antiquitatem aut nullam
ferè esse, aut certè tantam non esse credendam, quantam
Mythologici quidam suis confinxère somniis: qui literas,
atque adèd ipsum genus humanũ ex Attico solo principio
l. iij.

manasse tradiderunt . Quin etiam propius intuentibus difficile non erit intelligere id quod nunc omnium ob oculos ponere nobis in animo est: nēpe & Achaïam primùm à maioribus nostris habitatam, & literas vnà cum hominibus ipsis ex Gallia nostra illuc translatas fuisse : atque eas quidem si non tanta abundantia & celebritate , saltem aliquatenus ab eisdem propagatas . Accedit quòd huiusce rei fidem facient quàm plurimæ dictiones olim quidem merè Gallicæ (vt apertissimis authorum grauissimorum testimoniis indicabimus) nunc autem merè Græcæ, & in solo Græcismo pro varia temporum conditione perseverantes, planèque longa desuetudine à noua illa Gallica loquutionis consuetudine ita remotæ , vt illas hodie Gallia tanquam suas nequaquam possit agnoscere . Quæ omnia vbi tum historiis , tum etiam rationibus aliquot confirmauerimus , paucos existimo futuros etiam ex iis qui nimium peruicaces habentur , qui vel vltro scriptis meis album non addant calculum . Ostendamus igitur ante omnia tam Græciæ quàm totius propè Orientis regiones primùm à Gallis cultas fuisse ac possessas, reliqua deinceps suo loco , prout res postulabit , persequuturi . In primis igitur causæ nostræ non malè suffragabitur quòd Ptolemæus libro quinto, Achaïæ (nā sic ille Græciã vocat) regionem à nonnullis Gallorū populis aliquando possessam scribit . Huc etiam pertinet quod asserit Solinus in libro qui Polyhistor inscribitur, Galatiam videlicet seu Gallogræciam primùm à Gallorū populis fuisse habitatam . Solini verba sunt : Galatiam primis seculis prisca Gallorum gentes occupauerūt Tolistobogij (hi à Stephano Tolistobij

„ dicuntur) & *Voturij*, & *Ambiani*: quæ vocabula adhuc
 „ permanent, quamvis *Galatia* vnde dicta sit, ipso sonat
 „ nomine. Modestis viris, minimèque peruicacibus posset
 vel sola hæc sufficere auctoritas, ad ostendendum & idio-
 ma & scientiam nostrorum vnà cum ipsis hominibus pri-
 mùm in *Gallograciam* fuisse translata, atque inde ob re-
 gionum vicinitatem, tam ipsi *Græcia* quàm alius etiam po-
 pulis communicata. Nam si prisca Gallorum populi, quos Gallos &
 nunquam ferè sine literis ac philosophia vixisse superiùs Graciam &
 satis fuisse ostensum est, eam regionem primitus occupare Macedoniam
 cæperunt, quis dubitabit & eorum mores, & literas, & occupasse do-
 vitæ instituta ibidem fuisse ab his disseminata? Id etiam cet *Iustinus*
 aliquantò clariùs ex rege *Galate* (à quo regio nostra & cum multis
 Gallia & *Galatia*, teste *Diodoro*, vocata est) perspicere 24.
 potest, qui præter *Sarmatas*, *Asiam* quoque minorem,
 quæ hodie *Turcarum* patria est, sibi reddidit subditam,
 leges, mores, denique & literas à Gallis profectas in ea latè
 propagans. Quod certè non parum *Manethonis* sacer-
 dotis & *Chronologi* *AEgyptij* autoritate confirmatur.
 Is enim in opusculo, cui *Supplementum ad Berosum* in-
 scriptio est, *Galatem* *Olbij* filium duabus maximè rebus
 illustrem facit, primùm quidem quòd *Sarmatiam* suo ad-
 iunxerit imperio, deinde quòd *Galatas* in *Asia* cõdiderit.
 „ Eius verba sunt, Regnavit, inquit, apud Celtas Gala-
 „ tes iunior, qui vicit *Sarmatas*, & condidit *Galatas* *Asiæ*.
 Cæterùm de qua *Sarmatia* locus ille sit intelligendus, an
 de ea quam *Ptolemæus* libro tertio in *Europa* reponit, &
 à *Septentrione* *Oceano* terminatam dicit, quæ hodie *Rus-*
sia & *Tartaria* esse creditur, an verò de altera quã idem

in Asia collocat, & quæ à Septentrione terra incognita terminatur, scrupulosis antiquitatum indagatoribus disquirendum relinquo. Nec tamen silendum puto quemadmodum ille tam in Asia, quàm alibi ciuitates & colonias quàm plurimas, & ex his quidẽ nõ paucas quæ patris sui

Ciuitates mul-
tae Olbij Gal-
lorum regis
nomen retinẽ-
tes.

Olbij nomen ac memoriã retinerent, extruxerit. Harum nonnullæ à Ptolemæo & Strabone commemorantur: vt sunt Olbia quæ in Tartaria est ad fauces fluuij Borysthenis, & Olbia quæ in Cilicia est minoris Asia prouincia, & Olbia in Pamphylia iuxta Cataracten fluuium, & Olbia in Bithynia in extremo Ascanij sinus extracta, & Olbiapolis in Gallia Narbonensi. Alias omitto quæ in Sardinia & Sarmatia magna, alijsq; locis quibus latè imperabat Galates, sitæ sunt: in quibus omnibus tam literarum quàm hominum è nostris profectorũ maximam fuisse frequentiam certum est. Hæc etiã nisi nihil aliud præterea adduceretur, bene compositis animis fidem facere possent. Sed curiosis, quoad fieri potest, satisfaciendum. Vt igitur rerum veterum monimẽta scrupulosius perscrutemur, qui in historiographorum lectionibus satis optime

Celtarum re-
gio homini-
bus quondã
refertissima.

versati sunt, perspectissimum habent Celtarum populos præ cæteris nationibus hominum fæcunditate quondam fuisse auctissimos: tantæque priscis illis seculis incolarum multitudine abundasse, vt, authore Iustino, his quibus geniti fuerant terris, capi omnes non possent. Hac de causa postquam adoleuerant, habito frequenter inter eos delectu, è natali solo ad alias regiones inquirendas tanquam extorres mittebantur à suis: haud secus ac fieri videmus in noua apum sobole, quam parentes ex propriis aluearibus

ad nouas sedes querendas exire cogunt. Quod quum nostri tanquam examina apum aggregati persape fecissent, effectum est vt scientiam, optimasque artes, quas in Gallia sub quatuor summis philosophorum generibus cultas, vel ab ipso ferè secundæ mundi ætatis initio superiùs demonstratum est, ipsis ad quas accedebant regionibus communicarent. E finibus autem propriis exeuntes, solebant quasi semper Orientales plagas repetere, quòd hæc tunc temporis multis in locis partim incultæ essent, partimque à rudibus incolis possessæ, à quibus etiam orta inter eos dissensione nostri sapissimè in auxilium conuocabantur. Cùmque illis temporibus Asiæ minoris atque Græciæ tractus inculti essent, aut saltè ab externis, & nescio quibus agrestibus ^{μύξαι} ^{λύδης} habitati (vt ex Thucydide in bello Peloponnesiaco, & Herodoto constat) eò frequentius quàm aliò montium asperitate perdomita nostri Celta diuertebant. Quod cum crebriùs ab eis factum esset, tanta

deinde per totum Orientem erat Gallica virtutis admiratio, vt auditis eorum armis nemo in maximum non adduceretur stuporem ac metum: nec Europa tantùm, sed & Asia tota formidine quateretur, quotiescunque Gallorum aduentus, qui velut procella quedam omnia sine discrimine proculcabant, denunciaretur. Vnde & reges qui nondum lacepsiti erant, metu quasi perculsi solebant ingenti pecunia pacem ab ea gente mercari. Atque hoc per multos quidem annos vsque ad Belouesi ducis tempora, cuius meminit Linius, factitatum est. Qui & ipse collecta Celtarum ingenti manu, alpes transcendit. Vtque historiam paulò fusiùs explicemus, Ambigatus, qui

Mira de Gal
lis.

Bellouesum et
Sigouesum
Ambigati
nepotes.

tunc latè Gallorum regnum obtinebat, duos ex sorore nepotes Bellouesum scilicet, & Sigouesum cum magnis ac potentiſſimis exercitibus alias ſibi terras quærere iuſſit, quòd ipſe Gallia ſitus, eius quàm produxerat hominum multitudinis, minùs eſſet capax, oporteretque aliis ſucceſcentibus cedere. Itaque illi auñculi parentes imperio, prouinciarum Gallicarum milites inter ſe partiti ſunt. Sigouesum quidem Nemetes, Tribotes, Treuiros, Menapios Eburones, Mediomatrices, denique & eos omnes qui ad ſyluam Herciniam protenduntur populos, ac milites gregarios ſortitus eſt. Cum quibus peragratis Illyricorum & Pannonum finibus, in Græciam, atque Aſiam minorem irruerunt, ibidémque conſederunt. Bellouesum verò Aruernos, Byturiges, Rhemos, Andegauenſes, Senones, Carnutes, Heduos, Lingones, Mandubios, & alios ſecum traxit. Qui alpium iuga facile nullis omnino reſiſtentibus penetrarunt. Iam enim ante annos plurimos maiores eorum Celta illas ipſas regiones ſuo adiunxerant imperio. Et cùm latè in circumpadanos funderetur campos, effectum eſt vt quicquid terra inter Apenninum & Alpes iacet, uſque ad Adriam ſecundum Europa ſinum, inter Lacinium Italiae, & Acroceraunium Epiri promontorium ab ipſius gentis inhabitatione in hunc diem à Latinis ſcriptoribus Gallia Ciſalpina, à Cæſare Gallia citerior ſit nuncupata. Effectum quoque eſt, vt retento ſemper Gallorum nomine, pars illa minoris Aſia, in qua noſtri conſederant, Gallogræcia, & Galatia nuncupata ſit, eius verò incolæ, Galatæ & Gallogræci: ad quos hodie diui Pauli extat epiſtola. Nec enim tantummodo

Italiam Galli, multitudine abundante, relicto natali solo ^{Fræclara Gal}
 inuaferunt, verùm etiam Græciam impleuerunt, Mace- ^{lorũ trophæa}
 doniam occuparunt, in Maonia, & Bithynia, & Pam-
 phylia fixa sede quieuerunt: ipsamque Asiã cum multo-
 ties, tum postremò sub duce quodam Leonorio ingressi
 sunt. Adde etiam quòd nullis repugnantibus historio-
 graphis in Bebryciam siue Mygdoniam, quæ Troadi, seu
 Phrygiæ minori proxima est, à Bithyniis aliquando in
 auxilium vocati magno venerunt impetu, ibique perdo-
 mitis Bithyniorum hostibus difficile nostris non fuit re-
 gnum, aut saltem regni partem tenere atque occupare,
 eamque ad instar maiorum ita administrare, vt citra ma-
 gnam repugnantiam ipsorum legibus parerent indigenæ.
 Sæpiissime autem in Achaiam ipsam, atque alias regiones
 eidem finitimas Gallos irruisse, necnon ibidem confedisse
 confirmarunt Plinius libro quinto, Ptolemaus tabula Asiæ
 prima lib. 5. & Iustinus pluribus locis. Meminit & longa
 oratione T. Liuius libro octauo decadus quartæ. Cuius
 verba ne in immensum crescat opus, hîc cõsulitò pretermi-
 timus, studiosumque illuc lectorẽ censemus remittendum.
 His quoque consentit Strabo, qui libro quarto scriptum
 reliquit Tectosages è Narbone nsi, (illi etenim in Asia
 minore diutissimè regnarunt, & ex iis Tectosagibus illos
 esse constat, quos Manlius Romani exercitus princeps in
 Gallogræcia stravit, triumphumque retulit, quemadmo-
 dum annotauit diuus Augustinus in De ciuitate dei) Te-
 listobogios verò, & Trocinos è Celtis Galliæ profectos
 Phrygiam Cappadociæ & Paphlagoniæ vicinam occu-
 passe: tanto siquidem olim hominũ robore Galli valuerunt.

Vt autem omnibus innotescat quanta præteritis seculis fuerit Galaticarum mulierum fœcunditas, ecce rursus vix ducentesimo anno post eos qui sub Belloueso & Sigoueso partim in Græciam transuecti fuerant, partimque aliò, recentissimi aliij è Senonibus progeniti, relictis propriis finibus in Galliam illam, quam nos Transalpinam vocamus, penetrantes, Hetruriam peruadunt, eorùmque multi in Græciam traiciunt. Enimvero immensa vis Celtarum bipartitò ex Gallia vno tempore profecta veterum annalibus memoratur. Nec minor erat numerus quàm millium trecentorum. Pars vna Brenni ductu partem illam, quæ ad mare Adriaticum vergit, diu incoluerunt, Brennonámque ædificarunt, quæ nunc Venetorum vrbs est, & quam mutatione quarundam litterarum Veronam postea nuncuparunt. Nec tacendũ quòd vis illa Senonum Romanum exercitum apud Alliam fluium profligauit, deinde ad urbem profecta, eandem cæpit, atque exussit, quod pluribus videre licet apud Plutarchum in vita Camilli. Pars altera Hircinios saltus transgressa per Illyricum agrum (quem nos hodie Sclauoniam vocamus) in Pannoniam rectà penetrauit: eaque armis subacta, diu haud vnius regni opibus contenta cum finitimis vario euentu præliatur. Multis inde successibus super alios elati populos, duplici iterum agmine digressi sunt: quorum pars hæc in Græciam, illa in Macedoniã perrexit. Tanta illis temporibus conspiciebatur illic Gallorũ affluentia, vt iam ex proprio loco in Orientales plagas translata videretur ipsa Gallia. Illi enim vel nouas sibi acquirebant prouincias, vel nouis sine magno

Brennona seu
Verona

sudore aut sanguine donabantur, vel certè disturbatos è suo statu reges pristina restituebant dignitati. Quod ex Antiocho, qui Hierax cognominabatur, Antiochi Tei <sup>Antiochus Hierax Gal-
lorum benefi-
cio regno re-
stitutus.</sup> Syriae regis filio, cognosci potest. Hic enim pace inita inter Ptolemaum Evergetem Berenices fratrem, & Seleucum, quem fratrem unicum habebat, non tulit ut tota regni administratio ab vno Seleuco penderet. Vnde & ipse partem ambiens, aut etiam totum, si liceret, minimo negotio voti compos factus est, vsus scilicet ad hoc opera atque industria Galatarum, id est Gallorum illorum qui iam ante annos aliquot in Graciã perducti fuerant, quique longius iam in Asiam profecti quibusdam agris & urbibus donati fuerant, quasdam etiam vi occupant & ipsi. Quae omnia, aliaque permulta quum eleganter nec minus dilucidè à Iustino descripta sint, non abs re fuerit quadam illius verba hunc in locum transferre, ne quis me isthac tanquã ἀνεμοφρόντα inuexisse cogiter. Gal-
 „ li, inquit, abundante multitudine cum eos non caperent
 „ terra quae genuerant, trecenta millia hominum ad sedes
 „ nouas quarendas velut peregrinatum miserunt. Ex his
 „ portio in Italia consedit, quae & urbem Romam captam
 „ incendit: & portio Illyricos sinus ducibus auibus (nam
 „ augurandi studio Galli praeter ceteros clarent) per strages
 „ Barbarorum penetravit, & in Pannonia consedit: gens
 „ aspera, audax, bellicosa: quae prima post Hercule (cui ea
 „ res virtutis admiratione & immortalitatis fide dedit) Al-
 „ piu inuicta iuga, & frigore intractabilia loca transcendit.
 „ Ibi domitis Pannoniis permultos annos cum finitimis varia
 „ bella gesserunt. Hortate deinde successu agminibus diuisis

„ alij Græciam, alij Macedoniam omnia ferro proterentes
 „ petiuere: tantusque terror Gallici nominis erat, vt etiam
 „ reges nondum laceſſiti vltro pacem ingenti pecunia mer-
 „ carentur. Rursus libro vicesimo quinto ita scribit: Ea tē-
 „ pestate Gallorum iuuentus tantæ fæcunditatis fuit, vt
 „ Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Denique
 „ neque reges Orientis sine mercenario Gallorum exercitu,
 „ vlla bella gesserunt, neque pulsi regno ad alios quàm ad
 „ Gallos confugerunt. Tantus terror Gallici nominis, siue
 „ armorum inuicta fælicitas erat, vt aliter neque maiesta-
 „ tem suam tutam, neque amissam recuperare se posse sine
 „ Gallica virtute arbitrarentur. Itaque in auxilium à Bi-
 „ thynia rege inuocati, regnum cum eo parua victoria di-
 „ uiserunt, eamque regionem Gallogræciam cognominaue-
 „ runt. Ex his omnibus nemo non intelligit Græciam, imò
 & bonam Asia partem habitatam à nostris fuisse. Pau-
 cula quedam de his inter recentiores annotauit Ioannes
 Carion in suis Chronicis. Sed imprudens ille ausus est as-
 seuerare Galatas illos Germanos fuisse, & ex Germania
 regionibus à Brenno collectos. Quæ opinio quàm falsa
 sit, quàmque iniqua, iudicent viri boni, iudicent & hi
 quibus mens sana est & bene composita, quique in bono-
 rum authorum lectionibus nō sunt malè exercitati. Nul-
 lum planè historiographum suæ opinionis vel authorem
 vel fautorem, nullam cui innitatur rationem, nullum de-
 nique cui fixus insistat scapum habet Carion. Nam nec
 id sentit Ptolemæus, nec Strabo, nec Solinus, nec Plinius,
 imò nullus eorum qui habentur inter verè eruditos. Cōstat
 enim eos qui duce Brenno in Asiam vsque peruenerant

fuisse Senones, quanquam & nonnulla è Belgis agmina eò penetrasse negandum non est. Atqui Senones antiquissimos Celtarum populos esse, Parisiis, Carnutibus, & Lucensibus finitimos, tam vulgare est, tamque commune, ut sua cuique domo sit notius. Quare manifestò liquet quàm parū cōsideratus ea in re fuerit Carion. Quòd autē subicit vno eodémq; vocabulo Germanos & Gallos à Græcis appellatos fuisse Celtas, auditū id fuit antè quàm Theognis (ut Lucilij verbis utar) nasceretur: atque hoc omnino extra chorum est. Neque enim inficiamur apud Aristotelem Celtarum nomen indiscriminatim quandoque pro utraque simul gente, quandoque pro altera tantum usurpari, aut certè usurpatum videri: veluti in libro τὸ δὲ ξῶμα ἰσορίας, θ. vbi de asinis loquens sic ait, Εὐ τῆ ἰλλυγίῃ, εἰ τῆ θράκη, καὶ ἠπείρω, καὶ τῆ σκυθικῆ, καὶ κελτικῆ ὁλῶς ἐγλυνοῖ. Sunt & alij apud eundem loci tum in Politicis, tum alibi, quibus istuc quodammodo confirmare liceret. Quanquam me non latet huiusmodi locos à doctis aliter atque aliter explicari: qui ingenuè pronuntiant vix apud vllum ex optimis Græcorum authoribus, vnico Aristotele excepto, de cuius reconditori sensu & intelligentia adhuc ambigitur, hoc nomen Celtarum pro Germanis legi: eaque in re & Aristoteli & aliis, si qui fortè alij ita senserint, ignoscendum, quibus Germani per multa annorum interualla fuère incogniti, hac quidè ratione, quòd nulla ferè ipsis cum reliquis nationibus commercia fuisse comperiamus, nec ceteras item nationes magni eos fecisse, præsertim cùm tunc patria illa, ut ex Casare atque aliis licet colligere, esset informis terris, aspera cælo, tristis cultu,

horrida aspectu, neque cuiquam ob duros & agrestes incolarum mores magnopere expetenda. Econtrario verò Gallia nostra semper & clara prænuit, & extraneis etiam populis fuit cognitissima. Hinc dicit se opinari Strabo Gallos à Græcis Celtas fuisse appellatos ob eorum claritatem. Nec mirum si Græcis diu incognita fuerit Germanica illa regio, quum de ea per annos multos nihil ferè compertum habuerint ipsi Romani, nouarum alioqui terrarum semper mirum in modum cupidi: quòd si quid fortè nouerint, id accideret vel propter viuendi ritus & mores, quos cum Gallis habebant communes, vel propter crebras irruptiones & contentiones ipsorum cum Gallis vicinis, nimirum cum aut suis eos prohiberent finibus, aut ipsi in eorum finibus bellum gererent. Vnde & Germanorum nomen à Romanis primum inuentum est: quonia, ut auctor est Strabo, ubi Rhenum deuictis Gallis transgressi fuissent, videntes eos Gallis omnibus ferè in rebus persimiles, Germanos eos, hoc est fratres Gallorum esse existimauerunt. Strabonis sententia Latine reddita ferè hunc

in modum habet: Regionem, inquit, trans Rhenum ad ortum vergentem Germani colunt, nationem Galliam paulisper imitantes & feritatis abundantia, & proceritate corporum, & colore flauo, cum reliquis in rebus & forma, & moribus, & viuendi ritibus Gallis omnino similes existant. Ideo Romani hoc illis nomen iure indidisse mihi videntur, perinde ac eos fratres legitimos Gallis eloqui voluerint. Legitimi namque fratres Romano sermone Germani intelliguntur. Gallos verò Græci dixere Galatas. Hic vel Germanis liceat intueri quantum à scopo veritatis aberret

Celta ob claritatem ita nuncupati.

Germani cur sic à Romanis ducti.

suus ille historiographus, dum Galatarū nomen ad Germanos transferre nititur. Possem hoc loco, si vellem, genus eorum aduentitium, & veluti ἐπιλυ esse ostendere. Nam scribit Agathius Græcus auctor hunc in modum,

„ Allemani, inquit (si Asinio Quadrato viro Italiensi fides præstanda est, qui Germanorum res diligenter perscripsit) aduentitiij sunt: quod sanè eorum cognomento præfertur. Hæc ille, aliâque multa libro primo de bellis Gothorum. Verùm quia id non magni nostra interest, nec ad præsens negotium magnū habet momentum, missum facere præstiterit, ne, quod Plutarchus ait, οὐδ' ἄλλο τίς πορῶ πόδα θ' ἄνοι ὀρῶμαι. Vobis non inuideo ô Germani, nec vestro quicquam generi detraho, quod & antiquissimū intelligo, & eodem ferè tempore quo in Gallia sceptrum tenebat Samothès à Tuyscone Germanorum progenitore illustratum fuisse ostendi potest. Nisi tamen subuentanea parienti occurreretur, nostra ipsorum causa quodammodo heteromolia videretur. Hæc profectò de Germanis nobis obiter dicenda fuerunt, quò ostenderemus genus eorum diutissimè veluti in tenebris latuisse, cùm è diuerso Gallorū virtute ac rebus gestis plena fuerint omnia. Proinde haudquaquã satis consyderatus Carion qui eorū facta suis ausus sit attribuere. Negamus enim per Galatas Germanos simul & Gallos, aut Germanos tantum (quod hic existimauit) communi, vel etiam peculiari nomine vsquam intelligi, vt ex allata modò Strabonis sententia nosse non est difficile. Quanquam enim Casar à Diodoro Galatas ultra Rhenum habitantes in potestatem redegitte scribatur, attamen neminè tam malè in historiis versatū

Tuyscon primus Germanorum rex.

arbitror, qui nesciat Gallis olim in vltioribus Rheni partibus (vt etiam à Casare ipso scriptũ est) multas fuisse colonias: ac proinde mirum nõ videri, si communi nomine Galata voceretur, cum ex ipsa Gallia essent oriundi. Quod autem idem Diodorus paulò pòst in illam Carionis sententiam deflectere videatur, dum Cimbris siue Cimneriis quod nostrorum Celtarum fuerat adscribit, incertum planè est & vacillans, nec satis exploratum, maxime cum tot alij supersint historici, qui omnino dissideat. Quod idem eodè loco satis innuit, Nunc, inquit, quod à multis ignoratur, scribetur. Quæ verba satis indicat huiusmodi narrationem, potius opinionem aut aliquorum fuisse commentum, quàm veram ac certam historiam. Proinde audacter hoc loco inficiamur ex mutatione vocis pro Celtis Galata nomenclationẽ factam esse: quis enim tam hebes qui fictã illã vocis ac literarũ transpositionẽ ridiculam esse nõ videat? Quin potius Liuius isthac nõ obscure, nec indiligenter describenti nobis credendum fuerit, qui

» libro quinto ab vrbe condita, Celtarum, inquit (quæ pars

» Gallia tertia est) penes Bituriges summa imperij fuit. Hi

» regem Celtico dabant: Ambigatus is fuit. Vide quàm exactissimè rem distingat, quàm aperte, quàm dilucidè: vt hac non nisi de nostris intelligi possint. Postea de Belloueso Ambigati nepote loquens, quem auunculus ipse in Italiam missurus erat ad nouas habitationes sibi suisque

» occupandas: Is, inquit, quod eis ex populis abundabat,

» Bituriges, Aruernos, Senones, Heduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos exciuit. Mox & de transitu ceterorum

» Gallorum in Italiam subiungens. Deinde Toij, inquit,

„ Lingonésque transgressi, quum iam inter Padum atque
 „ Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus traiccto non He-
 „ truscos modò, sed etiam Umbros agro pellunt: intra Apē-
 „ ninum tamen sese tenuère. Tum Senones recentissimi ad-
 „ uenarum ab Vsfente flumine vsque ad Athesim fines ha-
 „ buère. Hac, aliáque multa in rem nostram Liuius. Non
 potuit res, opinor, meliùs discuti. Igitur Senones illos, seu
 Celtorios, qui Romam inuaserunt, qui tot, támque præ-
 clara infinitis penè locis edidère facinora, nemo Germa-
 nos esse credat, nemo etiam (quod à nonnullis existimatũ
 est) Boios, tametsi hi, teste Plinio, iuxta Padum diu con-
 federint, ac deinde in Germaniam sese recipientes, vt au-
 thor est Strabo, Hercyniæ sylvæ partem Pannoniis pro-
 ximam tenuerint, necnon trans Rhenum latè imperaue-
 rint, medium fermè Germania tractum incolentes: qua
 regio, authore Tacito, ab eis primùm Boiohemia, postea-
 que abiectis aliquot literis Bohemia dicta est. Bohemia un-
de id nominis
sortita sit. Beatus
 Rhenanus Selestadiensis in eo libro, quem de rebus Ger-
 manicis diligenter scriptum nobis reliquit, nostræ senten-
 tiæ omnino suffragatur, noluitque suis Germanis, quos
 alioqui sæpenumero oblata occasione ad sydera tollit, tã-
 tum tribuere, vt eos Celtarum seu Gallorum vocabulo
 comprehendendi existimauerit intelligendum, vel in eos re-
 clamante huic rei conscientia nostrorum laudes congerere
 voluerit. Proinde nobis succinens scribit hunc in modum:

„ Tacitus, qui sub Vespasiano militauit, in Germaniis pro-
 „ uinciis, & sub Traiano ad scribendum se contulit, vt fit
 „ nobis verisimile, ac Liuius hoc paulo vetustior distinctè
 „ de populis loquuntur, neminem appellantes Gallum, nisi

„ qui institutis, sermone, moribus denique Gallus dici me-
 „ reatur. Et postea, Proinde, inquit, satis admirari non pos-
 „ sum ambitiosos illos Germanorū dilaudatores, qui etiam
 „ Senonum Gallorum speciosos triumphos studeant vendi-
 „ care Germaniæ, hoc tantum prætextu quod Celtarum
 „ vocabulum amplum sit: & quod Senonum, Sueuorum
 „ meminerint Chorographi. Satis laudum habet Germania
 „ quantum ad bellicam gloriam attinet, etiamsi suas Gallis
 „ nulli suffuremur. Videte, Germani, quanta sit & mode-
 „ stia & æquitate vester ille non immeritò à plerisque ve-
 „ strum ipso eruditionis nomine commendatus Rhenanus,
 „ qui turpe ducens ἀνοσιβίαι βλαβέως χεῖρας, vix adduci pos-
 „ se videtur vt credat eodem nomine Germanorum simul ac
 „ Gallorum appellationem designari. Ac si quis id ipsum
 „ rectius confirmatum velit, nunquam Berossus aliorum
 „ omnium scriptorum (Mosem semper excipio) antiquissi-
 „ mus eodem vnquam nomine gentem vtramque designa-
 „ uit: quippe qui nos Celtas semper vocitet, Germanos verò
 „ Tuyscones ab illo suo rege Tryscone. Idem facit Ma-
 „ nethon sacerdos AEgyptius, qui ea quæ in Berosi histo-
 „ ria desyderari videbantur, suppleuit. Quòd verò ad nos
 „ attinet, præter ipsam Gallorum ὀνομασίαν, varia nomina
 „ sortiti sumus. Celtarum enim nomen habuimus à Ioue
 „ Celte, qui nonus regno Gallico præfuit, Luci filio. Qua
 „ in re quantum fidei Appiano qui Celtas à Celto quo-
 „ dam Polyphemi filio cognominatos putat, tribuendum
 „ sit, viderint eruditiores. Hi etiam Celtorū ab eodē Celto,
 „ cuiuscunque fuerit ille filius, dicti sunt à Plutarcho. Is
 „ enim in vita Camilli καλοπίστis καὶ σέβονας urbem capisse scri-

Celtarum no-
 men vnderā
 profectum.

bit, quod & Polybius asserens solo variat nomine, *καλῶτας* illos appellans, ut hinc discant Germani validum illum Brenni exercitum ex Gallis nostris coaluisse, non autem Germanis, nec in Germania urbibus collectum. Quin & illi nostri Romanae urbis occupatores eodem tractatu à Plutarcho non tantum Celtorij & Senones appellati sunt Celtorij. sed etiam *οὐγάλατοι ἢ κελτικὸν γένος ὄντες*. Porro Galatae nuncupati sumus ab undecimo rege nostro Galate, Hercules Celtici filio. Siquidem ipse Hercules errabundus ut à Diodoro scriptum est, devicto Geryone immanis ac deformis statura gigante, in Galliã iter paravit, ubi postea ex virgine quadam quae Galata dicebatur, illius loci, ad quem appulerat, indigena, Galatem seu Galateum filium suscepit, qui mox natus iam grandis, ac regno praefectus, incolis dedit nomen. Quod & Berosi verba confirmant scribentis Celtas à rege Galate Hercules filio id nominis sortitos: à quibus etiam Galatae siue Gallograeci minoris Asiae populi dicti fuerunt. Tam familiare postea, perviumque hoc nomen fuit, ut quicquid Gallicum esset, Galaticum seu Galatarum esse veteres dixerint, ut *καλῶτικὸν πολέμου* vocat Plutarchus in Camillo, & in Galba *καλῶτικὴ πόλις καὶ βῶνα*. Vocantur & *καλῶτικοὶ ἡμίνοιοι* ab antiquis, ut meminit Erasmus, De cupiditate divitiarum. Sed quoniam eò iam pervenimus ut priscas nostrorum *ὀνομασλογίας* solerti indagazione perquiramus, extra Bacchum, quod dici solet, non fuerit, si gallicae quoque nomenclaturae origo curiosius exquiratur, & unde Galli dicti sint inuestigetur. Qui ergo rerum antiquarum memorias inspectius rimantur, veram Gallorum notationem à Samuele Talmu-

Galata unde dicti.

Galates Hercules filius. Hic à nonnullis Galateus, ab aliis Galata dicitur.

De Gallorum notatione ac etymologia varia opinio nes.

dista petendam existimant. Is Gallos illos verè ac propriè dici asserit, qui inundationem, imbriumque excessum passi sunt: eam enim vocis illius esse interpretationem, eaque de causa maiores nostros id nominis primùm habuisse. A quo non abludens Xenophon in æquiuocis ita scribit:

» Ogyges plures fuere: primus supradictus attauus Nini,
 » quem Babylonij Gallum cognominant, quòd in inunda-
 » tione etiam superstes alios eripuerit & genuerit. Hinc

Galleris,
 species na-
 uis, unde
 id nominis ha-
 buerit.

» Sagæ apud quos nauigio saluatus est & ereptus, ratem
 » vocant Gallerim, quòd vndis saluet. Existimarunt ple-
 » rique Gallos ab albo colore, & à niueo lactis candore,
 quod Græcis γάλαξ dicitur appellatos, quòd videlicet eo-
 rum corpora ob immensam frigoris intemperiem lactis
 instar albescant. Vnde Virgilius,

» Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla

» Auro innectuntur. Et Mantuanus,

» Ignea mens Gallis, & lactea corpora, nomen

» A candore datum.

Leuissimi equidem ponderis etymologia illa est: & præstaret ab ipso Galate, de quo superius, quàm ab albo colore Gallos deriuare. Neque enim vlla ratio est cur Galli, nostri homines à candore potius dicantur, quàm vel Britanni vel Scotti, vel alij populi qui propius ad Septentriones quàm nos accedunt: præsertim cum Galli illi qui ad Meridiem spectant, vt Lemouices, Aruerni, Tholosates, Narbonenses, alijque plurimi, non magis Galli à candore, quàm Hispani dicendi esse videantur. De Gallorum itaque onomatologiis hæc in transcurso dici oportuit, idque tum ad inculcandam gentis nostræ claritatem,

tum ad extraneos monendos ne alienam messem ita festinanter demetant. Quod autem ad Germanos attinet, ne putemus aded̄ obscurum, aut incognitum genus eorum esse quin aliquo modo, licet sub aliis nominibus, scriptores veteres meminerint. Nec enim absurdum fuerit existimare quosdam historiographos per Nomadas & Scythas, Germaniã quoq; intellexisse. Nobiliores enim, ut inquit Strabo, ad Aquilonem partes vno vocabulo Scythas vel Nomadas appellabant. Vnde & Plinius lib. 3. de Europa loquens, Scytharũ, inquit, nomen transit vsquequaque in Sarmatas atque Germanos. Scio Sextũ Ruffum historiographũ nequaquã asp̄ernandũ, & virum Consularẽ, cum de C. Casare loquitur, asserere eũ Gallos Cisrhenanos deuicisse, necnõ cõtra Trãsrhenanos Gallos decertasse. Quo in loco quæret aliquis, cur populos illos Trãsrhenanos Gallorũ nomine cõprehendat, cum Rhenus ipse alterũ populum ab altero, vel describente Casare, diuidere dicatur. Sanè nulla id ratione dictum credendum est, nisi quod Suenis, & Sicambris, cõtra quos pugnavit Casar, itidem & Vbiis, & Tenchtheris, & Vsp̄etibus tanta iam esset cum vicinis Gallis consuetudo, tanta victus, morũque similitudo, ut nonnunquam & Galli crederentur illi, & in Gallorum venirent appellationem. Adde quod Galli colonias, scribente eodem Casare, in vltioribus Rheni ripis, hoc est in Germania possederunt. Quo fit ut Germanos illos Transrhenanos Gallorum retinuisse nomen mirandum non sit. Atque hæ ferè causæ sunt, cur Vibius Sequester non contemnenda eruditionis auctor, in libro quem de fluuiis, montibus, & nationibus olim Romano

Nomadũ & Scytharũ vocabulo Germanos quãdoque intelligi.

Cur Trãsrhenani populi interdũ Galli à nonnullis authoribus dicti sint.

Galli colonias in Germania olim possederunt.

imperio subditis dedit, quosdã Germania populos in Cel-
 Regionẽ Gal- tis seu Gallis reponat: facit enim regionem Gallicanam
 licanam quot sexdecim prouinciis distinctam, è quibus nõnullæ ad Ger-
 prouinciis di mania pertinet, Viennesi, Narbonensi prima, Narbonesi
 stinxerint ve teres. secũda, Aquitania prima, Aquitania secũda, Nouẽpopu-
 lana, Alpibus maritimis, Belgica prima, in qua sunt Tre-
 uiri, Belgica secunda in qua est transitus ad Britannia,

Germania prima supra Rhenum, Germania secũda ultra
 Rhenum, Lugdunensi prima, Lugdunensi secunda super
 Oceanum, Lugdunensi tertia supra Senoniam, Maxima
 Sequanorum, Alpibus Græcis. Idipsum etiam quasi ad
 verbum à Sexto Ruffo expressum est. Præterea Celtarũ
 vocabulum tam Germanis quàm aliis aliquot populis à
 Celtarũ no- men cum ad- ditamento
 multis popu- veteribus attributum, sed tamen id ferè semper cum addi-
 tis attributũ. tamento inficiandum non est. Siquidem, vt annotat Stra-
 bo, alios Celtoscythas appellarũt, nempe Germanos, quòd
 Celtoscythæ. partim ex Celtis, partimque ex Scythis coaluissent atque
 succreuissent, alios verò Celtiberos, nempe Hispanos occi-
 Celtiberi. dentales, qui procul dubio à nostris traxerunt originem,
 quod & Lucanus libro belli Ciuili tertio his verbis fa-
 retur, - profugique à gente vetusta

„ Gallorum Celta miscentes nomen Iberi.

Sed quò iam rapior, qui ab incepta de Gallis, eorũque
 literis historia, ad nescio quæ externa sensim relabor? Ve-
 reor ne ultra septa, quod aiunt, transiliam. Fit mehercule
 nescio quomodo, vt lubens ista commemorem, vt qualis,
 quantaque fuerit nostrorum maiorum virtus, habita
 cum nationibus reliquis collatione, quantaque claritas,
 omnium ob oculos ponam, intelligantque omnes nos non

solùm literis, sed imperio, & bellica laude præ cæteris floruisse nationibus. Lubens, inquam, ista commemoro, sed multò lubentiùs per immensos alios historiarum campos, quæ non importunè omnino huc adduci possent, discurrerem: quæ tamen, quia paulò diuersum est quod hoc in libro prosequimur institutum, nunc erunt prætermittenda, non tam ob id quòd alium requirant locum, quàm propter quosdam Theoninos dentes, & iniquissimos rabulas, quibus nihil tam blandè, nihil tam simpliciter, nihilque tam circumspectè dici potest, quod non statim rapiant in calumniam. Quocirca sufficiat in præsentia illa veluti per transfennam attigisse, quibus palàm fiat literas facile à nostris tã multoties Græciã Asiãmq; repetètibus potuisse Græcis conferri, & cõmunicari: simùlque docuisse quàm iniustè externi alienis vrantur soleis. Addam hoc vnum ex Plinio, caput Galatiæ illius quæ ad Phrygiam vergit, Gordiũque appellatur, à Tolistobogis, Voturiis & Ambianis fuisse possessum, eosque ibi oppidum condidisse Pefinum: Maonia verò & Paphlagonia regionè à Trocinis, aliis videlicet Gallorũ populis, qui & ibi Tauium egregium oppidum condiderunt: vberiore autem & fertiliorem Cappadocia partem à Tectosagibus, & Teutobodiis, qui Ancyram extruxerunt. Cùmque ipso eodem tempore, & aliàs etiam sapiissimè Græciam nostri inuaserint, & latè occuparint, haudquaquã malè dictum est à Thucydide longè cæteris, vel Quintiliano iudice, in historia præferendo, Græcos frequenter olim suis sedibus pulsos. Dicit hic qui spiam, quomodo Gallos circa literarũ, iuxta ac armorũ studium, eodẽ simul

tempore sese habuisse verissimile sit, necnon in utroque pariter tantopere excelluisse. Quid enim, ut vetus verbum est, Herculi cum Simia? Quid palladi cum Marte, aut Marti cum Pallade? Non enim Romani ipsi (ut aliquando conquestus est Cicero) in utraque disciplina isdem potuerunt eminere temporibus. Quis fit igitur ut Gallis nostris feliciter ista cesserit alea? Huiusmodi quaestioni difficile non est satisfacere, idque ex Casare, qui in commentariis tradit in omni Gallia eorum hominum qui in aliquo essent numero atque honore, genera esse duo. Nam plebs apud eos ferè seruorum loco habebatur, quae per se nihil audebat, & nulli adhibebatur consilio. Horum genus alterum erat Druidum, aut certè aliorum huiusmodi philosophorum, alterum equitum. Illi sacrificia procurabant, optimas disciplinas tradebant iuuentuti, controuersis publicis & priuatis dirimendis praerant. Hi verò cum postulabat usus, atque aliquod bellum incidebat, quod ante Caesaris aduentum ferè quotannis accidere solebat, uti aut ipsi iniurias inferrent, aut illatas propulsarent, omnes in bello versabantur: atque eorum ut quisque erat genere, copiisque amplissimus, ita plurimos circum se habebat, clientisque habebat. Haec propè ad verbum ex Casare deprompta sunt. Ex quibus facillimum est videre rei militaris iuxta ac literariae studium in Gallia viguisse, alterum quidem sub equitibus, alterum verò sub Druidibus, itèmq; sub Bardis, Saronidibus, & Samotheis. Nam quòd nullam plerique convenientiam esse Palladi cum Marte dicunt, longè abest à vero. Neque enim inter rei militaris & literarum studium ea est, quam multi

Veteres Gal-
lostam litera-
rum quam ar-
morum peri-
tia claruisse.

falsò sibi in animum inducunt, discordia: sed summa po- Inter rei mi-
 rius concordia, & occulta quædam natura, vt ita dicam, litaris ac li-
 conspiratio. Et quanquam superioribus aliquot seculis siue terarum stu-
 hominum inertia, siue falsa quædam persuasione distinctæ dium maxi-
 fuerint illæ duæ disciplina, nunquam tamen peruersa im- mam esse con-
 peritorum opinio nullis innixa rationibus tantum efficere cordiam.
 potuit, vt hæc inter se veterem illam, & naturalem veluti
 cognationem obliuiscerentur. Cur enim in hoc Georgio
 Buchanano viro apprimè docto, rem quàm optimè in qua-
 dam ad Carolum Cossæum epistola ponderanti non assen-
 tiam, simulque cum eo affirmem omnes omnium atatum
 imperatores, qui res præclaras, memoriæque dignas ges-
 serunt, aut ipsos fuisse doctissimos, aut certè viros doctri-
 na illustres, quorum vel eruditione vel colloquiis pruden-
 tiores fierent, summo fuisse studio amplexos? Neque pro-
 fectò fieri potest, ait ille, vt magnus & excelsus animus,
 qui neglectis rebus caducus æternitatis memoriã ante ocu-
 los habet propositam, non etiam memoria, & antiquita-
 tis custodes literas amet. Neque alij ferè sunt qui literas
 oderunt, & contemnunt, quàm qui vita per ignauiam &
 flagitia turpiter acta conscientiam posteritatis reformidat:
 vt nõ minùs verè quàm elegàter cecinisse videatur Clau-
 dianus hunc in modum,

Gaudet enim virtus testes sibi iungere Musas:

Carmen amat quisquis carmine digna facit.

Nihil hìc me puduit Buchanani verba inserere: cuius
 eruditionem cum superiori anno ex Italia in Galliam re-
 uerterer, dum eadem mensa frueremur in oppidulo quo-
 dam Allobrogũ, cui Turris Pinea nomen est, magnopere

sum admiratus. Admiratus est & Haïmo à Scalingiis Pedemontanus, Plofaschi Comitum illustri familia cretus, vir minimè indoctus, sed & literarum, & literatorum amantissimus, qui tunc Hercule filium Academiâ Parisiorum mecum petentem, fortè, occasione oblata Lugdunum vsque comitabatur. Verùm ne nimium extra chorum, quod aiunt, resilire videamur, alia ostendamus ratione quantum

*Quantum af-
finitatis habe-
ant litera cū
armis.* affinitatis sit armorum cum literis. Cur enim si illa duo vsque adeò pugnant inter se, Minerua ipsa, quæ sapientiæ dea creditur, à sagacissimis tam Græcorum, quàm Latinorum poëtis tot præclaris effertur nominibus aliquando

*Eadem epi-
theta tā Mar-
ti, quàm Mi-
neruæ à poë-
tis attribui
solita.* epitheti locum subeuntibus, aliquando per antonomasiâ usurpatis? Siquidem à Virgilio secundo Aeneidos nunc armipotens dicitur, nunc sæua: itémque ab eodem Aeneidos nono Bellona, quòd bellorum dea sit, & vndecimo belli præses: ab Homero Ενωα, quod Bellonam sonat: à Syllio libro decimo tertio armifona: à Martiali libro septimo belligera, & alibi ferox: ab Ouidio tertio Fastorum interdum dea bellica, interdum pugnax, ab eodem ad Liuiam armifera dea, & secundo Metamorphoseos bellica, octauo bellatrix, decimo quarto armifera: à Statio libro 2. Thebaidos bellipotens: à Claudiano aspera bellis: à Pontano animosa: ab Aristophane in nubibus πορσέπολις, id est euertens oppida, siue vrbiū populatrix: à Quintiano cruda: truculenta à Mantuano: armipotens & Gorgonia à Cicerone, in concione ad populum ante quàm iret in exilium: ab Homero quandoque ἀγίοχθ, id est agida tenens, quandoque πάλλας, nimirum ἀπὸ τῆς πάλμου, hoc est à vibranda hasta, vel etiam, vt Hesiodi interpretes

docet, quòd Palladem immanis stature gigantem interemerit. Cur, inquam, hæc omnia, quæ furentis Martis epitheta esse notissimum est, Minervæ quoque adscribuntur, si eæ sunt, quas quidam sibi in animo fingunt, inter literas & arma inimicitiaæ capitales? Ista enim vtrique non nisi ob quandam inter eos communionem attribui credendum est. Cur iidem Bellonã Martis esse sororem, quòd eodem patre Ioue sit vterque progenitus, prudētissimi illi poëta dixerunt, si nulla omnino est inter vtrumque concordia, nullus consensus, nulla coherentia? Cur Mineruam introducit Homerus, nunc hos nunc illos Græci exercitus duces ac principes alloquentem, adhortantem, cõsiliis iuuantẽ, instigantem, exasperantem? Palàm est igitur nequaquam literarũ cum armis illam esse, quam multi hodie in tenebris palpantes existimarunt, repugnantiam. Palàm est vtramque disciplinam olim à Celtis, seu Galatis nostris celebratam fuisse. Palàm est & nostros toties Græciam repetentes armis, bonis legibus ac literis eam reddidisse cultiorem. Palàm denique & eos longè tardius Musas recepisse, vt quas à Galatis profectas satis sit manifestum. Quod vt magis confirmatum relinquamus, monstrabimus tum ex verbis Xenophontis, tum aliorum, falsissimum esse quod primas Cadmo tribuendas putant literas, alij quidem quasi ab ipso primùm inuentas, alij verò quasi aliunde quàm à Gallis acceptas. Non enim negamus Cadmum literas in Græciam primùm intulisse, quanquam id certè impune cum Iosepho negari posset, sed illum non concedimus eas aliunde accepisse quam à Galatis, & Mixonicis, qui in Asia minore sunt, quos partim

à Celtis instructos, partimque ab iis oriundos, ex iis que superius adducta sunt satis intelligi potest. Sed Xenophontis verba audire opere præteritum est. Is in libro de æquiuocis postquã Cadmos plures enumerauit, mox ad Quintum illum literarum miraculo apud omnes celebrem deueniens, hunc in modum scribit: Quintus paulò ante ruinas Troiæ Armonia Samothraca inclytus, qui à Prisca vxore ob Armoniam certamè passus, rediens à Phœnicia detulit in Græciam primus sexdecim numero literas rudes: non tamen, inquit ille Phœnicas, sed Galatarum & Mæonum persimiles characteribus. Ex quo animaduersione dignum est, præter quàm quòd literæ & characteres ipsi Græci Galatarum sint, mendaciij quoque in hoc coarguendum esse Græciam, quòd in historia Samothracum finxerit suum illum Cadmum fuisse cognatum Dardani & Iasii, ex sorore Armonia, qui ambo post nuptias has, & mortem Iasii Dardaniam, quæ postea Troia dicta est, consensu mutuo condiderint: quod sanè tradiderunt Diodorus libro sexto, & Dionysius primo. Quomodo enim fieri potest vt post nuptias & mortem Iasii Dardanus Samothrax Dardaniam condere potuerit, qui eo vixit tempore, quo iam multis regibus Troianis extinctis Troia condita fuerat, & ad finem Laomedontis, & principia regis Priami venerat, quemadmodum ex ipso Xenophonte satis liquet. Testes sunt etiam Spinga, & Palephatus auctores Græci, qui annis sexaginta duobus ante ruinas Troiæ fuisse certamen Priscæ vxoris contra Cadmum ob Armonia zelotypiam regnante Laomedonte, & Euandro tunc temporis in Italiam nauigãte

Literas
Græcorum, à Galatis qui è Celtis seu Gallis nostris originem traxerant, primum profectas.

asseruerunt: quanquam Eusebius antiquitatis Græcicæ fautor, fermè annos duos & septuaginta ante ruinas Dardania notet, si modò locus ille mendo vacat. Sed de iis hætenus. Porrò quòd literæ nostrorum Galatarum à Cadmo Græcis præmonstrata eadem essent cum illis, quibus postea Græci per multa vsi sunt secula, argumento est quod C. Iulius Cæsar sexto commentariorum de bello Gallico asserit, Gallos à Dite patre (is erat Samothes Iapeti filius, quem Postellus diuinum & sibi sufficientem Iapetitam interpretatur, qui præterea inferorum rex, hoc est occidua partis mundi habitabilis dux in sua gente Gallica fuit) disciplinas nactos, illas ipsas ad sua vsque tempora retinuisse, necnon & lingua Græca vsos: & quamuis nefas esse crederent ea quæ Druides tradebant literis mandare, tamen in reliquis ferè rebus publicis, priuatisque rationibus Græcis literis vti solitos. Ipsius autem Cæsaris verba & authoritatis plurimum præ se ferentia, & eleganti stylo consuta huc adferre præstiterit. Itaque, inquit, nonnulli annos videnos in disciplina permanent: neque fas esse existimant ea literis mandare, cùm in rebus quibus ferè rebus publicis, priuatisque rationibus Græcis literis vtritur. Id mihi duabus de causis instituisse videntur, quòd neque in vulgum disciplinam efferrì velint, nequè eos qui discunt, literis confisos minùs memoriæ studere. Quod ferè plerisque accidit, vt præsidio literarum diligentiam in perdiscendo, ac memoriæ remittant. Ex quibus intelligi par est & patronos causas agere solitos Græco sermone (tum enim patronos in foro iudiciali fuisse admittendum est, cùm ridiculū fuisset, si populari lingua,

Quætus olim fuerit in Gallia Græcarum literarum usus

qua apud quasvis nationes fuit semper ab eruditorum sermone differens, pro se quisque dixisset) eodemque iudices pronuntiasse sententias: deinde & tabulas priuatas omnes literis Græcis confici solitas: tabulas dico emptionum, locationum, mutui, commodati, commutationum, aliarumque rerum eiusdem generis. Siquidem videmus quàm latissimè pateat locus ille Casaris. Nam res publicas eum dicere certum est, illas quæ publicè gererentur, cuiusmodi sunt iudicia ipsa, atque legatorum conciones, itemque ea quæ ad deorum cultum & religionem pertinebant. Rationes autem priuatas, eas quibus inter se priuatim contrahendo uterentur: quo in genere sunt quos appellamus contractus: quos à nostris Græca oratione conscribi solitos, à Strabone libro quarto annotatum est. Proinde ipsi etiam scribæ iudicia, decreta, & sententias iudice pronuntiante, Græco sermone excipiebant, atque in tabulis postea, ut cuique vsui erat, Græcè scribebant atque describebant. Hinc quoque elici potest in scholis, in prælectionibus, in philosophicis, aliisque eius generis disputationibus Græcum sermonem nostris in vsu fuisse. Ridiculum enim & absurdum videretur eos, qui in cæteris ferè rebus publicis, priuatisque rationibus Græcis literis, ut Casar ait, uterentur, non vsos fuisse in docendo Græco idiomate: quod etsi latè propagatum esset, ad doctos tamen maximè pertinere videretur. Nec verò sermonem Græcum in quacunque Galliæ parte æquè cognitum, ac disseminatum, ipso quidem Casaris tempore, nobis asserendum existimo, sed tantummodo in Celtis, qui, ut Casar ait, verè ac propriè Galli dicebantur, in quibus præcipuè

Druidas habitasse clarissimum est, & ante hos Saronidas, & Samotheos. Nam quo tempore in Gallias Cæsar accessit, iam tot tantæque ab externis populis in eas factæ fuerant irruptiones & insultus, ut pluribus in locis manifesta obseruaretur Gallici sermonis corruptio atque immutatio, aded ut solis ferè Celtis, qui violentiæ externorū fortissimè restiterant, suum remansisset Græcum idioma, quod tandem nec ipsi temporis progressu ab exterorum barbarie ac violentia defendere potuerunt. Itaque Cæsar cùm non paruum in ipsa Gallia loquutionis varietatem deprehendisset, necnon in sola ferè Celtica retentam fuisse Græci sermonis consuetudinem, in ipso operis principio, postquam eorum alios Belgas, alios Celtas, aliosque Aquitanos dixisset, subiungit deinde illos inter sese lingua differre. Aliter ergo loquebantur Aquitani, aliter Belgæ, & aliter Celtae. Penes quos posteriores tametsi Græcas literas remansisse constet, negandum tamen nō est, ob mutua commercia, quæ illi omnes inter se ipsos exercebant, linguæ quoque Græcæ usum reliquis quoquomodo communicari potuisse. Enimuero si eos omnes ex superius adductis Cæsaribus verbis, Græcè nouisse indiscriminatim colligere vellemus, aut si id fortè Cæsarem intellexisse arbitraremur, faceremus illum quodammodo sibi ipsi dissimilem, quod paulò antè nempe libro quinto scribat se cuidam ex equitibus Gallis magnis præmiis persuasisse, ut ad Ciceronem epistolam deferret, quam Græcis conscriptam literis ided miserat, ne intercepta fortè epistola, Romanor ab hostibus consilia cognoscerentur. Hoc enim Gallos illius Climatis Græcè tunc nesciuisse quo-

p. ij.

Ante Cæsaris in Galliã aduentū, Gallicū idioma corruptum.

Occurritur tacite obiectio.

Tabula Graeca in castris Heluetiorum reperta.

dammodo declarat. Illius autem climatis dico: nam de omnibus Gallis illud Caesaris dictum intelligi non posse certum est. Alioqui enim cum pluribus locis secum ipse pugnaret, tum maxime eo, quo constat ex eodem in Heluetius olim, quos Celtarum esse populos nemo ambigit, Græcas fuisse literas. Aut enim commentario primo de bello Gallico, in castris Heluetiorum tabulas quasdam repertas fuisse literis Græcis confectas, & ad se ipsum perlatas: quibus in tabulis nominatim ratio descripta erat, qui numerus domo exisset eorum Heluetiorum qui arma ferre possent: & item separatim pueros, senes, mulieresque ibidem descriptos. Quocirca siue Druides, aliique eiusdem generis Celtarum philosophi apud Heluetios ipsos aliquando philosophati sint, & in eorum urbibus literas præmōstrauerint, siue etiam ab aliis Celtarum populis ad ipsos earundem literarum manarit cognitio, perspicuum tamen est eos sine literis, atque illis quidem Græcis olim neutiquam fuisse. Quæret aliquis non importunè, cur, si verum est literas (quod certè asserimus) tantopere in Celtis sub illis, de quibus dictum est, excellentissimis philosophis, & eas quidem non alio quam Græco idiomate claruisse, nulli penitus ab illis posteritati relictæ sint libri, nulla rerum veterum narratio, nulla illustrium factorum memoria, nulla cōmemoratio antiquitatis? Scilicet illud ipsum est de quo priori libro nõ immeritò querebamus. Cui nihil aliud responderi posse putant, nisi fortè dicamus eorum scripta, si qua reliquerint, (vt certè reliquisse probabile est) ad nos nequaquam peruenire potuisse, sed iniuria temporum, quemadmodum & multa alia Græcorum atque

Latinorum, ita euanuisse, ut ad hæc nostra usque secula penetrare nequiverint. Sed quòd nihil ferme ab eis scriptum suo tempore cerneretur, testis est ipse *Cur prisca Gallorū philosophi paucissima scripta posteris reliquisse dicantur.* Caesar locupletissimus: qui hoc duabus de causis ab eis ita institutum sibi videri asserit, quòd scilicet neque in vulgum disciplinam suam efferri vellent, neque eos qui discerent, literis confisos minùs memoriæ studere. Adde quòd multa erant apud eos religionis arcana, quæ scriptis committere & in vulgum efferre, magnum esse nefas (quòd & Aegyptiorum Theologis peculiare fuisse legimus) arbitrabantur: satiusque illis videbatur ceteros, qui huiusmodi mysteriis cuperent initiari, viva voce institui, quàm rerum descriptarum serie, aut librorum, si quos haberent, communicatione: & ita religionis suæ, quæcunque illa esset, ceremonias ac recòditissima Theologiæ secreta veluti per manus ad posteros propagari. Quomodocunque autem sese res habeat, scripserint quidpiam, aut non scripserint, disciplinamve suam habuerint aut reconditam, aut euulgatam, perspectissimum tamen est ex iis quæ hactenus dicta sunt, eos & Græcè loquutos, & Græcis usus fuisse literis, ut hinc perpalam euadat antiquissimū nostris fuisse bonarum literarum ac disciplinarum usum. Fortè nec hoc loco contemnenda fuerit Gulielmi Postelli auctoritas, viri tam vario ac multiplici sermonis genere præstantis, ut non facile discerni possit quænam linguarum sit ei insititia, & quæ genuina. Hic in libro de literis Phænicum haud malè videtur nostræ huic sententiæ suffragari: Qui meritò, inquit, & mihi, & toti reipub. Christianæ fidem faciunt, authores habeo quibus credam: per quos constat

„tam antiquum in Gallia usum fuisse literarum, ut illis di-
 „ceretur similes illæ quas Cadmus multis postea tēporibus
 „in Græciam ex Phœnicia attulit, & ex dextro, rectōve
 „seu naturali ordine in sinistrum, peruersum, & contra na-
 „turam, ut nos, & Græci nunc utimur, inuertit. Tandiu
 „ante Græcos literas habuimus. Quum itaque teste Soli-
 „no constet Gallos esse primos totius orbis terræ populos,
 „eò quòd Umbris populis in Occidente & Italia summa li-
 „terarum memoria primis, dedere suæ appellationis voca-
 „bulum, inde & Hebræicè & Græcè deductum, quod Di-
 „luuij pluuiis essent superstites, non est dubium quin serua-
 „rint literarum usum. Et paulò antè: Nam inquit, prisca
 „Hebræorum caractères sunt Gallorum antiquissima li-
 „teræ. In hoc enim fuisse consensum omnium gētium (in-
 „ter quas Galli primi sunt) ut Ionum literis uterentur. Pli-
 „nius scripsit. Hæc & alia multa in eandem ferè sen-
 „tentiam Postellus. Nec alia nobis deerunt eviden-
 „tissima rationes ac probationes, si ea quæ à fidelibus an-
 „nualium scriptoribus literis demandata sunt cursoriis ocu-
 „lis euoluatur, quibus quod proposuimus magis cōfirmetur.

Eporedia

*Gallica olim
vox, eadē-
que Græca.*

Huc enim spectat quod Plinius libri tertij capite de-
 cimo septimo de Eporedia Salassiorum oppido (quod nu-
 perrimè in Gallorum regis Henrici secundi potestatem
 sub Caroli Cossæi Gallie Polemarchi auspiciis redactum
 est) in regione transpadana sito loquens, illud sic lingua
 Gallica nominatum ab optimis equorum domitoribus in-
 sinuat. Nec sanè Romanos puduit, cùm hanc Sibyllinis
 libris ita iubentibus extruxissent ciuitatem, proprio, lon-
 géque aptiori Gallorum appellare vocabulo, qui præstātes

equorum domitores, cuiusmodi multos tunc habebat locus ille Salassiorum, Eporedicos suo appellabant idiomate. Atqui constat nomen hoc, eiusque significationem mutata tantum priori litera, ε, in, υ, ad hunc usque diem in Gracismo retineri: nam ἑπορεδικῶν merè Græcum est, quod equorum moderationem, & veluti, ut ita dicam, aurigationem sonat: ἑπέδιον currum Græci vocant, ἑπὶ vero equum. Quocirca cum priscis illis temporibus ea quoque merè Gallica esset vox (ut cum ipso Plinio fatentur omnes alij topographi, qui aliquid de vrbe illa scriptum nobis reliquerunt) necessariorum consequitur sermonem Græcum Gallis nostris tunc familiarem admodum ac veluti proprium fuisse, nec vanum esse quod paulò antè de Græcis literis olim in Gallia usitatis à C. Casare certo & oculato eius rei teste scriptum citabamus.

Eodem libro docet Plinius nomen, Pades, Gallis piceam esse arborem: à quo nō abludens Metrodorus, scripsit quoniam circa fontem quædam sit arbor multa picea, quæ Pades Gallicè vocetur, Padum quoque nomen hoc accepisse. En quemadmodum fatentur illi auctores vocem hanc, Pades, Gallicam esse, quæ licet iam à communi, vulgarique loquendi consuetudine hodie recesserit, nostrum tamen veterem Gracismum in ea, quemadmodum & in aliis multis conspiciere possumus & contemplari. Nam & eam merè Græcam esse sola litera ε in o mutatione notissimum est. Esse enim eam arborem quæ πᾶδιον à Græcis nominetur, pluribus intueri licet apud Theophrastum libro quarto de historia plantarum.

zιδὸς quamvis Græca sit dictio, priscis tamē Gallis fuit zιδὸς.

familiarissima & vsitatissima. Quod affirmat Diodorus Bibliotheca historia libro sexto: vbi de Celtis loquens tantam alicubi apud eos aëris frigiditatem esse dicit, vt neque vinum ea regio, neque oleum producat: hinc homines coactos potū sibi ex hordeo comparare, eūque ζῖββυ appellare solitos. Hodie etsi talem potus confectionē nostræ regiones agnoscunt, eiusmodi tamen vocabulum, quo vsos fuisse nostros Diodorus ait, prorsus ignorant. Itaque aliorum externorum in fines nostros emigrantium verba retinui. nus, Græcisque hæcenus ea quæ à nobis acceperant, remanserunt: quippe qui potum illum ex hordeo confectum ad hunc vsque diem ζῖββυ appellant, quemadmodum videre est apud Dioscoridem libro secundo, cap. 112. Meminit & Plinius libri vicesimi secundi cap. vltimo.

Olbia.

Nec prætereundum quòd vetustissima nobis fuerit, & à priscis Gallis condita ciuitas, inter Massiliam & Nicæam, quæ ab illis Olbia (de qua iam paulò antè) diceretur. Olbiam autem verbum esse merè Græcum, beatam significans, perspectum lippis est atque tonsoribus.

Braca.

Scriptum est & à Diodoro Gallos vestibus ad terrorem intonsis, variique coloris vsos aliquando fuisse, easque ab ipsis Brachas, aut potius Bracas sine, h, appellatas. Quam quidem vocem adhuc in lingua Aeolica retentam cernimus, in eadem ferè significatione. Aeolicè

Gallia Braca
ta vnde dicta
namque βραχας laceram & fluxam vestem sonat. Hinc & Narbonēsis prouincia, Gallia Bracata dicta est, quòd vt scribit Plinius, eo vestis genere olim vteretur.

Pyrenæi.

Simile quiddam apud Berosum legitur de Pyrenæis. Nam ille in libello de Assyriorum regibus ostēdit montes

illos maximos, qui Celtas à Celtiberis diuidunt, sub rege Montes Pyre
nai unde di-
cti.
 Celte Luci filio (de quo paulò ante) à conflagratione syl-
 varum nomen habuisse, hoc est Pyrenæos fuisse nuncu-
 patos. Est autem Pyrenæus nomen manifestè Græcum:
 quod cum prioribus illis seculis à Gallorum rege Celte sit
 impositum, maximè procul dubio, certissimùmque argu-
 mentum est Gallos eo ipso tempore linguã habuisse Græ-
 cam & notam & familiarem: quam deinde Galatis &
 Gallogræcis, atque aliis etiam populis, ut ex Archilocho,
 Xenophonte, aliisque non modicæ fidei authoribus ma-
 nifestissimum est, contulerunt. Nec verò audiendi hîc
 erunt Græci, multoque minùs ab his pendentes Latini
 quidam, qui Pyrenæos existimarunt à Pyrene, nescio quo Fabulosa de
Pyrene Her-
culis socio.
 Herculis Græci socio vocari: quãdoquidem isthæc planè
 ridicula sunt & fabulosa, ut Plinius in tertio naturalis
 historia præmonuit. Siquidem ante res Troianas, & ante
 quàm de iaciendis Troiæ fundamentis quicquam ab ullo
 mortalium esset præcogitatum, de Celtrarum ac Pyrenæ-
 orum nominibus extiterat, iuualuerátque memoria: cum
 tamen nihil omnino vel de Hercule, vel Pyrene, vel Cad-
 mo, vel Orpheo audiretur: constat enim illos eodem simul
 tempore post conditam Troiam vixisse. Quapropter er-
 rant qui Pyrenæorum ὀνομαστολογία ab illo fabuloso Py-
 rene deriuandam censent, sùntque inanes istæ nebula non
 argumentorum, sed leuissimarum opinionum depellendæ.
 Neque itidem acceptandi illi (inter quos Silius) qui à Fabulosa de
Pyrene puel-
la Bebrycis
filia.
 Pyrene puella Bebrycis filia, ipsum Pyrenæum saltum
 dici autumarunt, quòd illa, ut existimant, in monte illo,
 in quo sylua ipsa est, siue saltus, ab Hercule illac transf-

eunte fuerit compressa, tandèmq̃ à feris dilaniata, atque ibidem sepulta. Huic, opinor, commento diluendo nobis immorandum non est, cùm adeò leue videatur vt vel sibi ipsi fidem satis abroget, possitque eadem omnino ratione qua & prius refelli. Dicendum itaque Pyrenæū à πύρεδς nuncupatum, hoc est ab igne, siue quòd crebris fulminum ignibus (vt non malè omnino quidam sentiunt) feriat: siue potius quòd Pyrenæi montis densissimæ syluæ iniecto à pastoribus igne olim vniuersa conflagrauerint, quemadmodum auctor est Diodorus Siculus libro sexto, cui præcitato loco conformis est Berosus. Est autem proxima montibus illis regio quædam, quæ nomen inde ritinuit, hodièque Pypiniana, seu Perpiniana corruptè dicitur, cùm scribendū citius videatur, & proferendum Pyrepiniana, id est conflagrationis & incendiij ostium atque origo, quòd ibi cæperint pastores ignè iniicere. Nam πύρεδς ignem, πύρεδς verò admouere, siue iniicere significat: ac proinde accommodatior, & dictionis notationi aliquantò propior videretur orthographia, si duplici ypsilo Pyrepiniana scriberetur.

Pyrepiniana
regio.

EXACON.

Alia legitur apud Plinium dictio ex earum genere quas hìc inuestigamus, nempe, exacon, quam Gallicam facit, cùm & eandem merè Græcam esse perspicuum euadat. Dicebatur autem exacon à maioribus nostris (nam hodie ab vsu loquutionis nostræ recessit) secūda Centaurij species cognomine Lepton, quod Libadion vocant nonnulli: Latini propter summam amaritudinem fel terra nominarunt. Porrò & exacon Galli nostri appellauère, quoniam, inquit Plinius, omnia mala medicamenta potum è

corpore exigat per alium. Hac ille libri vicesimi quinti capite sexto. Annon manifestissimam illic nostrorū Græcitatem, ut ita loquar, deprehendimus? Etenim ἐξαιεῖν nihil aliud quàm θεραπεύειν sonat, hoc est curare, & phar-macus mederi. Vnde carmen aureum Pythagoræ, quod multorum in ore est, sic habet,

καταήσθη ὄρ σὲ κελδίω, ἐξαιεῖς ἔσσι.

Inde quoque ἐξαιεσις, quod sæpe pro remedio ac medicina legitur. Inde & ἔξαιον nostrum, quam Gallorum vocem ut iam dictum est, facit Plinius.

Præterea, ut quod intendimus pluribus verbis inculcemus, λίθης flumen, quod obliuionis interpretantur, Gal- λῆθι. lorum quondam fuisse vocabulum (cum tamen hodie in solo Græcismo remansisse illud videamus) ex Strabone facillimum est intueri. Galli enim cùm aliquando relicto natali solo iam ad Lemium fluuium essent perducti, atque ibi fortè seditione orta dux eorum periisset, depositis armis illic quieuerūt, quasi omnis militiæ prorsus oblitii: propterea λίθηρ flumen appellarunt. Strabonis verba libro tertio sic habent: ὕδατοι δὲ οἰκοῦσιν Ἄρταβροι πῶδι πλὴν ἄκρου, ἢ καλεῖται νέριον, ἢ ὡς ἐσπερίε πλθυρῶς καὶ τὸ βορέειε πέρας ἔστι. Γε- ριοιμῶσι δὲ αὐτῶν κελικοὶ συγγενεῖς τῆν ἰδίῃ τῶ ἀνα. καὶ ἄρ τούτους, ὡς τυρβούλης στρατῶντες ἐκείσε σασιάγου φασὶ μετὰ πλὴν διὰ βα- σιν τὸ λυμίε ποτάμω. πρὸς ἢ τῆν σασιὰ ὡς ἀρβολῆς τὸ ἡγέμονο γενο- μένης καταμείνου σκεδαθέντας αὐτόθι, ἐκ τέρου ἢ ὡς τὸν ποταμὸν λί- θης ἀγορῶ θῆναι.

Adhæc ἡμῶς & quamuis Græca esse vox agnoscatur, τιμοῦχος. qua honore aliquo præditum designamus, olim tamen nostrorum Celtarum fuit, præcipuè que Massiliensium, qui dicente eodem Strabone libro quarto, rem vrbanam per

optimates & Aristocratiam regentes, omnes populos legum æquitate superabant, consilium DC. ex viris instituentes, qui quoad vita superesset, id honoris genus habebat: atque hos quidem ἡμιούχους, inquit, appellabant.

ΑΥΛΗ.

ΑΥΛΗ, quæ dictio Græca est, nostra omnino esse deprehenditur. Ea enim, ut scribit Athenæus, antiquis ἀγοπνεόριον τόπου, hoc est locum, seu domum ventis perflabilem significat. Vnde & apud Homerum semper hoc nomine subdialia, id est ampla quadam ædificia aëri circumfluo ac ventis exposita, deambulationibus illis, quas Vitruvius Græco vocabulo ἑπουθεῖας vocat, accommoda. Cuiusmodi ferè sunt hodie apud nos hypathria, id est loca illa subdialia emporiis maximè destinata, quò res venales importantur undique, & quò vel ad emendum, vel vendendum conuenire solent mercatores. Vulgus nostrum Burgundionum ad hodiernum vsque diem vocem hanc in significatione propria ac genuina retinuit (quod & alij quidam Gallorum populi fecerunt) qui ex antiquo idiomate huiusmodi locum vocat, aule, siue, l'aule, præpositio nimirum articulo. Postea & αὐλὰς per translationem pro regijs, siue palatijs usurpare ceperunt, quòd ante se habeant subdialia & ampla loca. Hinc & Latini aulam traxerūt. Parisienses hypathria ipsa vocāt, Les halles.

ΒΟΥΣ.

ΒΟΥΣ etiam in aliquo sensu usurpatum nostrum agnoscitur esse. Scripsit enim Iulius Pollux commissuras extremis vestium partibus, quæ suendo fiunt, hoc nomine à veteribus fuisse appellatas. Nos planè ad verbum dicimus bous, vel bouts: hinc quoque diminutiuum, quod vocant, boutons: hinc etiam verbum, boutonner.

Vox $\omega\lambda\epsilon\gamma\eta\eta$, siue $\omega\delta\pi\upsilon\iota\varsigma$, à nostris semper recenta est pro $\Gamma\acute{\epsilon}\gamma\eta\eta$. quodam delicatissimi piscis genere, quod hodie planè ad verbum antiquo nomine, vt inquit Robertus Stephanus, Galli sic vocât, Perche. Verùm de huiusmodi vocabulis in idiomate nostro remansis, & maximâ adhuc cum Græca lingua affinitatem & cognationem habētibus paulò post aliquantò fusiùs, prout locus postulabit, dicerur.

Hunc in ordinè referenda est vox, Gassa, olim Gallis $\Gamma\alpha\sigma\sigma\alpha$. trita admodum ac peruia, & qua ab antiquis Celtis cōti seu tela Gallica significabantur. Nam & viros fortes atque in bellis strenuos maiores nostri, vt à Seruio annotatum est, Gassos appellarunt. Hinc Poëta Aeneidos $\Gamma\alpha\sigma\sigma\iota$, viri octauo, vbi de Gallis qui olim Romam ingressi, omnia de- fortes dicti. uastarant, meminit, scribit hunc in modum,

-Duo quisque Alpina coruscant

, Gassa manu, scutis protecti corpora longis.

Potuisse illo loco Vergilius vel vocem, tela, vel aliam aliquam non malè vsurpare, sed tamen, vt vbiq̃ue mirus est rerum scitè describendarum artifex, vocabulum Gallicum historiae Gallicæ multò aptiùs, multòque venustius fore iudicauit. Id vocabuli hodie in nobis pro temporum, rerumque varia mutatione, ita extirpatum animaduertimus: vt haud sciam, an ampliùs in vllius Gallicæ gentis idiotismo possit obseruari. Attamen acceptam semel a maioribus nostris huiuscemodi voculam Græci, augendæ semper ac locupletandæ suæ linguae mirum in modum studiosi, nunquam postea è suo sermone elabi permiserunt, qui ad hunc vsque diem hoc ipso nomine $\gamma\alpha\sigma\sigma\alpha$ pro telis & hastilibus Gallicis in suo ipsorum idiomate vtuntur

Retinuimus quoque in hodiernum vsque diem pluri-
Antipolis. *mas* omnino Græcas urbium Celticarum impositiones:
Aphrodisiū. cuiusmodi sunt *Antipolis*, quæ in Salyis sita est, &
Aphrodisium Veneris promontorium. Hæc enim nomina
omnino Græca esse nemo non intelligit.

λίρου. *Λίρου*, Celtica insula *Antipoli aduersa* (cuius meminit
Plinius libro tertio) idem sonat quod *deblaterans* ac men-
tiens: ἀπὸ τῆς λίρου.

Agatha. Græca sunt etiã *Agatha* & *Blittera* à priscis *Maf-*
Blittera. *silienſibus* conditæ, quarum etymon inuestigatu difficile
non est: itémque *ουιέννα*, quam hodie *Viennam* vocamus,
Æria. & *Aëria*, quæ teste *Artemidoro*, sic appellata fuit à
Gallis, quòd in sublimi adificata esset cacumine.

stæchades. His addendæ sunt *Stæchades insula*, quæ à maioribus
noſtris id nominis habuerunt, propter ordinem quo sita
sunt, quemadmodum scribit *Plinius libro tertio*. Est enim
σοιχεῖν ordine procedere. Eas autem, vt idem subiungit,
Græcis nominibus appellabant *Proten*, *Mesen* (quæ etiam
Pomponia postea à Latinis dicta est) & *Hypæan*. Quas
quidem voces Græcas omnino esse nemo non videt.

Allobroges. *Allobroges*, vel secundum *Stephanum* *Allobryges*, di-
cti videntur, quòd aliis atque aliis rebus facillè mouean-
tur: ἀπὸ τῆς ἀλλοβρογίας τῆς βρύου. Eò respexisse videtur *Hora-*
tius, in 16. *Epod.* cùm ait,

„*Novis*que rebus infidelis *Allobrox*.

Talofages. *ταλιόβρες*, ἢ *ταλιόβρου* *Stephano*, *Galliæ Narbonensis*
populi. Quod nomen si Latinè interpretemur, armorum
& scutorum artifices sonat. Neque hæc profectò vana
etymologia censebitur, si spectemus quanta potentia, ho-

minúmque robore quondam valuerint. Illi namque relictis sedibus, per Graciam in Asiam penetrarunt, & supra Phrygiam in vberimis Cappadocia cãpis confederũt.

Non omnino displicet quod de Auenione oppido nõ-^{Auenio.} nullos ἐτυμολογεῖν audio, primũ scilicet illud nescio quomodo appellatum ab ingruentibus barbaris dirutum fuisse, deinde à Narbonensibus ita restauratum, vt non pristinae formæ, sed aliquantò elegantiori restitutum videretur, eaque ratione effectum, vt ἀυενιών, quasi ἄυ ἐπιου, hoc est iterum aliquod esset.

Alexia Mādubiorum antiquissima ciuitas, id nomi-^{Alexia.} nis accepit (vt author est Diodorus libro sexto) ab Hercule illo, quem Lucianus Celticum vocat, primo suo conditore: qui vulgò ἄλεξιῶκαυ & cognominabatur, hoc est ^{Hercules} ἄλεξιῶκαυος ὁ τὰ δεινὰ ἀπέργων, quasi dicamus in malis adiutorem hominũque defensorem. Hic enim postquã Lestrygonas, qui morti patris sui Osiridis, siue Iouis Iusti consenserant, deuicisset, & Geryonem truculentissimum Hispania regem perdomuisset, ad Celtas sese recepit, ibidẽmque expulsis tyrannis, ac perditissimis grassatoribus plagam illam Lingonum, atque Heduorum nimium infestantibus, locus ipse ab eodem Alexia dici cœpit, siue quia sic voluerit ille, siue etiam quia posteritati sit ita visum. Adde quòd phar-
maca multa, atque medicamina fertur adinuenisse aduersus venena & morsus serpentum, vt meritò ἄλεξιῶκαυος nomen sibi conciliauerit. Atque hæc tam de Alexia, quàm de aliis nominibus prius adductis eò pertinent, vt certum confirmatũmque relinquamus veteribus Gallis tritam ac peruiam fuisse Græca loquutionis consuetudinem. In quo

Græcorum quorundã vanitas animaduertenda, qui hunc nostrum Herculem vnà cum præclaris illius facinoribus sibi vindicare audent, cùm decimus ille sit in regum Celtarum catalogo: à quibus Celtis adhuc nescio quæ Phœnicum vestigia retinentibus (si quidem primogenitores nostros è Phœnicia oriundos fuisse dubitandum non est)

Varia Herculis Celtici cognomina: & quid ea sonent Senones.

Her, & Hercol, & Arno, & Musarno dicebatur, id est, vt interpretatur D. Hieronymus, pilosus, totus pilosus, leo magnæ famæ, in igne leonis magnæ famæ.

Obiter etiam notandum est Gallos Senones antiquitus ξένους ἀπὸ τῶν ξένων fuisse nuncupatos, ac deinde siue vsu, siue tēporis progressu factū, vt litera, s, in locum, ξ, subiret.

Burgundia.

Quin & Burgundiam ipsam, quæ Gallie Celtica potior pars est, ἀπὸ τῶν πύργων nomen retinuisse nullus est ex optimis authoribus qui non assentiat.

Augustodunum siue Hedua.

Ostendit Barptolemaeus Chassaneus in libro Consuetudinum Burgundie Augustodunum vocem esse Græcam. Est autem ciuitatis nomen in Celtis, quæ & alio nomine, atque eo quidem Græco, Hedua dicta videri potest, nimirum ἀπὸ τῶν ἡδῆ.

Arar.

Arar Gallie Lugdunensis fluius, sic dictus, vt in Etymologiis Græcorum annotatum est, ἀπὸ τῶν ἀργένου (ἔξ) ῥόδων καὶ ποταμῶν. Hodie inducto nouo vocabulo, ac veteri deperdito à nostris Saona dicitur.

Rhodanus.

Rhodanus ἀπὸ τῶν ῥόδων ῥῆμα, quod est quatere, agitare, & continuò mouere. Quod verbum etsi interprete Eustathio in sextam Homeri Iliad. σωεχῶς ἰωάσειν τὴν νεβύνην significat, nonnunquam tamen & ad alia transfertur, quamuis Hieronymus in comment. Epistola ad Galat.

à Rhoda Rhodiorum oppido seu colonia dici credat: quod existimauit etiam Plinius libri tertij capite quarto.

Huiusmodi fluuiorum, atque etiam oppidorum Celticorum nomina omnino Græca si quis paulò exactius disquirere vellet, tam multa profectò occurrerent, vt haud sciam an faciliè numero possent cõprehendi. Quibus etiã si nunc mihi supersedendum potius videam quàm longius in iis excurrendum, silentio tamen hoc loco prætereunda non est Samothea, aut si mauis, Semothea, quippe quæ *samothea*. & merè Græca sit, si eius etymon spectemus, & ipsius Samothis Gallorum nostrorum progenitoris memoriam adhuc retinere videatur. Est autem Burgundiæ oppidulum à Lingonum vrbe duodecim ferè passuum millibus distãs, quod densissimis vndique nemoribus cinctum est. Eodem in loco Druidas nostros, atque aded Samotheos ipsos aliquando philosophatos fuisse cùm multa alia, tum maxime peruetusta quædam monumenta declarant. Huiusce vrbis me nuper admonuit familiaris meus Ioannes Probus Hetropolititanus. Neque enim merita quemquã laude spoliandum censeo. Ac ne ex eorum esse numero videar qui nimium impudenter metunt aliis sementem faciētibus, id vbique ferè obseruaui, vt si quid ab aliquo vel dictum vel annotatum fuerit, quod ad rem nostram faciat, siquid etiam certiori inuestigatione ab hoc vel illo cõpertum, ea omnia semper authoribus ipsis accepta ferre nihil verear.

Est & aliud oppidulum ipsi Samothea admodũ propinquũ, paucisque ab vrbe Chaumõtio milliaribus distãs, quod prisco nomine, atque eo quidem Græco Hetropolis *Hetropolis* dicitur. Hodie vulgus quædam adhuc Romanæ linguæ

vestigia retinens Alteram-Villam appellat, alludens nimirum ad vetus vocabulum Hieropolin. Eam enim urbem sic olim à maioribus nostris appellatam fuisse indicauit superioribus annis lamina quaedam ærea in vetustissimis ruinis ac monumentis ibi reperta: in qua cum plurima carmina Græco sermone inculpta essent, pauca tamen ex his legi potuerunt. Erant enim ob vetustatē propemodum deletæ literæ. Accedit quòd ibidem ex characteribus ipsis Græcis nonnulli essent qui non eandem omnino figurā sed paulò diuersam ab hac quæ hodie in vsu est, haberent. In extrema itaque laminæ parte integris adhuc literis scripta hæc erant.

-καὶ γούμῃ διὰ δόξου

” Οἱ κατὰ δὸν γούμας λέξασιν ἄρ' ἐξ ἱερόλιου.

” Multa alia id genus lamina eodem in loco reperta fuerant, quæ quia in manus imperitorum inciderunt, plus detrimenti biennio acceperunt quàm antea duobus aut certè tribus annorum millibus, nec scio an vlla earum fragmenta sibi adhuc reliqua fecerint indigenæ.

Possunt hîc non importunè addi herbarum quarundam nomina veteribus Celtis, & maximè Druidibus ipsis, quos summos rei medicæ cultores fuisse constat, admodum trita, nec tamen ad hūc vsque diem in idiomate nostro nisi alioqui paucula quaedam, retenta, licet in ipso adhuc Græcismo perseverare conspiciantur. Cuiusmodi ferè est χελιδόνιον, siue χελιδόνια. Eam enim Græcam omnino esse vocem hodie nemo est melioribus literis tam leuiter imbutus qui non intelligat, cum tamen olim non ad Græcorum sed ad Gallorum nostrorū sermonem maximè

pertineret. Quod sanè Apuleius Platonicus in eo libro quem de viribus herbarum inscripsit, & quem ex Chirone Centauro Achillis præceptore quondam mutuatus
 22 dicitur, satis apertè testatus est hisce verbis: Aliis, inquit,
 23 hirundinaria, Aegyptiis mopop, Dacis eurupillene, Gra-
 24 cis pæonia, Gallis chelidonia dicitur, Eadem voce ex anti-
 quo sermone retenta nonnullos adhuc Galliæ populos
 vti compertum est.

Docet eodè libro Apuleius herbam quam Græci pen-
 taphyllon, alij pentatomon, alij thimiaticin, alij aliter no-
 minarunt, Gallis pempedulam dici. Quod vocabulum
 planè Græcum esse ἀπό τῆ πέμπε (sic enim proferunt Aeoles
 pro πέπε, quemadmodum σωλῶ pro σωλῷ, & σωλεῖς pro
 σωλεῖς, & πέτερεπῖαι pro τέτερεπῖαι efferre solent) ὁ δὲ Δού-
 λης, nullus est qui possit ambigere.

Ὁ θόννα, cuius meminit Dioscorides libro secūdo, quam
 alij maioris chelidolia, alij glaucij, alij corniculati pa-
 paueris, alij aliarum herbarum succum esse crediderunt,
 Gallorum præscorum fuisse vocabulum testis est idè Dio-
 scorides in illis fragmentis quæ ad finem librorum de me-
 dica materia ponuntur, cùm ait chelidonium magnam à
 variis quidem aliter, atque aliter, ceterum à Gallis ipsis
 θόννα appellari, dempta videlicet priori litera: quanquam
 me nō latet huiuscemodi fragmenta nōnullis esse suspecta,
 existimantibus nimirum alius cuiusdam incerti authoris
 potius esse, quàm Dioscoridis. Quod ut ita se habere
 concedamus, antiquissimi tamen illius scriptoris, quicūque
 ille fuerit, auctoritatè libèter amplectimur, præsertim cū
 eum pluribus in locis Apuleio conformem esse videamus.

pentaphyllon,
 veteribus
 Gallis pempe-
 dula.

Ὁ θόννα, ve-
 teribus Gallis
 θόννα, voce
 nihil ferè im-
 mutata.

βάνχαρις,
 seu βάνχαρ
 Gallorū vo-
 cabulum.

Eodem authore βάνχαρις antiquum fuit Gallorum vocabulum pro herba quadam odorata. Hanc enim Magi, inquit, sanguinem Martis appellarunt, Latini perpensam, Osthanes thesam, Aegyptij cerea, alij nardum rusticum, Hetrusci succinum, Galli bacchar. Quæ quidem vox hæctenus à solis Græcis retenta est: nam eam hodie Galli nostri non amplius agnoscunt vt propriam, quippe qui sua recentiori & corrupta lingua, diuæ Mariae chirothecas, vt Ruellius tradit, appellant.

Merismorion
 Gelafon.

Huc pertinet merismorion, vel vt quidam legunt, merismorion: itémque gelafon, quæ & gnaphalium, & cētunculus à Latinis dicitur. Has enim prisca Gallorum fuisse dictiones, cùm alioqui solis hodie Græcis non modò remanserint, sed & Græcas omnino esse etymologia ipsa satis demonstrat, idem author asseuerat.

Infinita id genus vocabula Græca veteribus Gallis vsitatissima si quis curiosius veterum monumenta reuoluat, comperientur, quæ profectò non tantùm generis nostri claritatem, sed & idiomatis Gallici antiquitatem, merámque, vt sic dicam, Græcitatem in Gallicis olim regionibus fuisse ob oculos ponant. Quocirca illos tota errare uia hic obseruandum est, qui nescio an aliquibus cōiecturis, an falsa quadam persuasione decepti, existimarunt Gallos quondam à Phocensibus ad ora Gallica navigatione perductis, quo tempore regnabat in Italia Tarquinius, Græcis fuisse literis instructos. Quod vt falsum est, ita & ab omnium animis reuellendum. Neque enim si Phocenses Massiliam profugi & extorres paulò antea dirutâ instaurarint, in eaque annos nō paucos sub ipsum

Tarquiniij regnum Gallorum permissu cōfederint, statim eliciendum est (quod hodie nonnulli faciunt) Græcas literas nobis ab illis fuisse traditas, cū eas medijs fidius & ante Tarquinium, atque adeò ante Romam extructā in Gallia propagatas, magnòque studio exercitatas fuisse compertum sit: ac potius has illi, qui regum nostrorū legibus tunc temporis obtemperabant, vnà cum politica viuendi ratione à nobis didicerint, quàm nos ab illis. Quid autem hoc loco & chartas antiquissimas literis Græcis descriptas, & monumenta pleraque vetustissima eisdem literis insculpta, penèque ob vetustatem ἀνεύσθητα, quæ iam ante annos aliquot in multis Lingonum atque Heduarū urbibus reperta sunt, adferam, quæ certè omnia haud parum huic nostro proposito videantur inseruire? Quid marmora & saxa penè innumera, quæ hoc nostro seculo in antiquissimis quibusdam edificijs Lutetiæ, Lugduni, Massiliæ, Aureliæ, atque alibi eisdem literis Græcis insculptauisuntur, longa narratione commemorem? Extant enim libri, quos passim circumferri videmus, in quibus cū isthæc satis diligenter expendi videantur, nunc vt & nos illis immoremur necesse non est: præsertim cū longè validioribus argumentis scientiã, ac literas Græcas olim in Gallia fuisse hætenus docuerimus. Nec verò Græcam illam linguam, qua tunc nostri utebantur, eandē prorsus esse cum hac, quæ hodie ad nostra peruenit tempora, volumus asserere, cū manifestū sit multas successu temporis in quolibet idiomate varietates contingere: siue id quidem vsui tribuamus, qui optimus & literarum & artium magister censetur, siue externorum in alienos fines irruptioni,

& confusa cōmixtioni. Nam Archilochus Gracus chrono-
 graphus in libro quem περὶ χρόνων inscripsit, postquam
 plures Homeros distinctè enumerauit ac depinxit, mox
 ad posteriorem deueniens, tametsi fateatur Græcorum li-
 teras similes esse iis quas à Celtis primùm Galatæ (qui &
 Scordisci nonnūquam à Strabone appellantur) & Mæo-
 nes habuerant, non tamen eas negat aliquam fuisse immu-
 tationem passas, vt qui ab ipso posteriori Homero refor-
 matas aliquando fuisse testetur. Is enim fuit totius Græ-
 ciæ consensus, vt penes vnum Homerum, cuius eruditio-
 nem, vimque peracris ingenij satis compertam habebant,
 summa literarum, quæ alioqui sua integritate nondū con-
 stare videbantur, & augendarum, & pro arbitrato recō-
 cinnandarū esset potestas, atque authoritas. Itaque quod
 prius ὁμοῖς efferebatur, scribendū dictauit Homerus ὅπως:
 quod κόσα, πόσα: quod ὕπερουλονία, βητυλονία: quod ὠνθεωπον,
 ἄνθεωπον: quod τὸ ὄρ, τὸ οὔρ: quod τὰ ἐρόδια τὰ ῥόδια: quod τὰ
 ὀπωπατα, τὰ ὀμμαπατα: quod ἰδιέρ, ἰδιέρ: quod φαγέρ φαγέρ. Quæ
 paucula exempla nunc pro loci huius exigentia sufficiāt.
 Etenim plura alia adducere non esset difficile, si quis po-
 lylogia delectaretur. Sed ipsius iam Chronographi Ar-
 chilochi, qui floruit Olympico certamine victor cum Si-
 monide & Aristoxene (vt hinc huius auctoris antiqui-
 tatem deprehendamus) idque Olympiade vicesima nona
 (quod annotauit Eusebius) verba producamus: quæ Latinè
 reddita ad hunc ferè modum sonāt, Vltimū, inquit, hunc
 Homerum atas nostra cernit, qui Olympiade vicesima
 tertia, & à Troiæ excidio anno quingentesimo, patria
 Maon, Olympico certamine victor, iudicio totius Græciæ

Græca lin-
 gua ab Ho-
 mero Mæone
 reformata.

„ eximius poëtarum est habitus, & ei soli ius tributum est
 „ emendandi characteres, & nomina, & linguam : quæ, ut
 „ ferunt, Cadmus Samothrax ferè barbara, & plena rudi-
 „ tatis attulit sub excidium Troianum, cùm reuersus esset
 „ à fuga quam inierat ob certamen, quod illi Prisca vxor
 „ intulerat propter nuptias superinductæ Armonia. Postea
 „ que concludens Archilocus, Sunt ergo, inquit, characteres
 „ ab Homero forma elegantiore, nam primi barbariem
 „ quandam vetustam, non Phœnicam ferebant, quia nihil
 „ Phœnicum habent, ut cernimus, sed Galatarū, & Mæo-
 „ num figuras retinent. Hic duo sunt obseruanda. Primum
 enim ex hac ipsa Archilochi auctoritate colligimus primas
 Græcorum literas à Celtis seu Galatis nostris, qui in Asiã
 ut antea dictum est, penetrauerant, fuisse profectas. De-
 inde videmus quemadmodum non tantum nomina, &
 linguam, verum etiam characteres ipsos expoliuit, necnon
 reformauit Homerus Mæon. Et hæc pace eorum dicta
 sint, qui Athenienses, quorum purior semper atque ele-
 gantior sermo fuisse creditur, non tantum ἀυτοχθονας cre-
 diderunt, hoc est indigenas, suæque, in qua primitus orti
 fuerant, terræ perpetuos cultores & incolas, sed linguam
 quoque ipsam non minus ἀυτοχθονα dicere non dubitarunt.
 Qui si animaduertent regnum Atheniense anno
 Mosis tricesimo quinto sub Cecrope, qui Diphyes postea
 ab eis cognominatus est, confuso quodam initio capisse,
 facile intelligerent nec populi Attici antiquitati, nec etiã
 eorum idiomaticum tantum esse indulgendum, quin illæ quas
 primum à nobis consequuti fuerant literæ, ab Homero
 Mæone quodammodo reformari iuxta nuper allatam

Archilochi sententiam potuerint. Nec dubium est quin
 & alia pleraque post Homeri aetatem obseruarit, & cor-
 rexerit posteritas, cum fieri nequeat ut in vna aliqua ho-
 minis vnius aetate suam vlla sortiatur lingua perfectione,
 sed longa opus sit eruditorum obseruatione. Nam ex
 multa longaque eorum quae delicatioribus auribus ver-
 borum magis satisfacere videbantur animaduersione, in-
 geniosi homines suam semper loquutionem adornandam
 & perpoliendam curauerunt, atque demum in artem pau-
 latim redegerunt. Quin & temporis, rerumque vicissi-
 tudo nulla non continuo addit, nulla non immutat, ac
 corrigit, nulla non obliterat: ut non minus de Graecis
 quam de Latinis intelligenda sint carmina illa Horatiana,
 „ Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque,
 „ Quae nunc sunt in honore vocabula si volet usus,
 „ Quem penes arbitrium est & vis, & norma loquendi.
 Unde recte Thaletem Milesium dicere solitum aiunt
 „ τὸν χρόνον σοφώτατον ἄπαντων, ἀνευρίσκουσιν γὰρ τὰ πάντα.
 Nec aliud innuit Pindarus cum ait,
 „ Ημέραι δ' ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι.
 Atque haec profecto varietate non in literis tantummodo,
 aut linguis, verum etiam in aliis omnibus nostri huius he-
 misphaerij rebus, fieri necnon obseruari, quemadmodum ipsa
 rerum magistra experientia quotidie docemur, certissimum est.

IOANNIS PICARDI TOV-
TRERIANI DE PRISCA CELTO-
pædia liber Quartus.

VANQVAM autem non paruam in Gracismo, quemadmodum & in Romanismo, alijsq; procul dubio lingua μεταβολη factam esse constet, illa tamen nequaquam eò vsque progressa est in Gallorũ idiomate, quin adhuc multæ verborum Græcorum myriades hodie in eo ipso à doctioribus obseruentur: quæ perspicuum faciunt, & magis magisque confirmant Græcam linguam nostris aliquando fuisse familiarem, ne dicam peculiarem. Et certè mirum est, si quis propiùs intueatur, tam multas Græcas voces vulgò apud nos audiri vel à rusticis: meraciùs tamẽ, inquit Paradinus, apud ipsos Burgundiones: qui quò longius abesse videntur à nouo illo atque hodierno Gallicæ linguæ nitore, hoc magis Græcam, eamque priscam loquendi consuetudinem referunt. Præcipuè tamen in rusticanis hominibus, atque illis quidem indigenis, itẽmque in mulierculis (quæ quia domi veluti in nido suo sese perpetuò continent, faciliùs linguam ab auis atque proavis traditã possunt retinere) manifesta linguæ ipsius Græcæ vestigia perseuerare conspiciuntur. Huiusmodi dictiones non paucas nostra hac tẽpestare obseruarunt Gulielmus Budæus,

Multas dictio-
nes merè Grae-
cas à multis
in Gallico ser-
mone fuisse
obseruatas.

suæ ætatis eruditorū (absit verbo inuidia) faciliè princeps, Ianus Lascaris, Lazarus Baysius, Nicolaus Borbonius, Guilielmus Postellus, Carolus Bouillus, Iacobus Syluius, quasdam Renatus Guillonius in quotidianis suis prælectionibus, paucas obiter Erasmus Roterodamus in suis Chiliadibus, nonnullas etiam Tusanus, quo tēpore stipendiis regis in palæstra literaria militabat, nouissimèq; omnium, cæteris longè plures Ioachimus Perionius, vir in abstrusissimis quibusque authoribus euoluendis nulli secundus. Obseruant & apud nos plurimas viri alij doctrinæ celebres, quorum longissimus esset cathalogus. Ac ne quid hîc à blateronibus, & maleuolis hominibus confingere, quasiq; res ita non habeat comminisci videamur, nos hoc in transcurso nonnullas, quia ad præsentem locū maximè faciūt, adferemus, quò ab omnibus intelligatur quāta adhuc linguæ ipsius Græcæ cum nostra appareat cognatio. Ut igitur earum aliquid non λεπτομερῶς quidem, sed quasi μετὰ λεπτομέλειαν, quod dici solet, attingamus, ea sunt ut

Αβισμός, auiser, considerare, seu animaduerrere.

Αβυσσός, abisme, vorago.

Άγρα, nostris agraphe: Quod nomen originem etiam trahere potest ἀγρός ἄγρα, valde, & ἀφ᾽, tractu: quod nimirum valde copulet.

Άισίος, aise, fortunatus vel felix.

Αιχρός turpem, ac fædum significat. Vnde & hodie in regionibus subalpinis in eadem significatione dicunt σχροός detracta tantum diphthongo.

Αλμυραρχός, halmyrarch: ita enim scribendū est & proferendum, cum tamen hodie ferè omnes almiral men-

dosè & scribant, & proferant. Dicitur enim ἀπὸ τοῦ ἁλμυροῦ, id est à mari, quod salsum est, & ἀρχοῦ principe vel præfecto, quòd scilicet ille mari præficiatur.

Ἀμβλύνησι, hebes esse, tardare, reprimere, ac retundere significat. Hinc vocem retinemus àmble, ut cùm dicimus bestes d'àmble. Eorum siquidem animalium incessus tardi sunt, ac retusi, & nescio quam hebetudinem, quæ propriè ἀμβλυσις dicitur, præ se ferentes.

Ἀνθραξ, plerisque in locis dicitur anthrac: carbonem propriè denotat, sed ad pestem quoque transferunt.

Ἀποστήμα, aposteme, suppuratio, siue ulcus.

Ἀποστάς, participium, & ἀποστάτης nomen, à nostris dicitur apostat, id est desertor ac præuaricator.

Ἀρδύειν, irrigare, & ἀρδεια irrigatio dicitur. Inde nomē apud nos retenti, iardin, pro horto, & videlicet irrigari soleat.

Ἀρβυλῖς, & ἀρβύλι, arbillon prope ad verbum in Mandubiis nostris efferunt. Est autem genus soleæ, quod ad ipsius soleæ fragmentum transtulerunt, quanquam nec ubique recepta vox est.

Ἄρεσος, arrest, vel potius simplici, r, arest. Est autem placitum vel sententia in curia lata.

Ἀτιτέλερ, atiteler, id est alere parua animalia.

Βάβαξ, bauard, & baueur, loquax.

Βαβάξις, bauasser, confuse nec satis distinctè loqui.

Βάλλειν, bailler, tradere.

Βάκτρον, baston, baculus aut fustis.

Βασάξις, baster, & βάσταγμα bast, sustentaculū vel gestamē.

Βαττόλογος, batteleur: de eo dici solet, qui multa, & ea quidem inania loquitur.

βατπαιλόγιμ, *sive etiam* βατπαιλιζεαδς, *batteler.*

βατπαιλογία, *battelerie.*

βλαβυρία, *bauerie, loquacitas, vana & inanis blateratio.*

βλασφημείμ, *blasphemer, conuitiis incessere, aut calum-
niam inferre.*

βλασφημία, *blaspheme, conuitium seu execratio.*

βλάσφημοϑ, *blasphemateur, contumeliosus.*

βλενός, & βλενώδης, *sordidus, segnis, & ignauus: nos
villein dicimus, nisi forte id nominis à villa quis de-
duci malit.*

βλένϑ *apud Aristotelem pro sordibus legitur. Unde nos
villenie retinemus.*

βόρβορϑ, *borbe & borbier, lutum vel cœnum.*

βούλυμα, *vouloir, sententia siue consilium. Est & Græcis
βουλή, quod consistorium, curiam, vel senatum signi-
ficat: à quo vocabulo nostri adhuc retinuisse videntur
bailli, hoc est βαλαρχός, inde & bailliage, βαλαρχία.*

βούνος, *tumuli & acerui significat, boune, quibusdã borne.*

βραβέυμ, *brauer, palmam ferre, & præmia distribuere.*

βραβεύς, *braue, vel ad verbum braueus.*

βράζμ, & έμβραζμ, *quod est feruere, nos ad prunas trās-
ferimus, dicimúsque embrazer.*

βραχιόλια, *bracelêts, sunt ornamenta brachiorum, quibus
vutuntur muliercula, & effæminatiores adolescentes.*

βρέμμ, *bramer, fremere & in vocem erumpere.*

βρένθς, *albrenth, id est pullus anatis.*

βρέϊσαι, *ad verbum penè dicimus brouster, depascere.*

βρόχϑ, *broch, genus vasis.*

βρούεμ, *bruire, emanare, vt cum aqua è fonte aut scatu-*

rigine manat. Inde etiam bruit deductum.

βρύχε, briche, *sunt tegulae minores arena & terra confecta.*

βρυχή, bruit, *fremitus, & stridor, ἀπὸ τῆς βρύχου, fremere.*

βύβλος, byble, *papyrus, aut liber.*

βύρρα, bourse, *crumena.*

βύρρα, vyt, *proprie significat mulieris pudenda: nos tamen & ad virorum transfulimus.*

γάρα, car, *mutata media in propriam tenuem.*

Γερμανός, german, *hinc & germanū Latini mutuati sunt.*

Γέρρον, gladium, *scutum, defensaculum, & quamvis protectionem significat. Nostri ad ipsum praelium transferentes, dixerunt, guerre.*

γλυκύριζα, riglyce, *dulcis cuiusdam radicis nomen est apud Dioscoridem.* (γωριάω.

γλοιός, glu, *viscus. Gorrier & gorriere, sunt à verbo γεφθίς greffier, vel potius graphyer, si veram etymologiam velimus retinere.*

γρυπες, *ad verbum dicimus grypes. Inde gryper.*

γριπής per ι, gripeur: *de piscatore proprie dici consuevit, sed ad alios etiam transferimus.*

γυρόφυλλον, gyrophlée, *quod eius folia in orbem per frondes crescant.*

γωνία, coin, *mutatione media in propriam tenuem, id est*

Δαιμονιακός, demoniacle. (angulus.

δάμαρ *apud Homerum Iliados tertio pro vxore: à quo nomen retinemus, dame.*

Δειπνείμ, dipner, *prandere.*

Δέψα, depser: *verbum est quo nostri fullones utuntur.*

Significat autem in minutissimas partes cōminuere.

Δυσφημίη, dyphamer, id est turpem ac infamen notam inurere. Hinc & diffamare Latini desumpserunt.

Διαφέροντα, differents. Sunt res de quibus est controuersia: ab hoc tractum est Latinum vocabulum.

Ἐγυρία, grurie, prioris literæ mutatione. Est autem munus ad lucos & nemora pertinens, quod qui gerit, gruae ap-

Ἐγυράφω, engrauer, insculpere. (pellatur.)

Ἐγκλίψω, encliner prope ad verbum dicimus.

Ἐκλιζω excludo: inde ecluse Gallicæ. Est autem agger aquæ oppositus, ne illa effluat.

Ἐμβράζειν, embrazer, hinc & prunas ipsas brazier vocamus.

Ἐμβάλλειν, embler, inferere & interiicere: nos ad furtum hodie referimus.

Ἐν, ad verbum dicimus, en, id est in.

Ἐνδείκται, & ἐνδείκτασθαι, endicter, hoc est deferre in iudicium, vox est iurisperitorum.

Ἐνδείκτης, & ἐνδείκτικὸς, endicteur, delator.

Ἐνδύειν, enduire, incrustare parietes.

Ἐν πρῶτον, veteri locutione retenta dicimus en-preut, id est

Ἐνταμίην in aoristo, entamer. (vnum primum.)

Ἐντάσσειν, entasser, hoc est disponere in horreo manipulos: quod & alicubi entisser dicitur.

Ἐξόμνουσαι, exomnier, id est iureiurando excusare eum qui ad diem non adfuit.

Ἐπικάζειν, epicaizer: quo verbo frequenter vti videmus nostros iurisperitos. Significat autem ex fide bona & ex equo & bono statuere. quod à Budæo annotatum est.

Ἐρμάζειν, herceller, calumniari.

Ἐρῶδιον, heron, species avis.

εχῖν⊕, echîne, spina dorsi.

ζυγός, vel ζυγού, ioug: Ex hoc Latini iugum formauerunt.

ημιλίθιον, demicint, Ζονα species.

ημικερανα, migraine, morbus quo mediū capitis infestatur.

ημιλίτρον, ad verbum ferè Lutetia dicunt demi litron. Significat autem propriè selibram.

ηχι, aduerbium loci: etiam Burgundicè dicitur iki.

θανάτ⊕, mors, ⊕ θανάτῳ, enecare, mulctare, ⊕ occidere. Inde athanex videntur nostri Burgundiones retinuisse, addito, α, non priuante quidem particula, sed potius dictionis significationem augente ⊕ complente, vt cūm dicunt, tu me athane, id est tu me enecas. Sunt qui id nominis à verbo ἀπείρομαι, quod ledi ac detrimentum pati significat, deduci malint.

θειον Picardi ad verbum dicunt théion, id est, patruum sue auuuculū. ⊕ θεῖον, théie, amitā sue materteram.

θεσμὸς dicitur lex non scripta: à quo thesmoin, ⊕ thesmoignage nostris remanserunt.

θησαυρός, interposito, ρ, thesor, à quo thesaurū Latini sum-
θησαυριστής, thesaurier. (psere.)

θησαυρίζω, thesaurifer, condere ⊕ reponere.

θουλλῖν, thouiller, turbare. Et nomen θουλλεὸς, thouilleur.

θριγγός, thringle, fastigium.

θύω, thuer, mactare, ⊕ occidere.

θύρα, apud Aristophanem in nubibus pilam rotundam sonat, nos etheu dicimus.

ιάσσω, iaser: propriè significat irasci, sed nos ⊕ ad nugas transferre solemus.

ἰάκωνθος florem, ἰάκωνθου violaceum sonat. Et quia quæ flore.
f. iij.

prædita sunt, longè elegantiora habentur, quàm ea quibus deciderunt, sit vt quod præstans est & eximium ianth, ianthe, & ianthil appellemus. Inde nobiles etiam homines dicti. Proinde reiicienda videretur illa νεογραφία, qua vulgò scribunt gentil, nisi fortè censeamus etymologiam petendam à nomine θῦραις, quod durissimum apparebit.

ιμάλιον, manteau, integumenti genus.

ADMONITIO.

Ne mireris, lector, si in quibusdam dictionibus Gallicis orthographiam paulò aliter obseruatam videas, quàm sit hodie vulgò receptum. Siquidè à nobis data opera id alicubi, tæcti raro factum est, non quasi nouas scripturæ ipsius Gallica leges (isthac enim omnia ab usu pendunt) introducere velimus, sed tantum vt melius aperitiusque ob oculos ponamus illam quæ est adhuc Gallica lingua cum Græca cognationem: quanquã nec errare, meo iudicio, dici poterunt, si qui fuerint, qui se totos in huiusmodi orthographia rationem ferri patiantur. Ea enim hodie doctis mirè blanditur.

Καλπόδον, galoper, equum ad ingressum exultantem vrgere.

Καλόν, galand, pulchrum, & elegans.

Καρδαίνειν, guerdonner, lucrari.

Κέρδιον, quod in accusandi casu facit κέρδιον, nos guerdon dicimus mutatione tenuis in mediam.

Κέφαλη, chef, caput. Κηρόφυλλον, cerpheuil.

Κιβώλιον, ciboile, arca. Dicitur etiam per, ε, κιβώριον.

Κλάζειν, eclater: hinc κλάσμα, eclat.

Κλεις, clef, clauis. Κλήζειν, clozer, sepire & claudere.

Κοιμητήριον, cemetiere, dormitorium.

Κοιναρχός, & κοιναρχία, cenechal, & cenechaufée, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, nisi malimus ex altera dictione Græca, & altera Latina, nomen factum, scribatúrque senarchia, per s, vt sit potestas cui senes præsent, & senarchus dicatur qui illi senatus potestati præsit.

κόκυξ, coccu, *aus species, nisi à verbo κωχούει deductū ma-
κολέος, couillon, testiculus, siue loculus. (limus.*

κόλλα, colle, & κόλλαος, coller.

κόπειν, coper. *Inde & nomen retinemus copeau. Sic &
κόπτειν, copeter.*

κρηνός, cousin, *vel vt Lutetia proferunt, courin: anno-
tauit Postellus.*

κοφινός, cophin, *sic Parisienses calatulum vocitant.*

κοχλῆς, & κοχλός, coquille, concha.

κρεμάζειν, & κρεμάειν, pendere. *Vnde & nomen apud nos
visitatum, cremaillere. Est autem cathenula ubi ad
ignem appendi solent cacabi, & olla.*

κρίζειν, crier, stridere & clamare.

κρί *apud Homerum pro κρησίη legitur. Vnde pain gri non
malè deduci videtur.*

κρούειν, crouler, concutere & agitare.

κυβερνισμός, gouvernement, κυβερνήτης gouverneur, κυβερ-
νάειν, gouverner.

κυδιέν, cuider, *vndè oultre-cuidance.*

κύπειον, cuiure, *æs.*

κύριος, cyeur, & cyre. *A quò μου κύριος mon cyeur per, c,
& y. Verbum est κυριεύειν, quod significat suo iure
vèdicare rē, & in suam potestate redigere: nostri çairir*

κυσός, cuiffes, nates. *(dicunt.*

κύων, chien, *vulgò efferunt, Picardicè kien. Inde & κυ-
νάειν, cagnardier.*

κωκάλια, coquilles: *hoc nomine significàtur animalia illa
quæ testa integuntur, vt limaces, conchyliæ, aliáque*

κωλιή, colique. *(id genus.*

κοιχθεῖν, coire & cum muliere rem habere. Vnde cocu nonnulli desumunt. (lucinari.)

λανθάνειν, lanthener, imprudenter aliquid agere, & hal- λάος, plebs : nos λαούς, monosyllaba dictione Lais appella- mus, id est plebeios.

λάπειρ, & λάπτειν, laper, in morem canis potare.

λάχνη, laine. Hinc & lanam sumpserunt Latini.

λάκκη, lac, palus siue fouea.

λάρυγξ, & gignendi casus λάρυγξ. Vnde passim in Gal- lia larigau & laringau retentum videmus : ut cum dicunt ge boy à tire-larigau, hoc est, tibi propino & laringem extendo. Est autem λάρυγξ, dicente Galeno, summa aspera arteria pars, quæ nobis deglutientibus liquidò cernitur, quæ in tantum sublata sursum cur- rit, quantum gula deorsum trahitur. vulgò appellant

λείχην, licher, lambere. (le morceau d'Adam.)

λήθαργος, letharge, Latini veterum appellant.

λοιδόρειν, loedorer, conuitiari : quæ vox in paucis quibus- dam Gallia locis remansit. annotauit Budeus.

λοιδός, ad verbum penè dicimus lourdau, id est simplex, humilis & incuruus.

λόρδωσις, lorderie : quamuis enim membrorum ac verte- brarum luxationem significet, nos etiam solemus ad animum transferre.

λόπη, mutatione prioris literæ, & tenuis, π, in mediam, β, dicimus, robe.

μαγνυθεῖν, idem sonat quod commiscere. Vnde, magnie, quod Burgundionum lingua commixtam hominum urbem significat.

μάκτρα, mect. Est autem arca in qua farina pinsitur, quam panariam vocant.

μαλακία, maladie, langor & infirma valetudo: & μαλακός, malade, quo nomine & mollem Græci intelligunt.

μαλλοί, villi sunt ac vellera. Unde nos malle, thecã quãdam qua equitando utimur, appellamus, quòd principio fieret ex ouium cū villis vel aliarū pecudū pellibus.

μανδύα, manteau, penulæ genus est.

μαστιγῶν, master, castigare.

ματέω, id est insanio, & inefficax sum: & μάτλας & stultus: & μαλία, stoliditas atque vanitas. Unde in subalpina regione, atque adedò tota Italia mat, & matteffa retenta sunt. Hinc etiam mattacin nostri retinuerunt.

Mechant, deriuari videtur ἀπὸ τοῦ μηχανῆς, id est ab inuentione, quæ artium fuit origo, quòd qui artibus mechanicis inferuiant, seruili conditione viuant, & interdum inopes sint, ac per inopiam nonnunquã etiam dolosi, iniqui, ac miseri euadant.

Μελίλωτος, melilot.

μέν, & δὲ affirmantes particule sunt, quæ in Gallia illa quam nostro respectu Transalpinam vocamus, sunt vsitatissimæ, vt cum dicunt mende si, hoc est, profectò quidem ita est.

Μετουσία, metayrie, vel rectiùs iuxta etymologiam metayrie, quemadmodum Parisienses proferunt.

Μετέχοντες, & μέτοντες, metès: hi sunt coloni partiarij.

Μιαρός, marault, scelestus, & impurus, nisi fortè cadere dicamus ab Hebræo marad.

Μνηστῆρες, menestries, musici qui nupturas puellas cantu &

musicis ambibant vt proci. Remansit hodie nomen solis musicis, cum olim procis quoque attribueretur.

Μῆ, σῆ, ῆ in gignendi casibus moy, toy, foy: in dandi casibus verò μοι, σοι, vel τοι, δι, moi, toi, foi . Sic ἐμόν, σόν, siue ῥυ, ῥόν, mon, ton ῥ son dicimus.

Μῆς ῥ moust. A quo ῆ Latini mustum.

Μόθων, genus est saltationis cuiusdam parum liberalis, cuiusmodi cernitur in arietibus: vnde ῥ id nominis pro ariete à nostris vsurpatum videri potest.

Μοιλιζεν, medire, obtrectare seu maledicere.

Μῆν ῥ ῥ per dieresin poëticè μοῦνος, moyne, id est σόμῶν, ad verbum dicimus, myne. (lus aut solitarius.

Μυσήριον, mystere. Latini etiam mysterium.

Μύσσην, mynsser, comminuere, ῆ in frustra secare.

Μύσσην in futuro infinitiui, cuius thema est μύω, mussen, oc-Μωκκῶσθ, mokker, irridere. (cultare.

Μωκκία, mokkerie .

Μωκκος, mokkeur, irrisor ῥ subsannator.

Μωλος, molin: accipitur pro edificio quodam in fluminibus extructo , quod nostri venuste ad pistrinum redu-Μωλύρη, amolyr, lenire. (xerunt.

Μωμῶ, mommons. Verbum est μωμέυειν, quod irridere ῆ reprehendere sonat , sicut ῥ μωμῶμαι : hinc μωμῶμα, momerie .

Μώρηωρ, murmure. hinc Latini murmur.

Νάνος, nain, pumilio: atq; inde nanum Latini mutuati sunt.

Νέος, nies: inde compositum denieser.

Νῆρην, nerf. hinc ῥ neruum Latini.

Νόσος, noise, animi perturbatio: morbū propriè significat.

Νῶι ποῆτικῶς pro vō populis transalpinis hactenus remansit.

Νωχελίζειν non-chaloir, Ἐ νωχελῆς non-chailant.

Ξαίνευ, sener, id est execare.

Ξύζειν, sycer, eradere ac depectere.

Οἰδῶς, νια. Hinc hodé Picardicè, id est lassus.

Οικῆδος, adiuncta syllaba, bel, ad maiorem contemptum, belitre. Existimauit Erasmus deduci à nomine ελίτος, quod insipidum ac vilem significat, tūmque scribendum esset, belitre, absque, c.

Οικῆ, transmutatis literis, coche i. fulcimentū vel quies.

Οργίλος, orguilleus, Ἐ ὀργίλωσαι orguillir, ἀπὸ ὀργῆς, pro quo nostri orgueil dicunt.

Ομαιλλε, Gallica vox, quæ ad pecora refertur, cadere videtur ἀπὸ μαιλλῶ, quod vellus sonat, aut etiam ἀπὸ μίλλε.

Ὀστρῆ, haustruche. (hoc est ab oue.

Οχῆ, ocher, sensim mouere ac impellere. (stis.

Ὀχίτωνι articulo ad nomē addito hocqueton: genus est ve-

παῖς, Ἐ per diuisionem παῖς, dicitur famulus omnis cuius opera utimur siue in itinere, siue alius in rebus. A nobis

dicitur, paie, per i, non page per g, vt hodie perperā scri-

παλλαχῆ, paillarde, concubina. (bi videmus.

παλλακῶς, paillard, amafius.

Πᾶν, ban, id est vniuersale seu generale: qua voce utimur cū in denunciādis nuptiis, tū in aliis nostris actionibus.

παντοφῆλλος, pantophle. Est enim φελλῶς suber, ex quo tales calcei constant: παῖ verò totum dicitur. Hinc genus illud calceamenti à nostris hoc nomine appellatur, quasi totum subere constet. Cuius vocis asserit se olim à Iano Lascari fuisse admonitum Budæus.

παροικία, paroice, παροικίον, paroicien.

παύειν, poure, *pauper vel paucus*. πείνειν, piquer.

πέπτεω, petrir, *pinsere seu panem facere*.

πιλῆν, piler, *tundere*. Hinc nomen pilori ubique in Gallia receptum. Est autem supplicij locus.

πίνω, bibo. Hinc fit verbum compotoribus vsitatissimum, piailler. Hinc etiam πίνθα, χροπίνθα, pinthe, & chopine.

πλαξ, placart, *crusta vel tabula*.

πλασθῆν, vas in quo fiunt placentæ: nos ad speciem quandam reduximus, quam appellamus plathine.

πορ, detracta priori litera, οὐ, id est ubi.

ποινή, poine, pœna siue vltio.

πόρρεον, porrée nostri vocant, genus ad speciem transferentes.

πόρπον, porpoint. significat monile: nos etiam ad thoracem

πορφύρεα, porpre. (transtulimus.)

πέξειν, briser, secare. πρόπεπον, propre, condecorum.

πέδιον, anum seu podicem vocant. Unde vox Picardica poictron, qua ignauum designant.

πύον, πύεος, boue: Latinis pus.

πύργον, bourg: à quo etiam bourgeois.

ράειν, raier, delere. Et in futuro ράισειν, raser.

ράπτειν, raptasser, resarcire vel reficere.

ραυαυδῆν, rauaulder.

ρέμειν, reuer, vacillare. hinc ῥεμβασμός, reuerie.

ῥῆμα ad verbum dicimus reume. Inde ῥυματικὸς, reumā-

ῥῆν, rhue, ablata litera μ. (tique.)

ρυίς, ride, ruga. ρυθμός, rhyme, consonantia seu modulatio.

ῥώθων, pars gutturis. Hinc vsitatum nostris Burgundionibus verbum, rhothor, pro eructare.

Ράκεσθου *addita syllaba per prothesin, corrocer, irasci.*

Ράξ, roc, & rochier.

Σάκιμος, sac. Σαφρόν, saphre.

Σεννύδν, bennyr. *Significat propriè idem quod restinguere : sed videntur nostri ea ratione ad exules transfuisse, quòd reipublica extincti sint.*

Σερίξδν, ferrer, *firmare & constringere.*

Σύκρος, escurieu, *genus bestiolæ, mustellæ ferè similis.*

Σκέπη, cape, & chape, *intugumenti genus.*

Σκηπατήριον, eschapatoire. Σκήπρον, sceptre.

Σκύρς, escut, *quòd olim ex corio fieret.*

Σμοιός, qui est en esmoi, *id est tristis, & perturbatus.*

Σοβείν, ober, *per apharesin, moueri.*

Σπάδα, *instrumentum defensorium, quod nos ad speciem transferentes dicimus espée, quanquam Itali verbum Græco magis affine retinuerunt, spada.*

Σπάνη, *inopiam significat & penuriam. A quo vulgus nostrum in Mandubiis, espante, retinuit.*

Σπασμός, & σάσμα, pafme, *contorsio, nervorū rigor, ac*

Σπαταλάν, batteler, *vel esbatre, delutiari. (distensio.*

Στέλλν, estaller, *id est disponere, vti faciunt mercatores ac propolæ. Hinc σέλμα, estel, vulgò estau. Est autem locus vbi res disponuntur venales.*

Στύφν, estoupher. Στραλιώτης, stradiot: *de milite dicitur.*

Στρέλιος, *addito articulo haustruche.*

Συνάγχη, *squinancie, morbus quo fauces angūtur, angina.*

Σχοίνος, choene, *funis, seu cathena.*

Ταλαός, *quod est miser, nos taillé dicimus: vti cū sic loquimur, il est taillé d'auoir du mal.*

τάπειρ, *in futuro τάξειρ*, taxer: *hinc etiam Latini taxare.*
 τάξις, *taxe.* Est ἔρ τῶξις Gallicè *tas: quod usurpare solemus pro ordine quodam atque dispositione rerum, ut argenti, tritici, hominum. dicimus enim vng tas de gens. Compositum est ἐντάσσειρ, entasser, id est disponere in horreo manipulos.*

τέμειρ, *in secundo aoristo ταμείρ*, ἔρ ἐνταμείρ, *quod nos penè ad verbũ dicimus entamer. i. secare aut dissecare.*

τιθηνή, *tethine, nutrix qua admouet infantibus vbera.*

τίλλειρ, *tiller: ἔρ ἀπὸ τῆς κενούσ habemus cheneuotte.*

τρίχιδι, *tricher, fallere ἔρ corrumpere. Vnde tricherie.*

τριγωδέειρ, *gaudir, quod alij venustius dicunt trigoder.*

Inde la trigodainne.

τεργήματα, *bellaria sunt omnis generis: nos ad certum genus, quod dragée vocatur, transtulimus, mutatione tenuis, τ, in mediam δ.*

τριπᾶρ, *trouër, exterebrare.*

τρυφή, *delitiæ sunt ἔρ ludibria: sed nos ad certã delitiarũ speciem transtulimus, quam appellamus truphe.*

τύμβος, *tumbe, bustum, vel sepulchrum.*

τυρβίδι, *tyrer, conari seu moliri.*

υδροπίσις, *hydropisie, aqua intercus.* (lator.

υπόκρισις, *hypocrisie, simulatio: ἔρ ὑποκριτής, hypocrite, simu-*

χποθηκή, hypotheque, suppositio: qua voce frequentissime vtuntur in vulgaribus nostris contractibus.

φᾶλλος, *fol: ἔρ Φαλλίλειρ, folier.*

φλέγμα, *pituira est, nos flegme: ἔρ φλεγματικός, flegmatique.*

Fleche ἀπὸ τῆς φλέγειν, *quod ardere significat, deriuatum apparet, quòd sagittæ nimiam ob velocitatem ignem*

concipere videātur, dum per aërem medium feruntur.

φολιός, fol, ridiculus.

φορία, abundantia. Hinc foire, quòd rebus abundet.

φορῶν, fardeau, mutata tenui in mediam.

φρίττειν, phriffer, horrere ac tremere, ut in febre.

φρίκη, phricon, id est horror frigoris aut febris.

φρύαττοιμοι, terreor: inde effrayé, id est terrefactus.

φρικτός, frit, tostus & exsiccatus: & φρύειν frite, torrere.

φύειν, aphyer, serere siue plantare.

χαίρειν, aut χείρειν, faire bonne chere, id est rectè valere.

χαλβάνη, mutata tantùm aspirata in suam mediam cùm alicubi in Gallia, tum maximè in regionibus subalpinis, gaban dicitur: & alibi, gabane, prope ad verbum. Propriè genus est vestimenti colorem album ac sublucidum habens: cuiusmodi ferè est succus siue lachryma ferule in Syria nascētis, quam Metopium vocant: quæ & ipsa galbanum dicitur. Reperitur & χαλβάνη pro toga Phrygia: à quo nomine prædictā illam vocem deduci nō malè iudicari potest. Me huiusce nominis admonuit Hieronymus à Scalingiis, tam Plofascinae familiae stemmatibus, quàm literarum & Astrologiæ scientia insignis.

χάραξ, eschalacs, adminiculum est quo sustentantur vites.

χάρμη, escharmouche.

χίτων, & articulo præposito, ὀχίτων, hoqueton.

κέσμη, chier, naturæ purgandæ obsequi.

κλώριον, loriot, anium species.

χοῖρον, & per diæresin χόρον, choërin, vel goërin Burgundicè: porcus, ab aliis goret dicitur.

χρᾶσθαι, quod exulcerare significat, nostri ad oculos transfulerunt, dicuntque chreuer, quod cum aspiratione scribendum videtur.

χρήματα, grimper, vel griper, id est complecti & niti
 γάφαρος, blaphar. (manibus.)

γαλός, beille, balbus, & γαλλίζειν, beiller.

ὄχρα, ochre. Meminerunt Plinius & Dioscorides.

ἄθω, impello, deiicio, ac deturbo, nostri other dicunt.

Hic mihi tempus deesset, & oratio virésque animi penitus deficerent, si omnia illa, quæ passim in sermone nostro quotidiano obseruantur, merè Græca vocabula conscribenda susciperem. Non enim me tanto oneri parem esse video aut iudico.

οὐδ' εἰ μοὶ δέκα ἢ γλῶσσαι, vt Homerus ait, δέκα ἢ σόματ' εἶεν,
 φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χαλκῶν δέ μοι ἦτορ ἐνεῖν.

Quòd si quis alia requirat, longè plura à Perionio nuper annotata sunt, longè etiam plura à Budæo, quamuis vterque ne centesimam quidem partem eorum quæ potuisset, si tamen voluisset, annotauerit. Posset & hodie, si vellet, id ipsum fœlicissimè præstare magnus ille Græcarum literarum belluo Turnebus. Adde quòd & alia alijs solertissimè annotarunt, & quotidie annotant: ac nos etiam quedam tum legendo, tum doctos audiendo obseruauimus. Caterùm neminem existimarim adeò Midam, qui non his, quæ hæctenus adducta sunt, perspectis, rectè intelligat, ac iudicet eam esse nostræ cum Græca lingua affinitatem, vt hæc aliquando nobis propria ac familiarissima fuisse videatur. Atque id sanè multò magis iudicabit, si præterea agnoscat nullam esse linguam, cuius

Gallica lingua
 Græca mirè
 æorne spondēs.

phrasis propius ac melius nostra Græca correfpondeat.

Quod optimè norunt, qui libros ex ipfo Hellenifmo in alias peregrinas linguas transferunt. Quarum omnium nulla penè eſt quæ ab ipsis Græcorũ locutionibus atque idiotifmis non procul abſit, noſtra Gallica excepta: quæ propriè admodum (huiusce rei peritos hîc in teſtimonium aduoco) vertit & interpretatur Græcam, quæque & melius & ſignificantius nonnulla ante oculos ponit, quàm natura ipſa moliatur. Eſſi enim Latinus ſermo elegantif- Sermo Latini-
nus proprie-
tatiè Græcam

Hieronymus proprietatem Græcam exprimit. Videtur non exprimit

namque, vt Quintiliani verbis vtar, ſermo ipſe Romanus non recipere illam ſolis conſeſſam Atticis venerem.

Propterea ſcitè admodũ ſcribit in hæc verba Gellius, Ad-
 » ieci, inquit, ſæpe animum ad vocabula rerum non pau-
 » ciſſima, quæ neque ſingulis verbis, vt à Græcis, neque ſi
 » maximè pluribus eas res verbis dicamus tam dilucidè,
 » tamque aptè demonſtrari Latina oratione poſſunt, quàm
 » Græci ea dicunt primis vocibus. Vnde & Lucretius mul-
 » ta ſe Græcè dicere affirmat propter egeſtatè linguæ La-
 » tinæ, & rerum nouitatem. Taceo alias omnes linguas
 » verborum copia minùs auctas, quibus nullum eſt cum
 » Græca commercium, nulla affinitas: ſed, quod dici ſolet,
 » diametro inter ſe diſtant, etiamſi non careant illæ ſuo for-
 » taſſe nitore, ſua elegantia. Solus noſter Celtiſmus Græci-
 » tatem ipſam ſibi alioqui coniunctiſſimam, planèque ger-
 » manam refert, ſolusque verbum verbo reddere, atque ex-
 » primere poteſt. Quod certè ob id maximè accidit, quòd
 » ea nobis aliquando familiarifſima fuerit, & veluti pe-

Cur maximā
immutationē
Gallicæ linguæ
passa sit.

culiaris. Neque hîc miretur quispiam illam subinde contigisse idiomatis nostri mutationem, qualem hodie cernimus, cùm tota huiusmodi confusio fatali ac pernitiōse externorum in Gallicos fines traiectioni ferè adscribenda sit. Accedit etiam quòd acceptam primùm illam à nostris linguam Græci longè cultiorem (ut superius diximus) atque ornatiorem in dies reddiderunt, tandèmq̃ eò perduxerunt elegantia & venustatis, ut, scribente Erasmo, ambitiosa meretrici à nonnullis comparata fuerit. Itaque dum illi toto nixu linguæ suæ ornatui insisterent, omnèmq̃ suam curam atque operam literis capeffendis insumerent, & veluti consecrarent, nostri, qui iam ad eruditionis culmen peruenerant, declinare, idioma deperdere, & literarum studium paulatim remittere incipiebant, facileq̃que permittebant se à Græcia vinci. Siquidem barbaræ nationes Gallicum inuadentes solum, suos inuexerunt mores, suos ritus, suam linguam, sua qualiacunq̃ studia. Et nos, mutatis rerum ferè omnium vicibus, qui antea, ut Casar ait, Germanos virtute multò inferiores vincere solebamus, quique multis populis maximo semper terrori fueramus, ab iisdem nos rursus vinci nescio quomodo patiebamur. Utq̃que rerum humanarum vicissitudinem agnoscas, qui antea armorum fulmine ac tempestate omnia proculcabant, iam cælo parum fauente, bellica virtute vnà cùm literis ipsis (proh dolor) destitui, & iugum externorum, barbarièmq̃ vel inuiti cogebantur recipere. Cognitum est veteres Gallos non tantùm aliquândo in Germaniam penetrasse, sed eius etiam fuisse possessores, quemadmodum ex Cornelio Tacito in libro de mo-

Galli veteres
Germaniam
aliquândo pos-
sederunt.

ribus Germanorum deprehendi potest, qui de Bohemis
 „ loquens: scribit hunc in modum: Validiores olim Germa-
 „ norum fuisse summus auctorum D. Iulius tradit, eoque
 „ credibile est etiam Gallos in Germaniam transgressos. Et
 „ postea, Igitur, inquit, inter Hercyniam syluam, Rhe-
 „ numque, & Mœnum amnes Heluetij, vltiora Boij,
 „ Gallica vtraque gens tenuere, manet adhuc Bohemi
 „ nomen. Attamen fato nescio quo postea accidit, vt
 vice versa Germani ipsi impetum in nostros fines non
 sine magna rerum Gallicarum pernitie facerent. Nam
 Cymbri, Theutonique quàm plurimis ante Casarem an-
 nis Galliam omnem (nedum eius partem) occupauerant,
 vti ab eodem Casare memoriae datum est in primo com-
 mentariorum de bello Gallico. Qui rursus libro secundo
 tradit plerosque Belgas ortos esse à Germanis, Rhenum-
 que antiquitus transductos propter loci fertilitatem ibi
 confedisse, & Gallos qui ea loca incolerent, expulisse:
 idque se à Rhemis edoctum. Quin etiam cum aliquando
 ipsi Cymbri ac Theutones relictis auitis sedibus, & depo-
 sitis citra Rhenum impedimentis omnem Galliam vexã-
 do, & occupando infestarent, eosque Romanorum legati
 in ordinem cogere niterentur, Sillanus, Seruilius Cepio,
 & Manlius ab his castris exuti, necnō fugati sunt. Quos
 deinde C. Marius secundò Consul duobus initis præliis
 cum Catullo collega deuicit ad Aquas Sextias. Quod in
 quadam diuini Hieronymi ad Gerontiam epistola licet in-
 „ tueri, cuius verba sic habent: Gens, inquit, Theutonum
 „ ex vltimis Germania profecta litoribus omnem Galliam
 „ inundauit, sapiusque caesis Romanis exercitibus, ad

Cymbri in
 Galliam im-
 petū fecerūt.

Belgæ pleriq;
 à Germanis
 orti.

Cymbrorum
 victoria.

Cymbri victi

Aduatici ex Cymbris prognati. Multi Gallorum populi ex Germanis orti. *Aguas Sextias Mario pugante superata est. Hæc ille. Adhæc apud omnes penè auctores sine controuersia vlla constat Aduaticos celebres Belgarum populos ex his prognatos Cymbris atque Theutonibus, quemadmodum & Metenses à Tribocis, & Sequanos, Heduos, maiorèmq; totius Burgundia partem ab aliis quibusdã Germanis, quos secum abduxerat Ariouistus eorum rex. Is enim cum exercitu centum & viginti millium Germanorum diu in Sequanorum finibus regnavit, occupata, vt scribit Cæsar, tertia parte agri Sequani. Proinde minimè reiciendum videtur, quod plerique Alsetum, vel cum aspiratione Halsætum ducatus Burgundia regionem in Mandubis sitam id nominis retinuisse dicunt, ab Halsætia, siue Holsætia, ex qua bona pars eorum quos Ariouistus in Galliam traduxerat, oriunda erat, & cui Halsætiae regali præerat potestate ipse Ariouistus: quanquam eruditorum bona pars ab Alexia potius denominatione sumpsisse existimat. Hic etiam Cargalos & Harudes ad eam Galliaë Celtica partem, quam nos Burgundiam vocamus, diuexandam traiecit. Præterea Tribocos natione Germanos relictis penatibus, Rhenoque traiecto, tum in Sequanis, tum in Mediomatricibus sedes aliquando posuisse pluribus ostendit Strabo in sua Geographia. Commigrarunt item & Nemetes, & Vangiones in Galliam: commigrarunt & Vbiij atque Sicambri, qui vt se Romanis dederent, fatetur Tyberius ad Germanicum scribens, suo ipsorum consilio potius quàm vi effectũ. Commigrarunt præterea Nortmãni: qui maximis copiis Cymbricam peninsulam, seu Cherronesum relinquentes, vltra*

Alseti etymon.

Cargali & Harudes. Triboci.

Nemetes. Vangiones. Vbiij. Sicambri.

Nortmãni.

Sequanam progressi sunt, & in Armoricis ciuitatibus sedes fixerunt, necnon aliis in locis circumuicinis. Vnde & regio ipsa Nortmannia nomen accepit, ipsique incolæ Nortmanni dicti sunt, quasi dicas viros Septentrionales. Est enim Nort Germanicè Septentrio, & man, virū significat. Huiusce gentis pestifera nomē sub vltimis Caroli cognomento Magni temporibus non sine maximo totius Gallie metu, auditum est. Quin & maximam Gallie vastitatem intulere, ac tandem in Neustriæ finibus con-

Quantā Gallie vastitatē intulerint olim Nortmanni.

federe, Carolo Simplicere rege Francorum ad eas necessitudinis ac fœderis leges perducto, vt filiam Gilloni Nortmannorum Duci Danici generis pacisceretur: tamen si constet Theodebertum Theodorici regis filium Danosiam inde ab initio agros Mediomatricum infestantes deuicisse: quo tamen tempore nomen gentis illius nondum auditum fuerat, nec vlla de ea apud scriptores inualuerat memoria. De huius gentis fatali, ferocique irruptione legitur in præfatione quadam Meldensis Synodi, quæ celebrata est anno Domini octingentesimo quadragesimo quinto, ad hunc modum: Quia diuinas iussiones non est sequuta obedientia, dedit Dominus ab Aquilone

Ab Aquilone omne malum.

(vnde iuxta prophetam, pandetur omne malum) dignos meritis nostris Apostolos, crudeles videlicet, & immanissimos Christianitatis persecutores Nortmannos: qui Parisios vsque venientes, quod iussit Dominus monstrarunt. Docet Eutropius sub Valeriano & Gallieno imperatoribus Alemanos exhaustis Gallijs in Italiam penetrasse. Idem accidit sub Maioriano. Pulsietiam veteres

Ab Alemanis exhausta Gallia.

Veteres Britanni in Gallia penetrare.

Britanni ab Anglosaxonibus Armoricas Gallie ciuitates

inuasere. Quanta autem vi in eos impressionem fecerint Saxones, indicat quod ad Aëtium ducem in hac verba scripsere: Aëtio viro illustri ac patritio III. Consuli, gemitus Britannorum S. Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc oriuntur duo genera funerum: aut iugulamur, aut mergimur. Sedes item

Hunni &
Gothi.

Hunni, Gothi, atque alij in Gallia multis locis sortiti sunt præsertim in Belgica apud Auxitanos. Huc etiam pertinet quod Flavius Vopiscus tradit Probi imperatoris

Gallia à Ger-
manis posses-
sa.

principatu Gallias à Germanis possessas fuisse. Sed præteribam quòd plurimis iam annis supra ætatis illius me-

Boj i Heduis
sedes habue-
runt.

moriam Boios ex agro Norico assumptos in Heduorum urbibus bello Heluetico collocauerat Caesar. Nec omittè-

Franci.

dum quòd Franci, quibus nobiliores multis seculis nõ habuerat Germania, in Galliam è Chaucis & Saxonibus, vel, vt alij tradunt, ex Pannonia traducti fuère. Præteri-

Agathyrsi.

bam etiam quemadmodum Agathyrsi populi Scythiæ (qui & Picti ab auctoribus interdum cognominantur, quòd scribentibus Plinio & Solino, capillus essent caru-

Pictonũ ety-
molog.

leis, & faciem haberent versicolore, propter mentitum quem sibi inducebãt fucum) seditionibus domesticis è patria pulsati, partim in Britannia confederunt, partimque in

Aquitania fertilissima Gallia regione: vbi ad hunc vsque diem Pictonum & Pictauiorũ nomen retinuerunt. De-

nique notissimum est quantam Gallia vastitatem intulerint olim, non tantum Romani imperatores, verum etiam

Exercitus ab
Aquilone
prouenientes.

exercitus frequētissimi effrenato veluti impetu ab Aquilone prouenientes, qui multiplici clade sedibus moti, in

ea partim amicè, partim hostiliter conquieuerunt, inuo-

larúntque cùm aliò,tum in Sequanorum Maximam prouinciam, in Heduos, Matifcones, Cabillonenses, Lugdunenses, Lingones, Allobroges, Narbonenses, aliósq̄ue id genus populos sustinendi antea externorũ iugi nescios, in quibus omnibus maxima ante id temporis extiterat doctrinæ ac literarũ celebritas & exercitatio. Vnde Hieronymus, Innumerabiles, inquit, & fortissimæ nationes vniuersam Galliam vastarunt. Et alio quodam loco lupos vocat vagos illos Septentrionales populos. Pacatus quoque ad Theodosium scribens, Lugeo, inquit, Pannonias, Gallorũque specto excidium. Et paulò post, Vnde igitur exordiar, nisi à tuis Gallia malis, quæ ex omnibus terris, quas illa pestis infederat, haud iniuria tibi vendicæ priuilegium miseriarum? Sed quid necesse est latius diffundi orationem? In infinitum sermo produceretur, si quæcunque de huiusmodi externorum irruptionibus succurrerent, hoc loco vellem persequi. Plures siquidem ex alienis petitos prouinciis hominum cõuentus in oras Gallicas, tanquam fatali æstro percitos irruisse certum est, quàm vt hîc liceat commemorare. A quibus mehercle, linguam à proavis traditam, mores, doctrinam corrumpi, inductâque rerum ferè omnium antiquarum caligine deprauari factu fuit perfacile. Hinc horribiles in Gallia clades consequuta, hinc ciuium expulsionones, hinc locorum commutationes & exilia, hinc vrbes non pauca relictae direptioni atque incendiis, hinc desolati agri, hinc optimi quique extorres vrbe, domo, penatibus, hinc exterminatae bonæ leges, ac disciplina, hinc noua vite instituta longa consuetudine firmata, hinc Gallia penè tota ad exitium

& vastitatem toties vocata, hinc etiam (quod magis dolendum) maxima & graues philosophia ac literarum à priscis Gallorum philosophis antea introductarum immutationes atque interitus. Quid igitur mirum si inter tot ærumnas, tot clades, tot rerum mutationes prisca maiorum nostrorum lingua subsistere omnino nequiverit? Quid mirum si sermo ipse Gallicus non vnâ aut alteram, sed innumeras propè aduentantium hinc & inde populorum dictiones antea prorsus inauditas admiserit? Quod satis indicant qui idioma nostrum paulò exactiùs hodie perpendunt. In eo etenim non pauca dictiones ab extraneis retentæ obseruantur. Sed & plurimas merè Germanicas sensim illapsas fuisse res ipsa demonstrat. Et hoc in iis populis ad quos frequenter emigrationes sunt factæ, luce ipsa clarius ab iis qui rem oculatiùs animaduertunt, cernitur.

Quàm multæ
 dictiones Ger-
 manicæ i Gal-
 lico sermone
 receptæ sint.

Nam vt quasdam obiter ob oculos ponamus, ceruisiam appellat Germani bier, nos biere, solius literæ adiectione: fasciam, bant, nos bande: obturare, stopen, nos estouper, quanquam hoc à Græco σὺφφῶ ortum videri potest: lacinias boordem, nos bords, quod & fortasse ἀπὸ τῆς ἐργασίας deriuandum fuerit: mortarium mortier, quod & nos dicimus: femorale, broeck vel broecke, nos braies: Mullum piscem barb vel barbeel, nos etiam eodem ferè modo barb seu barbeau proferimus: portulacam herbam, porselein, nos porseleinne: pileum, bonnet, quod & nostri dicunt: marsupium, teesche, nos tasche: accipitrem, speruuer, nos espreuier: scamnum bank, quod à nostris itidem effertur: caprum bok, quod nostri quoque dicunt: cassida helm, nos heaulme: diuitem, rich, nos riche: gladium, dagen,

nos dague: *spicarum fasciculū*, gerben, nos gerbe: *vexillum*, banner, nos banniere: *cancellos*, tralien, nos treillis: *ciuem*, burger, nos bourgeois, *quod tamen ἀπὸ τῆς πύργῳ non ineptè cadere videtur*: *palpare* tasten, nos taster. Sunt & alia propè infinita cuilibet propius intuenti peruia, quæ nec licet nec liber recensere. Quòd si quis fortasse earum rerum curiosus plura nosse cupiat, multa his ferè similia petere licebit ab Aegidio Tscudo viro apud Heluetios clarissimo, in libro de Rhetia antiquitate, & tractu Alpinarum gentium. Fertur & Iaspar Alphæus Sylvanus eruditionis non proletaria vir, quo tempore Lutetia Parisiorum degeret in chartula quadam ducenta propemodum prisca linguæ Germanicæ vocabula notasse, quæ Parisienses etiamnum hoc tempore in mutila sua lingua retinerent. Tantam nimirum varietatem atque immutationem lingua nostra passa est. Neque hæc quidem linguæ mutatio nuper in Gallia facta fuit. Nam ipso C. Cæsaris tempore multas iam huiuscemodi voces in Gallorum nostrorum sermonem (quem Gracum fuisse, & maxime in Celtis, docuimus) irrepisse, cùm ex aliis, tum ex eodem Cæsare probari potest: quãdoquidem & ante Cæsaris tempora sæpius ab externis impetum in Gallias factū, quẽadmodum paulò antea docuimus, nemo ambigit.

Ante Cæsaris tempora Gallicus sermo corruptus.

Scribit ille Heduos summum magistratum lingua Gallica *Vergobretum* nominare. Est autem vox illa, ut ex etymo iudicare licet, planè Germanica, ex duabus integris composita, quæ hodie Germanis summum exequutorẽ sonat: quod annotarūt Paradinus & Glareanus.

Vergobretus Gallica vox.

Idem etiam libro tertio de bello Gallico deuotos ho-

nostram irrepserint, aut quibus populis eorum sit origo adscribenda, certi nil habeo. Attamen ut incerto quodam euentu in Gallicum sermonem penetrarant, ita & incertiori penè exitu ab eo tandem recesserunt: siquidem ea nescit hodie Gallicæ loquutionis consuetudo: Latinis tamen adhuc remansisse videntur.

Erat & Gallis nostris quoddam armatura genus, quod Mirmillonium seu Mirmillicum (vtrumque enim in Mirmillonii Gallorū armaturæ genº. bonis authoribus scriptum reperio) dicebatur ab illis. Eo autem dimicaturi sic utebantur. Alter ex eis qui in arena depugnabāt, dicebatur Mirmillo, alter Retiarius, à Græcis Mirmillo & Retiariº, quomodo in pugna sese habent. δειπνοφόρος. Mirmillo ob Gallicum armorum cultum & habitum, Gallus etiam dicebatur ab externis. Hic in summo galeæ cono piscis effigiem habebat, & in primo congressu sensim ibat, Retiario hoste interim semper insequente: qui nec ipse inermis erat. nam latissimo scuto protegēbatur, & occultatum sub eo rete gestabat, quo aduersariū suum opportunitate oblata posset inuoluere. Nōnunquam & illud carmen iocose ut Festus ait occinere audiebatur, Non te peto, piscem peto, quid me fugis Galle? Quoniam enim Mirmillicum, genus armaturæ, Gallicum erat, Mirmillones Galli vocitabantur. Tali dimicandi genere vsi sunt aliquando non tantum maiores nostri, imò etiam Romani, ac præcipuè Græci. Nam Pittacus Mityllenæus vnus è septem sapientibus, certantibus olim Atheniensibus & Mitylenæis propter controuersias finium, dux in bello factus, eam pugnandi methodum cum Phrynone hoste, qui dux erat Atheniensium, seruasse dicitur retique occultè sub scuto allato impediuisse.

Phrynonem. De huiusmodi certandi ritu obiter mentionem facit *Quintilianus* libri sexti capite quarto. Nunc, ut omnia quæ sub celo Luna existunt, mutationi sunt obnoxia, nec *Mirmillonum* vocabulum (nam à solis ferè Latinis retentum videmus) nec tale decertandi genus amplius in Gallia agnoscimus.

Isi Boiorum
nomen.

Isi quoque Gallorum nomen aliquando fuit, & præcipuè Boiorum, ut à Textore annotatum est. Quoddam telorum genus significabat non admodum diuersum à fræmea, quæ Germanorum dictio priùs fuerat, aut Romphæa quæ Thracum, aut Lancea quæ Hispanorum: quod posterius asserit *Varro* apud *Gellium*: quanquam *Diodorus* libro sexto Gallicum fuisse tradit. Quæ omnia, ut & alia pleraque Latinis remanserunt.

Rheda.

Rhedam Gallicum vocabulum *Quintilianus* esse docet, eiusdem ferè significationis, cuius est apud recentiores Latinos *Carruca*. Erat autem maioribus nostris genus leuissimi currus, in quo nobiles ad villas suas profecturi gestabatur: cuiusmodi sunt hoc tēpore quos Itali sua recentiori lingua cochos vocāt. Quod verbū hodie Gallis nostris omnino excidit, & Latinis remansit. Sic enim loquitur *M. Tullius* ad *Atticum*: Hanc, inquit, epistolam dictavi sedens in rheda, cum in castra proficiscerer. Remansisse videtur & Græcis, qui pédiuq̄ efferunt in eadē significatione.

Petoritum.

Utebantur & Galli, maximèque Belgæ alio quodam vehiculi genere, quod sua lingua *Petoritum* appellabant. Eo rus gestari solebant nobiles matronæ. Non omnino idem erat cum *Pilento* (erat autem *pilentum* alia vehiculi species, Hispanicæ gentis inuentum) sed tamen illi non

admodum dissimile: de quo sic Flaccus,
 Effeda festinant, pilenta, petorita, naues.
 Varro in libro de lingua Latina in consuetudinem sua-
 tate primum venisse scripsit. Erat eiusdem quasi formæ, qua
 nostri temporis principum mulieres vectantur, ita librati
 ut confidentes in puluinis, in aëre suspense agitari viderentur.
 Propterea haud scio an rectè à verbo *περίω*, quod est eleuo, deduci videri possit. His omnibus dictionibus olim quidem Gallicis, nunc verò aut in Latina, aut Græca, aut Germanica, aut certè in nulla interdum lingua receptis facilè agnosci potest varia ipsius Gallici sermonis immutatio atque corruptio.

Porro quando eò recidimus ut solertius priscas Gallorum voces inuestigemus, alias adducere nihil pigebit, cum istuc à nostra Celpopædia minimè sit alienum. Tradit Dioscorides libri primi capite septuagesimo septimo è Gallia subalpina conuehi solere speciem quandam resinæ, quam vernaculo nomine *laricem* appellant incolæ. *Quam vocem Larix, vox Gallica.* etsi à Latinis, ut videmus, semper asseruatam, iamque à multis temporibus Latinam omnino factam hodie Gallia nescit, nec amplius ut suam agnoscit.

Huc pertinet & Saliunca. Scribit enim eodem in libro Dioscorides Celticam Nardum in Liguria Alpibus nasci, ibidemque patrio nomine, hoc est Gallico Saliuncam appellari. Solus & hæc ipsa vox Latinis hodie remansit.

Dunum veteribus Gallis admodum frequens dictio fuit, quemadmodum ex nonnullis antiquissimarum Gallie ciuitatum appellationibus dignosci potest: ut sunt Vxellodunum, Mellodunum, Augustodunum, Neodunum, Vella-

naudunum, Neuidunum, Lugdunum, Viredunum, No-
 uiodunum, & similia. Est & Camelodunum in Anglia.
 Eò etiam referenda est vox, Gorduni. hi sunt Belgarum
 populi Centronibus & Pleumosius finitimi. Quidnam
 autem vox illa, Dunum, propriè significauerit, certi nihil
 video constare. Nam Chassanei interpretationem, qui
 eam cadere existimauit à verbo δῦνα, quod sæpe apud Ho-
 merum pro induo legitur, rident, planè que reiciunt eru-
 ditiores. Sunt qui eam ad nemora credant esse referendã,
 verámque eius etymologiam ex Anglica lingua petendam
 censeant: alij ex Italica, aut certè Hispanica, qui vocibus
 Don & Donno, pro domino vtuntur.

Durum.

Quidnam etiam hoc nomine, Durum, nostris designare-
 tur, vix habeo quid pronuntiem. Compertum est tamen
 ex multis vrbiũ appellationibus familiare illis admodum
 fuisse. Nam & Denodurum (quod Theonis villam nõ-
 nulli esse crediderunt) & Marcodurum, & Batauodu-
 rum, & Gannodurum, aliáque id genus non pauca à ve-
 teribus Topographis sæpe commemorata videmus.

Arepennis. Erat apud Gallos mensura dimidiũ iugeri, qua illi suos
 agros metiri solebant: eáque Arepennis ab eis dicebatur.
 Author est Columella libro quinto. Non omnino nostris
 excidisse videtur. Siquidem pro vocabulo Arepenni,
 arpan adhuc retentum apparet.

Candetum.

Quid sit Candetũ Gallica loquendi consuetudo pror-
 sus ignorat. Attamen à maioribus nostris vsurpabatur
 pro spatio centũ pedum, quod in areis vrbanis erat. Quod
 & Columella libri quinti capite primo his verbis testatur:
 Galli, inquit, Candetum appellant in areis vrbanis spatiũ
 centum pedum: in agrẽstibus autem pedum centum &

quinquaginta: quod aratores Candetum nominant: semiingerum quoque Arepennem vocant.

Emarcum eodem authore libri tertij capite secundo, Emarcum. quædam vna species erat à Gallis sic appellatæ. Hodie prorsus ab usu nostro recessit.

Caterua propriè Gallorum erat legio, sicut Phalanx Caterua. Macedonum. Ea authore Vegetio senis militum millibus cõstabat: postea Latini pro quavis multitudine vsurparũt.

Taranis à veteribus Gallis dicebatur Iupiter ille cui Taranis. humano sanguine litabant. Hinc Lucanus,
 » Et Taranis Scythia non mitior ara Diana.

Brance ad Priscam nostrorũ linguam pertinet: quem- Brance. admodum ostendit Plinius libri decimi octavi capite septimo: Gallia, inquit, suum genus farris dedere, quod
 » illic Brance vocat, apud nos sandalum, nitidissimi grani. Ruellius author est etiam hodie Gallis vnius literæ immutatione blanche appellari.

Gallicum nomen fuit Arinca, quo eodem authore Arinca. significabatur frumenti genus, quod Latini siliginẽ, Græci ἄλωρα vocant: quanquam ἄλωρα Valla nunc auenam, nunc far soleat interpretari.

Bardocucullum, etsi Gallorum fuisse omnes fatentur, Bardocucull. fortasse à Bardis philosophis (de quibus antea) introductum, quidnam tamen illis propriè significauerit non satis constat. Sunt enim qui dicant tegmen fuisse capitis villosum, cuius vsus translatus sit ab ipsis Bardis. Existimant alij genus vestis fuisse omni tempore accommoda, cum qua etiam cubare soliti erant imbrum tempore in castris milites, & in agris rustici.

Marga. Fuit & Marga Celtis nostris vsitatissimum nomen. Scribit enim Plinius libro decimo septimo eo Gallis terræ adipem significari. Erat genus terræ in modū creta alba, qua rustici vtebantur ad stercorandos agros. Iam Latina vox effecta est, & à Celtismo planè recessit: nisi quòd Bassinius, aliòsque aliquot Lingonum populos in hodiernum diem Marle prope ad verbum proferre audio in hac ipsa significatione. Sunt etiam qui Marne pronuntient.

Beco. Præterea Tranquillus in Vitellio docet Beco dictionem esse Gallicā, & Tholossanā, eaque Galli Gallinacei rostrū significari: quod & multis in locis agnoscūt Galli.

Caracalla. Idem etiam quoddā vestis genus à Gallis Caracallam vocitari author est: à quo nostri hætenus retinuisse videntur Caraque, pro quadam tunica. Sed olim vestimentum erat ad talos vsque demissum.

Alauda. Addit vnā legionem ex iis quæ in transalpina Gallia à Cesare Dictatore conscripta fuerāt, vocabulo Gallico *Alaudam* appellatam: quam disciplina, cultūque Romano probè institutam & ornata, postea vniuersam ciuitate donarunt. Id ipsum Plinius apertissimè cōfirmat libro vñdecimo, Præterea, inquit, Parra, que ab illo Gallerita appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat *Alauda*.

*Galba, Gal.
lica vox.* In Galba quoque asserit Tranquillus Galbam lingua Gallica sonare præpinguem: quæ etiam vox paulatim Gallis excidit, & penes suos Germanos, vnde prius fluxisse videbatur, remansit, qui in hac ipsa significatione mutatis quibusdam literis quasi per iocum dicunt, kalue: quod de vitulo bene saginato propriè apud eos dicitur.

Hoc unum addam quòd Polybius populos qui mercede conducti in militiam proficiscerentur, Gallico vocabulo *Gessatas* scribit appellari: quod tamen iampridem ab usu nostro recessisse perspectissimum est, idque in Germanis solis, à quibus profectum fuerat, remansisse: qui hodie populari sua lingua *Gesset* seruos mercenarios vocat, qui scilicet antè quàm operis quidpiam exequantur, primum cum heris de mercede conueniunt.

Bodincum, Padu Gallica lingua à Liguribus dictum *Bodincus*. asserit Plinius libro quarto, quòd significet fundo carentem: & *Bodincomagù* oppidum eodem tractu esse. Quod verbù Heluetiorù sermoni tribuendum putat Glareanus.

Fuère quàm plurimi, atque hi sanè non vulgariter eruditi, qui sermonem illum quo Germani hodie vtuntur, & illi præcipuè qui non procul à Rheno habitant, Gallia non secus ac Germaniæ familiarem atque vsitatum olim fuisse crediderunt: existimaruntque eundem omnino fuisse cum eo, qui nunc auditur apud Heluetios. Atque id cum aliis aliquot rationibus, tum hac potissimum confirmant, quòd nonnullæ adhuc voces penitus Germanicæ alicubi in Gallia (quod paulò antè docuimus) remansisse conspiciantur, quòdque nonnullæ dictiones ex iis quas plerique authores Gallicas olim fuisse memorant, suam in Germanica lingua habeant interpretationem: quasi verò infinitæ aliæ non sint (nam & ex illis quasdam hìc obiter recensuimus) quarum originem ac etymon non modò ex Germanicâ lingua petere non possumus, sed ne ex vlla quidem alia. Non inficiamur Burgundiones ipsos aliquando Germanicè (tame si ea patria lingua nõ esset) *miliarem fuisse*.

satis expeditè loquutos. Quod certè indicat Sidonius in epistola quadam ad Syagrium Consulis pronepotè, quem Burgundionum Solonem appellat, & nouum Amphionem in temperandis trichordibus cytharis propter trium linguarum peritiã, Latinã videlicet, Germanicã, & prouincialis Celticã. Sidonij ipsius epistola haud inelegans petenda est ex Gulielmi Paradini libello, qui de antiquo statu Burgundiã inscribitur. Verùm quod hìc de Germanica lingua Burgundionibus vsitatissimã dicitur, de aliis reliquis Galliã partibus intelligi non posse notius est, quàm vt ullis rationibus aut argumentis probandum veniat. Si quis tamen paucis nosse cupiat eandem Gallis & Germanis linguam olim minimè fuisse, & præterea Heluetios, Rauracos, Sequanos Rheno proximos, Brisgoenses & Helsingicos seu Holfaticos linguam verè Celticam non modò non habere, sed ne habuisse quidem (tametsi Glareano aliter visum sit) nullo alio certiori testimonio quàm Cæsaris ostendi potest: qui libro primo Commentariorum de bello Gallico apertè indicat Ariouistum Germanorum regem, & eum quidem Helsingicum (nam & Helsingia regali præerat potestate, & ex Helsingia bonam sui exercitus partem in Galliam Celticam introduxerat) qui in Sequanos irruerat, lōga quadam consuetudine Gallicam linguam didicisse, eadẽmque vti solitum. Quod profectò ridiculè admodum & ineptè à Cæsare scriptum videretur, si eadem vtrique populo communis lingua fuisset. Cæsaris verba sunt: Commodissimum visum est M. Valerium Procillum C. Valerij Caburij filium, summa virtute & humanitate adolescentem (cuius

Germanos linguam nō habere Celticã.

Ariouistum Gallicum sermonem didicerat.

„ pater à C. Valerio Flacco ciuitate donatus erat) & pro-
 „ pter fidem, & propter linguæ Gallicæ scientiam, qua
 „ multa iam Ariouistus longinqua consuetudine utebatur,
 „ & quòd in eo peccandi Germanis causa non esset, ad eum
 „ mittere: & vna M. Titium, qui hospitio Ariouisti vsus
 erat. Ex his satis, opinor, intelligi potest falsum esse quod
 nonnulli ex paucis quibusdam Germanorum dictionibus
 in Gallia remāsis maiores nostros Celtas aliquando Ger-
 manicè loquutos colligunt: aut certè Helsingicis, aliisque
 id genus Germania populis Celticam linguā propriā fuisse
 autumant. Nec audiendi rursus alij, in quorum cœtu nō-
 nullos eruditionis nomine ac opinione celebres esse video,
 qui eodem argumēto Heluetios atque alios aliquot Ger-
 maniae populos antiquam Gallia & libertatem, & maie-
 statem, & linguā priscam Celtarum obtinere crediderūt.

Quàm multæ verò sunt aliæ in idiomate nostro dictio-
 nes, quarum nulla omnino ratio adferri, nulla excogitari
 origo potest. Quàm multis etiam aliis Galli nostri quon-
 dam vsi sunt, quarum ortum & prima veluti cunabula
 si requirere velimus, nihilo plus consequemur, quàm si
 aërem verberando bonas diei horas conteramus. Huius-
 modi sunt illæ quæ passim à Discoride & Apuleio Plato-
 nico commemorantur, veteribus alioqui Gallis (vt ijdem
 asserunt) vsitatissimæ: vt Suibites, sic enim hederā maio-
 res nostri appellabant: vt Sapanā, sic anagalin: vt Lupi-
 cellus, sic iuniperum: vt Theximon, sic chamæmelon, seu
 mālum terræ, quod ab aliis $\Delta\alpha\gamma\delta\acute{\alpha}\nu\omicron\upsilon\pi$ dicitur: vt Atuola,
 sic pulegium, quod Græci $\gamma\lambda\acute{\upsilon}\kappa\alpha\upsilon\alpha$ vocant: vt Sistrameor,
 sic fœniculum erraticum seu hippomarathrum: vt Pona,

Plurima her-
 barum nomi-
 na prisca, eā-
 que Gallica-
 suibites.

Sapana.
 Lupicellus.
 Theximon.
 Atuola.
 Sistrameor.
 Pona.

sic quandam artemisiæ speciem, quæ Romanis *Valentia*,
Piperapium. aut *serpyllum*, aut herba regia dicitur: vt *Piperapium*, sic
herbam *Veneream*, quam adhuc nostri propè ad verbum
Bilinuntia. vocant *piperache*: vt *Bilinuntia*, sic *apollinarè*, seu *hyo-*
Scobilus. *scyamum*: vt *Scobilus*, sic *hortense solanum*, hodie à no-
Beliocanda. *stris morelle*: vt *Beliocanda*, sic *myriophyllum*, quæ &
Vsibü. *Achillea* ab *Achille* primo repertore dicta est: vt *Vsibis*, sic *chamadaphnen* seu *hydragogen*, hodie du *liferon*:
Laginum. vt *Laginum*, sic *helleborum album*: vt *Scobies*, sic *sam-*
Scobies. *bucum*: vt *Ducone*, sic *ebulum*, aut *Chamaecten*: vt
Ducone *Carbidolupõ* *Carbidolupon*, sic *plantaginem maiorem*, quam alij *ar-*
Carbidolupõ *noglosson*, alij *cynoglossam* vocant: vt *Betilole*, sic *proso-*
Betilole. *pin*, quam vocant hodie du *gleteron*. vt *Limeum*, sic her-
Limeum. *bam olim in multo apud eos vsu*, qua *sagittas inficiebāt*
Sil. *venatores*, vnde & à nonnullis *venenũ ceruarium* appella-
Sil. *tum*: author est *Plinius libri vicefimi septimi capite vn-*
Sil. *decimo*: vt *Sil*, sic propriè *limum* quendam, quem *pigmèti*
Sil. *genus esse aiunt*, magnam cum *ochra similitudinem* ha-
Sil. *bens*. author idem *Plinius libro tricesimo quarto*. Hinc
Sil. *Ausonij poëta carmen in Monosyllab.*

» Sitne peregrini vox nominis, aut Latij Sil?

Latini noua voce, sed nescio an satis propria illud pig-
menti genus, *Lucidum* postea nuncuparunt. Habuerunt
& Galli veteres herbam quandam mira efficacia, quam
Rhodora. authore *Plinio Rhodoram* vocabāt. Et idẽ libro decimo se-
» *ptimo terrarũ genera quædam describens, Columbinam,*
» *inquit, Gallia suo nomine Eglecopalam appellat, quæ gle-*
» *bis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita solui-*
» *tur, vt tenuissimas bractæas faciat. Itẽque libro vice-*

» *simo septimo, Halus autem, inquit, quam Galli sic vocāt, Halus.*
 » *Veneti cotoneam, medetur lateri. Quin & Vettonicam, Vettonica,*
quæ ab Italis serratula dicitur, à Græcis cestron aut psi-
chotrophon, Gallorum nomen fuisse idem libro vicesimo
quinto asserit. Et libro decimo septimo Betullam mirabi-
lis candoris atque tenuitatis arborem, quam Romani ex Betulla.
Gallia in Italiam transtulerunt, nostris attribuit. Rursus
libro octauo, in Magni Pompeij ludis ostensum fuisse
Chaum dicit, quem Galli Raphium vocabant, effigie lupi Raphius anti-
& pardorum maculis. Equidem has omnes aliásque mul- mal.
tas dictiones nostris omnino excidisse videmus. Caterùm
cùm tot herbarum, totque pharmacorum genera veteribus
Gallis in vsu fuisse testentur authores, non abs re fuerit
hinc elicere illos (quod de Druidibus antea dicebamus) Veteres Gal-
summos fuisse medicos. Sanè Plinius sexcentis penè locis los summos
eorum medicamenta & curandi rationes non ueretur ad- fuisse medi-
ducere: vt cùm libro vicesimo quinto loquitur de ad- cos.
mirabili quodam succo, qui fiebat in Gallia ex herba came-
laagrano: & alibi Gallos sagittas in venatu helleboro
tingere solitos dicit, circuncisoque vulnere teneriore sen-
tiri carnem. Depingit & locis pluribus nardum Gallicã,
& absinthium Gallicum, & seseli, quod Massiliense vo-
cat, & betullam, & abietem, qua nascitur in montibus
Iura & Vogeso, & buxum Gallicum, & rhodoram, &
agaricum, quod Galliarum arbores glandifera producūt,
& quo frequentissimè in antidotis maiores nostri vrebã-
tur. Eodem authore spagnos herba, qua & spacos, & spagnos.
bryon dicitur, nascitur in Gallia, quemadmodum & de
hyacintho alibi testatur. Et libro vicesimo septimo de
y. iij.

*virtute hiera
botanes mira
Gallos quon-
dam effecisse.*

hierabotane loquēs, asserit Gallos illius herbae virtute præ-
cinere responsa, eorumque magos circa hanc insanire, ea-
dem perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, ami-
citas conciliare, nullique non morbo mederi, colligi circa
canis ortum, ita ut ne Luna aut Sol aspiciat. Sed planè in-
eptus videar, si ea omnia persequi velim, quæ iustum re-
quirerent volumen. Isthac ni fallor, satis ostendunt medici-
nam, ac vires herbarum maioribus nostris innotuisse. Por-
rò ut ad prisca illas Gallorum dictiones redeamus, quis
quæso tam argutus, qui earundem notationes satis aptè
possit excogitare, aut veras origines inuenire? Atque hæc
profecto omnia, aliæque non pauca, quæ breuitatis causa
hoc loco prætereunda ducimus, satis, mea quidè sententia,
declarant priscam Gallorum linguam (quod superius di-
cebamus) multis iam seculis elapsis corrumpi ceptam: nec
Germanica tantum linguæ: sed multarum quoque aliarum
evidentissima vestigia in iis permansisse locis ac regioni-
bus, ad quas externorum facta fuerant emigrationes. Quid
autem & hic infinitas propemodum dictiones merè Ro-
manas, per totam Galliam disseminatas longa narratione
commemorem? Cuiusmodi sunt terra, frumentum, honor,
imago, rastrum, fornax, homo, tempus, scientia: itèmq;
respondere, diuinare, dormire, videre, ordiri, demonstrare,
venire, aliæque id genus sexcenta, quæ vel sola finali ter-
minatione variata, vel paucis quibusdam immutatis lite-
ris, in nostro, ut videre est, remanserunt idiotismo. de qui-
bus tantummodo in transitu meminisse satis est. Nam ne-
mo est, nisi omnino illiteratus fuerit, qui non facillè ani-
ma aduertat, vix quatuor verborum orationem nos efferre

*Infinitas Ro-
manorum di-
ctiones Galli-
co sermone
admixtas.*

posse, in qua aliquid ex Romanismo non sit admixtum. O mira Romanorum industria. Illi, ut sibi nominis immortalitatem memoriámque apud omnes sempiternam conciliarent, nihil sibi reliquum fecerunt quò linguam suam in omnibus quæ ipsorum ditioni parebant prouinciis, ut author est Valerius Maximus, diuulgarent, & quoad fieri posset, latissimè propagarent. Eam verò si qui primùm Romana authoritate contempta recusarent, tandem proposita & statuta in contumaces parana, mutato iam principatu recipere cogebantur vel inuiti. Atque hanc vnã ob causam instituta fuerãt multis in locis gymnasia, quæ Latini sermonis notitiam singulis impertirent populis. Quod apud nos diutissimè factitatum fuisse in aperto est. Ex omnibus autem exemplis vnum illud, quod alioqui notissimum est, de celeberrima aræ Lugdunensis academia tantopere decantatum, nunc in medium proferatur. Ibi etenim maximo totius Galliæ, atque ad eò Italiæ concursu memorabile Poëseos, Philosophiæ, atque Eloquentiæ certamen conspiciebatur, eoque agminatim conueniebant ex vniuerso propemodum orbe semel quotannis Philosophi, Oratores, Poëta, aliq; exercitatisimi palæstra literariæ milites in arenam Palladiam descensuri, ibidémque aliquod suæ eruditionis specimen eximio quodam certamine edituri. Erat autem primùm certamen Græcæ facundiæ, posteaque non Græcæ tantùm, sed multò magis etiam Latiniæ, quanquam vtrámque semper illic in precio fuisse compertum est, & maximè quo tempore Cæsareæ dignitatis sceptrâ tenebat C. Caligula, quem huiusmodi literario

Linguam Romanã recipere cogebatur externi.

Celeberrima Lugdunensis aræ academia.

Certamẽ Græcã, Latiniãq; facundiã Lugduni.

congressu nihil antiquius habuisse memorant. Illis confli-
 ctibus ferunt victoribus præmia victos contulisse, eorun-
 dem & laudes non sine magno sui dedecore scriptis com-
 mittere impulsos. Eos autem qui maximè displicuissent,
 quive non satis animosè sese gerentes turpiter arena ces-
 sissent, palinodiam recātare coactos, & siquid fortè scri-
 pssissent, scripta sua spongia, linguave delere iussos, nisi
 alioqui verberibus acriter cædi, aut flumine proximo mer-
 gi maluissent. De iis nonnulla attigit Suetonius in Ca-
 ligula. Huc spectasse videtur Iuuenalis, quum de Rhe-
 tore loquens ad aram Lugdunensem dicturo sic ait,

- » Palleat ut nudis pressit qui calcibus anguem,
 » Aut Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.

Huiusmodi, inquam, academiam, quæ habebatur veluti
 celebre ac memorabile quoddam literarum emporium, &
 ubi Græcè (nondum deperdita in eis literatura) Galli no-
 stri philosophabantur, ubi etiam gratis ac Musis tanquam
 sacra facientes toto pectore in arcanis disciplinis studiosi
 homines versabantur, literis Latinis postea infarciri vo-
 luerunt Cæsares, (nam & aram Cæsaris posteritas appel-
 lauit) idque abolita quodammodo priori illa methodo,
 quam si non Lugduni, saltem in aliis plurimis Gallie lo-
 cis ac urbibus veteres Gallos sequutos fuisse constat, &
 quæ nihil nisi Græcum sonabat. Hinc itaque paulatim
 effectum est, ut omnis Gallia priscorum lingua amissa La-
 tinam acceperit, quam ad hanc ætatis nostræ memoriam
 relictis manifestis vocum vestigiis servauit. Talis omnino
 mutatio in Massiliano quoque gymnasio facta est: quod
 iam ante annos quàm plurimos Græcarum literarum ce-

lebritate, atque omni studiorum genere ita effloruerat, ut vel ante C. Iulium Cæsarem eò Romani adolescentes Ad Mafilia nū gymnafitū difciplinæ caufā mittebātur adolefcētes Romani melioribus literis, ac moribus imbuendi non aliter quàm Athenas mitterentur, aliique externi pro Attica peregrinatione Mafilioticam petere academiam ad difciplinās capeffendas nō dubitarent. Cuius rei teftes mihi hoc loco Tacitum & Strabonem aduocarem, niſi ipſe Cicero ut grauiſſimi, ita & ampliſſimi loco teſtimoniū in oratione pro L. Flacco nobis eſſe videretur. Quòd autem noſtri omni ferè Gracitate, ut ſic dicā, remiſſa, Latinè deinceps difcere ac doceri cæperint, præter alia argumenta colligere licet, vel ex ipſis ſcholis Prouincialibus, quæ non modo Lugduni, ſed etiam apud Veſontinos, Heduos, ac Lingones, poſteaque & alibi inſtaurata perhibentur. Enimvero ut ſibi obſequentiores redderent ſubaçtos vndique populos Romani, Romanè illos loqui, Romanifque vti literis voluerunt. Nec ſolummodo ut iura vbique Latinè redderentur ſanxerunt, verùm etiam effecère ut omnes artes atque difciplinæ eadem lingua noſtris traderentur, miſſis ad id negotij Rhetoribus ac profeſſoribus, qui hìc atque illic ludos in prouinciis aperirèt. Horū vnus fuit Latinus Pacatus, cuius extat elegans ad Conſtantinū Subditos ſibi populos Latine loqui cogebant Romani. Panegyris. Inter eos etiam conſtat Lactantium Firmianum virum facundiſſimum haud vulgarem in propalandis literis Latinis operā in Celtis inſumpſiſſe: nec non ab illo ipſo Criſpum Cæsarem Conſtantini Auguſti filiū in Gallia fuiſſe inſtitutum. Gallia verò illis tēporibus maximos in eloquentia Latina progreſſus feciſſe ſatis indicat Auſonius in Moſella Belgicæ primæ fluuio, cūm ait,

„ *Aemula te Latia decorat facundia lingua.*

Hæc omnia eò pertinent vt ante oculos ponamus causas quibus prisca Gallorum linguæ mutatio tribuenda sit, intelligatúrque Romanos ad suam ipsorum gloriam nihil nõ semper retulisse, & ex alieno corio latissima, quod aiunt, lora confecisse. Quin etiam illi (quod mirandum est) omnium populorũ legatos ad se venientes lingua Romana iniũctam sibi legationem obire, aut certè re infecta obmutescere volebant, cum tamen ipsimet legationis munus apud exteras nationes gerentes, nunquam ad illarum idiomata se compelli sustinuerint, sed in sua semper lingua sese continentes, eam in dies, quantum fieri poterat, augendam curabant, ac locupletandam. Ex quo effectum est, vt nulla sit in toto orbe regio ex iis quæ olim Romano paruerunt imperio, cuius linguæ aliquid ex Romanismo admixtum non perspiciatur. Hoc nouerunt Hispani, hoc Germani (quanquam illi pauciores Romanorum voces retinuerunt) hoc Galli, hoc reliqui omnes. Quare mirandum non est si progredientibus sæculis tantam sermonis varietatem atque mutationem obseruemus. Nam id non magis accidit Gallia quam Romæ, quam Græciæ, quam populis reliquis. Quot enim Persicas, quot Bæoticas, quot Arameas, quot Dryopicas, quot Syrias, quot aliis denique præter illas, quæ ad quinque dialectos pertinent, dictiones in suam inferri regionem passa est Græcia? Romanis verò ipsis varias, longèque dissimiles

Prima Italorum lingua, quæ prisca dicta est, fuisse linguas cognitum est. Primum enim, vt est apud Calium, illis lingua prisca inerat, qua vetustissimi Italiae populi sub Iano & Saturno vsi sunt. Eaque adeò ab vsu

recessit, ut si hodie viribus resumptis in auras prodiret, à nemine prorsus nec agnosceretur, nec intelligeretur. Quod ex libris quibusdam Sibyllinis eiusmodi lingua conscriptis quæ ad nostra usque tempora penetrarunt, & quorū voces innumeras cognitio nostra non capit, possumus iudicare. Eadem lingua descripta fuerunt carmina quæ nominantur Saliaria, ex quibus paucula quedam hac tempestate alicubi superesse cernuntur velut reliquæ, quæ multo obscuritatis nubilo circumuoluta desitis iam vocabulis, proindèque intellectum facilè non admittentibus à nemine pernoscentur. Hanc subsequuta est altera, quæ Latina ^{Secunda Italicorū lingua.} dignosci potest, & qua sub Latino, cæterisque Thuscæ regibus utebantur, quæque leges duodecim tabularum scriptæ fuerunt, in quibus pleræque obsoleta, & à Romani sermonis nitore alienissima vocabula conspiciuntur. Tertia ^{Tertia.} quod & cultior visa sit, & purior, Romana propriè dici meruit. Hæc paulò post reges exactos à populo Romano coli cæpta est, ac paulatim in artem traditis quibusdam præceptis reducta, ideòque in dies politior effecta & ornatior. Hac primū Nævius, Plautus, Ennius, Accius, Pacuvius, hæc ante alios ferè omnes qui Romæ literis claru isse dicuntur, Stadius Cacilius natione Gallus, hæc Vergilius omnium aliorum elegantissimus, hæc item inter Oratores Gracchus, Sulpitius, Cato, Lentulus, Antonius, Hortensius, Cælius, Domitius, maximèque Cicero & Cæsar plurimùm valuerunt. Quorum quidem hominum eruditorum atque etiam facundissimorum atas haudquaquam amplius innumeras dictiones nimium alioqui duras acriter ^{Multæ dictiones exoletæ.} ferre potuit. Maluerunt enim pro scloco (quod Pon-

tanus obiter annotavit in libro de aspiratione) locum dicere, pro remulibus lemures, pro fordeo hordeū, pro Belena Helenam, pro Messana Messalā, pro Valesio Valeriū, pro Fusio Furium, pro Cassantra Cassandram, pro Homone Homine: Sic enim loquutus est prisco illo tempore Ennius, Vulturis in sylvis miserum mandebat homonem.

Vbi homonem pro hominem, & vulturis pro nominatiuo vultur vsurpauit. Itēque ex eo quod erat Odysseus, Ulysses fecerunt: ex lebero, liberum: ex here heri: ex sibe sibi: ex coërauit, curauit: ex voloce, velocem: ex accusandi casu mee, me: ex aijo, in quo geminabatur litera, i, aio: ex comperce, cōpescē: ex creduis, credas: ex duint, dent: ex sangue, sanguinem: atque ita de aliis propemodum in finitis. Literam quoque, s, pro, r, antiquorum more vsurpare desierunt, qui, vt scribit Festus, ante illud seculum scribere solebant maiosibus, meliosibus, lasibus, fesis (quod adhuc in ipsa vulgari prolatione Parisiis peculiarissimum esse videmus) pro maioribus, melioribus, laribus, feriis. Exciderunt etiam casus recti vapos & clamos, qui paulò antè in vsu fuerant. Excidit præteritum occisi pro occidi: ita enim scriptum reperitur in legibus duodecim tabularū, im si quis occiserit, pro eo quod postea dicere cæperunt, eum si quis occiderit. Exciderunt & taxim pro sensim, & murgiso pro inerti ac desidiofo, & corgo pro equidem, & scindidi pro scidi, & vls pro ultra, & titiulitium pro re nihili ac vili, & facul atque discul, pro facile atque difficile, & vibriffare pro eo quod dicitur, vocem in cantando crispāre, & differitas pro differentia, & deruncinare pro dissipare, & futauit pro sapius fuit, quo

Commemorū
tur hic non-
nulla prisco-
rū Latinorū
vocalia, que
penitus exci-
derunt.

verbo vsus est Cato, & *præbia* pro remediis, & *vehia* pro via, & *vehiatura* pro vectura, & *tertus* pro deterfo, & *tagax* pro fure, & *obuarare* pro depramare, & *dubenus* pro domino, qua voce vsus est Pacuuius, & *mæstuer* pro mæstè, & *casmar* pro sene, & *descobinatus* (quod apud Varronem legitur) pro saucio, & *redosture* pro retribuere, & *relicinus* pro crispo, & *catax* pro claudo, & *fulguritassunt* (quo vsus est Plautus) pro eo quod est fulgure percutiuntur, & *nequinunt* pro nequeunt (erat enim antiquis verbum nequino) & *mauolo* pro malo, & *miseritudo* (quam vocè vsurpauit Accius in *Alphesibæa*) pro miseria, & *quippini* pro cur non, & *suo* (à quo retennū est prateritū fui) ꝑ sum, & *erciscere* pro diuidere, quo tamen semel vsus est Cicero ad prisca linguæ imitationem, & alia id genus multa, quæ satis diligenter Festus ac Nonius annotarunt. *Fruniscor* pro fruor Lucilius & Cato posuerunt: hinc *frunitum* pro prudenti saepe dicebant, quemadmodum & *infrunitum*, cuius tamen vocis significatio mihi subobscura videretur, nisi ea insipientem ac stolidum significari me doceret Hermolaus. Dicebant & antiqui pro *auellana* *abellinam*, authore Plinio: & *verpam* pro membro virili: hinc & *verpus* illis dicebatur cui mentula erat præputio nudata: quæ quidem vox & apud Iuvenalem reperitur. *Trama* & *trulla*, quæ prischorum Latinorum vocabula erant, in Gallico sermone remanserūt. Pro vocibus *apecs* & *greccs*, hodie *apex* & *grex* dicitur. Et *Purrū* semper Ennius dixit (authore Cicerone) nunquam *pyrrhum*, *FruGES* & non *Phryges*, *FruGIAM* non *PhryGIAM*: quemadmodum & *Medentius* nō.

autem Mezentius, & Sacunthus non Zacynthus. Sed hæc tantum apud antiquissimos reperiuntur, qui peregrinas nullas literas admittebant. Atque hæc quidem de priscis Romanorum vocibus obiter dicta sint. Omitto enim *Asinus Apuleij.* plerasque nuper introductas, omninoque inusitatas, & asino Apuleij longè conuenientiores, qui rudere interdum maluit quàm loqui: ut sunt inuinius pro abstemio, moramen pro mora, descapedinare pro reserare & aperire, & similia. Illis, inquam, omnibus vocabulis planè reiectis, & abolita pedetentim veteri illa barbarie, mirus linguæ Latinæ concentus postea audiri cæptus est. Cuius & dux & princeps omnium ferè consensu habitus est ipse Cicero, vir omnino quod ad dicendi suauitatem spectat, diuinus. Etenim Liuium Andronicum, Statium Cæciliium natione Gallum, Appium Cæcum, Cornelium Cethegum, Ennium, Næuium, Plautum, Pacuuium, Actium, C. Lælium, P. Scipionem, Gracchos fratres, licet omnes iam satis quidem disertos, ante perfectum illud linguæ Latinæ tempus omnia antiquè, plurima durè loquutos memoriæ proditum est: quorum asperiores & horridiores sermonem, verbæque tritis eruditorum auribus, & ipsi iam eruditæ Romæ intolerabilia elimauit posterior ætas duramque & ieiunam sermonis formam sustulit, atque velut vinctiorem quandam, & splendidiorum loquendi consuetudinem induxit. *Quarta Italorum lingua que Mixta dicitur à Cælis.* Quartam autem Italorum linguam (nam de tribus iam dictum est) appellarunt Mixtã. Hæc sanè post imperij collabentis sortem miserrimam unà cum moribus & hominibus hinc atque inde collectis in Romanam ciuitatem irrupens, tersa orationis nitorem solæ-

cismis ac barbarismis sædissimè corruptit. Atque eò vsque progressa est lingua illius adulterata cõditio, & ad tantã latè occupantibus omnia externis deducta corruptelam, vt hodie noua planè cõspiciatur, nec ipsi, si reuiuisceret, Ciceroni, aut Vergilio amplius esset cognita. Et potest iure optimo pãnosæ vesti ex multis, diuersiq; generis assumētis reconcinnata cõferri, quod & Gothorũ plurimas habeat admixtas dictiones, & Hunnorum, & Longobardorum, & Gallorum, & Oscanorum (quod suo iam tempore Fabius Quintilianus mirabatur) atque Sabinorum. Adde

quòd & multas ex sermone Prouincialis Celticæ hausit, totãque ferè suam infantiam habuit, quemadmodum Dantes, aliique peritissimi & antiquiores rhythmorum Italicorum scriptores relictis posteritati libris testati sunt. Si quis singula cuiusque populi idiomata exactiùs trutin

Lingua Gallica, qua hodie in vsu est, ex Prouinciali idiomate suam habuisse originem credita.

net, haud dubium quin eandem, aut certè aliquantò maiorem in iis, qui externarũ emigrationũ incommoda passi sunt, factam mutationem comperiat. Non enim soli aliorum externorum dictiones recepimus. Nec gloriari debent Germani quasi veterẽ suam linguam (vt existimant nonnulli) semper retinuerint. Certum est enim Gallos nostros in Germaniam sæpius penetrasse, eius possessores fuisse, denique & Gallicum sermonem ibidem propagasse. Quod certè de Gotthiniis Germanorũ populis ingenuè fatetur Georgius Agricola, vir alioqui Germanus, in libello De veteribus & nouis metallis, cum ita scribit:

Lingua Gallica in media Germania quondã propagata.

» Etsi verò perpauca de magnæ Germania metallis Græci
 » & Latini scriptores prodiderunt, tamen illa vetera non
 » omittam, præsertim cum decreuerim noua diligenter ex-

„ plicare. Itaque de ferri metallis Ptolemæus & Cornelius

„ Tacitus scribunt: sed ea alter prope Lunam syluam esse

Gotthini „ dicit. alter Gotthinos, qui utebatur lingua Gallica, effo-
lingua Galli- disse. Hæc ille. Annon, quæso, mirum est, annon etiam
ca vsi.

maximè ad laudem & gloriam nostrorum pertinet, in
media ferè Germania linguam Gallicam locum habuisse.

Galata Dini Sed hæc obiter dicta sint. Verum nec etiam hîc tacendum
Hieronymi quod scriptum reliquit D. Hieronymus, Galatas ad quos
tempore lin- scripsit Diuus Paulus, qui que à Celtis descenderunt, ut
gua Gallica author est Liuius libro septimo quartæ Decados, eadem
utebantur.

loquutos suo tempore lingua, qua Treuiri Gallorum po-
puli utebantur. Receperunt ergo ceteri nostram, quemad-

modum & nos alienam linguam. Quocirca, ut eo nostra

procedat oratio quò styli cursum destinauit, mirandum

non est, si hodierna vulgarisque nostra loquendi consue-

tudo non parum à pristina illa, quæ nihil ferè nisi Græ-

cum sonabat, distare videatur: siquidem obscuræ non sunt

huiuscemodi mutationis ac dissimilitudinis cause. Quas

cùm non indiligerenter hæctenus expiscati simus, circum-

scribendus erit cancellis nostræ huius tractationis cursus,

ne si alia, quæ licet fortassis nõ ineptè huc adduci possent,

adferam, nimium longa sumatur oratio. Ex iis autem
quæ hucusque à nobis allata sunt (ut rem totam anace-
phalæosi concludamus) satis conici atque iudicari potest
in Gallia nostra maximopere Græcarum literarum cul-
tum, studiumque viguisse: potest & intelligi philosophiã
priscis illis seculis à nostris plurimum fuisse celebratam,
denique & Græcos ipsa literarum πρὸ ὀφεισμένα à nostris
habuisse, quemadmodum solerti fidelique diligentia à sum-

mis viris obseruatum est & iudicatum, nouissimèque in-
 ter recentiores ab Ioanne Rauisio Textore in sua officina,
 & Guilielmo postello. Quò fit vt rectè Annius Vi-
 terbensis in eo quem in Berosum Chaldeum commenta-
 riolo scripsit, ita colligat, Quoniam, inquit, Galli vte-
 bantur literis quibus & Græci, vt testatur Caesar in x-
 to libro commentariorum, easque à Samothe patre seu
 Dite habuerūt, consequens necessariò est, vt nō à Cadmo,
 sed à Gallis tam Galata, quàm Mæones & Gallogræci,
 totaque simul Græcia easdem habuerint. Argumento sunt
 quæ authores produnt Xenophon, Archilochus, & Iose-
 phus. Iudicent ergo disciplinis melioribus nitidissimè ex-
 culti, quique solidam & expressam prudentiæ imaginem
 vnà cum eruditione sunt consequuti, quàm peruersè faci-
 ciant, & quantum à veritatis orbita aberrent, qui Gallos
 ferè semper artium ignaros, & literis malè inauguratos,
 aut certè semidoctulos existimant, cum certo sit certius
 apud ipsos longè prius quàm Latinos & Græcos optimas
 quasque literas floruisse, necnon primas ab illis extructas
 fuisse academias, quæ maxima omnium disciplinarū erant
 exercitatione insignes. Cuius equidem obseruationis testi-
 monia atque documenta, quanquam non passim literariis
 historicorum monumentis demandata sunt: rem tamen
 adeò memorabilem veteres annalium scriptores posteri-
 tati non omnino ignotam esse voluerunt. Siquidem vt à
 Beroso (cui antiquitatis nomine tantum tribuo, vt eum
 sæpe mihi testem aduocare nihil pudeat) libro quinto an-
 tiquitatum scriptum est, anno imperij Nini Assyriorum
 regis quarto, literis ac legibus Celtas nostros formauit

Ianigena ille Samothes, Dis cognomento: à quibus demum mille pòst annis aut circiter, non à decantato tot fabularū inuolucris Cadmo (vt scitè docet Annii) quasi primo authore atque inuentore sua Græci literarum rudimenta, & prima veluti tyrocinia acceperunt. Nam quas Cadmus ille quintus primùm aduexerat literas rudes paulò antè excidium Troianum, à Galatis profectò habuerat. Etenim eas Galatæ ipsi & Mæones priùs à Gallis, suis quidem progenitoribus didicerant, ac deinde tum in Græciam, tum in Orientales plagas frequentissimis emigrationibus detulerant. Non igitur, inquit idem

*non Galli à Græcis, sed Græci à Gal-
lis literas quò-
dam habue-
runt.*

Annii, Galli à Græcis, sed potius à Gallis Asia & Græcia cum Colonis etiam literas ac disciplinas consequuta sunt. Aliquot deinde annis pòst repertum apud Celtas literarum vsum, compertum est in ipsa Gallia, regia tenuisse sceptrà Saronem, qui (vt fusè à nobis dictum est) regem nulla ex parte non egregium agens, vt meliùs luctantes populos benigno premeret imperio, atque hominum tum recentum feritatem doctrinæ cultura edomaret, publica gymnasia, quas vulgus vniuersitates nunc appellat, instituere cœpit, cùm nullum adhuc Athenis Lyceum, imò ne vllæ quidem Athenæ conspicerentur. Vnde ab hoc non immeritò postea Celtarum Theosophos ac Philologos vocauerunt Saronidas: quibus ob insignem rerum admirandarū peritiam solis sacrificia curare concessum erat, religiones interpretari, Dei cultum imbecillioribus premonstrare, & rudes adolescentum animos bonis artibus, ac disciplinis imbuere. Sed quoniam hæc satis longo, ni fallor, verborum circuitu videtur exposita,

superest vt iam ad eos qui barbariei notam nobis inurunt, (quod nos antea facturos sumus polliciti) orationem cōuertamus, & succincta ostēdamus tractatione quàm exculti, quàm celebres, insignes, expoliti, ceterisque & literarum & armorum scientia præstantiores semper fuerint nostri Galli, adeò vt in his duobus tam nemini cēsisse, quàm alios longè superasse facile possint deprehendi.

IOANNIS PICARDI TOV-
TERRIANI DE PRISCA CELTO-
pædia Liber Quintus.

VI acuto & perspicaci sunt ingenio, nec ex eorum numero sunt qui fauces aqua, quod aiunt, strangulari putāt, facile ex iis quæ superius de admirāda priscorum Gallorum doctrina & eruditione adduximus, intelligent prius in Gallia optimarum fuisse artium principatum, necnon celebres bonarum iterarum academias ibidem quàm in Italia floruisse. Cùm enim omnibus assentiētibus, nec certè reclamātibus Latinis, constet Græciam longè antè literarū splendore illustratam, quàm aliquid philosophiæ aut eruditionis Roma esset consequuta, ipsos verò Græcos (vt à nobis demonstratum est) longè tardiùs quàm Gallos disciplinarum habuisse cognitionem, atque ipsa literarum primordia è Celtis ad eos primùm fluxisse: nemo est, nisi

*Litere in Gal-
lia prius quàm
in Italia.*

Barbari qui
proprie dici
debeant.

qui ἀυθένως fuerit, qui subito non colligat, ac sine vlla repugnantia concedat multò priùs Galliam quàm Italiã literarum celebritate claruisse. Quod cum ita sit, mirum est quosdam recentiores eò impudentiã deuenisse, vt nescio quibus blateramētis in nos lasciuire nihil vereantur, barbariam ac veluti feritatē quandã nobis obijcientes. Quod si antiquorum more barbarum cum intelligerent, qui nec ex illa regione est in qua versatur, nec eorum linguã quibuscum agit assequitur, denique quicquid peregrinum esset & extraneum, id ipsum esse barbarum, profectò non tam procul à scopo distare viderentur, nec eorum graua remur sententiã subscribere, quòd & optima, & à conuitiis aliena posset iudicari. Hoc enim modo à Græcis Carres, qui Asiã minoris partem Meridionalē incolebant, quo tempore stipendia per totam Graciam merebantur, appellatos legimus barbaros, non ad contumeliam, vt Apollodorus Grammaticus existimauit, sed quia & moribus & lingua ab iis quibuscum agerent differre omnino viderentur. Hoc modo vocē hãc vsurpauit Sophocles cum ait, τὴν βάρβαρον γὰρ γλώσσαν οὐκ ἐπαίω. Hoc modo Thucydides, qui bellum ab externis populis illatum βάρβαρον πόλεμον appellauit. Hoc modo apud medicos βάρβαροι ἔμπλαστοὶ dicuntur, quòd non ab ipsius regionis hominibus, sed ab exteris, eorum manarit vsus atque inuentio, quanquam Galenus libro secundo ad Glauconem, quamobrem ita dicantur, hæsitet. Hoc modo βάρβαρον γῶνάκια appellauit Lucianus. Talem etiam loquendi formulam tam apud M. Tullium, quàm omnes propemodum pœtas obseruare licet, vt apud Albium Tibullum libro primo Ele.

Barbara Memphiten plangere docta bouem.

Sic quoque apud Martialem: Barbara pyramidum fileat miracula Memphis. *U*sus est & hac phrasi Metagenes in Thuriopersis, quum apud Suidam ita ait, τῆς τρέπος ἰσῶωπε, ὡς δ' ὀχοῦνται ἔμ βαρβαρικὸν τρέπον ὄναι; Huiusmodi namque verba iactari solebant, ubi quis nouam ac peregrinam inducere volebat consuetudinem, quemadmodum si quis hodie Germanus, aut Italus Gallicis vestibus & à patrio ritu abhorentibus vteretur apud suos. Eodem quoque modo & Gallus Germanum, & Germanus Gallum, atque illos omnes, qui nec suæ sunt nationis, nec vno eodemque vtuntur idiomate, barbaros citra conuitium appellare poterit. Ac ne quis me ista malitiose detorquere cogitet, omisissis Ethnicorum sententiis id ipsum audiat ab Apostolo doctrinæ prophana nequaquam imperito in prima ad Corinthios epistola expressum, cum ait, Εὰν ὄν μὴ εἰδῶ τὴν διακρίν τῆς φωνῆς, ἕσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος, καὶ λαλῶν, εἰ ἐμοὶ βάρβαρος: id est, Si nesciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus, & qui loquitur apud me, barbarus. Nec verò inficiamur aliam nominis huius, ac paulò diuersam esse significationem. Etenim factitio nomine, inquit Strabo, barbari dicti sunt ab initio qui difficulter, asperè, atque duriter loquebantur, quasi duriloqui, & crassilingues, quemadmodum blesi atque balbi dicuntur, qui lingua impediti sunt. Dicebantur barbari κατ' ὄνομα ἠποικίαν, ἀπὸ τοῦ βάρβαρος, absona voce, in quam peregrini homines Athenas aduentantes, quum primùm Gracè loqui conarentur, incidere solebant. Propterea quicumque crassa nec satis diserta, expeditaq; sunt loquela, hac ratione

Qui primùm barbari dicebantur.

barbari dici poterunt. Hinc Plautus *Nauium* poetam Latinum barbarum dixit, sed citra contumeliam. Quòd si ad illam veterum formam sese inter loquendum componerent isti recentiores, essent mehercle si non albo, quod aiunt, calculo, at ne vngui quidem notandi. Nunc autè cum barbaros nos iudicent, partim quòd immitiorem, minusque cultam, si diis placet, linguam habeamus, partim etiam quòd & illiterati illis videamur, & malis moribus imbuti, & efferi, & agrestes, & si quid aliud sit quo maledicentiæ morbo correpti nos adorianur, eamque planè barbariem in nobis reponant, qua de Cicero pro Cornelio Balbo loquutus est, vbi inueteratà quandam barbariem ex Gaditanorū moribus disciplinàque eum deleuisse ait, vix hercule tacere, aut ad huiusmodi probra connuere nos posse existimo, sine magno Gallici nominis dedecore, cùm qui tacet, nec illatas calumnias cùm possit propulsat, similis omnino sit consentienti. Iniquum autem videretur, si nihil nobis esset, quòd opponeremus istorum obtrectationi. Sed & hoc multò iniquius quòd illi, homines abunde de ipsis benemeritos non solum non ament, sed graui prosequantur odio, & sceleratissimum quòdcunque possunt infamiae genus impingant. Et nos interim quò tardiores sumus in retundendis eorum calumniis, hoc liberiùs sibi deblaterandum putant. Diceres illos quasi in sacro Iouis sinu positos adeò in tuto esse, vt à nobis vicissim malè audire nequeant, solique simus qui *Anagyrim*, quòd aiunt, commouisse videamur. Nec eloquentiam tantum, aliàsque omnes bonas artes, sed etiam bellicæ fortitudinis gloriam nobis detrahunt, vniuersam ferè gentem nostram

Barbarū ali-
quando per
contumeliam
dici.

habentes ludibrio, & effusissimis veluti habenis inuadentes. Quòd si hæc duo nobis auferri vel ipsa hominum opinione sinamus, nempe bellicam virtutem, & literarum decus, quid aliud ampliùs obstare poterit quo minùs iure optimo communi omnium ore barbari iudicemur? Proinde mirandum quomodo tam patienter sorbeamus huiusmodi indignitates, licet quorundam stomachis interdum concoctu difficiles. Siquis emendicatam, & hinc atque inde compilatam Antonij Sabellici Quàm malè de Gallis sentiat Sabellicus. legat historiam, nihil ferè tertio quoque verbo offendet quàm hæc inania in nostram, vt putant, infamiam commenta, & obliquas, quibus ille nos non rarè solet impetere, strophas. Galli, inquit, fugiunt: barbari vincuntur: Gallorum immanitas: Gallorum cædes: Gallorum superbia: Gallorum mollities: & alia id genus penè sexcenta. Et alicubi de Gallis ita loquitur, Etenim quum
 » primum illum impetum, quo fœnida & cæca ira in pugnam ruunt, sustinueris, fluunt sudore & lassitudine
 » membra, labant arma, molles & animi: vbi illa ira remisit, sol, puluis, sitis, etsi ferrum non adhibeas, prosterunt. Scio huiusmodi ferè sententiã in Liuiò haberi: qui sibi non satis constans, quod alibi Gallorum genti attribuit, alibi detrahit. Talibus mendacijs nos audent vellicare, qui nec literarum præconijs, nec bellica virtute superari possumus. Habet & Raphaël Volaterranus in sua Geographia Alpes Italiæ contra Barbaros Deũ obduxisse: quanquam illud scriptum videri potest citra cõtumeliã. Et Syllius libro octauo, vaniloquum Celtae genus & mutabile mentis appellat. Baptista Pius, parũ

Detort. & Gal-
lorū etymolo-
gia nimium
vafriè exco-
gitat. i.

alioqui pius, quòd mendaciorum, non minùs quàm ver-
borum audax fuerit innouator, Gallorum etymon inue-
stigans, tandem rectè sibi sapere, & puteos Agamem-
nonis in *Aulide* videtur effodisse, postquam detortã suis
» somniis nactus est verbi deriuationem. Gallos, ait ille ca-
» uillator, Latinitas appellauit, quòd vires habeant Eunu-
» chinas, & imbelles: quod nomen Romanorum conuitio
» sunt adepti. Apud eundem Polybius Gallorum gentem
crapulæ atque ebrietatis insimulat. Quæ calumnia etsi
ipsa vt falsissimæ & iniquissimæ, per se fidem sibi satis
abrogent, si quis tamen apertius rei huius veritatem nosse
cupiat, ad ea quæ iam superiori tractatione de Gallorum
onomatologiis adducta sunt, recurrere licebit. Sed non-
dum finis catalogi vitilitigatorum, vt Catonis vocabu-
lum in eos transferam. Eusebius de præparatione Euan-
gelica Celticam nationem paderastia traducit & infam-
mat. Iulius Firmicus Maternus ad Mauortium Lollia-
num scribens nostros nimium impudenter deprimit, cum
ibidem turpi iactantia suos ad sydera vsque non vereat-
tur educere. Ait enim Italos fieri regali semper nobilitate
præfulgidos, Gallos stolidos, Syros auaros, acutos
Siculos. Petrus Crinitus, quem non immeritò Cornutiū
quidam è nostris appellarunt, in suo de honesta discipli-
na libro, Gallos homines ingenio facit barbaro. Et ali-
» cubi de his hunc in modum scribit: Dignum certè facinus
» & memorandum contra insolentiam Gallicam, quæ ri-
» dendo fidem frangit, & victus illudit. Rursumque alibi,
» Sed enim, inquit, literæ ipsæ ac bonarum artium studia
» simul cum Italiae libertate cæperunt paulatim extingui

„ barbaris ingruentibus: de Gallis nimirū intelligens. Quòd si id tantū retulisset ad Gothos & Vuandalos, ac non etiam ad Gallos, censorē se præbuisset æquiozem, minúsque à scopo aberrasset. Multa quoque in aliis aliquot recentiorum scriptis legentibus occurrunt, quæ Gallorum præstantiæ atque dignitati nimium derogare videntur. Quid enim plura memorem? Aut quid hic insectationes plus quàm Tragicas, quibus non rarò nos multi alij mortificatim solent laceffere, producam? Paucissimos reperias qui nisi inuiti, & aperta nimis coacti veritate de Gallis bene sentiant. Quin potius omnes in delendo nostro nomine, & obliterandis splendoris Gallici ornamentis toti esse videntur. Quinetiam eò vsque progressos huiusmodi fumos videmus, vt iam plebeiorum hominū, qui pessimi sunt rerum bonarum æstimatores, cætus pulchrè sibi blandiantur, si quid scommatis interdū nobis obtrudere possint. Iamque licentiore calumnia in nos desæuiunt, nec posticis tantummodo cachinnis, sed apertissimis quoque illusionibus nostrum quemque adoriuntur. Heu somnolentos glires, & Maliaca verè nauigia. Pudet permultarum id genus nugarum in foro, in clibanis, in constrictis excogitatarum. Quas cum à veritate procul disitas nemo non videat, non solum tamen hircosis istis fabularum propolis nihil respondemus, sed eorundem figmenta veluti oscitantes contemplamur, sed dissimulamur, sed miramur, sed pacato suscipientes vultu legimus, atque manibus nostris piscium more obmutescendo attræctamus. Quasi verò non sit affatim nobis conuitorū (conuitorium si conuittio vt clauus clauo pellendum sit) non abundè

satis verborum, quibus eorum retundamus supercilia, & malo nodo, quod paræmia dici solet, malum reperiamus cuneum. Horum fabulosa in nos commenta quisquis animosè repulerit, huic profectò Galliam paulò minus debitoram quàm patriæ libertatis authoribus existimo. Quàmquam cum illis mitiùs agendum suadeo, quàm vt ἐξέμαρμάξῃς eloquendum putem. Id tantùm in præsentia nobis incumbit negotij, vt modestè doceamus quàm falsò nos in barbarorum siue agrestium hominũ (sic enim barbaros ferè interpretantur) habeant catalogo. Quod sanè abunde præstitisse videbimur, si in politioni literatura nos principatum & hodie obtinere, & aliàs frequentissimè obtinuisset, itémque si quantum in re militari semper Gallica valuerit natio aperiamus. Illæ enim duæ disciplina, armorum videlicet & literarum, solæ sunt quæ generis claritatem conciliant, quæ nominis adferunt immortalitatem, quæ sui cultores è situ ac pulvere apud posteritatem quantumuis seram vindicant. denique illæ sunt quæ omnem obscuritatem, omnémque & barbariem & ἀγροικίαν ab hominibus, à ciuitatibus, à populis depellunt. Sed quomodo literæ & cuiusvis generis artes in Gallia priusquàm in Græcia atque etiam Italia prioribus seculis maximè claruerint, superuacaneum esset prolixius hoc loco repetere, præsertim cùm libris præcedentibus satis multa de hoc ipso dixisse videamur. Nunc ex illo loco id tantùm in mentem veniat priscos illos Gallos qui sub Sarmothæ, Mago, Sarone, Dryo, Bardo, Longone, Bardo iuniori, Luco, Celte, Hercule, Galate, Arbonio, Lugdo, Belgio, aliisque antiquissimis Celtarum nostrorum re-

*sola armorum
ac literarum
præstantia ge-
neris clarita-
tè conciliari.*

*Multa prisco-
rum Gallie
regum nomi-
na hic recen-
sentur.*

gibus vixerunt, literarum omnium eminentissima cognitione nobiles fuisse ac insignes. Iam (quod dicendum superesse videbatur) ostendamus Latinos ipsos ab hominibus nostris alioqui facundissimis, vel in ipso Latino sermone non paruum habuisse adiumentum. Quo confecto, ad bellica quibus nostri perpetuo claruerunt, facinora nos recipiemus. Hic equidem videre videor nasutos quosdam, qui audito quod Gallis summam tribuere facundiam velimus, protinus in cachinnum soluant, petantque vndenam constet eam Gallis infuisse facundiae praestantiam, & alias ab iis quae superius adductae sunt rationes postulent. Quorum curiositati, aut animo potius maleuolo, tametsi neminem tanta esse vi persuadendi existimem qui possit satisfacere, paucula tamen adhuc eadem de re inculcare non pigebit: quamuis mihi aded quorundam inueterata videatur peruersitas, ut nullis quaecunque adduci possint rationibus, nulla auctoritate, nullaque suasionem velint ab ea, quam semel imbibierunt, opinione desciscere. Nec tamen nobis idcirco silendum est, ne & ipsi alicuius criminatio-
nis conscii videamur. Ac primum dicite qui gentem nostram ^{summa Gal} eruditionis nomine suspectam habetis, nosque omnes bar-^{lorum facun-}
baros pronuntiare audetis, quidnam eruditissimus ille Lu-^{dia} cianus Samosatenus, in nullam alioqui gentem haud debacchari solitus, de Gallorum vobis sentire videtur eloquentia? Annon lepidissimo ille apologo ex Herculis statua Gallicam eloquentiam perpulchre insinuauit? Quid? Annon etiam Saryricus, ac mordax ille Aquinas (neque enim Itali omnes de Gallis male senserunt, aut barbarorum loco habuerunt, sed doctissimi & praestantissimi

quique illorum Gallum semper vt ad omnia valde docile
 admirati sunt) facundiam generi nostro attribuit Satyra
 decima quinta, cum ita ait,

Gallia caufidicos docuit facunda Britannos.

Cui succinens etiam alius poeta Italus,

Et linguæ cultum, inquit, Gallia fortis habet.

Mercuriū ve
 teres Galli co-
 luerunt.

Minerua à
 Gallis culta.

Pitho, per sua
 dendi dea à
 Gallis culta.

Sæper Gal-
 lia viros ha-
 buit eloquẽ-
 tissimos.

Adde quod non absque graui ratione Mercurium, vt
 author est Casar, præ ceteris Diis veteres Galli semper
 coluerint, huicque plurima per totam Galliam simulacra
 erecta fuerint sumptibus nõ exiguis: deinde & ipsam Mi-
 neruam, eodem teste, maximo semper prosequuti sint ho-
 nore, atque veneratione. Siquidem ille facundiæ præesse
 dicitur, hæc verò doctrinæ sapientiæ, omniũque optima-
 rum artium dea credita est, eruditorum amica, studioforũ
 faucrix. Quinetiam dea illa bene ornatæque dicendi præ-
 ses Pitho nomine, quam Ennius Suadam, Quintilianus
 persuadendi deam, Suadelam Horatius, Cicero leporem,
 alij plerique Flexanimam, Græci aptissimè *Πυθιάγωγος*
 quasi ductricem & oblectatricem animæ vocant, ma-
 ximi cuiusdũ numinis loco olim apud Gallos nostros culta
 fuit, & in precio habita, quemadmodum optimè ex Lu-
 ciano docuit noster Budæus. Quod hercle cur ab eis fa-
 ctum credas, si literarum & eloquentiæ non fuissent stu-
 diosi? Verum ne omnia in re non admodum abstrusa per-
 sequi videamur, vnicum addamus diui Hieronymi testi-
 monium, qui in libro, seu inuectiua aduersus Vigilantiũ,
 Sola, inquit, Gallia monstra non habuit, sed viris semper
 fortibus & eloquentissimis abundauit. Quod autem no-
 strorum eloquentia magnũ Latinis adiumentum attulerit,

argumento est celeberrima, quam L. Plotius Lugdunen-
 sis insignis & facundissimus Rhetor, Romæ erexit acade-
 mia, in qua eloquentiâ mira facilitate ac diligentia pro-
 fitebatur, & in qua eum nobilissimos quosque Romano-
 rum præcepta Rhetorices primùm docuisse extra contro-
 uersiam est. Qua in re dici non potest quantum Roma-
 nis profuerit, & quanta etiam fuerit eius apud illos au-
 thoritas. Cùm enim illi non modò armorum gloria Græ-
 cis superiores, sed etiam doctrinarum studiis pares fieri
 studerēt, conarenturque primùm optimis artibus perceptis,
 & præceptionibus adhibitis omnem Eloquentiæ commē-
 dationem assequi, eamque ad rem paucissimi tunc tem-
 poris, aut nulli ferè sese offerrent idonei professores, pri-
 mus noster ille Plotius in medium prodijt, primus magno
 omnium consensu & applausu Eloquentiæ ludum aperuit,
 primus nobiles urbis adolescentes magnis assiduisque ad
 dicendum exercitationibus formare cæpit. Eidem facul-
 tati M. Antonius Gniphō natione quidem Gallus Græ-
 carum literarum peritissimus Grammaticen adiunxerat.

Quocirca nostrorum auxilio, atque beneficio maiora in
 dies incrementa in Romana fiebant Eloquentia. Quan-
 quam enim splendor rerum & magnitudo caussarū, per-
 petua Senatus cum plebe certamina, & quæ de rebus ma-
 ximis incidebant consultationes, hominum egregiè corda-
 torum ingenia ad dicendum quodammodo inflammare
 videbantur, ea tamē quasi veterno graui torpescere coge-
 bantur, nullo suas ferente suppetias Theseo. Tandē verò
 nostrorum virtute, ac subsidio ad hanc ipsam Eloquentiâ
 manifestum patuit iter, & apertus fuit cursus ad gratiâ,

L. Ploti⁹ Lug-
 dunensis pri-
 mus ludum
 Rhetorices
 Romæ aperuit

M. Antonius
 Gniphō Ro-
 mæ docuit.

laudem, honores, authoritatem, dignitatem, & potentiam.

Hinc innumerabiles alij tāquam ex equo Troiano pro-
 manarunt Rhetores, ac Eloquentiæ magistri. Nam At-
 teius quidam prætextatus (cuius meminit Suetonius Trā-
 quillus in libello de claris Grammaticis) nobilis Gram-
 maticus Latinus, atque declamator, qui postea Philologi

Atteius præ-
 textatus se
 M. Antonii
 Gniphonem
 audivisse glo-
 riabatur.

Oratores gra-
 vissimi.

tur se Antonium Gniphonem audisse. Hinc etiam Ora-
 tores gravissimi tam orationis gravitate, quàm verborum
 nitore & elegantia insignes M. Crassus, M. Antonius,
 Qu. Hortensius, L. Domitius, M. Claudius, L. Tor-
 quatus, Servius Sulpitius, P. Lentulus, alique non pauci,
 ceu ex abundantissima & æstuanti scaturigine prodie-
 runt. Unde Antonius Sabellicus, Iacobus à Bergamo,
 & Eusebius tameri Gallorum non ubique, imò rarissimè
 faveant nomini, attamen hac in parte veris victi, non
 potuerunt quin vel scriptis suis ab hoc ipso nostro Plotio
 primùm Romanis illustratam atque præmonstratā Rhe-
 toricam faterentur. Visne, dicet aliquis, hisce rationibus
 atque argumentis Latinum sermonem à Gallis primum
 manasse? Minimè verò. Quis enim tam impudens, qui
 id asserere velit. Sed hoc tantùm contendo Latinos sub
 ipsam linguæ Romanæ, ut ita dicam, pueritiam, in au-
 gendis suis literis maximum à nostris habuisse adiumen-

Plotium au-
 dit Cicero.

tum, in primis verò ab ipso Plotio. Certè & ipse M.
 Tullius Latinæ facundiæ antesignanus illius auditor fuit.

Antonius
 Gniphon Gal-
 lus Ciceronis
 præceptor.

Ipse enim & Qu. Frater, ut à plerisque scriptum est,
 ab hoc, quemadmodum & à M. Antonio Gniphone Gal-
 lo, literas Latinas, & prima Romani eloquij rudimenta

didicerūt. Huius posterioris scholam ut doctrina & eru-
 ditionis plenam frequentare, & tanquam in ea se ipsum
 recoquere non erubuit idem M. Cicero, etiā quum præ-
 turam gereret. Illius verò ludum, cū adhuc puer esset,
 nonnunquam adisse dicitur, tametsi se diutius eum coa-
 taneorum suorum more non audiuisse aliquando sit con-
 1, questus. Sic enim in epistola ad M. Ticiniū refert: Equi-
 2, dem memoria teneo pueris nobis primū Latinè docere
 3, cœpisse L. Plotium quendam: ad quem quū fieret concur-
 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur,
 dolebam mihi idem non licere: continebar autem doctis-
 simorum hominum authoritate, qui existimabant Græ-
 cis exercitationibus ali meliùs ingenia posse. Hunc eun-
 dem (nam diutissimè vixit) M. Calius in oratione quam
 pro se de vi habuit, significabat dictasse Atracino accu-
 satori suo actionem: subtractoque nomine hordeariū eum
 Rhetorem appellat, deridens ut inflatum, leuem, ac for-
 didum. Sed de hoc satis. Ceterū de Gniphone nostro
 non minùs præclarum quàm honorificum extat Suetonij
 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, testimonium. Fuisse dicitur, inquit, ingenij magni, me-
 moria singularis, nec minus Græcè quàm Latinè doctus:
 præterea comi faciliq̄ue natura, nec vnquam de merce-
 dibus pactus, eoque plura ex liberalitate discipulorum cō-
 sequutus. Docuit primū in D. Iulij domo pueri adhuc,
 deinde in sua priuata. Docuit autē & Rhetoricam, ita ut
 quotidie præcepta eloquentiæ traderet, declamaret verò
 non nisi nudinis. Scholam eius claros quoque viros fre-
 quentasse aiunt: in his M. Ciceronem, etiam cum præ-
 tura fungeretur. Scripsit multa, quamuis annum ætatis

Cicero prætor
 se recoquen-
 dū Gniphoni
 dedit.

- » quinquagesimum non exceſſerit: eſi Atteius Philologus
 » duo tantum volumina de Latino ſermone reliquiſſe eum
 » tradit: nam cetera ſcripta, diſcipulorum eius eſſe, non
 » ipſius: in quibus & ſuum alicubi repertum ſit nomen.

Inter hos etiam literaturæ Romana primipilos reponen-
 dus eſt quidam Valerius Cato natione & patria, ut
 Tranquillus ait, Gallus: qui ſub ipſam Romana lingua
 infantia docuiſſe fertur multos & nobiles: viſuſq; eſt per-
 idoneus præceptor, maximè ad Pœticã tendentibus, quẽ
 admodũ his Bibaculi verſiculis apparere poteſt: in quibus
 etiam ſummis viris Zenodoto & Crateti æquiparatur.

Valerius Cato
 Gallus ſum-
 mus pœta no-
 biliores Ro-
 manorũ ado-
 leſcentes pœ-
 ſim docuit.

- » Catonis modo Galle Tuſculanum
 » Tota creditor vrbe venditabar.
 » Mirati ſumus vnicum magiſtrum,
 » Summum grammaticum, optimum pœtam
 » Omnes ſoluere poſſe quaſtiones,
 » Vnum difficile expedire nomen.
 » En cor Zenodoti, en iecur Cratêtis.

De hoc item extant & hæc nescio cuius alius antiquiſ-
 ſimi pœta carmina apud Gellium,

- » Cato Grammaticus Latina Siren,
 » Qui ſolus legit ac facit pœtas.

Inſcripſerat præter grammaticos libellos Latina aliquot
 pœmata, ex quibus Lydiam, & Dianam maiorem in
 modum placuiſſe affirmãt. Fuit & nobis alius hoc Ca-
 tone, atque aded Plotio aut Gniphone atate paulò ſu-
 perior Latinarum diſciplinarum haud ignauus vexilla-
 rius, cuius nomen, quòd iuuandis ac promouendis literis
 fuerit deditiſſimus, lituram pati non poteſt. Erat is Sta-

tius Cæcilius ut natione Gallus (quod Latini authores minimè negarunt) ita & pectus Gallica præstantia dignum gerens: ante cuius ætatem nihil præclarum, nihil Romana gravitate dignum in comædiis vel scriptum, vel auditum Latinè fuerat. Ille itaque novam Comædiam Græcorum imitatione vnà cum Cn. Næuio symmista & synchrono primus dedit. Quin etiam in Comædiarum descriptione facilè aliis omnibus, qui postea scripserunt, Comædiographis palmam præripuit, & principem inter alios omnes, qui in hoc scribendi genere excelluisse crediti sunt, sibi locum vel iudicio Volcatij Sedigiti, qui scripsit de ordine Comicorum, meruit. Vixit summa familiaritate cum Ennio, cui non solum prælatus est, sed etiam ab eodem multa didicisse Ennium ipsum fama est. Non parum etiam huius consuetudine delectabatur Publius Terentius. Nam & illi iam senio confecto suas recitavit Comædias, non dedignatus eiusdem super illis postcere iudicium. Vnico autem post Ennium vita functum vixisse anno perhibent. Et ut liquidò constet quantum operæ in promouendis Romanorum literis insumpserit, scripsisse affirmant Comædias plus quàm triginta. E quibus hæc passim ab authoribus antiquis citata reperiuntur, Nauticus, Pausimachus, Balneator, Syracusa, Epiclerus, Hippobolymæus, Institor, Cratinus, Plotius, Asotus, Ephestion, Fallacia, Andria, Annales, Fænerator, & quadam aliæ quæ nunc non succurrunt, quæque vitio temporum planè interciderunt. Non me latet hunc oratione soluta (quod tempori imputandum est) paulò durior rem fuisse, quemadmodum & Næuium eius contempo-

stius Cæcilius natione Gallus comædiam novam primus dedit

Quot scripserit comædias Staius.

raneum, ac propterea à Cicerone (qui se dum esset adole-
 lescens, Terentiij loquutione magis delectatũ asserit, quòd
 eius fabellæ propter elegantiam sermonis à C. Lælio scri-
 ptæ putarentur) interdum ferreum scriptorem, interdum
 malum linguæ Latinæ authorem appellatum. Sed si vel
 Lucretium legas, vel alios qui aliquid circa illa scripsere
 tempora, nihilo plus leporis aut suavitatis in eis quàm in
 Statio reperias, aut Nævio. Quod equidem minùs mi-
 randum est, cùm lingua ipsa Romana nondum illam,
 quam postea, nacta fuisset venustatem, nondum amœnissi-
 mum concentum, nondum pigmenta, ac veluti lenocinia,
 quæ circa Ciceronis tempora exorta sunt. Fuit enim sua
 linguæ Latinæ (vt Laurentius Valla docet) infantia, sua
 pueritia, sua adolescentia, suæ & alia quadam eiusmodi
 ætates: quandoquidem fieri non potest vt suum res aliqua
 summum, perfectumque, nisi gradatim atque ordinatim,
 sortiatur incrementum. Sed nullòsne alios literarum La-
 tinarum protomystras Gallia nostra suscepit? Imò certè
 multò plures quàm vt hic commemorare nobis liceat. Ex
 omnibus tamen qui publicæ famæ præconio digni videri
 possunt, litura obscurandum non erit M. Varronis At-
 tacini nomen, de cuius ortu & nataliis iure optimo
 gloriari possunt Galli Narbonenses. Hic præter insignem
 Græcarum literarum peritiam, non postremas etiam inter
 antiquissimos illos poëtica artis proceres tenuit, adèd vt
 nullus eorum vel eruditionis, vel antiquitatis nomine ce-
 dat. Ipso Lucretij tẽpore vixit, ac floruit. Quibus enim
 annis variam Lucretius de rerum natura doctrinam ex
 Epicuri placitis haustam numeris cõclusit, hic noster Py-

M. Varro At-
 tacini Nar-
 bonensis.

thagorica instituta Latinis versibus diligenter, & accuratè expressa Romanis dedit, suisque aliis multis laboribus Latinum sermonem auxit, suo splendore ornauit, sua auctoritate fouit. Quod si ulterius progredi lubeat, habuimus alium quoque Statium superiori nulla in re nisi solius antiquitatis ratione inferiorem, qui Papinius vulgò cognominatus est, poëtam sanè adeò & eruditum & facundum, adeoque literarum miraculo celebrem, ut quem antea superstitem, rebúsque omnibus egentem nemo ferè agnouerat, hunc vita functum multa Gallicæ vrbes certatim sibi vendicarint (quod & de Homero factum legitimus) adeò ut quibus potissimum credere debeamus, non facile fuerit discernere. Siquidem Lingonenses multis rationibus ciuem esse dicunt suum, Tholossates repetunt, Tullenses natalem huius diem gloriosa prædicatione sibi assumunt, suumque esse confirmant. Quin & Neapolitani, quòd diu apud eos philosophatus fuerit, hunc repossunt, & ad seipsos trahunt. Iuuenali & Martiali fuit equalis & contemporaneus. Multa, eaque elegantissima reliquit poëmata, Sylvarum libros quatuor, Thebaidos libros duodecim, & Achilleidos opus inchoatum, quod morte præuentus absoluere non potuit. Scripserat & Agauen Tragædiam, quam inopia magna coactus Paridi histrioni vëdedit. Quod notauit Iuuenalis Sat. 7. Agauæ Tragædia.

» cum ait, -Esurit, intactam Paridi nisi vëdat Agauen. Hactenus de sex eximiis literarum daduchis. Quorum quinque priores nempe Varro, Cæcilius, Gniphò, Cato, & Plotius tum ob doctrinæ excellentiam, tum ob antiquitatem, tum ob propensum in iuuandis Romanorum

literis animum sunt maximè suspiciendi. Est autem illorum omnium laus eò maior, ampliòrque censenda, quòd non Priscà linguà, non Latina, hoc est eius qua sub Latino, cæterisque Hærruriæ regibus utebatur, non Mixta, sed Romana penè vixerint temporibus: quibus iam tam linguæ ornatus, quàm meliores artes ac literæ ad summam, quantũ fieri poterat, cõtendebant perfectionẽ, & ad quarũ incrementa magis magisque in dies promovẽda illi omnẽ suã curam atque operam collocarunt. Antea enim nihil fermè literarum in Italia, quod cedrinis tabulis insculpi mereretur, visum fuerat. Nam, vt ait Seneca, quicquid habet Romana facundia quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Nisi forte

Pythagorei Pythagoreos mihi obiecerit quisquam, quos multis iam in Sicilia philosophatos fuisse negari non possit. Cui retiam à Druidibus Gallo-
 rũ habuerũt. spondemus illam, in qua disciplinas pertractabant, regionem inter Italiæ partes tunc minimè connumeratam, ac potius Græcorum annexam fuisse nationi quàm Latinorum. Nam & magna Græciæ dicebatur. Accedit quòd ibidem Græcè non Latinè Pythagorei sint philosophati. Taceo quòd totam ferè doctrinam, qua suos illo tempore instituebat Pythagoras, vt de Syderũ motu, de animæ immortalitate, de metempsichosi, deque aliis plerisque rebus humanæ mentis captũ exuperantibus, à Druidibus Gallo-
 rorum, qui ante Pythagoram isthæc omnia professi fuerant, dimanasse dubitandum non est. Sed ne hîc constitutam emensi curriculi metam nostra præteruolet oratio, his omisissis perscrutemur diligentius num alij fuerint ex

nostris, qui Romanis in sapientiæ studio adiumento fuerint. Mihi ex omnibus qui hoc loco recenseri possent, primo ordine sese offert noster ille præstantissimus philosophiæ professor Phauorinus Auli Gellij, atque aliorum propemodum infinitorum cum Gellio Romanorū præceptor. Phauorinus philosophus Gallus. Qui bonarum literarum numeros omnes ita fæliciter absoluerat, ut propter singularem quandam & eruditionis & reconditæ sapientiæ vbertatem, ad eius auditorium tota iuuentus Romana haud aliter quàm ad celeberrimum, & affluentissimum cuiusvis doctrinæ emporium conflueret. De hoc sexcentis penè locis, & sapius cum aliquo honoris titulo mentionem facit idem Gellius in Noctibus Atticis. Quin etiam bonam ipsius libri partem è concionibus ac disputationibus Phauorini depromptam cuilibet intuenti perspicuum est. Huius domus propter insignem, Phauorini domus inter philosophorum familias annumerata. rarâque sapientiæ cephalæosin à doctissimis viris inter philosophorum familias fuit annumerata. Caterùm præter linguæ Latinae, qua plurimum excellebat, stulos ac mûditiem, Græcè adèdè optimè sciuit, ut gentis illius eloquio veluti dolatorio, ut cum Calio loquar, leuigatus, excomprúsque celebre ad posteros nomen dederit. Quid autem Crinam philosophum, Mathematices, & cum primis Astrologiæ peritissimū, itémque Charmidam insignem Physicum, virumque Massiliensem referam? Charmidas Crinas Massilienses philosophi. Quorum ille ob summam absolutâque mathematicarum disciplinarum cognitionem Romani populi fata Nerone principe rexit: hic verò damnatis Erasistrati, Chryssippi, Asclepiadis, Themisonis, Dioclis (quos omnes Gallenus trecentis penè locis reprehendit) aliorumque priscorum medicorū

miseris mortalibus sua ignorantia atque cæcitate fucum facientium placitis, medendi artem Romæ immutauit, idque maxima omnium, qui tunc in vrbe erant, tam Græcorum, Arabum, atque Aegyptiorum, quàm Latinorum reclamante caterua: adeò nimirum & eruditione, & elo-

Gennadius
Massiliensis.

quentia, & authoritate vterque prænituit. Fuit & Gennadius Massiliensis, qui elegantissimo orationis contextu libellum de viris illustribus edidit Theodosii Caesaris tempestate. Quòd si & alios inuestigare lubeat, quis ante

Pythias.
L. Florus.

Pythiam Gallum, Cosmographiam eodem Pythia representauit apertius? Quis L. Floro historiam compendiosius, elegantiusque texuit? Hic enim vniuersam populi Romani historiam nõ minùs breuiter quàm ingeniose quatuor libris contraxit: & præterea epitomen, si modò illius esse fatendum sit, in quatuordecim Lini decadas conscripsit. Inficiari nequeunt Romani (nam multi iam eorum id scriptis apertissimè testati sunt) se ab omnibus istis religiosis Musarum sacerdotibus quàm plurima hausisse, quibus multum decoris & ornamenti suo ipsorum nomini ac dignitati accesserit. Propterea non immerito M. Tul-

Galliæ provin-
cia Italia flos
& Romana
dignitatis or-
namentum.

lius Philippica in Antonium tertia Gallicam provinciã florem appellat Italiæ, firmamentum imperij populi Romani, denique Romanæ dignitatis ornamentum. Fuit enim tempus quo ingenuarum doctrinarum studiis florente Gallia

Massilianam
peregrinatio-
nem pro At-
tica, discipli-
nae gratia su-
scipiebant Ro-
mani.

Romani Graciã illi postposuerunt: iamque omnes pro Attica peregrinatione Massilianam academiã disciplinæ gratia certatim petebant, quòd instructissimam musarum officinam, & tanquam eruditionis penu multifariam cumulatam illuc esse intelligerent. Vnde illius vrbis instituta summis

laudibus extollit Cicero, cū alibi sæpenumero, tū præci- Masillia quā
tum extollat
Cicero.
 22 pūè in oratione pro L. Flacco. Cuius hæc sunt verba, Ne-
 23 que verò te Masillia, prætereo, quæ L. Flaccum militem
 24 quæstorem cognouisti: cuius ego ciuitatis disciplinam, at-
 25 que grauitatem non solum Graciæ, sed haud scio an cun-
 26 ctis gentibus anteponendam iure dicam. Quæ tam pro-
 27 cul à Græcorum omnium regionibus, disciplinis, linguis-
 28 que diuisa, quum in vltimis terris cincta Gallorum gen-
 29 tibus, Barbariæ fluctibus alluatur, sic optimatum consilio
 30 gubernatur, vt omnes eius instituta laudare facilius pos-
 31 sint, quàm amulari. Inclytam præterea fuisse clarissimo
 gymnasio in Agricola vita Tacitus quoque ostendit, quū
 socerum scribit Agricola statim paruulum sedem ac ma-
 gistram studiorum Masilliam habuisse, locum Græca co-
 mitate & prouinciali parsimonia mistum, ac bene com-
 positum. Si quis plura de his requirat, Strabonis librum
 quartum consulat, & Valerij Maximi librum secundum.
 Quæ enim hucusque siue de celebri vrbe huius academia,
 siue de primis Romanæ literaturæ præconibus è Gallia
 nostra profectis adducta sunt, eò spectant vt doceamus
 quantum adiuenti in doctrina sua promouenda Latini
 à nostris omni bonarum literarū cognitione longè præ-
 stantissimis olim habuerint. Quod cum ita sit, mirum est
 quomodo barbariem nobis probro dare audeāt isti nescio
 qui recentiores, præsertim cū patres eorum (si tamen sa-
 pientissimos illos Romanos, ac non potius Gothos, Vuā-
 dalos, Longobardos, aliòsque id genus externos habue-
 rint progenitores) longè maiori modestia præditi, nunquā
 ita in maledicendi licentiam efferbuerint, vt Gallicæ di-

gnitati vel tantillum detraxerint. Possem illos meritò, dum ita nos impetunt, non invidia tantum, sed etiam ingrata nimium malitiâ insimulare, quòd eos culpent, à quibus multis olim beneficiis fuerint prouocati, quique præter literarum communicationem, Italicarum quoque urbium partem non minimam condiderint. Quòd postea minimè negarunt Italici scriptores. Fatetur enim Raphaël Volaterranus in sua Geographia, fatentur & alij plerique Mediolanum, Senas, Veronam, plurimâque Ligurum & Longobardorum oppida à Gallis Senonibus, quo tempore omnia latè occupantes Romam contendebant, extructa fuisse. Verùm quia hæc alium locum videntur requirere, illis potius supersedendum hìc censeo, quàm vt longior insumèda sit oratio. Siquidè de iis postea suo loco paulò fusius dicere statuimus. Tam ne quid murmurare pergant aut calumniari, sed magis intelligant literarum cultum non modò prisca illa ætate, sed & hodie & semper apud nos fuisse, alios ex nostris politissimè excultos, optimarumque disciplinarum peritissimos enumerare nequaquam pudebit: non quòd his omnibus recensendis (quòd certè fieri nullo modo posset) sim immoraturus, sed vt enumerato aliquo eorum qui præcellentes fuerunt, ordine, sese isti in astimanda Gallica natione æquiores præbeant iudices. Quo tempore imperio præerant Valentinianus, & Valens, habuimus Decium Ausonium patria Burdegalensem, literarum omnium siue Græcarum, siue Latinarum candore adèd insignem, vt Gratiani Caesaris Valentiniani filij præceptor ac doctor esse meruerit, quem literis, omnibusque disciplinis ita in-

Ausonius
burdegalensis.

structum reddidit, ut tandē probitate iuxta ac eruditione clarissimus princeps, necnon syncerus Christianæ religionis cultor euaserit, quemadmodum facillè iudicari potest ex quadam epistola ab eo ad Diuum Ambrosium missa, in qua omnem fidei suæ rationem exposuit. Porro Ausonius licet natione Gallus, omnium consensu ad cōsularem dignitatem proejectus est. Librū epigrammatum ex Grecis in Latinos conuersum numeros edidit. Celebrauit puellam nomine Bissulam. Libellum scripsit de Mosa fluuio. Fastrorum libros absoluit, auspiciatus à principio vrbis condita ad sua vsque tempora. Dedit & epistolas aliquot, quæ nec vulgarem aliorum lectionem, nec triuialem grammatistarum enarrationem sapiunt. Ei coætaneus fuit Pontius Paulinus patria itidem Burdegalensis, à quo editum est elegantissimum poëma de regibus ex Suetonio collectis. Non est quod Faustum Lugdunensem reticeamus, qui Claudiani, Boëtij, Mamerci, & Casiodori ætate in quouis disciplinarum genere excelluit, & hymnos atque epigrammata dedit Claudianis versibus aut æquanda, aut certè præferenda. Sed quò minore hîc finiam pomærio, Caciliū non adducam, non Seuerum, non Prosperum Aquitanum, non alios infinitos nularum omnino rerum nescios, in quibus eloquentia, & recondita eruditio de principatu certasse videri possunt. Quorū omnium nomina & elucubrationes si quis ad vnguem aut enumerare, aut describere tenter,

Pontius Paulinus.

Faustus Lugdunensis.

Cacilius.

Seuerus.

Prosperus.

Aquitanus.

» Promptius expediat quot fulgeat ignibus æther,

» Et quota in Oceani bellua mole nater.

Quid? C. Sidonium Apollinarem patria Aruernum

C. Sidonius

Apollinaris.

D. ij.

*Sidonij Apol-
linarius crudi-
tio quanta.*

silentio prateribam, qui in hēdecasyllabis & hexametris
versibus maximè excelluit, qui nouem epistolarum libros
miro consutos artificio in communem studiosorum utili-
tatem exire permisit, qui multa iā oratione soluta, quàm
vario carminum genere posteritati reliquit. Hunc etenim
excellentissimum poëtam fuisse satis indicare possunt ar-
gumenta illa omnibus Terentij comædiis preposita, quæ

Hyrenæum.

ille periochas appellauit. Quid, quod noster est Hyre-
næus Polycarpi quondam auditor, de quo dubites do-
ctiorne fuerit, an melior. De ogdoade, de prædestina-
tione apostolica, de monarchia Dei, itémque aduersus hæ-
reses libros non paucos emisit in lucem. Noster & Hi-

Hilarius.

larius, miris quem laudibus extulit D. Hieronymus, qui
editis libris Arrianorum, dogmata prior animo inuictò
cæpit impugnare. Duos in psalterium libros, vnum de Sy-
nodis, alia denique multa quæ ad nostram vsque ætatem
non penetrarunt, imperante Valētiniano conscripsit. No-

Auitus.

ster & Auitus, qui eloquentiam cum vitæ sanctimonia
æquauit. Cuius persuasione Gundebaldus Burgundio-
num rex Gundonei filius ab Arriana factione, qua sæ-
disimè conspurcari cæperat, omnino defecit. Hic præ-
terea diu multúmque, vcl libris in lucem editis, in explo-
dendis Eutybianorum, Arrianorum, & Nestorianorum

*Paulinus epi-
scopus Nola-
nus.*

hæresibus desudauit, tandémque Sigismundum regem ad
Christi fidem adduxit. Noster & Paulinus Nolanus
episcopus, cuius ingenium, atque eloquentiam sæpe ad-
miratus est Hieronymus, admirati sunt & alij nō pauci.

De illo enim ita scribit Eucherius in epistola Parænetica,
Paulinus quoque Nolanus episcopus peculiare & beatū

„ Gallia nostræ exemplum, ingenti quondam diuitiarum
 „ censu vberissimo eloquētiæ fonte ita in sententiam nostram
 „ propositumque migravit, vt etiam cunctas mundi partes
 „ eloquio, operibúsq; resperferit. Extant ipsius lucubrati-
 „ nes testantes illi altissimam fuisse familiaritatē cum Au-
 „ sonio Burdegalensi. Hac ille. Ecce autem quò iam ra-
 „ prior mei quasi oblitus. Commodum videtur vt relictis il-
 „ lis antiquioribus, quorum immensus esset numerus, nunc
 „ ad alios quosdam me conuertam, qui paulò supra atatis
 „ nostræ memoriam extiterunt, & quorum adhuc recentis-
 „ sima animis nostris insidet recordatio. Ac primùm Iaco-
 „ bus Faber Stapulensis vnus è cultioris literaturæ proce-
 „ ribus sese offert, qui non solùm abditissima quæque Theo-
 „ logiæ arcana scrutatus est, sed nullum omnino doctrinæ
 „ genus excogitari posse videtur, in quo non fuerit exquisi-
 „ tissimè versatus. Quod etsi taceremus, relictâ ab eo ta-
 „ men monumenta satis eloquuntur. Et hodie qui æra (quod
 „ aiunt) à lupinis distinguere nouerunt, faciliè vident quã-
 „ tum ille lucis Theologiæ facultati attulerit, quantũ dia-
 „ lecticæ, quantum & philosophiæ vniuersæ, quæ ante id
 „ temporis à nescio quibus philosophastris, quò ob igno-
 „ rantiam linguarum vel nihil planè, quod genuinum dici
 „ posset, ex Aristotele, vel certè paucissima quedam fra-
 „ gmenta hinc atque inde confusa quadam collectione excer-
 „ pta haberent, indignissimè tractabatur. At hic noster in-
 „ re adè deprauata quasi pollicem premens, magni cuius-
 „ dam numinis instar emerfit. De illo Christophorus My-
 „ laus vir eloquentiæ incomparabilis in tractatu de litera-
 „ tura tale protulit elogium: Lutetiæ Parisiorũ præter alios

Iacobus Faber Stapulensis.

„ complures, libris ex Italia translatis, & doctis viris inde
 „ reuersis nouitate ex illustratis literis vehementer ad eas-
 „ de perdiscendas incensos, Iacobus Faber Stapulensis mul-
 „ to purius philosophiam excitato, & in manibus reddito
 „ Aristotele, cuius non perinde scientiam assequi poterant,
 „ commentariis omnia occupantibus, multiplici diligentia
 „ explicare conatur, atque dissentientes philosophorum il-
 „ lius artis sententias componere aggreditur. Lubentissimè

Guilielmus
 Budaus.
 Christopho-
 rus Longoli^o.

hic duos amœnissimos Eloquentiæ fontes Guilielmū Bu-
 daum, & Christophorum Longolium in mentem reduco,
 Quorum illius quidem scripta diuinitate quadam senten-
 tiarum, atque verborum copia aurei fluminis instar exu-
 berabant. Huius verò phrasis ita variis Rhetorum colo-
 ribus lasciuiebat, vt nihil nisi Ciceronis oleret lucernam.
 Porrò Budaus ipse maximum dedit rebus literariis ad o-
 mnem præstantiam efflorescentibus incrementum. Siqui-
 dem flagranti studio, lectiōnis diligentia & magnitudine,
 vtriusque sermonis Latini ac Græci opulentiam, verissi-
 mūque vsum in commentarios retulit, accuratè, & stu-
 diose Græca Latine reddidit, Iuris ciuili doctrinam ex-
 quisita verborū interpretatione, atque extinctam per mul-
 tos iam annos rei nummarie, ponderum ac mensurarum
 cognitionem laboriose instaurauit. Cuius illustri exemplo,
 & continentibus exhortationibus æquales plurimi ipsdem
 animis ad amplificandas summo studio literas communiter
 incensi, hoc nostrum seculum doctrinarum omnium splen-
 dore & pertractatione, disciplinas ab ipsis fontibus, vnde
 primū dimanarant, purius haustis, nobilitarunt: adeo
 vt tota iam Europa clarissimi literarū doctores & ma-

Budaus exem-
 plo multi ad
 literas capef-
 sendas incita-
 ti.

gistri conspiciantur, à quibus præclara ingenij, & doctrinae monumenta veterum penè omnium amulatione feliciter suscepta hodie relinquuntur. Sed nec Vatablo infensasuisse Musas existimare possumus, ut quem variis & linguis, & disciplinis vnde quaque ornatum & expolitum reddiderint. Cuius laudes id magnitudinis obtinet, ut nemo illis satis idoneus scriptor accesserit. In Guilielmo Langeio summam eruditionem summæ nobilitati annexam nemo non est admiratus. Cuius oratio veluti piperatis quibusdam verborum flosculis excompta, nullius aures mentemque non deliniebat. Iacobi Lodoici Strebai stylo nihil video legi posse castigatius. Verùm ne quasi Orestè describens longum faciam, fuerunt nobis & alij non pauci per celebres literarij certaminis hyppodromi, & inuictissimi athletæ (quos utinam omnes recensere liceret) ut Baysius, ut Ruellius, ut Petrus Turellus, ut Martinus Akakia, ut Chassanæus, ut duo Syluij Franciscus & Iacobus, ut Gaguinus, ut Ioannes Rauisius Textor, ut Orontius Fineus, qui propter admirandam Matheseos cognitionem omnino mori non debere videbatur, ut Tusanus, ut Barotus, ut AEmilius Ferretus, ut denique, ne omnes ad vnũ persequar, tot medici, tot oratores, tot Theosophi, tot philologi, tot Mathematici, tot poëtae, tot iurisperiti, quos celeberrimæ nostri temporis in Gallia academiæ Parisianavidelicet, Aureliana, Rhemësis, Bituricësis, Mōspesulana, Tholossana, Basiliensis, Auenionensis, Pietauiensis, atque aliæ magno Gallici nominis ac dignitatis incremento produxerunt: quorum maiorem partem, quòd non ita pridem satis concesserint, nos vidisse gloriamur.

Sed quàm multi hodie alij ex his omnibus academiis veluti ex equo Troiano rursus emerferunt, & tanquam suppullularunt insignes literarum mystæ, istis quos nunc adduximus, nulla in re inferiores. Ad quos audiendos videas cateruatim è Germania, Britannia, Hispania, Italia, postremò & ex ipsa Græcia concurrere. Nec sanè id absque ratione. Non enim video qua in re siue eloquentiam spectes, siue opulentissimam doctrinæ supellectilem, cultissimis illis Romanis cedere dicamus tam multos quos hic Lutetiæ in dies magis ac magis florescere videmus, regios linguarum atque disciplinarum professores, tàmque multos, & eos quidem exquisitissimè doctos quinquaginta penè collegiorum lectores. Parcant alij innumerabiles quorum immensus esset catalogus, Musis omnibus Græcisque charissimi viri, si hoc loco breuitatis causa eorum nomina supprimam. Neque enim tanta doctorum caterua, quibus Gallia nostra vndique præfulgere cernitur, nisi peculiari quodam tractatu comprehendere potest. De quibus tamen si sic agere possem, neminem vt prætermitterem, haud scio an in illos Antronios, aut Stalenos (quod Atticus de sui temporis Oratoribus dicebat Ciceroni) incurrerem. Desinant iam Romani suum (si Deus placet) mundi caput inani prædicatione iactare. Desinant Græci suas Athenas tantopere nobis extollere. Celtas intueantur: Lutetiam videant, atque ibidem toti rubore suffundantur, & in maximam rapiantur admirationem. Siquidem non vnum aut alterum, sed infinitos propè Philosophos illic reperias ipsis Peripateticis non dico similes aut æquales, sed longè profectò acutiores, & ex his nonnullos

Maxima academia Parisiensis celeberrima.

Stoicis seueriores, quosdam etiam diuiniore Academicis. Vide quantum
 Occurrunt passim Medici Aesculapio præstantiores: Chi- literarum ac
 rurgi Podalyrio magis exercitati. Sacrae litera tot ac tan- literatorum ce-
 tos illic sui cultores assequuta sunt, vt quàm plurimas lebritate ful-
 Theologorum myriadas reperire possis. Grammaticorum geat Lutetia
 schola nihil habent obscurum, nihil difficile, nihil cali- Parisiis.
 gine inuolutum: nullus Fabij locus nõ peruius: nullus Per-
 sius, nullus Lucretius, nullus Lycophon non declaratus.
 Heroicis carminibus, Tragædiis, Comædiis, Satyris,
 Epigramatis, & Epicherematibus collegia strepunt &
 compita. Rhetorum præceptis, declamationibus atque
 disputationibus, itémque innumeris ænigmatibus fulmi-
 nât gymnasia. Sophistarum nodus vincitur Gorgias, Astro-
 logia speculatione Anaximander, harmonia metrica Or-
 pheus, Arithmeticorum numeris Euclides, Geometrarum
 mensuris Eudoxus & Ptolemæus. Non est quod Roma
 Papyrii sui garrientis ingenium, in quo mira quedam in-
 doles affulgere conspiciebatur, nobis amplius obiiciat, aut
 ostenter: nam hodie Lutetia nostra Papyrios habet in-
 finitos. Inuenies illic septem annorum infantulos, qui in-
 genio animique solertia tantum valeant, vt senilem iam
 cum doctrina maturitatem in eis possis intueri. Iurares
 illos in nutricum gremio literas vnâ cum lacte suxisse.
 Quid autem referam tantam typographorum, tantam
 bibliopolarum cateruam? Si suam librorum suppellectilem
 tantopere iactant antiqui, cur nostram reticebimus? Scri- Bibliotheca
 bit Plutarchus in Antonio Pergamenas bibliothecas sub memorabiles.
 Eumene habuisse ducenta librorum millia. Et Tyrannion
 Amisenus nobilis Grammaticus, qui floruit etate

Pompeij supra tria librorum millia possedisse dicitur. Aiunt & Gordianum imperatorẽ coaceruasse in bibliotheca duo & sexaginta millia voluminum. Inter antiquos quoque bibliopolas à Quintiliano maximè celebratur Triphon: quod fit etiam à Martiali pluribus locis eoque potissimum cùm ait,

Triphon bibliopola.

” Non habeo, sed habet bibliopola Triphon.

Qui studiose bibliothecas multa librorum copia auctas extruxerunt.

Ahac Ptolemaum Philadelphum septingenta librorum millia possedisse scribit Amianus Marcellinus. Fertur etiam Iulius Caesar multas, easque auctissimas bibliothecas habuisse, quemadmodum & Asinius Pollio, & Pistratus Athenarum tyrannus, & Paulus Aemilius Persei victor, & Pamphilus Martyr, & Lucilius Lucullus, & Iulius Seuerus, & Domitianus, & Seranus Samonicus, & Colonus Architalassus. At nobis hodie, Diu boni, quàm multi sunt Coloni: quàm multi Serani, Domitiani, Seueri, Luculli, Pamphyli, Aemilij, Pistrati, Polliones, Iulij, Ptolemæi, Tryphones, qui nullis omnino libris, quamuis abstrusissimis, careant. Quid plura? De

Quanta literarum ac disciplinarum omnium ubertate illustrata sit Gallia.

Celtis hoc vnum colligam, quicquid vnquam bonae eruditionis ab egregijs authoribus repertum ac traditum est, id vniuersum à nostris absolutè perfectum cognitumque esse, qui in quacunque disciplina tam nemini cedunt, quàm alios longè superant. Vis laboriosos grammaticorum canones rectè ac breuiter tibi explicatos? Vnam tibi Galliam eligas, quae primà in hoc laudem obtinet. Vis Rhetorum myrothecis tuâ perpolire orationem? Gallia id abudè subministrat. Arridentne dialecticorum subtilitates, & sophismatum argutiae? Nusquam id felicius quàm in Gal

lia consequeris. Labet abditissima quæque physices arcana peruestigare? Ne aliò profectiōnem pares quàm in Galliam. Sitis veram pœseos harmoniam, & concinnitatem? In Gallicis academiis quantum, quòque modo videbitur, haurire poteris. Tène iuris, legumque ciuiliū studia delectant? Horum nihil non passim Gallia suppeditabit. Moueris ad veram, puram, simplicemque Theosophiæ cognitionem, & veritatis indagatiōnem? Dii boni quanta fidelitate in plerisque Gallia oris pertractatur: quāquam negari nō potest rabulis, theologastris, ac fœtidissimis hircis cuncta vel solo halitu inficientibus, quàm plurimas vrbium nostrarum nimium videri refertas. Cupis plurima supramundana sapientiæ secreta penetrare? Est in Gallico solo, vndè id facilimè præstes. Quid? aspiras ad Hebræa, ad Chaldaea, ad vtriusque orationis, Græcæ videlicet atque Latinae facultatem? Non video vnde melius harum linguarum perfectam cognitionem quàm ex Gallia petas. Siquidem iam triplicis literaturæ palman magno eruditorum omnium consensu & Italis, & Græcis præripuit Gallus. Et, quod magis mireris, videtur totus Hellenismus è Græcia in Galliam nescio quo modo translatus, quasi profectò id quod nostrum prius fuerat, iure postliminij quodammodo ad nos redisse appareat. Annon digna hæc videntur in que laus omnis publico præconio congeratur? Annon his nominibus excelso loco sita sunt Gallica encomia? Si tot tantisque laudibus Calabriae armenta efferant scriptores, Assyriæ amomum, Babylonis aulea. Hymetti apes, Cytori buxos, Persicum aroma, balsamum Iudææ, crocum Ciliciæ, cannabem

Legito Budei
librū De trā-
situ Hellenis-
mi ad Chri-
stianismum.

Scythiæ, canes Epiri, capas Cumarû, conchas Lucrini, ebur India, gallinas Numidia, linum Aegypti, lentem Pelusii, myrrham Arabia, lanas Miletî, nardum Persidis, Phæacum poma, pruna Damascena, Velitrarum ova, Tarentinos porros, Aeoliarum sulphur, unguenta Persarum, Gangis vniones, Panchaia cinnama, Aegyptiû acetum, croceos odores Tmoli, thura Sabæorum, aliâque id genus, quæ tametsi ob raritatem commendanda videntur, longè minor tamen atque inferior eorum laus est, quàm vt cum inclyta literarum gloria conferri debeat: quanto magis Galliam nostram amplissimis laudum titulis honestandam censebimus, quæ præter alia innumera quibus iure optimo efferri posset, quæque ad nostram hæc tractationem minimè pertinent, hoc vnum præcipuè consequuta est, vt cuiusuis literaturæ fons vberrimus, aut vt veriùs dicam, pelagus immensum dici meruerit. Cû igitur tot abundemus literis, tot disciplinis, quæ procul dubio feritatem omnem sui cultoribus detrahunt, non possumus quoque nõ multa vitæ honestate, & singulari cultiorum morû præstantia in hac nostra Gallia efflorescere. Pugnans quippe ex diametro ingenuis artibus animum habere compositum, & immodestis atque inuerecundis moribus præditum esse. Quare siue literarum multarum peritiã spectemus, siue animi candorem, & morum egregiè compositarum præstantiam, equidẽ à rustica barbarie procul semoti videbimur. Quod enim ad integritatem illam morum pertinet, res ipsa loquitur, quàm culti, quàm ciuiles, quàm synceri, habito caterarum nationum respectu, simus: vt interim non minùs verè quàm elegãter

Galli optimis
moribus præ-
diti.

de nobis scripſiſſe videatur Agathias Græcus hiſtoriogra-
 phus patria Smyrnaeus, qui Juſtiniano Caſare imperante
 vixit, ac floruit. Hic enim initio hiſtoriæ de bellis Go-
 thorum, poſtquam Gallos rectiſſimæ opinionis eſſe docuit,
 eos ſubinde à civiliſibus, atque optimis moribus laudare &
 extollere non dubitat. Cuius verba ad hunc ferè modū La-
 ,, tinè reddita ſonant: Hi ſanè, inquit, videntur quàm opti-
 ,, mis moribus præditi, & maximum in modum civiles, nec
 ,, quicquam habere, quod à nobis hos faciat alienos, præter
 ,, vocè & veſtutum: quos equidè cum ob eorum virtutes, tum
 ,, ob in exteros æquitatem, & inter ſe concordiam mirum in
 ,, modum admiratione & laudibus proſequor, ac magnifi-
 ,, co. Et paulò poſt, Nunquam inuicem bella ſuſcepſiſſe hos
 ,, conſtat, nec civili patriam ſanguine inquinariſſe. Multa
 alia hic de noſtrorum civilitate atque æquitate luculèter
 eodem libro prædicat. Hinc etiam Plautus in Caſina
 Maſſilienſes mores, quos miris laudibus effert Strabo, tā-
 ,, quam optimos & probatiſſimos dixit. Vbi, inquit, tu es
 ,, qui colere mores Maſſilienſes poſtulas? Huc quoque per-
 tinere videntur quæ ſuperiùs ex Ciceronis oratione pro
 L. Flacco citavimus. Et audent interim iſti neſcio qui
 blaterones in nos demurmurare, irridere, nomen noſtrum
 turpiſſimis obtreſtationibus vellicare. Audent, inquam,
 barbaros appellare, qui non ſolùm averſum ab omni tur-
 pitudine, atque aded ſimulatione, quibus aliq̄ multi fæ-
 diſſimè conſpurcantur, animum habeamus, qui vitæ
 morumque integritate, ac genuina quadam probitate re-
 liquas nationes albis (quod aiunt) equis præcurramus, ſed
 qui etiam literarum numeros omnes ita fæliciter abſolvit

Maſſilienſes
 mores optimiſſi

mus, ut facillimum sit intueri quantis stadiis illos à tergo relinquamus. Proinde iam sui erroris, suæque temeritatis admoniti, discant in posterum bene dicere. Discant se ipsis & peritiores, & cultiores aliquando reuereri. Discant denique honorem iis deferre, qui diu ante ipsos literas, & scientiam habuerunt, & à quibus etiam multa olim sumpserunt. Quòd si qui fortè obijciat id quod est apud Plutarchum in Romuli vita, Romulum nempe vates quosdam ex Hetruria ascivisse, qui literis & mysteriis aliquot fossam sacrandæ vrbi de more facerent, quam illi Mundum, Græci Olympum vocabant, ideòque argumentum esse colligant iamiam, vel ante Romam conditam literarum aliquid in Italia fuisse, licet ad antiquam ipsorum eruditionem comprobendam nonnihil facere videatur illa ratio, nobis tamen potius quàm ipsis inseruiet. Licet etiam nostris diu ante Romanæ vrbis constructionem literas fuisse satis longa verborum serie antea demonstratum sit, expendenda tamen nobis est illa Plutarchi grauissimi alioqui auctoris sententia: cui nullo modo refragamur, neque eam quam eliciunt, conclusionem refellere in animo est, quin potius cum multis aliis historiographis ingenuè libentèrque concedimus plurimis vel ante ipsam Romanæ ciuitatis ædificationem seculis omne ferè disciplinarum genus in Hetruria viguisse: sed tamè Hetruscos illos nõ vllius Italicæ gentis, sed veram priscorum Gallorum sobolem fuisse contendimus, qui antiquitus Umbri dicebantur, ut author est Plinius libro naturalis historię tertio. At verò Umbros illos vetustissimos quidem totius Italiæ populos, qui dicente eodem Plinio Hetruriam incolebant, veterum Gallorum

Literas habu-
it Italia vel
ante Romam
conditam.

Peteros He-
truscos verã
Gallorũ pro-
lẽ fuisse mul-
tis auctorita-
tibus ostendi-
tur.
Umbri, Gallo-
rum soboles.

prolem esse, authores sunt M. Antonius & M. Caro in fragmentis, atque etiam Myrsilus historiographus non contemnendus, patria Lesbios, in eo libro quem de origine Italiae scripsit. De M. Antonio testimonium satis euidēs
 „ perhibuit Solinus in collectaneis, hisce verbis: Veterum,
 „ inquit, Gallorum prolem Umbros esse M. Antonius as-
 „ seuerat, eosdēque, quia tempore aquosa cladis hymbri-
 „ bus superstites fuerunt, Gracē ὑμῶν dictos. Sempronius
 „ quoque in libro de diuisione Italiae, Montes (inquit) à
 „ fontibus Tyberis vsque ad Nar inhabitant Umbri, prima
 „ veterum Gallorum proles, vt Augustus scribit. Idēque
 „ paulò antè, eodem libro, ipsos Hetruscos veteres Gallos
 „ appellat, cū ait: A fontibus verò Macra ad fontes Ty-
 „ beris Apenninum colunt Ligures Apuani Hetruscis orti,
 „ cognomine veteribus Gallis, vt M. Antonius prodit. Hac
 „ ille. M. verò Catonis in libro de originibus, cuius tan-
 „ tummodo fragmenta quaedam ad nos peruenerunt, verba
 „ sic habent, A Macra ad fontes Tyberis ad inferum mare
 „ Thusci incolunt, ad superum Galli Aureliani, & AEmi-
 „ liani. Et protinus post Gallos pulsos aliquando Thuscis
 „ omnem Umbriam occupasse subdit. His accessit & Bo-
 „ chi Mauri, aliorūque testimonium: de quibus ita Postel-
 „ lus, Gallos (inquit) in Italia prius quàm in Gallia sta-
 „ tim post diluuium nouimestre, & vniuersale primūmue
 „ habitasse, præter Solinum & Catonem Romanos, testi-
 „ ficatū reliquere Bochus Maurus, & Berosus Chaldaeus, Bochus histo-
 „ vt Iosephi Hebraei sententiam expositam, firmamque in- riographus,
 „ cogitantes redderent. Haftenus ille. Quin etiam Abo- natione Mau-
 „ rigines illos (qui primi Italiae populi ab omnibus existimati rus.

Aborigines sunt) nequaquam ἀυτοχθονας, ut plerique arbitrantur, populos, Gal sed priscorum Gallorum propaginem esse, nostrisque ma- lorum fuisse iores eorum fuisse πετερογενεις, non tantum ex fragmentis propaginem. Catonis, & Solino colligerè licet, verum etiam ex multis aliis antiquorum monumentis. Siquidem & id ipsum testatus est Timagenes ille (cuius meminit Suidas) famossus inter Græcos historiographus, & post illum Amianus Marcellinus insignis historiarum describendarum artifex, qui Aborigines primos in regionibus Galliae visos esse asserit. Hi siquidem, ut proditum est, in Gallia illa, quæ Togata dicitur, diutissime commorati sunt. Ibidemque illis præerat Saturnus quidam (quod obiter meminit Iustinus in sua epitome) Iano propè coætaneus, quemadmodum & Galliae Comata, quam hodie recentioris vocabuli introductione Franciã appellant, Samothes quartus Iapeti filius, idque superstite adhuc parente Noacho, ut apertius tradidit Qu. Fabius Pictor, in eo libro qui de aureo seculo inscriptus est. Ex his omnibus, atque aliis multis priscorum Romanorum testimoniis, si nihil aliud probabilius occurrat, colligi posset, à maioribus nostris aliquas Italiae partes olim inhabitatas fuisse, imò & ex eis suam habuisse originem: ac proinde, ut ad Plutarchi dictum redeamus, si quid illic doctrinae, atque literarum prioribus illis temporibus cerneretur, id totum ipsè ipsis acceptum ferendum, qui, ut superius abundè dictum est, suos excellentissimos, & propemodum θεοικελους, arduas quasque disciplinas Græca lingua pertractantes habebat philosophos. Unde & ipsis veteribus Hetruscis Thuscorum vocabulum primum ab eis Græcè inditum est. dicta enim

Thuscia à *Θύσω*, id est sacrifico, quod in futuro facit *θύσω*, *Thuscia* unde à quo formatur *Θυσία*, Latine *Thusia*, siue, ut hodie prodicatur. ferunt, *Thuscia*, id est, siquis ad verbum interpretetur, sacrificola seu aruspicatrix. De hoc obiter etiam *Plinius* libro tertio. Quod si roges quã ob causam postea *Thuscia* interposito, c, dicta sit, responsio est, huiusmodi additionem aliàs Romanis fuisse peculiarem, qui *Phænissam* *Phæniscam* efferre solebant, & *Cilissam* *Ciliscam*, & *Libyssam* *Libyscam*, atque etiam *Libyscillam*. Quocirca, ut ad rem redeamus, coniectari licet quàm antiquæ apud nostros fuerint literæ. His addendum, Si vera sint quæ à multis Latinorum prodita sunt, *Euandrum* *Arcadem*, aut certè ipsius *Euandri* matrem *Carmentam* literas primùm *Italii* dedisse, necessariò consequi non vno atque altero, sed plurimis seculis *Gallos* antè literas ipsas habuisse, quàm *Latini* eas ab *Euandro* suo, aut *Carmenta* essent consequuti. Quanquam quæ de *Euandro* ipso & *Nicostrata* feruntur, commentitia potius esse quàm veritati consentanea credendum est, cum ante hos philosophiam, interpretationem fulgurum, & eorum quæ *μετεώρα* vocantur, vnà cum theosophia *Tyrrhenis* (hi sunt *Hetrusci*) fuisse cum ex aliis

Tyrrheni vocantur ipsi *Hetrusci* à *Diodoro*.

tum ex *Diodori Siculi* libro sexto intelligi potest. Siquidem *Tyrrheni* multò ante *Nicostratam* & *Euandrum* tempore iam literis floruerant sub *Tyrrheno* *Lydio* quodam (à quo id nominis habuisse creduntur) *Atyos* filio *Herculis* & *Omphales* propagine: qui quum post multos errores ad inferi maris oras quieuisset, totum illum tractum *Tyrrheniam*, ipsùmque mare *Tyrrhenum* ap-

pellauit. *Qua* igitur hucusque de Gallorum nostrorum literis & eruditione adducta sunt, facile mendacij eos reuincunt, qui nos literis leuiter illitos putant, barbarièmq; nostris non verentur obtrudere. Quos si oculatiùs & hodie & quondam (licet intermissas aliquo tempore in Gallia disciplinas non inficiamur) literis omnibus plurimùm valuisse animaduertent, fortassis equiores se in aestimanda Gallia præberet iudices, & nihil minùs quàm barbaros nos iudicarent, cùm id conuitij in alienos potius, & in eos maximè qui studiis quàm lōgissimè feriatii sunt, aut syluescentem cum corpore suo honestarum rerū ignorantiam nondum exuerunt, quàm in Gallos abundè semper doctrinæ & eloquentiæ studio promotos quadrare & res & ratio perspicuum faciant. Fortasse dicent bellicæ laudis fortitudinem (nam id secundum membrum est, de quo nos antea verba facturos pollicebamur) quæ multorum iudicio, atque opinione stemmata longè clarissima hominibus parit, in nobis desiderari: cùm tamen eam suæ fortè iacturæ immemores iam multoties non sine magno rerum suarum dispendio, & olim & nuper seriò sint experti. *Qua* sanè, cùm iam de eis nonnulla, prout locus postulabat, superiùs allata sint, possent impunè hoc loco vel prætermitti, vel summis tantummodo labris attingi. Quoniam tamen cum peruicacibus, qui non facile arena cedere volunt, nobis res est, latiùs aliquantò hìc diuagandum fuerit. *Qui* si alia requirant, maioraque cupiant audire, quasi superiori illa de Gallorum fortissimis factis auditiuicula nondū satis aspersi, nisi pluribus admoneantur quàm inuicta, quàmque mascula virtute ac robore cæteris

præluceamus, quædam eorum quæ à grauiſſimis prodita ſunt auctoribus apponam, vt ſaltem innotefcat nos nulla in re externis gentibus vel ceſſiſſe, vel herbam dediſſe.

Quòd igitur ad bellicam attinet fortitudinem, certum eſt maiores noſtros tanta virtute animique magnitudine præditos, vt aliorum omnium populorum longè fuerint præſtantiſſimi & bellicoſiſſimi, quippe qui à nullis omnino populis, ſed ab vnico Deo (nam Galli ſemper Deū Opt. Max. agnouerunt) ſe ſuperari poſſe, iactarent. Id enim ex quodam ad Alexandrum magnū eorum reſponſo intelligi poteſt. Nam, vt Ptolemæus Lagi perhibet, annotâtque Srrabo libro ſeptimo, Galli quondam Adriæ iam vicini, ad Alexandrum Macedonum regem amicitie & hoſpitalitatis gratia conuenère. Quos cū rex ipſe comiter accepiffet, tandèmq̃ inter epulas percontaretur quidnam eſſet quod ij maximè pertimeſcerent, illos ratus ſe ipſum reſponſuros, οὐδένα, inquiunt, εἰ μὴ ἄρα ὁ ὄντων ἀυτῶν ἐπιπέσοι, hoc eſt, ſi Latine veritas, nihil aliud quàm Quântum ar-
mis valuerit
Gallica natio.

ne ſuprà nos ipſos cælum ruat. Superba omnino reſponſio, & quæ non tam fortium, quàm iactabundorum eſſe hominū videretur, niſi res ipſa doceret eorum facinora ipſis dictis multò maiora, multòque præſtantiora fuiſſe. Certum eſt enim illos non modò Orientis ac totius penè Aſiæ (quod iam antea paucis expreſſimus) verum etiam & Germaniæ, & Britanniæ, & Hiſpaniæ, atque adedò Luſitaniæ compotes ac dominos aliquando fuiſſe. Quòd enim primū ad Germaniam attinet, fidem facit C. Superba Gal
lorū reſpoſio.

» Caſar in Commentariis ita ſcribens: Fuit antea tempus
» cū Germanos Galli virtute ſuperarent, & vtrò bella

Germania „inferrent, ac propter hominum multitudinem, agrique
bona pars „inopiam trans Rhenum colonias mitterent. Itaque ea quæ
à Gallis poss- „fertilissima sunt Germania loca, circa Hercyniã sylvam
sessã fuit. „(quam Eratostheni, & quibusdam Græcis fama notam
 „esse video, quam illi Orciniam appellant vulgò) Tectos-
 „ges occuparunt, atque ibi confederunt. Quæ gens ad hoc
 „tempus his sedibus se continet, summamque habet iustitiæ,
 „& bellicæ laudis opinionem. Accedit quòd ipsa dictionis
 notatione satis denotari apparet eorum genus ex Gallia
 fluxisse. Siquidem, ut vult Bocacius in libello quodam,
Alemani quem de lacubus, fluminibus, fontibus, & maribus edi-
unde id no- dit, Alemani suam sortiti sunt appellationem à Lemano,
minis habue- qui lacus est inter Celtas, quem Rhodanus influit: nisi
runt. Manethonis Aegyptij sacerdotis & historiographi potius
 lectioni insistentes existimemus à Lemano rege sic appel-
 latos: qui, ut idem auctor asserit, anno primo Zethi regis
Britannia à Aegyptiorum Celtis regia potestate præfuit. De Britan-
Gallis olim nia autem à nostris subacta amplissimum reddit testimo-
subacta. „nium Eusebius in suis Chronicis ita scribens: Galli Bri-
 „tanniam hostiliter ingressi, igne ac ferro omnia deua-
 „stantes subegerunt. Unde Pomponius Lætus libro secundo
 in vita Diocletiani, & Raphaël Volaterranus libro ter-
 tio commentariorum huic nostræ sententiæ adstipulantes,
 asserunt Britanniam, quæ hodie Anglia dicitur, id no-
 minus habuisse à quodam Gallorum populo, in hunc usque
Hispaniam diem appellationem suam retinente, qui olim tota illa in-
aliquãdo Gal- sula potiebatur. De Hispania verò aliquando à nostris
lorum impe- possessa, Strabo libro quarto suæ Geographiæ Ephori te-
xio paruisse. stimonium adducens, certiores nos facit, cum ait impe-

rium, ac dominium Gallorum olim in Iberiam usque (ea est Hispania) protensum, nimirum ultra Herculis, quas appellant, columnas. Præterea idem Strabo libro tertio Anatem fluvium, qui in mare Athlanticum effluens Beticam seu Granatam à Lusitania separat, suo tempore à Gallis fuisse habitatum ostendit. Quid, quòd totam ipsam Beticam, quæ Australis regio est Hispania, & cuius hodie bona pars regno Granatæ annexa est, à Gallis nostris possessam, atque habitatam fuisse constat? Nam ut Nicolai Perotti Sypontini episcopi, veluti recentioris auctoritatem, quantumvis nostro huic proposito inferuientem relinquamus, extant Lucani vetustissimi, & præterea Hispani poëtæ verba, quæ id satis confirmant:

” - Impiger Astur, (inquit)

” Betonésque leues profugi de gente vetusta

” Gallorum. Porro Lusitaniam ipsam, quæ tertia Hispaniæ pars est, Portugalliam, quasi Gallorum portum dictam ostendit Villanouanus suis in Ptolemæum scholiis, in secunda Europa tabula: neque id alia ratione, quàm quòd eam Galli diu incoluerint, quemadmodum docet ipse Ptolemæus in tabula prædicta, Interiora, inquires, habitant Celtici, in quibus vrbes in Lusitania sunt Lacobriga, & quæ idem deinde subiungit. Adhæc Ptolemæus ipsam Gadium insularum regionem Celticam appellat. Atque ea quidem est, quemadmodum attingit Strabo libro primo ac tertio, quam Homerus, multique post Homerum poëtæ Elysios campos appellarunt. Ex his satis apparet Gallos in ea Hispaniæ parte, quæ vergit ad Meridiem regnum aliquando tenuisse. Neque id tantum-

modo ad Meridiem, verum etiam ad Septentrionem. Quod & affirmare non dubitavit Pomponius Mela, vir aliqui Hispanus. Is enim regnum Galitiae (ita vulgò nominant) describens, tradit ea in regione Artabros esse, & Ianasum Celticae gentis. Quo in loco Vadianus, quemadmodum & Villanovanus in Ptolemaeum, per Ianasum Compostellarum urbem intelligunt, quam Flavius Brigantium appellavit Ptolemaeus. Manifestum itaque euadit Gallorum potentiam ad Germanos, Britannos, atque etiam Hispanos fuisse protensam. Sed hoc quoque dignum est

Gallorum potentiam quam Romanis simulerint.

quod in omnium memoriam reuocetur, quo tempore rerum omnium summa ex Romano pendebat imperio, nullam vnquam scriptorum memoria extitisse Gallis rerum gestarum magnitudine aut superiorem, aut Romano populo magis formidolosam. Nihil subiti ac repentini Chartaginensium motus, nihil vehementes illi orientalium furores, nihil imminetia ab externis quibuscunque pericula obstabant, quo minus in vtriusque aurem otiosi dormirent Itali. Solus Gallorum (quoties audiebatur) aduersus eos metu quatiebat, ac veluti consternabat. Nihil omnium aliorum populorum vires habita Gallicae virtutis collatione à Romanis habebantur, quippe qui exploratissimum haberent gentem esse mirum in modum terribilem, avidam belli, & vtrique paratam fortunae. Hoc eorum praeconium viderer fortasse turpi iactantia commentus, nisi Mithridates rex Ponti in quadam apud Iustinum oratione dictum nostrum confirmaret, ubi scilicet militibus exponit populos Transalpinae Galliae Italiam ingressos, maximis eam, plurimisque urbibus possidere: & latius

Mithridatis oratio apud Iustinum.

aliquantò solum finium, quàm in Asia, quæ dicitur imbellis, eosdem Gallos occupasse: nec victã solum dici Romanam à Gallis, sed etiam captam, ita ut unius illis montis tantum cacumen relinqueretur, nec bello hostem, sed prætio remotum: Gallorum autem nomen, quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum se habere: nam hos, qui tunc Asiam incolebant, Gallos, ab illis qui Italiam occupauerant, sedibus tantum distare: originem quidem, ac virtutem, genusque pugnae idem habere, tantoque his sagaciora esse ingenia quàm illis, quantò longiori ac difficiliori spacio per Illyricum, Thraciamque prodissent, penè operosius transitis illorum sedibus, quàm ubi cõfederant possessis. Hac Mithridatis oratione cognoscitur Gallorum nomen Romanis olim maximo terrori fuisse, quod & alicubi dictum est à Plutarcho. Quid Romanis? Imò & Diis ipsis, si quid fabulis tribuendum sit, immortalibus, contra quos forti, inuictoque animo prælia audebant suscipere, quemadmodum à Cicerone expressum est in oratione pro Fonteio. Strabo quoque lib. 4. ab hac nostra sententia non abludens, hunc in modum scribit:

τὸ δὲ σύμπαρ φύλον, ὃν ἄν γαλικόν τε καὶ γαλατικὸν καλοῦσιν, ἀριμάνιον τε καὶ θυμικόν ἐστὶ, καὶ ταχὺ πρὸς μάχην, ἄλλως δὲ ἀπλοῦν καὶ οὐ καινόθεον. διὰ δὲ τοῦ ἔρεθίσθεντες μὲν ἀθρόοι σωΐασι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ φανερώς, καὶ οὐ μετὰ πῶδισκέψεως, ὥστε καὶ ἑμμεταχείριστοι γίνονται τοῖς καταστρατηγεῖν ἐδέλουσι. Pleraque alia in eandem scribit sententiam, quæ hoc loco, ne omnia quæ de nostris præclare scripta reperiuntur, ad unquam persequi videamur, prætereunda sunt. Nec tamẽ interea unius Flori omittendum esse censeo de nobis elogium: qui Gallos Senones gentẽ ait

Galli aduersus Deos pugitare auct.

natura ferocem, & præterea ipsa corporum mole perinde ac armis ingentibus ad eò omni generi terribilem fuisse, ut planè nata ad hominum interitum, vrbiùmque stragem videretur. Hi quondam (inquit ille) ab ultimis oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cum media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur. Romanam quinetiam aggressi, vniuersum populum in Capitolium se, suaque omnia recipere cõpulerunt. Quaquaersum transibant, non fulminantes, sed planè fulmina videbãtur, dolebãntque expertem cruoris victoriam sibi, ac sine ruina transitum patere. Succurrit hoc loco memorandum Ari-

Aristotelis
de Roma à
Senonibus ca-
pienda vati-
cinium.

stotelis de Romanæ vrbis interitu per nostros vaticinium. Scribit enim Plutarchus in vita Camilli, eum Romanam aliquando à Celtis capiendam prædixisse, moxque à Fulvio seruandam. Quod ad Camillum ipsum, qui absens Dictator creatus, collectus ex fuga Romanorum reliquit, Gallos auro nimium intentos, incautos oppressisse, populumque Romanum Veios migrare volentem elegantissima concione retinuisse dicitur, referri debere dubium non est. Neque hic pondero quàm mira de illo secundo Romulo (sic enim vocant) tam Plutarchus, quàm alij nonnulli scriptores protulerint. Vires tantum & fortitudinem nostrorum, quoniam nunc eò loci ventum est, breuiter expendimus: quæ profectò in eis tanta fuit, ut homines, vrbes, populos, denique omnia facile quocunque terrarum sese recipiebant, prosternerent non modò Græcis ac omnibus Orientalibus terrorem, sed ipsis etiam, quo tempore longè latè que imperabant, Romanis incutientes:

quippe qui cum nulla vnquam natione intra, extrâque Gallorū quā-
ta vis, et for-
titudo. Italiam maiori strage, maioribusve ducum & exercituum periculis decertauerint. Nam licet ex ipsorum exercitu plus quàm hominum millia centum interdum desiderata fuerint, nihilo secius tamen animosi, & mascula virtute præditi pugnam acrius instaurabant, militaria munera accuratissimè obibant, pudorem vlciscebantur, ad viuum quidem interfici, aut interficere volentes: adeò nimirum pugnae cupidi erant. Quod si Appiani Alexandrini scriptis aliquid tribuamus, constat illos plus quàm ter centies Quàm multo
ties pugna à
Gallis comissa ineundi prælii causa non sine multo sanguine olim coiisse. Certauit populus Romanus cum finitimis de principatu, cum Pyrrho rege Epirotarum de fama & gloria, cum Chartaginensibus de imperio, cum Gallis verò, vt Salustius ait, de vita semper. Annon hoc maxima fortitudinis ac potentiae indicium est pereuidens, quòd illi aliquando tanquam per præcones pacem vnicuique emprurienti venalem proposuerint? Annon excelsæ authoritatis argumentum, quòd omnes meritis quibusdam studuerint sibi viam munire ad eorum amicitia atque fauorem? Neque enim vllum quamuis potentissimum populum reperisses, qui præsidio Gallorum destitutus securum se satis credidisset. Nec vllum ferè principem legimus ἄπο τὴν οὐρανὸν τὰ πόσιν
καὶ θεῶν ἰσχύ, nisi inita primùm, & confirmata cum Gallis
amicitia. Nam tametsi Ptolemæus nimum de sua ipsius Ptolemæus à
Gallis supera-
tus. virtute presumens, illos comtempnisse feratur, & Alexandri Magni genere tumidus ac ferociens, prima fronte à sua Macedonia vi armorum arcere voluisse, nedum impetui eorum resistere, nullo tamen negotio ab homi-

softhenes facile se à Gallis superari sinit
 nibus alta, & generosa virtute conspicuis paulò post su-
 peratum se vidit. Defuncto autem Prolemaeo Softhenes
 eius successor cristas attollere incipiens, paratis quanta
 potuit diligentia com meatibus, & instructo valido ex-
 ercitu, existimauit perfacile sibi futurum vt ab alienatas
 à regno Macedonico vrbes non tantum in suam ipsius
 potestatem redigeret, sed etiam aduersus fulminantē Gal-
 lorum impetum tueretur, cum tamen nullo pacto commi-

Is est Brennus quem Praesum authores Graeci appellarunt. unde Strabo lib. 4. περὶ γαλλῶν, i. quit, levès φασί.
 nantem atque aduentantem Brenni exercitum sustinere
 potuerit. Ex iis quis nisi parum admodum oculatus non
 intuetur, quantum armis ac robore valuerit Celtica na-
 tio? Proinde merito T. Liuius audas armorum Gallicas
 gentes semper fuisse dicit. Quod vt magis confirmet, alio
 quodam loco accolas Gallos ait interferrum & arma na-
 tos, feroces cum suo apte ingenio, tum aduersus Romanum
 populum, quem captum à se, auròque redemptum haud
 vana iactantes memorent. Quid, quod nostros illos ma-
 iores nulla vnquam iungo φυχλας macula deturpatos, quin-

Quingues Galli ante Hannibalis aduentum Alpiu iuga penetrarant.
 quies ante Chartaginensium sub Annibale duce in Ita-
 liam aduentum, Alpium asperitate perdomita, in transpa-
 danas regiones non sine magna tam Italicorum quam Ita-
 licarum rerum iactura irrupisse veterum annalibus com-
 pertum est. Quod pluribus olim docuit vir eruditissimus
 Raufius Textor in quadam oratione de principatu re-
 gni Gallici, & Romani imperij. Quo fit, vt perspecta
 virtute Celtica, quae procul dubio tanta est, vt nullius
 omnino, licet peritissimi scriptoris eloquio perstringi posse
 creda, scire admodum de Gallis ita scribat Mantuanus:

» Gallia fert acres animos, & idonea bello

multa vrbes à Gallis in Italia conditæ fuerunt.
Verona, quæ & Brønona. Sena. Umbria & Longobardia oppida. Mediolanũ.
 ofor Italus ille, quin multis, atque illis quidem amplissimis carminibus nostros existimarit celebrandos, & dignis laudum titulis longa narratione efferendos. Sed neque tacendum est, quòd maiores nostri Italiam multis & maximis, iisque cultissimis vrbibus condecorarunt. Nam & Veronam ab eis extructam memoria datum est, & Senas, & pleraque Vmbrorũ atque Longobardiæ (vnde & eam non alio appellarunt nomine Romani quàm Galiam Cisalpinam) oppida, ipsum denique Mediolanum.

» Galli enim, vt ostēdit Liuius libro quinto decadis prima,
 » per Taurinos, saltusque Iuliæ Alp̄is primũ transcen-
 » derunt: deindēque fuis acie Thuscis haud procul Tici-
 » no fluuio, cùm, in quo confederant, agrum Insubrium ap-
 » pellari audissent cognominem Insubribus, pago Heduo-
 » rum, omen sequentes loci, condidere vrbem quam Me-
 » diolanum appellarunt, nimirum à nomine relictĩ ab eis in
 » Gallia (vt putat Volaterranus) Mediolani. Quod & à
Mediolanum in Gallia Lugdunensi.
 Ptolemæo confirmatum videri potest, qui Mediolanum oppidum in Gallia Lugdunensi reponit, inter Ligerim & Sequanam fluuios. Quanquam sunt multi (inter quos Ambrosius) qui à sue dimidia parte lanata huius nomenclaturæ causam profectam arbitrentur. In qua etiam sententia videtur fuisse Sidonius Apollinaris. Sed quocunque modo sese res habeat, hoc tamen firmum, certũque nobis omnium annalibus atque antiquitatibus relinquitur nostros huiusce vrbis auctores fuisse, & constructores. Hinc Andream Alciatum Mediolanensem, maximum eorum qui nostro tempore claruerunt, præcipuũque iuris lumen, & inter omnes, qui recentissimè suppullularant,

Andreas Alciatus.

literarum meliorum proceres, si non primum, at ne postremum quidem, cuius autoritas vnico eruditionis nomine haud parum semper apud me valuit, nihil puduit Biturigibus & Heduis patriæ suæ prima concedere cunabula. Quod non minus apertè, quàm eleganter emblemate quodam sic indicauit,

- » Bituricis veruex, Heduis dat sucula signum:
 » His populis patriæ debita origo meæ est.
 » Quam Mediolanum sacram dixere puellæ
 » Terram: nam vetus hoc Gallica lingua sonat.
 » Culta Minerua fuit, nunc est vbi numine Tecla
 » Mutato matris virginis ante domum.
 » Laniger hinc signum sus est, animâlque biforme
 » Acribus hinc fetis, lanitio inde venit.

Aquileiã quoque Carnorum metropolin, quæ ad Ti. Aquileiã mauum sita est, à nostris ædificatam non inficiatur Liuius.

Quin & bonam partem antiquissimarum penè omnium, quæ hodie Venetorũ dominatui subiacent, vrbiũ, à Gallis constructam fuisse & habitatam, ad eò vt quondam tota illa regio nihil nisi Gallicũ suboleret, omnibus in confesso est. Vnde Polybius libro secundo affirmat sui temporis Gallos ac Venetos & moribus, & cultu, & vitæ ratione omnino conformes fuisse. Polybij verba Latine red-

- » dita sic habent: Veneti neque moribus, neque ornatu corporis: sed tantummodo lingua à Gallis differunt. Et quamquam Venetos post bellum Troianum cum Antenore salutem assequutos cursum illuc è Paphlagonia primùm tenuisse multi existimarint, verior tamen alia opinio censenda est, cuius meminit Strabo libro quinto, eos videlicet:

Veneti pri-
mum ex Gal-
lu orti.

à Gallorum populis eiusdem appellationis (de quibus Cæ-
sar in commentariis) Oceani accolis profectos: quando qui-
dem id ipsum, teste eodem Strabone, nonnulli ex antiquis
auctoribus memoriæ prodiderunt. Vnde libro quarto id
» ipsum asseuerantius exprimens, Hos ego, inquit, Ve-
» netos esse opinor, à quibus Veneti sinum colentes Adriati-

Patauium à
Gallis extru-
ctum.

Cremona.

Placentia.

Nouara.

Comum.

Verona.

Bergomum.

Brixia.

Tridentum.

Vincentia.

Thusci à Gal-
lis pulsi.

Rhetioriū gen-
tis initium.

Senæ Gallica,
hodie Ciuitas
vetus.

Gallia Boia
seu Romadi-
ola.

Marchiâ Tar-
nuisina Carnu-
tum patria.

Cenomania.

à Vitegnov
seu Alençon

» cum in coloniam deducti sunt. Præterea Iacobus à Ber-
» gamo in supplemento Chronicorum, Gallos ait Patauiū,
Cremonam, Placentiam, Nouaram, Comum, Veronam,
Bergomum, Brixiam, Tridentum, Vincentiam, aliásque
non paucas vrbes construxisse. Quod & Iustinus libro
vicesimo asserit, ibidem etiam ostendens quemadmodum
Thuscōs sedibus Galli expulerint, & ad Alpes, vbi Rhe-
tiorum gentem nomine sui ducis condiderunt, auitis do-
mibus amissis confugere illos coegerint. Et Ptolemæus lib.
3. suæ Cosmographiæ multas Italiæ vrbes describit ac me-
morat, quæ suo adhuc tempore Gallicæ appellationis ma-
nifestissimam retinebant originem: vt Senam Gallicam,
quæ hodie Ciuitas *Vetus* dicitur, & Galliâ Boiam, quam
nunc Romandiolam, nunc Flaminiam Blondus, aliique
Chorographi nominant, atque alias id genus nonnullas.
Idemq; alio loco Marchiâ, quam nunc *Tarnuifinâ* vocant,
Carnutū patriam (quòd eam per multos annos Carnutes
nostri tenuerint) esse dicit. Vocat & Cenomaniâ partē illâ
quæ hodie ab omnibus Lombardia seu Lōgobardia dicitur,
quòd diutissimè à Cenomanis Celtarū populis possessa fue-
rit, vt qui annos nō paucos *Mediolani*, *Brixia*, & *Verona*
confederint. Atque inter hos oppidū, quod à Vitegnov ap-
pellat, nostri verò *Alençon*, collocat. Ab hoc non dissen-

tit Plinius, qui libro tertio, Cenomanos Gallia Cisalpina Cenomani in Italia. populos commemorat. Qui & alio loco ciuitatem nomine Laudam à Gallis edificatam ostendit. His addendæ Lauda. sunt Ligurum ciuitates ad maris mediterranei litora sitæ, vt sunt Genua & Nicæa, quarum illam extruxerunt Allobroges, hæc verò Massiliensium colonia fuit, quemadmodum authores Strabo & Volaterranus, alique prodiderunt. Longissimum esset alias omnes vrbes numero cõplecti, quæ in ipsa Italia & à Massiliensibus conditæ Genua ab Allobrogibus condita. Nicæa Massiliensium colonia. sunt: & à Menapijs, seu Gueldrensisibus: & à Salijs, qui Quam multi Gallorum populi olim in Italia conserderint. inter Ligures connumerantur: & à Senonibus, qui maiorem Burgundia partem secum olim trahebant: & à Boijs, quos Heluetijs finitimos facit Strabo, vt nimirum eo nomine intelligendi sint Borbonij, tametsi Iulius Capitolinus in vita Antonini Caesaris cognomento Pij, videatur eos in Gallia Narbonensi reponere: & à Tungris siue Brabantinis: & à Biducensibus Normaniae populis: qui aliter & Neustrij, & Vuestrij, vt vult Conradus Petingerus, dicti sunt: & ab Aulericis: & ab Andibus: & à Sequanis. Quos quidem omnes populos in Italicis regionibus maxima frequentia consedissee, literaria veterum monumenta non loquuntur tantum, verum etiam personant, & affirmant: consedissee, inquam, non vt Italicis honoris, aut dignitatis hostes (quod de Longobardis illis aduentitijs prodidit Blondus Flauius) sed potius & hominum, & vrbiu restauratores, necnon tyrannorum, quorum iugum singulis ferè annis magno sui dedecore recipiebat Italia, & oppressorum expulsos, ac demolitores. Quare nemini obuium non est Italos hoc ipso nomine nobis tantum

debere, quantũ persolvere sit difficile. Sed quadam adhuc egregia nostrorum facinora, & ea maximè quæ non in perniciem, sed in rem ipsorum Itolorum suscepta sunt, obiter hìc ante oculos ponamus, vt saltem constet Gallos nihil minus quàm eorum ruinam (quod plerisque aliter existimatum est) sitisse, quin potius adeò fauisse, vt subactas illorum vrbes non semel cum hastâ & clypeo ad libertatem & pileum vocauerint. Quid enim conuiuemus oppressam à Gothis Italiam Merouei Gallorum regis (quum iam res Itolorum ad Triarios redactæ viderentur) subsidio fuisse liberatam? Quid Clodouæi virtutem obregimus aut reticemus, qui patricij, & perpetui Consulis, atque Augusti nomen Anastasii imperatoris iudicio tulit? Sed hoc etiam memorabile, quòd Alarici in Aquitania dominantis copias trucidauit, & solus cum solo congre- diens, deiectum in terram Gothum Alaricum, qui iam annos duodecim tyrannide regnum occupauerat, interfecit. Mirantur Romani suum Scipionem Africanum cum optimis Chartaginesium spoliis redeuntem, nos Caroli Martelli virtutem suspicimus. Cuius auspiciis tres potentissimi Hispanorum, Afrorumque reges, Amorrhæus, Athinius, & Abdiramus occubère: qui duobus præliis quingenta & septuaginta vtriusque gentis millia animo- se sustulit: qui Visigothorum gètem Italia dira comminã- rem funditus deleuit ac perdidit: qui Germaniam subegit, eique tributum imposuit: qui denique (quod nequaquam silendum est) Auenionem natura & arte, ducentorum insuper millium Sarrasenorum præsidio munitissimam ab ortu Solis ad occasum vsque (mirabile dictu) fortiter op-

Galli Italia
libertatem de
fendere para-
ti.

Meroue⁹ Ita-
liam libera-
uit.

Clodouæi
egregia faci-
noræ.

Alaric⁹ Go-
thus trucidat-
us.

Caroli Mar-
telli fortitu-
do.

Auenio à
Sarrasenis de-
tenta libera-
tur.

pugnauit. Cuius filius Pipinus virtutis paternæ imitator, Pipini fortitudo quanta Italiam Barbarorum iugum iterum recipiētem ab Astulphi tyrannide prorsus liberauit. Stephanum pontificem Romanum extorrem, semel atque iterum sedi ac pristinae dignitati restituit. Alanos in Aquitania subiugauit. Ferocissimos Germania populos Phrygios, Sueuos, & Hungaros mira felicitate subegit. Carolum verò illum, Caroli magni virtus, et fortia facta. cui à rerum gestarum magnitudine Magno cognomē fuit, Casari, militaris disciplinæ peritia, parem fuisse, atque ad eò maiore haud immeritò contendimus, nisi q̄ fortasse noster ille nec vim patriæ intulerit, nec imperiū tyrannicis armis inuaserit. Longobardorum & ab Aquilone profectorum populorum (qui pluribus iam annis in Italia confederant) euertit hic regnum ac dominatum. Hunnorum imperium destruxit: Adrianum, & Leonem Romanos pontifices, hunc exulante, illum obsessum in integrum restituit: Angliam recepit: Bauariā perdomuit: totam deuicit ac subiugauit Hispaniam: Italiam possedit: Dacorum coërcuit impietatem: contudit & fregit impetum Bohemorum: Illyricorum feros, penéque indomitos animos retinuit & compescuit: Saxones, quibus veræ religionis cultus nondum innotuerat, Christo audientes reddidit: è Corsica Mauros, Sardinia Pænos, & Balearibus Sarracenos exegit, profligauit, perdidit: Fluentia hodie Florētia. Fluentinorū urbē (quæ nunc Florentia dicitur) ruderibus obrutam instaurauit. Themistocli primū fortitudinis locū Græcæ tribuunt historiæ: verum hunc nemo sanæ mentis Godofredo Bullonio Lotharingiæ duci parem dixerit, qui cum duabus, isdémque imperfectis legionibus quinquaginta Ae-

gyptiorum millia, caesis plus quàm millibus triginta, cum Abdela eorum duce inaudita fortitudine profligavit. Denique, ut paucis multa comprehendam, hic nullis aliis quàm Gallicis septus ducibus, caesis Turcarum, Aegyptiorum, Babyloniorum, Persarum, Arabum, plus minus centies tricies nonaginta millibus. Mesopotamiam, totamque Palestinam cum Hierosolymis ab impiorum durissima servitute liberavit. Fuit & alter nobis Godofredus cognomento Dentatus, qui persæpe Graciam devictis barbarorum numerosis exercitibus in libertatem asseruit. Damascenum quoque Solthanum septuaginta hominũ millibus egregiè stipatũ herbam porrigere coëgit. Ioppen, & Baruchum maritimas Iudææ vrbes post maximam Sarracenorum stragem evertit, & Galophrinum truculentissimum Aegypti regem, Christianorum mastiga, inter præliandũ propria manu trucidavit. Postremò formidolosum omnibus gigantem Grimoldum memorabili duello præter omnium expectationem confecit: ac deinde variis in locis superatum Austriæ ducem cum multis aliis Germaniæ regulis captivum abduxit. Balduinum penè omiseram Godofredi Bolloniũ (de quo paulò antè) fratrem, qui Bizantino potitus imperio, Achaiam, Peloponnesum, Euboiam, Mysiam, Thraciam, Thessaliam, Cyprum, Pontum, Sarmatiam, atque alias aliquot provincias suis opibus fæliciter, nec tamen sine sanguine adiunxit. Præterea Gazini minoris Asiæ ducem Hierosolymas infesto agmine petentem aperto Marte superavit, in fugam compulit, cepit, captũque in vincula coniecit. Damascenum Gorhanum quater collatis signis in fugam

Godofredus
Dentatus.

Grimoldus
gigas duello
victus.

Balduinus.

compulit. Borsequinum Turcarum principem multis claudibus afflictum ad suos sese recipere coegit. Multa Aegyptiorum millia ad muros Ascaloniae cecidit. Subactis Athenis, Sparta, totaque Macedonia, tandem Borsetum Comagenum regem in valle Ramorum fudit. Quis quaso huiusmodi virus aut Caesar, aut Scipio, aut Hannibal, aut Pyrrhus, aut Darius iure conferetur? Nonne haec, quae breui hic oratione perstringimus, si aprè describerentur, & longo verborum circuitu ad Graecarum, siue etiam Latinarum historiarum imitationem commemorarentur, in multos, atque immensos libros assurgerent? Proinde Franciscus Philelphus eorum qui suo tempore claruerunt Italorum, si quid iudico, elegantissimus, in quadam ad Carolum septimum Francorum regem epistola,

» verè hoc scriptum reliquit: Si, inquit, verum sine cuius-

» quam inuidia fateri licet, postea quàm impia & imma-

» nis illa Mahometi secta inualuit, nullum est vnquàm ho-

» minum genus cui plus debeat Christiana religio, quàm

» inuicta Francorum, nobilissimæque virtuti. Cum enim

» reliqui serè omnes & reges, & populi Christiani ignauo

» quodam animi torpore tanquam elanguissent, soli Franci

» inuenti sunt, qui ingenti animo & excelso omnem bar-

» barorum & infidelium impetum non modò sustinuerint,

» sed represserint: quid, inquam, represserint? imò fuderint,

» fugarint, oppresserint. Multa alia eodem loco de nostrorum virtute profert, eos hoc maximè laudans, quòd disciplina militaris, qua maximopere excelluerunt, scientia, Christianam religionem latius propagauerint, eiusque hostes coercuerint. Quòd si ad alios, qui recentioribus apud

nos claruere seculus, deueniendum foret, infinitos profectò superioribus annis insigni fortitudine, multaque rerum omnium quæ ad artem militarem pertinent, cognitione præditos duces, eòsque nusquam non animosos habuit Gallia, quorum nomina hoc loco, ne longior quàm par sit sumatur oratio, supprimenda sunt. Quàm multi etiam hodie è nostris in Italia, totaque penè Europa visuntur strenui bellatores, quorum laudibus referendis exilis sum ingenio, nec mihi orationis vbertas ad exprimenda quæ de inuictissima eorum fortitudine, animique iuxtà ac virium præstantia apud me sentio, sufficit: nec ora mille, linguæque totidem, nec cerè indefessi sermonis series. Neque tamen, etiamsi reliquos tacito silentio prætereamus, reticendi sunt duo nostra tēpestatis reges, seu potius duo tremenda belli fulmina, Franciscus Valesius, eiúsque filius Henricus secundus. Quorum hic acceessione virium in dies fortior factus, Terapnen, aut, si mauis, Corsicam è Ligurum manibus, atque adedò inuito Casare, eripuit. Subalpinam regionem capta Alba, Buscha, Casali, Curtismillio, Seua, Cherio, Sancto Damiano, Eporedia, Vulpiano, aliisque plurimis vrbibus sub auspiciis Caroli Brisacchi Gallorum Polemarchi, & Alpini limitis præfecti felicissimè suo adiunxit imperio. Parmam & Mirandulam ferè per biennium ab exercitu Casaris, atque pontificis Romani Iulij tertij tutatus est. Mediomatricum vrbem non tantùm inuasit, sed etiam aduersus centum hominum millia à Casare illuc perducta fortissimè defendit, & alias plerásque vrbes natura & arte munitissimas, tam ducatus Luxemburgensi, quàm Rheno pro-

Franciscus Valesius quantum admirandus.

Henricus secundus Francisci filius.

ximas occupauit, tandēque eò Casarem deduxit, vt amissa ferè omni bellandi, & strategemata, in quibus tantopere superioribus annis excelluerat, excogitandi solertia, ad componendas induciarum conditiones libentissimè animum inflexerit. Ille verò (vt ad Franciscum redeamus) Hispanorum exercitum toties contriuit, tot Italia ciuitates sibi reddidit subditas, tantum vniversa Itolorum genti terrorem incutiit, Heluetios ita sibi effecit morigeros, vt nemo non admiretur inuictam regis huius fortitudinem, eximiāque virtutem. Quam quia non ineleganter depinxit Petrus Gallandius in oratione funebri pro rege ipso habita, pluribus hoc loco persequi non est animus. Tantum meminerint omnes quàm insuperabili semper animi magnitudine sese in bellicis negotiis habuerit. Cuius auspiciis Tornacum Gallis restituitur, & Fontarabia in confinio Gallia & Hispania Gallorum cedit imperio. Quid quòd hostem toties praeliis lacepsit apud Belgas, Neapolin, Mediolanum, Cirisollas, atque alibi? Omitto quòd semper apud illū litera meliores sua habuerint gynacia, sua praeclara artes penetratia, sua & Musae ipsae conuenticula, sempérque ita doctissimo, & honestissimo cuique patentia fuerint illius triclinia, thesauri, opes fauores, vt ne Mecenas quidem ille Romanus Horatio Hominum eruditiorū Mecænes. vnquam fauentior fuerit, nec Messala Catullo, nec Pollio Maroni, nec Philippus Aristoteli, nec Borsus Ferrariensium Princeps T. Strotio Poeta Florentino, ac Ioanni Aurispæ, nec Marcellus Archimedi philosopho (quem captis Syracusis illæsum superesse voluit) nec Dionysius Syracusanus Heliconi Ciziceno (quem talento donauit,

Lysandri in
Antilocho
liberalitas.

quòd Solis deliquium certissimè prædixisset) nec Lysander Lacedæmoniorum imperator Antilocho Poëta (cuius pileum ob paucos versiculos argento implevisse dicitur) denique nec alius quispiam alij, quàm sua cultores literarũ diligentissima beneficentia iuverit noster ille Franciscus, magnificis salariis eruditissimos quosque disciplinarũ omnium professores inuitans. Quantum à nostris hodie suspiciatur non explico, hoc tamen dicere ausim nullum in tota esse Italia quantumlibet angustissimum angulũ, qui inauditam, penèque incredibilem regis huius magnitudinem non personet, nullum aded Gallici nominis osorem, qui non maximo cum honoris titulo, quoties mentio de illo incidit, eloquatur. Huius nomen Italis admirationi semper fuit, Hispanis terrori, Germanis venerationi, Gallis maxima gloria, atque ornamento. Non minoris fortasse virtutis quòd ad rei militaris gloriam attinet, iudicabitur qui hunc præcessit Ludovicus duodecimus: quem tantam illis qui rebelles fuerant, cladem Italis intulisse compertũ est, ut neminem multis antè annis nec maiorem, nec seueriorem. Mediolanum præterea cum plerisque aliis Insubriæ, licet munitissimis vrbibus, è manibus hostium eripuit: multa tam Italarum quàm aliorum aliquot externorum agmina contra se prodeuntia strenuè profligauit. Cremonam perditorum hominum tyrannide occupatam Venetis restituendam curauit, cum eam alioqui suo ipsius adiungere imperio haudquaquam fuisset illi difficile. Denique validum, ac veluti fulminãtem pontificis Iulij secundi exercitum prope Rauennam animose sustinuit, fregit, fudit, peremit. Nec legimus vllam aliam pugnam sub hæc

Ludovicus
duodecimus.

ipsa tempora fuisse perinde grauem, aut in qua vtrinque
 tantis viribus fuerit decertatum. Quid Caroli octavi co- Carolus eo
nomine octa-
nus.
 gnomento Gibbosi, & Lodouici vndecimi fortia facta re- Ludovicus vn-
decimus.
 ricemus? Quorum hic quidem maximo Italis terrori fuit,
 licet in eos magis se beneficium & humanum præbuerit,
 quàm dirum exequutorem, vel, quòd à multis expectaba-
 tur, patriæ libertatis oppressorem. Ille verò traducto mi-
 rabili fiducia per mediam Italiam exercitu, cedètibus om-
 nino hostibus, Neapolin occupauit, & nullã Italiæ par-
 tem suæ virtutis admiratione non impleuit. Quid hic in-
 uicta Caroli septimi facinora supprimimus? Cuius auspi- Carolus septi-
mus.
 cijs perductus est in Halsatiam Gallorum exercitus, qui
 per Germaniam latè diffusus Basileam vsque peruenit nõ
 sine magna & horribili clade Germanorum. Ecce quò
 iam raptor, qui imprudens ad ea quæ à nostris in Germa-
 nia gesta sunt transuolo, ipsa interim quæ illi in Italia
 reportarunt gloriosissima trophæa relinquens. Verùm ine-
 ptus ego, qui ea me commemoraturũ innuere videar, cum
 ne ipsam quidem Demosthenis aut Ciceronis licet effica-
 cissimam dicendi vbertatem ad id sufficere posse, affluẽte
 nimirum vndique rerum præclarè gestarum magnitudine,
 in aperto sit. Cur igitur nobis detrahitur ab externis? Cur
 vellicatur nominis nostri decus? Cur semidoctuli habemur,
 quasi inscitie vincula nondum soluerimus? Cur bellicæ
 fortitudinis gloria à nescio quibus rabulis nobis præripitur?
 Cur obijcitur ab eis Gallicæ nationi barbaries? Imò cur
 non potius Gallorum amplissima & multiiuga virtus ex-
 tollitur, & excelsi eorum animi magnitudo? Habemus
 admirandos & incredibiles virtutum omniũ titulos, qui sè

Romanis contigissent, dii boni, quantas verborum am-
 pullas, quot inanes efflauissent glorias, cum videamus illos
 vnico Camillo, duobus Deciis, paucis Fabiis, Scipioni-
 bus, Curiis, Horatijs, Attilio, Coclite, Curtio, atque
 alijs aliquot ita efferri, vt deos magis quam mortales se
 predicent. Laborauit hoc etiam morbo Græcia, quæ suas
 historias literis mandare non satis esse credidit, nisi inter-
 mixtis vbique mendacijs posteritati adeò fabulosas fecisset,
 vt permultæ fidem authoribus suis postea derogauerint,
 eosque Mythologicos potius quam historicos fecerint ap-
 pellari. Nam (vt vnum è multis producam) quòd Xer-
 xes ex vniuerso Oriente tot tantisque contraxerit myria-
 das, vt Græcia omnis vix eius exercitum capere potuerit,
 naues quoque decies centum millia numero habuerit, Soli
 tenebras multitudine iaculorum induxerit, iniecerit Ne-
 ptuno compedes, eius equis fluuius vnus in potu non satis-
 fecerit, sed multi ab eius exercitu siccati fuerint, montes
 in planum fiducia virium & veluti naturæ Dominus de-
 duxerit, conuexaque vallium æquauerit, quedam maria
 pōribus admirabilibus strauerit, quedam verò ad nauiga-
 tionis commodum per compendium duxerit, tantam Leo-
 nides cum paucissimis Spartanis, hominum stragem fece-
 rit, equa in exercitu leporem pepererit: quis non videt hæc
 adeò factu difficilia esse, vt fieri non posse, magis quam
 facta fuisse credatur? Has inanes glorias si captaret Gal-
 lia, non solum rerum vbertate omnibus alijs locis posset
 contendere, sed multò plura apertissima quidem veritate
 posset iactare, ac sine vllis figmentis victoriam præripere.
 Quam latus sese extenderet campus, si quis fulminantium

Mira Græco-
 vis cōmentā.

Xerxes.

Leonides.

Brenno duce Senonum res gestas historia vellet comprehendere: quorum fulgurantem impetum haud prius retulerunt Romani, quam Romam omnia populantes intraverint. Quàm longissimæ & amplissimæ fierent annales, si quis ad vnguem Gallorum illorum facta describat, qui in Graciam, totamque penè Asiam nihil non ferro proferentes inuolarunt. Qualia in rebus bellicis encomia cōsequemur, qui, vt de nobis annotauit Aristoteles capite septimo libri tertij Ethicorum, μηδὲν φοβοίμεθα, μήτε σεισμὸν μήτε τὰ κλύματα, hoc est, nihil omnino metuamus, neque terræ succussiones, atque motus, neque etiam fluctus! Quibus libris comprehendendi poterunt, aut qualibus scriptoribus depingi tot nostrorum diuersis in locis commissæ pugnæ, tot trophæa, tot fortia facta? Propterea quum paulò altius interdū apud me diuagatur animus, causâsque inuestigat ac rationes propter quas nonnullæ nationes Gallicam gentem vel contemnant, vel indefessa emulatione insectentur, perplexo & ancipiti, omnemque rimam perquirenti, talis quædã ratio suboritur: Gallis nostris nescio quid sublime atque suspiciendū naturaliter insitū esse: eorū præstantiam, claritatē, factâque heroïca aliis inferioribus, & nullo rerū præclarè gestarū, si cum nostris conferatur, ornamento relucentibus scrupulū iniicere, inuidiæque veluti fomentū quoddã suggerere, præsertim cū rarò contingat, vt quemadmodū corpus vmbra, sic gloriæ splendorē inuidia comitetur. Sed valeāt inuidi, ac maleuoli cum suis ineptissimis calūniis. Facestant cum suis strophis nimium obliquis. Neque enim huiusmodi emulationibus quantumuis multis aut lædi, aut opprimi vnquam poterit nominis nostri

fama & integritas, non aliter quàm palmam videmus, etiamsi dedita opera ingentem lignorum struem superimponas, grauiſſimè que vrgeas, nunquam tamen ponderis grauitati cedere, sed semper aduersum pondus ipsum miro naturæ ingenio resurgere ac sursum niti. Sed nos, ni fallor, hæctenus satis longo verborum circuitu quantum literarum iuxtà ac armorum scientia nostri valeant, aperuimus. quibus duabus disciplinis atque illis quidem solis cum generis claritatem, nataliumque splendorem acquiri, & præterea feritatè omnem, barbarièque, si qua prius in hominibus extiterit, illarum ipsarum beneficio dispelli & exui nemo non concedat: Gallos nihil minus esse quàm barbaros eliciendum est, quin potius iam à multa seculorum memoria non parua cultiorum morum præstantia & honestate (quam à melioribus literis vix separari posse reor) compositos, nedum ab omni tam obscuritatis quàm barbariei nota, pralucente nimirum in eis cuiusuis splendoris luce & claritate, procul remotos.

F I N I S.

Errata sic corrige.

Folio 3. versiculo 20. lege incautioribus. 8. vlt. excusandos. 9.
22. portentosa. 23. 16. ἀνεργασοι ἢ ἀνεπίλεστοι, proparoxit. 26. 26.
Eleates, in margine. 37. 25. artibus, in margine. 47. 2. prærepturus.
66. 24. vsitato. 77. vlt. ad M. Brutum. 78. 3. incitatus. 83. 20. quem
excussit, in margine. 91. antep. factitatum. 92. 13. irrupit, ibidem-
que confedit. 98. 21. Gallicam. 102. 19. Tuyscone. 124. 9. subdialia
intelliguntur. 138. II. catalogus. 140. 14. Εὐόλημα. 154. 21. heluo. 185.
10. Italica, in margine. 216. 25. suffundantur.

In fine epistola, lege Diophane non Dipohane.

Index rerum memorabilium.

A

- Abellina* p. *auellana antiquis* 183.
Aboriginum prima sedes ubinam fuerit 22.
Aborigines in Gallia primum visi 224.
Aborigines, Gallorum veterum sobiles 223.224.
Abrahamus, multiscius 56.
Academia Parisiensis 216.217.
Academias multas in Gallia exere- rat Saro 48.188.
Achaiam Galli occuparunt 93.
Aduatici ex Cymbris prognati 158.
Aegidius Tuscus 163.
Aegyptij geometriæ authores crediti 27. & *astrologiæ* 30.
Aegyptiorum sacerdotes instructi 16.
Aeria oppidum 126.
Aeschylus tragædiographus 33.
Aesculapius medicus 34.
Aethiopes primi literas illustrasse cre- diti 22.
Agatha oppidum 126.
Agathyrsi in Gallia cõfederunt 160.
Agave tragædia 205.
Alaricus à Clodouao trucidatus 240.
Alauda, Gallica vox 170.
Alemanii unde id nominis habue- rint 228.
Alexamenes dialogorum scriptor 33.
Alexia unde dicta 127.
Alexicacus Hercules cur dictus ib.
Allobroges unde dicti 126.
Alseti etymon 158.
Aluola antiqua Gallorum dictio 173.
Ambiani in Gallia cõfederunt 107.
Ambigatus Gallorum rex 91.
Amphion Musices author existima- tus 26. & *Lyrici carminis* 32.
Anas fluiuius à Gallis olim possessus 229.
Anaximander Milesius sphaera con- structor 29.
Androdamus Reginus legislator 35.
Animarum immortalitatem credi- dere veteres Galli 53.54.
ANTIOXON oppidum 238.
Antiochus Hierax Gallorum bene- ficio regno restitutus 95.
Antipolis oppidum 126.
Anubis Aegyptiis literas dedisse fer- tur 22.
Aphrodisium oppidum 126.
Apis medicinae author creditus à ve- teribus 34.
Apollo eo nomine quartus nomo- theta 35.
Apollo medicinae author 34.
Aquileia à Gallis extructa 237.
Ara Lugdunensis 177.
Arar unde dicatur 128.
Arcades literas in Italiam attulisse dicti 22.
Arcadum populi Musicam inuenisse crediti 26.
Archilochus Iambicorum scriptor 33.
Archimedes Sphaerae author existi- matus 28.
Arepennis veterum Gallorum voca- bulum 168.
Arinca prisca Gallorum dictio 169.
Arion Lyrici carminis inuentor cre- ditus 32. & *variorum hymnorum* 33.
Ariouistus Gallicum sermonem didi- cerat 172.
Aristotelis de Roma à Senonibus ca- pienda vaticinium 132.
Aritmeticon qui primi excogitarunt 27.

Index rerum memorabilium.

<i>Armis ac literis generis claritas conciliatur</i>	196.	<i>Βάκχουρις seu Εδουχουρι Gallorum vocabulum</i>	132.
<i>Armorum ac literarum maximam esse conuenientiam</i>	109 110.	<i>Bardus quid sonet</i>	73.
<i>Asia minor quondam à Gallis occupata</i>	89.33.	<i>Bardus iunior</i>	72.
<i>Asia quantum sibi à Gallis timuerit</i>	91	<i>Bardus Musica & Poëscos inuentor</i>	74.26.30.
<i>Asinus Apuley</i>	184.	<i>Bardus Gallia rex Dryi filius</i>	72. 73. 26.
<i>Asyry astrologiam primum inuenisse dicti</i>	28.	<i>Bardi Gallorū philosophi</i>	38.72.75.
<i>Astrologia primi authores & celebratores</i>	27.28.29.	<i>Bardocucullus Gallorū vox, & quid sonet</i>	169.
<i>Atheniensium linguam an rectè putant fuisse αὐτόχθονα</i>	135.	<i>Bauo archidruis</i>	61.
<i>Atlas astrologia intentus</i>	27. 28.	<i>Beco, veterū Gallorū vocabulū</i>	170.
<i>Sphæra inuentor</i>	29.	<i>Bebrycia à Gallis occupata</i>	93.
<i>Atteius pratextatus</i>	200.	<i>Belga plerique à Germanis orti</i>	157.
<i>Auenio à Saracenis occupata liberatur</i>	240.	<i>Beliocanda prisca Gallorum vox</i>	174.
<i>Auenio unde dicatur</i>	127.	<i>Bellona cur Martis soror dicta</i>	111.
<i>Augustodunum</i>	128.	<i>Bellouesus</i>	91.92.
<i>Au guy lan nœuf unde</i>	65.	<i>Belus astrologia inuentor existimatus</i>	28.
<i>Auitus Gallus quatuor vir</i>	212.	<i>Bergomum à Gallis conditum</i>	238.
<i>ΑΥΛΗ Græca vox in Gallico sermone retenta</i>	124.	<i>Berosus chryfogottus</i>	74.
<i>Ausonius Burdegalensis 210, Consul factus</i>	211.	<i>Beticam Galli tenuerunt</i>	229.
<i>Authorum varia opiniones de artium inuentione</i>	24.25. & seq. pag.	<i>Betilole prisca Gallorum dictio</i>	174.
		<i>Betula callis tribuitur</i>	175.
		<i>Bibliotheca memorabiles</i>	217.218.
		<i>Bilinuntia prisca Gallorū dictio</i>	174.
		<i>Bithynia à Gallis occupata</i>	93.
		<i>Blittera oppidum Gallia</i>	126.
		<i>Bocchorus dynastes</i>	35.
		<i>Bodincus Gallorum vox & maxime Ligurum</i>	171.
		<i>Bohemi ex Boiis oriundi.</i>	157.
		<i>Boj in Heduis confederunt</i>	160.
		<i>Borispenni</i>	19.
		<i>ΒΟΥΣ in Gallico sermone retentum est</i>	124.
		<i>Braca prisca Gallorum nomen</i>	120.
		<i>Bracata Gallia unde</i>	ibi.
		<i>Brance ad prisca Gallorum linguā pertinet</i>	169.
		<i>Brennus Sophthenem vincit</i>	234.

Index rerum memorabilium.

<i>Brennus exercitus Gallici ductor</i>	94.	<i>Taruifina</i>	238.
<i>Brennona seu Verona</i>	ibid.	<i>Caroli magni virtus & fortia facta</i>	241.
<i>Britānia à Gallis olim subacta</i>	228.	<i>Caroli Martelli fortitudo</i>	240.
<i>Britanni veteres in Galliam penetra-</i>		<i>Carolus octauus Gallorum rex</i>	247.
<i>uere</i>	159.	<i>Carolus septimus Gallorum rex. ibid.</i>	
<i>Brixia à Gallis condita</i>	238.	<i>Casmar quid sit</i>	183.
<i>Bucolici carminis origo</i>	33.	<i>Catamiti</i>	7.
<i>Budæi doctrina ac diligentia quanta</i>	214.	<i>Catax quid sit</i>	183.
<i>Burgundia vnde dicatur</i>	128.	<i>Caterua Gallicum vocabulum</i>	169.
<i>Bybliotheqa Septimana</i>	23.	<i>Catonis de Gracis Vaticanium</i>	15.
C		<i>Celtæ vnde dicantur</i>	102.
<i>Cadmus Sextus</i>	11.	<i>Celtæ Græcè loquuti sunt per multa</i>	
<i>Cadmus 20.23. literas à Gallis habuit</i>		<i>annorum spatia</i>	114. 115. à claritate
<i>23. 112. 188.</i>		<i>nomen habuerunt</i>	98. eorum appella-
<i>Cadmi literæ</i>	39. 111. 112.	<i>latione Germanos quandoque conti-</i>	
<i>Cacilius Gallus</i>	211.	<i>neri</i>	97.
<i>Cacilius comicus natione Gallus co-</i>		<i>Celtarum eruditio quanta</i>	219.
<i>mædiam nouam primus dedit</i>	203.	<i>Celtarum nomen cum additamento</i>	
<i>C. Caligula literario certamine, quod</i>		<i>multis populis commune</i>	106.
<i>Lugduni quotannis fiebat, mirè de-</i>		<i>Celtarum aut Gallorum nomine Ger-</i>	
<i>lectabatur</i>	177.	<i>manos comprehendi non putat Rhe-</i>	
<i>C. Sidonius Apollinaris</i>	211.	<i>nanus</i>	101.
<i>Calliope</i>	21. 31.	<i>Celtarū regio hominū feracissima</i>	90
<i>Camillus secundus Romulus dictus</i>	132	<i>Celtiberi à Gallis profecti</i>	106.
<i>Candetum Gallica vox</i>	168.	<i>Celtorj</i>	101. 102.
<i>Caracalla Gallorum dictio</i>	170.	<i>Celtoſcythæ</i>	106.
<i>Carbidoluspon priſca Gallorum vox.</i>		<i>Cenomani in Longobardia confede-</i>	
	174.	<i>runt, eamque Cenomaniam fecerunt</i>	
<i>Carbilus Spurius literam, g, in-</i>		<i>appellari</i>	238. 239.
<i>uenit</i>	22.	<i>Ceres Κερμοφόρα</i>	35.
<i>Cargali in Burgundia confederunt</i>	158.	<i>Chaldæi literarum authores crediti</i>	18. legiſtatores
<i>Cargali in Gallia confederunt</i>	ibid.	<i>Charmidas Maſſilienſis philoſophus</i>	35.
<i>Carion reprehenditur</i>	96. 97. &		207.
<i>ſequent. pag.</i>		<i>Charondas Thyrius</i>	35.
<i>Carmen quia interdū ſonet apud Ci-</i>		<i>Χελιδόνιον ad Gallicam linguā per-</i>	
<i>ceronem</i>	76.	<i>tinet.</i>	130.
<i>Carmentis ſeu Nicoſtrata Latinis li-</i>		<i>Chiron Centaurus aſtologiā in-</i>	
<i>teras præmonſtraſſe dicitur</i>	225.	<i>ueniſſe creditus</i>	28. & Lyricum car-
<i>22. 23.</i>		<i>men</i>	32. & medicinam
<i>Carantum patria dicta eſt Marchia</i>		<i>Cicero prætor Gniphonem habuit præ-</i>	
		<i>ceptorem</i>	200. 201.

Index rerum memorabilium.

<i>Cilicis dicere malebāt veteres quān</i>	<i>Diogenes Laertius reprehensus</i>	55.
<i>Cilissam</i>	<i>Dionysius Musices author creditus</i>	26
<i>Claudius Centimanus literam, r, in-</i>	<i>Dis qui & Samothēs</i>	36. 52. 54. 65.
<i>uenit.</i>	<i>in Gallia sceptrum tenuit</i>	38.
<i>Clodonius perpetuus consul, & Au-</i>	<i>Dithyrambus Thebanus.</i>	33.
<i>gustus dictus</i>	<i>Dimitiacus Heduus Dumnorigis fra-</i>	70.
<i>cit</i>	<i>ter ex Druidum familia ortus</i>	70.
<i>Columna filiorum Sethi</i>	<i>Dorienses Commœdiæ & Tragœdiæ</i>	32.
<i>Comerus Gallus</i>	<i>inuentum sibi adscribunt</i>	32.
<i>Coninus prisca Gallorum vox</i>	<i>Draco & Solon</i>	35.
<i>Comœdia à quibus inuenta</i>	<i>Druides</i>	58. 38. 62. fuere legislatores 35
<i>Comum à Gallis conditum</i>	<i>Druides ubinam potissimum habitas</i>	62. horū religio 63. 64.
<i>Corax Siculus Rhetor</i>	<i>Ceromania & viscus</i>	64. θεογῶ
<i>Corgo quid sit</i>	<i>sis 67. Ouamagica 68. sacra im-</i>	68. 71. 69. Sublata co-
<i>Crates Mallotes Grammaticā Roma-</i>	<i>manis 69. sacra & ciuilia instituta</i>	carmine Græco ab his descripta
<i>nis dedit</i>	<i>ibidē. eloquentia ab eis plurimum</i>	culta 70. de medicina, variisque
<i>Cecrops à nōnullis literarum author</i>	<i>summi fuere medici</i>	130. 175. 176.
<i>creditus</i>	<i>Druidarum literæ quanto in precio</i>	60.
<i>Cremona à Gallis condita</i>	<i>Δρῦς, quid sonet</i>	59.
<i>Cretensis Musica dediti</i>	<i>Dryius Gallorum rex</i>	58. 59. 46.
<i>Crinas Massiliensis philosoph⁹</i>	<i>Dubenus quid sit</i>	183.
<i>Crispus Casar in Gallia edoctus</i>	<i>Ducone priscorū Gallorū dictio</i>	174.
<i>Ctesias rhetor</i>	<i>Dunum priscorū Gallorum vox</i>	167
<i>Cymbri Galliam occupauerunt</i>	<i>Durum vox Gallorum</i>	168.
<i>Cymbrorū cum Romanis pugna</i>		
	D	
<i>Daphnis pastor Bucolici carminis au-</i>		
<i>thor creditus</i>		
<i>Dardanus Samothrax quo tempore</i>		
<i>Treiam condidit</i>		112.
<i>Davidis pœmata qualia</i>		31.
<i>Decius Ausonius, Gallus</i>		210. Consul
<i>factus</i>		211.
<i>Delphici heroicum carmen inuenisse</i>		31. 32.
<i>crediti</i>		184.
<i>Descapedinare quid sit</i>		183.
<i>Descobinatus quid sit</i>		31.
<i>Deuteronomium ab Hebræis carmine</i>		31.
<i>scriptum</i>		26.
<i>Dialectices authores quinam existi-</i>		33.
<i>mati</i>		
<i>Dialogos quis introduxit</i>		
	E	
	<i>Eglecopala olim Gallorum vocabu-</i>	174.
	<i>lum</i>	
	<i>Eloquentia veterum Gallorum</i>	197.
	198. & pag. sequenti.	
	<i>Eloquentiam prisçi Galli coluerunt</i>	70. 82. 83.
	<i>Elysi campi ubinam sint</i>	229
	<i>Emarcum prisca Gallorū vox</i>	169.
	<i>Empedocles Rethorices inuentor cre-</i>	25.
	<i>ditus</i>	

Index rerum memorabilium.

<i>Endymionis fabula</i>	29.	<i>Galatia à Gallis occupata & deno-</i>	
<i>Enochi liber</i>	37	<i>minata</i>	92. 88.
<i>Epicharmus quas innenerit literas</i>	21	<i>Galaticarum mulierũ fecunditas</i>	94
<i>Epicurus Grammaticem primus do-</i>		<i>Galba, ad Gallorum sermonem perti-</i>	
<i>cuit</i>	24.	<i>net</i>	170.
<i>Eporedia Gallica olim vox eadẽmque</i>		<i>Galleris species navis unde dicitur</i>	
<i>Græca</i>	118.		104.
<i>Equites Gallorum vererum</i>	108.	<i>Galli unde dicti</i>	103.104.
<i>Erciscere quid sit</i>	183.	<i>Galli cur populi transrhenani</i>	105.
<i>Esaie canticũ versibus constat apud</i>		<i>Galli quantum armis valuerint</i>	91.
<i>Hebræos</i>	31.	<i>Galli Græciam & Asiam occuparunt</i>	
<i>Essedum Gallorum inuentum</i>	164.		91.92.93.94.87.
<i>Euander literas Italie dedisse creditus</i>		<i>Galli pacem empturientibus vende-</i>	
	22.225.	<i>bant</i>	91.
<i>Eubages philosophi Gallorum</i>	75.	<i>Galli colonias in Germania possede-</i>	
<i>Eucherius</i>	212.	<i>runt.</i>	105.
<i>Exacon Græca dictio, eadẽmque Gal-</i>		<i>Galli regnum Bithynia partiuntur</i>	96.
<i>lica</i>	122.	<i>Galli Mercurium, Mineruã, & deam</i>	
<i>Exercitus ab Aquilone prouenientes</i>		<i>Pitho coluerunt</i>	198.
	159.160.	<i>Galli suas laudes iacere permisissent</i>	
			8.10.
F		<i>Galli pecunias mutuo dabant restituẽ-</i>	
<i>Fabri Stapulensis eruditio quãta</i>	213.	<i>das in alio seculo</i>	54.
<i>Faustus Lugdunensis</i>	211.	<i>Galli philosophiam & literas primi</i>	
<i>Fluentia hodie Florentia, à Carolo</i>		<i>habuerunt</i>	86.53.55.36. & Græcum
<i>magno restaurata</i>	241.	<i>sermonem</i>	187.112
<i>Fræci è Chaucis & Saxonib⁹ in Gal-</i>		<i>Galli cur plus nocti tribuebant quã</i>	
<i>liam commigrarunt</i>	160.	<i>diei</i>	65.
<i>Franciscus Gallorum rex quãdã ad-</i>		<i>Galli Cesaris tempore lingua differe-</i>	
<i>mirandus</i>	244.	<i>bant</i>	115.
<i>Fruges pro Phryges dixit Ennius &</i>		<i>Galli veteres cur nihil aut parum scri-</i>	
<i>Frugiam non Phrygiam</i>	183.	<i>psissent</i>	116.117.
<i>Fruniscor & Frunitus, exoleta vo-</i>		<i>Galli augurandi studio clarent</i>	95.
<i>cabula</i>	183.	<i>Galli veteres Græca lingua utebantur</i>	
		<i>in publicis priuatisque rationib⁹</i>	113.
G		<i>Galli multas dictiones Germanicas</i>	
<i>Gessa prisca Gallorum dictio</i>	125.	<i>admisissent.</i>	162.
<i>Gessi viri fortes dicti à Gallis. ibidem</i>		<i>Galli veteres summi medici</i>	130. 175.
<i>Gessate prisca vox Gallorum</i>	171.		176.
<i>Galatæ diui Hieronymi tempore lin-</i>		<i>Galli Græcas habere literas ante ad-</i>	
<i>gua Treuirorum utebantur</i>	186.	<i>uentum Phocensium</i>	132. 133.
<i>Galatæ unde dicti</i>	103.	<i>Galli optimis moribus pradiiti</i>	120.
<i>Galates seu Galatæus Herculis filius</i>			
	103.61.		

Index rerum memorabilium.

- Galli literis & armis plurimum va-
buerunt 196. & paginis sequent.
- Galli Deum Opt. Max. semper agno-
uerunt 227.
- Galli veteres tam armorum quam li-
terarum peritia claruerunt 108.
- Galli ingenti hominum multitudine
Asiam implent 96.
- Galli non sunt barbari 192. 193. &
paginis seq.
- Gallorum quanta eruditio 218. 219.
- Gallorum populi quidam ex Germa-
nis orti 158
- Galli Germaniā possederunt 156. 157
- Galli Italiae regiones aliquot occu-
parunt 224. Britanniam, Hispaniam,
Lusitaniam, Germaniam, & Beticam
possederunt 228. 229. omnem umbriā
inuasērunt 223. Romā ceperunt 232.
aduersus deos ipsos pugnare ausi 231.
Romanos saepe atque etiam Orientales
populos terruerunt 132. 123. 230. quā-
tum armis semper valuerint 227. 233
- Gallorum superba ad Alexandrum
responsio 227.
- Galli Ptolemaeum vincunt 234. &
Sosthenem. ibid. quinque Alpium
iuga penetrarunt, vel ante Hanniba-
lis aduentum. ibidem. eorum fortia
facta 235. Italicas urbes multas edi-
ficarunt 236. 237. 210. Thuscōs sedib^o
pellunt 238. Italiam saepe à tyrannu
liberant 239. & pag. seq.
- Gallorum equites 108.
- Gallorum philosophi 38. 46.
- Gallorum facta male sibi adscribunt
quidā Germani 96. 101. et pag. seq.
- Gallorū prisca lingua Germanica nō
fuit 171. 172.
- Gallorum vetustissimorum primi re-
ges 196.
- Gallorum eloquentia 197. 198. &
paginis sequent.
- Gallia Boia, quae & Romandiola di-
citur 238.
- Gallia iam ipso Caesaris tēpore à bar-
baris corrupta 115.
- Gallia Latinam linguam recepit 178.
- Gallia exhausta ab Alemanis 159.
- Gallia quantum vexata ab externis
161. 159.
- Gallia viris eloquentissimis semper
abundauit 198. & paginis seq.
- Gallia nonnunquam a Germanis pos-
sessæ fuerunt 160.
- Gallia Cisalpina 92.
- Gallia prouincia Italiae flos dicitur
43. 208.
- Gallica academia 215.
- Gallica lingua in media Germania
propagata 185.
- Gallica lingua ante Caesaris in Gallias
aduentum corrupta 163.
- Gallica linguae mutatio & corruptio
unde profecta sit 161. 156.
- Gallica lingua et maximè Treuirorū
utebantur Galatae diui Hieronymi
tempore 186.
- Gallico sermone multa Romanorum
dictiones admixtae 176.
- Gallicanam regionem quot prouinciis
distinxerint veteres 106.
- Gallogracia 92. 96.
- Gallograci 103.
- Gelasius prisca dictio Gallica 132.
- Genna ab Allobrogibus condita 239.
- Gennadius Massiliensis 208.
- Geometriae inuentio 27.
- Germani veteres linguam propriam
semper non retinuerunt 185.
- Germani cur Galli dicti à nonnullis
100
- Germani Celtae dicti 97.
- Germani cur ita à Romanis dicti 98.

Index rerum memorabilium.

- Germani diu incogniti* 97. *Græcus sermo non ubique in Gallia*
Germani linguam non habent Cel- *cognitus Caesaris tempore, sed ferè*
ticam 172. *tantum in Celtica* 114. 115.
Germania à Gallis possessa 156. 228.
 157.
Germanica dictiones plurimæ in Gal-
lico sermone receptæ 162.
Germanica non fuit prisca Gallorum
lingua 171. 172.
Germanica lingua Burgundia fuit ali-
quândo cognita & familiaris 171.
Gladiatores varij 5.
Gniphonatio Gallus Romæ docuit
 199. et Ciceronis fuit præceptor 200
 201.
Godofredus Lotharingæ dux 242.
Godofredus Dentatus. *ibid.*
Gordiani imperatoris bibliotheca 218.
Gotthi in Gallia consederunt 160.
Gotthinij Germaniæ populi Gallica
lingua vsi sunt aliquando 185.
Græci frequenter suis sedibus pulsî 107
Græci literas ac philosophiam tar-
dinus acceperunt 36. 56. 57. 59.
Græci quantum literis valuerint 45.
Græci semper pueri 16.
Græci se ipsos mutuo mendacij coar-
guunt 14. *hominum animos errare*
compellunt 15.
Græcorum laus & fama apud om-
nes 11.
Græci infimos quosque scriptis cele-
brarunt 5. 6. 7.
Græcorum litera à Gallis primum pro-
fecta 112. 187
Græcorum antiquitas ferè nulla 87.
 16. 17.
Græca lingua utebantur veteres
Galli. 113.
Græca, Latinaq; faciundia certamen
Lugduni 177.
Græcus sermo prius in Gallia sub Sa-
mothe, q̄ in Græcia 54. 59. 61. 187.

Index rerum memorabilium.

H

Halus prisca Gallorum dictio 175.
Harudes in Burgundia confederunt 158
Hebraei literarum authores crediti 22
 & arithmetices 27. & geometria
ibid. & astrologia 30. & poëseos
 31. & historia 33.
Hebraeorum prisca characteres sunt
Gallorum antiquissima litera 118
Hedua 128. *ibi philosophati sunt*
Druides 62.
Hedui Germanorum iugum receperunt
 158.
Henricus secundus Gallorū rex 244.
Hercules Gallicus 70. 72. *idem elo-*
quentia author 83. *eiusdem simula-*
crum. ibidem, & 84. & 85.
Hercules Geryonē devicit 103. *Iestry-*
gonas superavit & Alexiā cōdidit
 127. *cur ἄλεξιάνου & dictus ibi.*
Herculis Celtici varia cognomina: &
quid ea sonent 128.
Herculis Gallici statua 197. 83. 84
Herodotus historiae pater 14.
Heroici carminis origo 31.
Hetropolis 129.
Hetrusci veteres, mera Gallorum pro-
pago 222. 223.
Hierobotanes virtute, mira faciebant
Galli 176.
Hilarinus Gallus 212.
Hippodamus legislator 35.
Hispania Gallis aliquādo paruit 228.
Historiam quis primus dederit 33.
Histriones varij 5.
Homeri plures fuere 134.
Homerus Græcam linguam reforma-
uit 134. 135.
Homero tributum fuit ius emendan-
di characteres & nomina & lin-
guam 135. 134.
Homerus in Aegyptum disciplinae

causa profectus 19. *author gram-*
matices creditus 24.
Hunni & Gothi in Gallia confede-
runt 160.
Hyacinthus feliciter in Gallia nasci-
tur 175.
Hymnos quinam introduxerint 33.
Hyrenaus, Gallus 212.

I

Iacobus Faber Stapulensis 213.
Iambici carminis origo 33.
Iani varia cognomina 53.
Iapetus astrologia studio intentus 27.
Iaspas Alphæus 163.
Imperatores Romani scelesti 9.
Infrunitus quid sonet 183.
Iobi liber versibus hexametris & pē-
tametris apud Hebraeos constat 31.
Ionicus astrologiam inuexisse creditus
 28.
Isis literas dedisse creditur Aegyptiis
 23.
Ipsi Boiorū nomen, & quid sonet 166.
Italia literas habuit ante Romam cō-
ditam 222.
Italiae regiones aliquot Galli occupa-
runt 224.
Italiam quot Gallorum populi ingres-
si sint 239.
Italia Gallorum beneficio saepe à ty-
rannis liberata 239. 240.
Italorum lingua non eadem semper
fuit 180. & pag. sequent.
Italica lingua multas dictiones pere-
grinas admisit 185.
Italica lingua ex provinciali idio-
mate suam habuit originem 185
Italicae vrbes quam plurimae à Gallis
conditae 210. 236 237.
Iudæa quibus nominibus ab antiquis
vocata fuerit 23.
Indices in Gallia sententias Græcè

Index rerum memorabilium.

<i>olim pronuntiabant</i>	114.	<i>Litera tēpore Noachi, atque adeò ante ipsum diluuium fuerunt</i>	37.
<i>Iupicellus prisca Gallorū dictio</i>	173.	<i>Literas tardius habuerunt Græci</i>	39.
L			
<i>Lactantius Firmianus Latine docuit in Gallia</i>	179.	<i>atque etiam Romani</i>	40.
<i>Laginum vox prisca Gallorum</i>	174.	<i>Literas Galli primi habuerūt</i>	86.53.55
<i>Larix antiquum Gallorum vocabulum</i>	167.	<i>Literas quinam oderunt</i>	109.
<i>Latina lingua</i>	181.	<i>Literæ & arma maximā inter se habēt affinitatē et cognationē</i>	109.110
<i>Latina linguam recepit Gallia</i>	179.	<i>Literas Latinas Galli Romanos docuerunt</i>	199.200. & pag. seq.
<i>Latina vocabula exoleta</i>	181.182.183	<i>Longo rex Gallorum Bardi filius</i>	81
<i>Latine loqui cogebantur pronuncia Romanis subdita</i>	179.	<i>Longobardiæ oppida multa à Gallis extructa</i>	236.
<i>Latinus sermo proprietatem Græcam non exprimit</i>	155.	<i>Longobardia, Cenomania cur dicatur</i>	238.
<i>Latinus sermo à Gallis maximum habuit incrementum</i>	199. & pag. seq.	<i>Luctatores</i>	6.
<i>Latini quisantū doctrina valuerit</i>	45.	<i>Ludouicus undecimus</i>	247.
<i>Latinus vacatus Latine docuit in Gallia</i>	179.	<i>Ludouicus duodecimus, Gallorum rex</i>	246.
<i>Lauda oppidum à Gallis conditū</i>	239.	<i>Lugdunensis aræ certamen</i>	177.
<i>Legislatores varij</i>	35.	<i>L. Flaccus in academia Mafsiliana edoctus</i>	209.
<i>Lenones varij</i>	7.	<i>L. Florus natione Gallus</i>	208.
<i>Λήθη prisca fuit Gallorū dictio</i>	123.	<i>L. Plotius Lugdunensis primus ludum Rhetorices Romæ aperuit</i>	199. laudat eum Cicero
<i>Λήγων Celtica insula, & quid sonet</i>	126.	<i>Lutetia Parisiorum quantis literis abundet</i>	217.
<i>Libyscam dicere malebant veteres quàm libysam</i>	225.	<i>Lyrici carminis origo</i>	32.
<i>Limeum vox prisca Gallorum</i>	174.	<i>Lysandri in Antilochū liberalitas</i>	246
<i>Lingones vnde dicti</i>	81.	M	
<i>Linus 55.19. literas inuenisse creditus</i>	21.	<i>Macedonia à Gallis occupata</i>	93.
<i>Litera in Gallia prius quàm in Italia</i>	189.	<i>Magus Gallorum rex</i>	49.
<i>Literis & armis generis claritas conciliatur</i>	196.	<i>Magus quid sonet</i>	50.
<i>Litera aut æternæ sunt, aut admodum antiqua</i>	37.	<i>Maison, vnde cadat</i>	50
<i>Literarum quanta sit claritas 2. earum inuentores qui primi crediti</i>	18.19. & pag. sequent.	<i>Marchia Tarusina Carnutū patria</i>	238.
<i>Litera ex Gallia in Græciam translata</i>	37.112.187.	<i>Marga prisca Gallorum vox</i>	170.
		<i>M. Antonius Gniphō Gallus Romæ docuit</i>	199. huic se recoquēdum dedit Cicero prator
		<i>M. Varro Atacinus Narbonēsis</i>	204.
		<i>Martis et Mineræ epitheta eadē</i>	110.

Index rerum memorabilium.

- Masiliam quantum extollat Cicero* 208.
Masiliam disciplina causa non secus quam Athenas mittebantur adulescentes Romani 179.208.
Masilianum gymnasiū olim celebre 178.179.
Masilienfes mores optimi 221.
Medicina à veteribus Gallis culta 130.175.176.
Medicinae authores qui 34.
Mediolanum à Gallis extructum, & cur ita vocatum 236.237
Mediolanum in Gallia Lugdunensi 236.
Mediolanum à Gallis conditum 210.
Megarenfes tragœdia inuentum sibi attribuunt 32.
Melampus in Aegyptū profectus 19.
Mercurius Moses creditus 19.
Mercurius eloquentiæ author non est, sed Hercules Gallicus 83.
Mercurius Rhetorices author existimatus 25. & Musices 26. & astrologia 30. & medicina 34.
Mercurium Galli veteres coluerunt 198.
Meretrices varia 7.
Merismorion ad priscum Gallorū sermonem pertinet 132.
Meroneus Gallorum rex oppressam à Gothis Italiam liberat 240.
Metempsychosin admittebant veteres Gallorum philosophi 71.206.
Metenses à Tribocis orri 158.
Minerva à Gallis culta 198.
Minerva & Martis eadem epitheta 110.
Mirmillo & Retiarius quomodo in pugna sese gererent 165.
Mirmillonum Gallorum armatura genus *ibid.*
- Mithridatis oratio ad milites de Gallorum fortitudine* 230.231.
Mixta lingua Italarum 184.
Mæonia à Gallis occupata 93.
Mons Bardorū, qui hodie Mons. Barri 72.
Mons Druidum 62.63.
Moses 23. historia scriptor 33. legislator 35.
Moses post maris traiectū gratias Deo egit versibus hexametris 31.
Murgiso quid sonet 183.
Musa literarum & carminum inuētrices dictæ 31.
Musæus sphaera author creditus 28.
Musices authores quinam existimati 26.
Mygdonia à Gallis occupata 93.
- N
- Nemetes in Gallia cōsederunt* 158.
Nicea Masiliensium colonia 239.
Nicostrata 22. 23.225.
Noachi eiusque coniugis varia cognomina 53.
Nomadum & Scytharum vocabulo Germani intelliguntur 105.
Normanni quantam Gallia vastitatem olim intulerint 159.
Normānorum pestifera gens. *ibid.*
Nutrices varia 6.
- O
- Obuarare p̄ deprauare antiquis* 183.
Obstetrices 7.
Ogmius Hercules à Gallis dictus 83.
Ogyges plures 104.
Olbius Gallorum rex 89.60.
Olbia ciuitas 60. quid sonet 61.120.
Olbia multa 90.
Orationis soluta author quis 11.
Orcus dictus Samothes 36.
Orcheni 19.
Orontius Finæus 215.

Index rerum memorabilium.

<i>Orpheus & Linus musices authores crediti</i>	26.	<i>Philolaus Corinthius</i>	35.
<i>Orpheus pœsīm illustrasse dicitur literas hominibus dedisse</i>	31. et 21.	<i>Philosophi Gallorum</i>	36. 46. 47. & pag. sequent.
<i>Ὅσινα ad priscam Gallorum linguā pertinet</i>	131.	<i>Philosophorum olim apud Gallos genera quatuor</i>	58. 82. quibus disciplinis vacauerint 82.
<i>Oua magica druidarum</i>	68.	<i>Philosophia quātum habuit adiūmētī à Græcis.</i>	45.
<i>Οὐίεα, opidum Gallie</i>	126.	<i>Philosophia priscū Gallis cognita pri⁹ quām Græcis</i>	53. 55.
P			
<i>Pades vox Gallorum veterum</i>	119.	<i>Philosophia vis & energia</i>	48. 49.
<i>Palæstrita.</i>	6.	<i>Philosophia primum à Gallis manavit.</i>	86.
<i>Palamedes quas inuenerit literas solis eclipsin naturalem esse docuit. ibidem.</i>	21.	<i>Phœnices primas habuisse literas crediti</i>	20. & primi arithmeticon excogitasse 27. & astrologiam 28.
<i>Pamphylia à Gallis occupata</i>	93.	<i>Phœnicum litera antiquissima</i>	37.
<i>Parisiensis academia quanta sit excellentia atque celebritas</i>	216.	<i>Phœnices Gallorum progenitores. ibidem.</i>	
<i>Patauium à Gallis conditum</i>	238.	<i>Phœnicam dicere maluerunt antiqui quām Phœnissam</i>	225.
<i>Patroni Græco sermone causas in Gallia tractabant</i>	113.	<i>Phoronemus Græcorum rex antiquissimus</i>	19. 66. legislator 35.
<i>Paulinus episcopus Nolanus</i>	212.	<i>Phyllira medicinam inuenisse credita</i>	34.
<i>Pecunias in alio seculo restituendas mutuo dabant Galli</i>	54.	<i>Pictonū & pictaniorum etymon</i>	160.
<i>Pelægi literas in Italiam attulisse crediti</i>	22.	<i>Pilentum Hispanorum inuētum</i>	166.
<i>Pempedula Gallorum priscorum dictio</i>	131.	<i>Piperapium, olim Gallica vox</i>	174.
<i>Πέριου, ad Gallorum sermonem pertinet</i>	125.	<i>Pipini fortitudo quanta</i>	241.
<i>Pergamena bibliotheca</i>	217.	<i>Pittho, p. r. suadendi dea à Gallis culta</i>	198.
<i>Peteritum ad priscam Gallorum linguam pertinet</i>	166.	<i>Pittacus quomodo Phrynonem superavit</i>	165.
<i>Phaleas nomotheta</i>	35.	<i>Plato vim grammatices primus speculatus</i>	24.
<i>Phauorinus, philosophus Gallus</i>	207.	<i>Plammorate vel plūmarat, vox Gallica</i>	164.
<i>Phauorini domus inter philosophorum familias enumerata.</i>	ibid.	<i>Plotius natione Gallus primus Romanos docuit Rhetoricam</i>	199.
<i>Phemonœ heroicū carmen inuenisse credita</i>	31.	<i>Plautium laudat Cicero</i>	201.
<i>Pherecydes II. 33. astrologiæ intentus</i>	27.	<i>Podalyrius & Machaon</i>	34.
<i>Phido legislator</i>	35.	<i>Pœta qui dicendi</i>	76. 78. & pag. seq.
<i>Philemon peritus Lyricus</i>	32.		

Index rerum memorabilium.

- poëma quid. ibid. poësis quid. ibidem.*
Poëta morum magistri 79. sancti. ibi.
viri boni & sapientes ac sapientia
patres. ibidem. deorū interpretes 80.
Poëtas suos quanti olim fecerint Gal-
li 80. 81.
Poësin qui primi introduxisse credan-
tur 30. 31.
Polymnest^o heroici carminis author 31
Polyhymnia hymnū præest 26.
Pona priscorum Gallorum dictio 173
Pontius Paulinus Burdegalensis 211.
Portugallia unde dicatur 229.
Prisca Italorum lingua 181.
Promethei fabula 28.
Prosper Aquitanus 211.
Prouinciales schola 179.
Ptolemaus à Gallis superat^o 233. 234.
Ptolemei Philadelphi bibliotheca 218
Pyrene puella 121. itēque Hercu-
lis socius. ibidem.
Pyrenæi montes id nominis acceperūt
à Gallis 121.
Pythagora doctrina à Gallorum phi-
losophis profecta 206. 71
Pythagoras primus philosophiam
è cælo reuocasse creditus, sicut &
Socrates 11. in Ægyptum profe-
ctus disciplina causa 19. arithmeti-
ces author existimatus 27. astrologus
ibidem. legislator 35.
Pythagorici in sicilia philosophati
206.
Pytias Cosmographus, Gallus 208.
- Q
- Quippini pro cur non antiquis 183.*
- R
- Redostire quid sit 183.*
Relicinus quid sit. ibidem.
Rhadamantus literas Ægypti dedit
22. & Lyciæ leges tradidit 35.
- Raphius prisca Gallorum dictio 175.*
Rheda, Gallicum vocabulum 166.
Rhemnij Palamonis arrogantia 24.
Rhetiorum gentis origo atque initium
238.
Rhetoricam Romæ docuerunt Plotius
& Gniphō, uterque Gallus 199.
& pag. sequent.
Rhetorices initiū quibus debeat^{ur} 25.
Rhodanus cur ita dicatur 128.
Rhodora, priscorum Gallorū vox 174
Rhythmorū vulgarium scriptores 75.
Rhythmus 78.
Roma à Senonibus capta 94.
Romani imperatores multis vitiis in-
quinati 9.
Romani mira de lente 45.
Romani ad se venientes legatos Lati-
nè loqui cogebant 180.
Romana lingua quæ propriè dicta 181
Romanam linguam recipere cogebantur
externi 177.
Romani infimos quosque viros Græ-
corum imitatione scriptis celebra-
runt 5. 6. 7.
Romanorum dictiones plurimæ Gal-
lico sermoni admixta 176.
Romandiola quibus vocetur nomini-
b^{us} 238.
Romanorū idioma sæpe mutatū 180.
eorundem lingua varia. ibidem. &
pag. sequent.
- S
- Sacerdotes Ægyptij peritissimi 16.*
Saro Gallorum rex 46. 48. publica li-
terarum gymnasia primus instituit
48. 188.
Saronidæ Celta^{rū} philosophi 46. 38.
Saliuncula, prisca Gallorū dictio 167
Samothis varia cognomina à Græcis
inuenta 36.
samothes vel semnothes Gallia^e rex

Index rerum memorabilium.

§1.37.52.57.16. <i>literarum propagator</i> 36.188. <i>quandiu vixerit</i>	58	<i>Socrates philosophiam è cælo renouasse creditus</i>	11.26.
<i>Samothei primi Gallorum philosophi</i>		<i>Sophenes à Gallis deuictus</i>	234.
35.38.49.51. <i>unde dicti sint</i>	52.	<i>Sodart unde</i>	164.
<i>Samothea, opidum</i>	129.	<i>Soldury, Gallorum vox</i>	164.
<i>Samothræacum filij medicinam exercuerunt</i>	34.	<i>Solomonis liber apud Hebreos versibus hexametris & pentametris constat</i>	31.
<i>Sapana, prisca Gallorum dictio</i>	173.	<i>Solon legislator 35. in Aegyptum profectus ut de Græcia antiquitate disceret</i>	16.
<i>Sarmatia Gallorum imperio annexa sub Olbio rege</i>	89.	<i>Spagnos feliciter in Gallia nascitur</i>	171
<i>Scobies, Gallorum prisorum vocabulum</i>	174.	<i>Sphæra authores</i>	28.
<i>Scobilus, antiquum Gallorum vocabulum</i>	174.	<i>Stadius Cæcilius natione Gallus comediæ nouæ primus dedit</i> 203. <i>principem locum inter Comicos obtinere cæsetur.</i> 16.	
<i>Scholæ prouinciales</i>	179.	<i>Stadius cognomento Papinius insignis poeta Gallus</i>	205.
<i>Scordisci dicuntur Galatæ</i>	134.	<i>Stæchades insula Gallicæ</i>	128.
<i>Scribæ olim Græco sermone sententias excipiebant in Gallia</i>	114.	<i>Strebaus</i>	215.
<i>Semnothei cur dicti</i>	51.52.	<i>Suada vel Suadela dea à Gallis culta</i>	198.
<i>Sena Gallica quæ & Cinitas vetus dicitur</i>	238.	<i>Suibites, prisca Gallorum dictio</i>	173.
<i>Senæ à Gallis condita</i>	210. 236.	<i>Summanus siue Dis</i>	36.
<i>Senonum etymologia</i>	128.	<i>Syagrius, nouus Amphion</i>	172.
<i>Senones 103. in Italiam penetrarunt & Pannoniam 94. Romam capiunt ibidem.</i>		<i>Syri primas habuisse literas crediti</i>	20
<i>Septem sapientes in Aegyptum profecti</i>	20.	T	
<i>Sequani Germanorum iugum receperunt</i>	158.	<i>Tabulæ Græcæ in castris Heluetiorum reperta</i>	116.
<i>Sethi filiorum columna duæ</i>	37	<i>Tabulæ priuata Græcis literis confici solita in Gallia</i>	114.
<i>Seuerus natione Gallus</i>	211.	<i>Taxim quid sit</i>	187.
<i>Sicambri in Galliâ cômigrarunt</i>	158.	<i>Taranis Gallorum vocabulum quo Ionem significabant</i>	169.
<i>Sicilia olim magna Græcia dicebatur</i>	206	<i>Tectosages unde dicantur</i>	126.
<i>Sidonius Apollinarius Aruernus</i>	211.	<i>Tectosages Cappadociâ occuparunt</i>	107
<i>Sigomæsus cum exercitu Gallorum in Græciâ atque Asiâ penetravit</i>	92.	<i>Tectosages in Orientem penetrant</i>	93.
<i>Sil., prisca Gallorum dictio</i>	174.	<i>Tertus pro deterfo antiquis</i>	183.
<i>Simonides Melicus quas inuenerit literas</i>	21.	<i>Telictobogij in Orientem penetrarunt 93. in Gallia confederunt</i>	107.
<i>Sisframeor, prisca Gallorum dictio</i>	173.	<i>Tempus omnia mutat et corrigit</i>	136.
		<i>Terentius Statij Cæciliij Galli confes-</i>	

Index rerum memorabilium.

- rudine delectatus* 203.
Terpsichore psalterij inuentrix 32.
Terpander Lyrici carminis leges prior dedisse putatur 32.
Tentobodiaci Cappadociam tenuerunt 107.
Thales astrologia scientia clarus 27.
Theſpis 32.33.
Theuth quas artes inuenerit 27.
Theutones Galliam occuparunt 155.
Theximom prisca Gallorum vox 173.
Θέωνα, Gallica olim dictio 131.
Thuscia unde dicta sit 225.
Thuscia cur interposito, e, dicatur 225.
Thuscos Galli sedibus pellunt 238.
Τιμῶνος prisca Gallorū vox 123.
Tiuuilinum 182.
Trama & trulla 183.
Tragœdia inuentor quis 32.
Trenirorum lingua utebantur Galata diui Hieronymi tempore 186.
Triboci in Gallia confederunt 158.
Tridentum à Gallis conditum 238.
Trocini in Orientem penetrarunt in Mœonia & Paphlagonia confederunt 107.
Tryphon celebris bibliopola 218.
Tubal musices author 26.
Tubicines varij 7.
Tuiscon Germanorum progenitor 99.
Tyrannion Grammaticus locupletissimam habuit bibliothecam 217.
Tyrrhenū mare unde dicatur 225.
Tyrrheni sunt Hetrusci 22.
Tyrrheni literis claruerunt sub Tirreno suo rege, eoque Lydio 225.
- V
- Valerius Cato natione Gallus nobilitas res Romanorum adolescentis poetica docuit.* 202.
Valerij Catonis poemata. ibidem
Vangiones in Gallia confederunt 158.
Varro Attacinus Narbonensis 204.
Vatablus 215.
Vbi in Galliam commigrarunt 158.
Vergobretus, Gallica vox 163.
Vetia pro via antiquis 283.
Veneti ex Gallis oriundi 238.
Venotorū urbes à Gallis extractæ 237.
Verona à Gallis condita 210. 236.
Verpa quid sit 183.
Versus significatio apud Ciceronē 74.
Vibrissare quid sit 182.
Victi ad aram Lugdunensem quo supplicio plecebantur 178.
Vincentia à Gallis condita 238.
Viscus Druidarum 64.66.
Voturyj in Galatia confederunt 107.
Vmbri Gallorum soboles 222.223.
Vmbri agro pulsī à Gallis 101.
Vmbrorum oppida multa à Gallis extracta 236.
Vsibus vetus Gallorum nomen 174.
- X
- Xenophontis de Gallorum literis testimonium* 112.
Xerxes quantus à Grecis fingatur 248.
- Z
- Zaleucus nomotheta* 35.
Zamolxis leges dedit zetis 35.
Zeno Eleates dialectices author existimatus 26. & dialogorum 33.
Zethus Amphionis frater à nonnullis Musices author creditus 26.
Ζηδός, vel potius Ζυδός prisca vox Gallorum 120.
- V
- Valerius Cato natione Gallus nobilitas*

